ilke

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

Bütün üslerden arınmış, tam bağımsız ve demokratik KIBRIS

TÜRKİYE'DE SERMAYENİN YAPISI FİNANS KAPİTAL 2

tektaş ağaoğlu / ali akansel / taner aydın
oya baydar / ahmet kaçmaz / altan yalçın
yalçın yusufoğlu / can yücel

cilt 2 / sayı 8
1974 ağustos

ilke

Ağustos / 1974
Sayı : 8

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

IÇINDEKILER

Sahibi : Oya Baydar / Yazişleri Müdürü : Aydın Engin / Yazışma ve havale adresi : P.K. 71, İstanbul / Yönetim ve Dağıtım adresi : Cağaloğlu, Molla Fenari Sokak 23/3 İstanbul / Abone şartları Yıllık 100, altı aylık 50 lira. Dış ülkeler için iki katıdır / Dizgi-Baskı : Murat Matbaacılık Kollektif Şirketi / İlân : Tam sayfa 500 lira. Diğer ilânlar santimi 25 lira / Ağustos 1974

İLKE'nin yönetim ve dağıtım adresi bu sayıdan itibaren değişiyor. Okurlarımızın ve bayilerimizin İLKE ile her türlü yazışma ve ilişkiyi bundan böyle bu adresten yapmaları gerekiyor. Herhangi bir karışıklığı önlemek amacıyla adresi burada tekrarlıyoruz : İLKE Dergisi, Molla Fenari Sokak, 23/3 Cağaloğlu, İstanbul

Geçen sayımızda İLKE'nin birinci cildinin cilt kapaklarının hazırlandığını duyurmuştuk. Dileyen okurlarımız cilt kapaklarını yukarıdaki adresten temin edebilirler. Cilt kapakları 20 liradan satışa sunulmuştur ve ödemeli olarak da gönderilmektedir.

olaylar / yorumlar / belgeler

24 Haziran 1974'den 24 Temmuz 1974'e

24 Haziran 1974

● Caracas'ta toplanan Üçüncü Uluslararası Deniz Hukuku Konferansı açılışından bir kaç gün sonra çıkmaza girdi. Oylama biçimi üzerinde delegeler anlaşamadı. Anlaşmazlığın, 148 ülkeden 110'nu teşkil eden azgelişmiş ülkelerin, üçte iki çoğunluk sağlayan her kararın kesinleşmesi önerisini, ABD, İngiltere, Fransa gibi gelişmiş sanayi ülkelerinin kabul etmemesi üzerine çıktığı bildirildi. Görüşmeler şimdilik kulis faaliyeti halinde sürüyor.

● NATO bildirisini imzalamak üzere Brüksel'de bulunan Başbakan Bülent Ecevit, AET ülkelerindeki 13 Türk elçisi ile yaptığı toplantıda, Türkiye'nin AET ile yaptığı anlaşmaların «revizyonunu» istemekten vazgeçildiğini, pürüzlerin görüşmeler yoluyla halledilmesi yoluna gidileceğini açıkladı.

● Avusturya Cumhurbaşkanlığı seçimini sosyalist aday Rudolf Kircshschlager oyların yüzde 51,7'sini alarak kazandı.

● Bir süreden beri devam eden müstehcen yayınlarla mücadele ve savcılıklar aracılığıyla bu tür yayınların toplatılması konusu Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın basın toplantısı ile resmiyet kazandı. Bakan açıklamasında müstehcen yayın yapan gazete ve dergilerin toplatılması için bizzat emir verdiğini ve koordinasyonu sağlamak üzere bakanlıkta üç kişilik bir komite oluşturulduğunu belirtti. Bu tür yayınlar için öngörülen ceza'nın tabanının da bir aydan altı aya çıkarılması için çalışmalar başladı.

bir yorum

Açık ve saçık

Tektaş Ağaoğlu

Hükümetin MSP kanadının geçen ay başında müstehcen yayınlara karşı açtığı kampanya ve bu yolda bazı adlî tedbirlere başvurması Babıâlinin sözümona «özgürlükçü» ve «çağdaş uygarlıkçı» sermaye çığırtkanlarının bam teline bastı.

Onlar da hep birden feryadı bastılar. Ve hemen bir araya geldiler. Bu arada MSP'li Adalet Bakanının Çetin Altan'ın son kitabını suçlaması ve kitabın toplattırılması sermaye cephesine gün doğdurdu.

Bu bakımdan Çetin Altan'ın kitabının toplattırılması müstehcen yayınlara karşı tedbir alma açısından da yanlış bir adımdı. Müstehcen yayınlar konusunda MSP'lilerin duyduğu haklı endişelerin ve bu tür yayınları temizleme yolunda giriştikleri teşebbüsün, tam Babıâlinin şânına lâyık bir demagoji ve safsata seli altında boğulmasına sebep oldu.

Çetin Altan'ın yazdığı bir kitap müstehcen olamazdı çünkü. Bir Adalet Bakanının da bunu önceden bilmesi gerekirdi. Her açık, saçık değildir. Bunu uzun boylu ispata gerek bile yok. Zaten baldırbacak edebiyatıyla resimli fuhuşa yatırdıkları paracıkların derdine düşenler ve onlar hesabına basında safya sayfa ahkâm kesen kalem erbabı bunu yeterince ispatladılar. Onlara bu fırsat - düpedüz ve domuzuna haksız oldukları yerde haklı görünebilme fırsatı—verilmemeliydi. Verildiği için, bakın neler oldu:

Bir kere Çetin Altan'ın kitabının asıl ve önemli konusu hasıraltı edildi: Türkiye'de adaletin uygulanmasındaki yolsuzluklar, çevrilen türlü dolaplar üzerinde hiç mi hiç durulmadı. Hattâ MSP'li Adalet Bakanına ateş püskürten gazete ve dergilerin kitap tartışma ve eleştiri sayfaları ölçü alınacak olursa, kitabın Adalet Bakanı tarafından baya «reklamı» yapılan iki üç sayfası dışında pek okunmadığı dahi söylenebilir. Bu bakımdan Çetin Altan'ın yazarlığına da, kitabında ele aldığı konunun ciddiyetine de enikonu haksızlık edildi.

İkincisi, sermaye çığırtkanları apaçık müstehcen yayınla para kazanma kepazeliğini düşünce ve sanat özgürlüğü adı altında savunma fırsatını ele geçirdiler. Oysa yapılan düpedüz baldırbacak ve fuhuş ticareti, rontgenciliğe serbest piyasa tarikiyle malzeme ikmaliydi. Sınırsız düşünce ve sanat özgürlüğü adına savunulan da her ne bahasına olursa olsun sınırsız para kazanma özgürlüğü idi.

Evet, her ne bahasına olursa olsun! Lâkin, dikkat ederseniz, bu tür özgürlük bezirgânlarının sattıkları maldan elde edilen, kazancın bahası nedense hep **başkalarına** ödettiriliyor. Çetin Altan'ın romanında açık bir sahne varsa, o orda icap ettiği için vardır; yani o orda, Çetin Altan'ın hayatından bir sahnedir ve Çetin Altan onu oraya yaşadığı hayatın bedelini ödeyerek koymuştur. Oysa Çetin'in kitabını da dillerine dolayarak özgürlük ve sanat adına sözlü ve resimli fuhuş ticaretinin çığırtkanlığını yapanlar nelerini koyuyorlar ortaya? Hangisinin anasının, bacısının, karısının, ya da bir başka yakınının baldırı bacağı açık ve saçık resmi basılıyor bunca tehalükle savundukları bu yayınlarda?.. Hep başkalarının!

Ne olduğunu ve nasıl yürüdüğünü çok iyi bildiğimiz bir süreç içinde hayatta yapayalnız ve kıskıvrak yakalanıp kurdun ağzına atılanların, insanlıklarından edilenlerin sırtından sızdırdıkları parayla kendi «namuslu aile» lerini besleyenlerin harcı mıydı kirli paralarını temize çıkarmak için düşünce özgürlüğünden dem vurmak? Herhalde öyleydi ki,

12 Marttan sonraki dönemde düşünce özgürlüğünün bedeli bunca yurtsever aydına bunca bahalıya ödetilirken kılları kıpırdamıyanlar; bir yandan «vatan» kurtarıcılarına sayfa boyu övgüler düzer ve akıl öğretirken öbür yandan çat kapı burada çat kapı Avrupa'da eğlence yerlerinde, kumar masalarında,

bordellerde fing atmaya devam edenler fuhuş ticaretlerinin tekerine bir parçacık çomak sokulmaya kalkıldığında, Yavuz hırsız ev sahibini bastırır misalî birden gazaba geldiler. Hepsi şeddeli özgürlük kahramanı kesildi. Allı güllü çingene bohçası sayfalarını «irticaa» meydan okurcasına daha da açtılar ve **saçtılar.** Başkalarının sırtından para kazandıkları gibi, yine başkalarının sırtından kahramanlık tasladılar!

Ve yazık ki her zaman iyi niyetli ve mangal yürekli küçük burjuva aydınlarımız bu oyuna gelip âdeta onlar adına davacı oldular. İçlerinden biri çıkıp da «Sanat özgürlüğü, ifade özgürlüğü fuhuştan para kazanma özgürlüğü değildir. Bu işte alicengiz oyunu var. Sorunlar birbirine karıştırılıyor. Biz bu işte yokuz ve de müstehcen yayına karşıyız. Bu sizin yaptığınız düpedüz müstehcen yayındır!» demedi... Demedi, çünkü bütün sorunlar gibi bu iki sorun da küçük burjuva aydınımızın kafasında zaten çoktan birbirine karışmıştı!

Bütün bunlar sorunun bir yanı. Bir başka yanı daha var: kültür emperyalizmiyle ilgili.

İstihcan, emperyalizmin gerek emperyalist metropolerdeki işçi sınıflarını, gerekse az gelişmiş ülke halklarını tüketim toplumu değerleriyle şartlandırma ve yozlaştırma stratejisinin bir parçasıdır. Hedef, cinselliği gerçek bir sorun olmaktan çıkarıp yapay ve yalancı bir soruna çevirmek, cinsî içgüdüyü ve duyguyu onu duyan özden koparılmış, yabancılaştırılmış bir piyasa matahı yapmaktır. Daha doğrusu binlerce yılın maddî ve manevî sömürü günahıyla yüklü bu en kadîm piyasa matahına çağdaş bir görünüm altında yeni bir itibar ve **sürüm** kazandırmaktır.

Burdan bir kapı apaçık beyaz kadın ticaretine açılır. Örgütlü fuhuştan, zevk kaçakçılığından büyük vurgunlar vurulur... Bir başka kapı, sözlü ve resimli fuhuş yoluyla kitlelerin duygularının hayalde sömürülmesi ve kitle bilincinin saptırılmasına açılır. Bundan da tabii, bu arada, büyük vurgunlar vurulur. Fakat asıl hedef cinsî enerjinin ve onun kitle düzeyinde ifade ettiği muazzam potansiyelin boşuna ısrafı—giderek yozlaştırılması—ve bunun bilince sağlıksız yansıtılmasıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde müstehcen yayın faaliyetleriyle ve doğum kontrolü-aile plânlaması propogandasının hep aynı eller tarafından yürütülmesi, emperyalizmle içli dışlı belli mihrakların her ikisini birden büyük bir şecaatle savunmaları boşuna değildir... Nihayet bir kapı da, istihcanın—dolayısıyla çağdaş pezevenkliğin—özellikle sanatçı ve aydın çevrelerde sözümona entellektüel ve ciddi bir «sorun»a çevrilerek muteber ve geçerli kılınmasına açılır. Bu arada tabiî kültür emperyalizminin kendi metropollerinde de, azgelişmiş ülkelerde de herdaim kullandığı en güvenilir taktiktir, bu: kitlelerin cebine ve boğazına uzanan eli, hayatlarını somutta ve kitlelerin içinde değil, havada bulutta ve bir avuç sömürücü azınlığın koltuk altında yaşıyan kansız «entellektüel»lere savundurmak!

Bütün bu kapıların açıldığı yol, insanın ve bütün insanlığın yarı parçasının —kadının— sömürülmesinden, kahredilip alçaltılmasından geçer. Kadının emperyalist burjuvazinin elinden olsun, emperyalizmin dümen suyunda sürüklenen az gelişmiş ülkelerin uydu burjuvazilerinin elinden olsun gerçekte ve hayalde çektiği ise, insanın ve bütün insanlığın kaybıdır.

26 Haziran 1974

● NATO Bildirisi Brüksel'de imzalandı. Imza törenine Başkan Nikson ve Kissinger de katıldılar. Yorumcular, olayı Nikson'un politik bir başarısı olarak niteliyor ve Sovyetler Birliği gezisi öncesinde Niksonun AET ülkeleri üzerinde önemli bir ağırlık kazandığını belirtiyorlar.

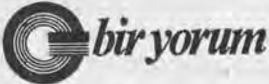
● NATO Merkezinde (Brüksel) yapılan ve Türk - Yunan gerginliğine çözüm bulmayı amaçlayan görüşmeler üç buçuk saat sürdü ve Yunanlıların, Türkiye'nin tekliflerini kesinlikle reddetmesi üzerine yarıda kesildi. Türkiye adına Başbakan Bülent Ecevit, Dışişleri bakanı Turan Güneş, Yunanistan adına ise Başbakan Andruçopulos ile Dışişleri Bakanı Tetenes'in katıldığı görüşmelerde, Türkiye gerginliğin «müzakere» yoluyla çözümünü önerirken, Yunanistan «diplomatik» yollarda ısrar etti.

● Iskenderun Demir Çelik Fabrikası inşaatındaki olayların yankıları sürerken, gerek şantiye bölgesinde, gerekse Iskenderun'da ve hatta çevre dağ köylerinde yoğun bir polis - jandarma terörünün başladığı bildiriliyor.

28 Haziran 1974

● CHP Tüzük Kurultayı toplandı, Parti Meclisinde Kırıkoğlu ve arkadaşlarının karşı çıkmaları üzerine bir ara toplanması tehlikeye giren Tüzük Kurultayı, Ecevit'in ağırlık koymasıyla ve tasarlanan günden on gün kadar sonra toplandı. Getirilen en önemli değişiklik olarak, tüzüğe CHP'nin «demokratik sol» bir parti olduğu ibaresinin konması gösteriliyor.

● Asgari ücret komisyonu çalışmalarını tamamladı ve asgari ücret bütün yurtta 40 lira olarak tesbit edildi. Karar hükümet ve işçi (Türk Iş) temsilcilerinin oylarıyla alındı. Işveren temsilcileri karara red oyu verdi. Komisyon, 16 yaşından küçük işçilerin asgari ücretini de 34 lira olarak tesbit etti.

Kıdem Tazminatı Tasarısı ne getirir, ne götürür?

Sinan Gölcüklü

CHP-MSP Hükümetinin kuruluş günlerinde açıklanan yasa tasarılarının en çok gürültü koparanı, keza CHP tarafından da en çok «reklâm» edileni kıdem tazminatlarının 30 güne çıkarılması ve birinci kıdem yılından itibaren başlatılması oldu. İşveren kesimlerinin; CHP'nin politikasını tehlikeli bulduklarını kanıtlamak için verdikleri handiyse tek örnek de kıdem tazminatlarının artırılması kararı idi. CHP destekçiliğinde, işçi sınıfı çizgisinden sapmayı bile göze alan bazı sendikacılar da hükümetin, işçi sınıfının yanında olduğunu gene bu kararla kanıtlamak istediler.

Bu arada işverenlerin, kıdem tazminatlarını bir sigorta sistemine bağlama isteklerine karşı çıkıldı ve tartışma anlamsız bir şekilde buraya kaydırıldı. İşveren çevreleri ve bağlı yayın organları bu konuda hızlı ve yıpratıcı bir kampanya başlattılar. Şinasi Ertan, Ertuğrul Sosyal, Nurullah Gezgin, Sezai Dıblan gibi tekelci sermayenin çeşitli kesimlerinin sözcüleri bu konuda ağız birliği ettiler. Tekelci sermayenin finanse ettiği, pahalı baskılı, bol reklamlı haftalık dergiler konuyla ilgili bilimsel (!) incelemeler yayınladılar.

Sermayenin bu tepkilerine başlangıçta hükümetin tavrı oldukça tavizsiz oldu. Hatta, burjuva hukukunda geçerliği tartışılabilecek bir «makable şamil» işlemi yürütüldü ve kıdem tazminatlarının, 30 gün olarak koalisyon protokolunun imzalandığı günden itibaren hesaplanması ve birinci kıdem yılından itibaren başlaması kararlaştırıldı.

Daha sonraki günlerde hükümet kanadı belirgin bir suskunluğu tercih etti ve konu sadece işçi ve işveren kesimleri arasında tartışılır oldu. Ancak af kanununun bilinen serüveninden sonra hükümet kanadında kıdem tazminatları konusu yeniden ele alındı. Aynı günlerde sermayenin ve özellikle tekelci sermayenin saldırılarının yoğunlaşması üzerine hükümette belirgin bir endişe gözleniyor ve çeşitli kabine üyeleri çeşitli vesilelerle, «Hükümet özel sektörcüdür. Biz sadece aracı kârlarına, tefeciliğe ve vurgunculuğa karşıyız. İş adamlarının hükümetimizden şikayet etmeleri için sebep yoktur» gibisinden demeçler vererek saldırıları hafifletme çabasına giriyorlardı.

Sermaye saldırılarının en yoğunlaştığı parti şüphesiz MSP idi. Hele af kanunu oylamasında muhalefet ile birlikte oy kullanan MSP'li 20'lerin ardında İbrahim Bodur gibi tekelci sermayenin en saldırgan temsilcilerinin bulunduğunu istihbar eden Erbakan, Korkut Özal'ın da teşvikleri ile sermayeye karşı bir barış taarruzuna geçti.

Ecevit'in NATO Bildirisini imzalamak ve Yunan Başbakanı ile kıta sahanlığı konusunda görüşmelerde bulunmak üzere Brüksel gittiği günlerde, Necmettin Erbakan, İşveren Sendikaları temsilcileri ile yaptığı bir görüşmede verdiği bir demeçle, sermayeye göz kırpma eğilimini, hükümet protokolu ile açıkça çelişecek düzeylere götürdü. Erbakan daha sonraki günlerde düzelteyim derken daha da pekiştireceği demecinde aynen şöyle dedi:

«Kıdem tazminatının bir sigorta sistemine bağlanmasında fayda vardır. 15 Günlük kıdem tazminatının 30 güne çıkarılmasının şartları açıklığa kavuşturulmalıdır. Bir işçi işinden çıkarıldığı takdirde yerine 6 ay başka bir işçi alınmaması da iş hayatımızda aksatıcı rol oynayabilir»

Erbakan'ın tam değilse bile oldukça önemli bir dönüş sayılabilecek bu görüşlerine ilk tepki, kabinenin bir başka üyesinden, Çalışma Bakanı Önder Savdan geldi. Sav, hükümet programının aynen uygulanacağını ve bütün kabine üyelerinin koalisyon protokolu ile bağlı olduklarını pek de yumuşak olmayan bir dille belirtti.

Yukarıdan beri özetlemeğe çalıştığımız gelişmeler kanımızca konuyu asli tartışma alanından saptırmakta ve ayrıntılar üzerinde dibi sonu gelmez laf ebeliklerine yolaçmaktadır. Nitekim bu eğilim sendika çevrelerini hatta bir kısım sosyalistleri de etkilemiş ve hükümetin getirdiği kıdem tazminatları tasarısının eleştirisi bir yana bırakılmıştır.

Kanımızca kıdem tazminatlarının artırılmasına ilişkin kanun tasarısı hiç budanmadan TBMM'den çıksa bile - ki sanmıyoruz. Çıkarılan bir işçinin yerine 6 ay süre ile yeni işçi alınmaması kuralı, daha şimdiden taviz olarak vazgeçilebilecek bir hüküm şeklinde nitelenmektedir - işverenlerin yaygarayı basmalarına yol açacak kadar önemli sonuçlar doğurmayacaktır.

Bunu söylerken elbette bu kararın ileri bir adım olduğunu inkar etmiyoruz. Belirtmek istediğimiz bu adımın büyütüldüğü kadar önemli bir adım olmadığıdır. Yoksa kamu sektöründe çalışan işçiler bu tasarı kanunlaştığı takdirde önemli haklar elde edecekler, hele önümüzdeki bahar emekli olacak olan çok sayıda işçi, eskiden alacaklarının iki misline yakın bir tazminat alma hakkını elde edeceklerdir.

Ancak aynı sözleri özel sektör için söyleyemeyiz ve kanımızca işten çıkarmalarda, toplu tasfiyelerde, tazminatsız kapı dışarı etmelerde kendini gösteren sömürü biçiminin asıl yoğunlaştığı alan özel sektördür.

Şu anda hükümetin getirdiği tasarı ise bu sömürüyü önlemek şöyle dursun ciddi anlamda hafifletmek kabiliyetinde bile değildir. Açıklayalım:

Kıdem tazminatının (ister on beş gün, ister otuz gün) ödenmesi için işvereni zorlayacak, bağlayacak yasal güvenceler sağlanmadıkça, hükümet tasarısı, özel sektörde, hedefinin çok çok gerilerine düşecektir. Kaba bir yaklaşımla yalnızca 1 ve 17. maddelerin bile yürürlükte kalması bunu kanıtlar diyebiliriz. Bilindiği gibi İş Kanunu'nun 17. maddesi işverenlere sebepsiz, sorgusuz ve **tazminatsız** bir işçiyi işten çıkarma hakkını (!) vermektedir. Bir zamanların ünlü «görülen lüzum üzerine...» kuralını çağrıştıran bu madde bu gün kıyasıya kullanılmaktadır. Bu madde yürürlükte kaldığı sürece işverenler tazminat ödemeksizin işçi çıkarma hakkına sahip olabileceklerdir ve hatta sırf bu kıdem tazminatı kanunu (tabii kanunlaşırsa) yüzünden bu anti demokratik tahakküm olanağını çok daha sık kullanacaklardır.

Keza gerekli güvencelerle takviye edilmediği sürece, kıdem tazminatlarının hesaplanmasını üç yıldan bir yıla indiren tasarı, ülke düzeyinde bir işçi tasfiyesine yol açacaktır. Teknik deyimle «işçi sirkülasyonu» diye adlandırılan, aslında kılıf takılmış bir toplu işçi çıkarma (bir çeşit lokavt) olan bu uygulama, eskiden bir işçinin işyerinde üçüncü kıdem yılını doldurmasına yakın işletilirken, şimdi birinci kıdem yılını doldururken işletilecektir. Fabrika kapılarında büyük işsiz yığınlarının bekleştiği sürece de işverenler bu uygulamayı kolayca yapabileceklerdir.

Hele, hükümet kanadında taviz olarak verilebilir gözüyle bakılan, çıkarılan işçinin yerine altı ay süre ile yeni işçi alınmaması kuralı da tasarıdan ayıklanırsa, kıdem tazminatlarını artıran tasarı tam anlamıyla devekuşuna dönecek ve CHP-MSP hükümetine, kraldan fazla kralcıların da gayretiyle, iyi bir propoganda malzemesi sağlamaktan öte bir yararı olmayacaktır.

«Durum bu ise işverenlerin yaygarasının sebebi nedir?» sorusuna gelince kanımızca bu, hükümetin (özellikle CHP'nin) işçi sınıfının demokratik baskıları sonunda vermeye kalkışabileceği bazı demokratik ve ekonomik ileri hakları, sermayenin daha başlangıçtan göğüslemek taktiğinden ibarettir. Nitekim en çok yaygara koparan tekelci mihrak sözcülerinin temsil ettiği sermayedarlar kendi fabrikalarında daha şimdiden, toplu sözleşmeler yoluyla işçilere bu hakkı tanımak zorunda kalmışlardır. Kimya, petrol, lastik, plastik, maden, madeni eşya, basın, gıda, tekstil işkollarında bir çok büyük fabrika kıdem tazminatlarını 20 gün ila 60 gün arasında değişen bir şekilde ödemektedirler. Gene bir çoğunda kıdem tazminatı birinci kıdem yılından itibaren hesaplanmaktadır.

Bağlarsak, kıdem tazminatları hükümetin ileri adımlar atma yönündeki ürkek girişimlerinden biridir, ancak ne işveren kesimlerinin yaygaraları, ne de bizzat hükümet çevrelerinin övünmeleri, kıdem tazminatını 30 güne çıkaran tasarıyı gereğinden fazla önemsememize yol açmamalı ve tazminatsız işçi çıkarmaların önlenmesine yönelik sendikal mücadeleyi asla yumuşatmamalıdır.

29 Haziran 1974

● Iskenderun Demir Çelik Fabrikasındaki olayların yankıları sürüyor. Yapım Iş Sendikası yöneticisi bir açıklama yaparak, inşaatın başlangıcından bu yana 396 işçinin, çeşitli işkazaları sonunda öldüğünü söyledi.

● Federal Almanya Hükümetinin, yabancı işçilerin aldıkları çocuk zammını yüzde elli oranında azaltması ve vergileri artırması kararını protesto etmek amacıyla binlerce Türk, Yugoslav, Ispanyol ve Yunan işçisi Bonn'da bir gösteri yürüyüşü yaptılar.

● Arjantin Devlet Başkanı Juan Peron ağır hasta olduğu için devlet başkanlığı görevine vekaleten eşi Isabella Peron'un getirildiği resmen açıklandı.

● CHP Tüzük Kurultayı sona erdi. Tüzükte yapılan bir değişiklikle daha önce 43 olan — ve «kırklar meclisi» olarak adlandırılan — Parti Meclisi üyelerinin sayısı 62'ye çıkarıldı. 40 Üye Kurultay tarafından seçilecek, geri kalan 22 üye ise Il kongrelerinde seçilen adayların Kurultay tarafından onaylanması ile tesbit edilecek.

● Sovyetler Birliğini ziyaret etmekte olan Nikson'un, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri Leonid Brejnev ile yaptığı görüşmelerde bazı ticari ve kültürel konularda anlaşmaya varılmasına rağmen, nükleer denemelerinin yasaklanması konusunda hiç bir anlaşmaya varılamadı.

1 Temmuz 1974

● Bakanlar Kurulu Afyon, Burdur, Denizli, Isparta, Kütahya ve Uşak illerinin tamamında, Konya ilinin Akşehir, Doğanhisar ve Ilgın ilçelerinde yeniden haşhaş ekimi yapılmasına izin verdi. Karar, «ilâç sanayiinin ihtiyaçları gözönüne alınarak ve 90 bin üretici yurttaşımızın çıkarları açısından hükümetimiz 7 ilde haşhaş ekimini serbest bırakmaya karar vermiştir» şeklinde açıklandı.

● Arantin Devlet Başkanı Juan Peron öldü. Peron iki gün önce geçirdiği kalp krizinden sonra girdiği komadan kurtulamadı. Peron'un yerine 43 yaşındaki karısı Isabella Peron geçti.

● Küba'da devrimden bu yana ilk seçimler yapıldı. Kastro, oy kullanırken «Devrim kökleşmiştir ve karşı devrimin unsurları artık bertaraf edilmişlerdir.» dedi.

2 Temmuz 1974

● Haşhaş ekiminin yedi ilde serbest bırakılması üzerine ABD Senatosunda bazı senatörler Türkiye aleyhine yoğun bir kampanya başlattılar. Bu arada Amerikan Büyük Elçisi Macomber, Ecevit ile görüştü ve endişelerini belirtti. Ecevit ise Haşhaş'ın sağlık alanı dışında kullanılmayacağını tekrarladı.

● Anayasa Mahkemesi Af Kanununun 5. maddesinin A fıkrasını iptal etti. 141 ve 142. Maddelerden mahkum edilenlerin affedilmesini sağlayan iptal kararı resmen açıklandıktan sonra mahkum ve tutuklular tahliye edilecekler.

ANAYASA MAHKEMESİ AF KANUNUNUN 5. MADDESİNİN A FIKRASINI İPTAL ETTİ

Aralarında Başbakan Bülen Ecevit'in de bulunduğu CHP'li parlamenterler, Anayasa Mahkemesine başvurarak, Af Kanununun 5. Maddesinin a fıkrasının Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürdüler ve iptalini istediler. Bilindiği gibi Af Kanununun 5. Maddesinin a fıkrası 141, 142 ve 146. maddelerden hüküm giymiş

olanları af dışında bırakı yordu. 2 Temmuz 1974 günü toplanan Anayasa Mahkemesi konuyu görüşerek karara bağladı. Kararın kesinleşmesi Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla mümkün olacağından bu konuda herhangi bir açıklama yapılmadı. Ancak Anayasa Mahkemesinin aldığı kararın maddenin iptali yönünde olduğu haberlerinin sızması demokrasiden yana çevreler de sevinçle karşılanırken başta AP Genel Başkanı Süleyman Demirel olmak üzere sağ kanatta büyük tepkilere yol açtı. Süleyman Demirel Anayasa Mahkemesini «Anayasa'yı ihlâl»le suçluyor, kararın «millî irade»ye gölge düşürdüğü yolunda demeçler veriyordu. 12 Temmuz 1974 günü Anayasa Mahkemesinin gerekçeli kararı Resmî Gazete'de yayınlandı. Anayasa Mahkemesi, iptal kararını iki ayrı nedene dayanarak aldığını ancak usul yönünden Anayasa'ya aykırılık saptandığından esas üzerinde durulmadığını açıklıyordu. Anayasa Mahkemesinin Af Kanununun 5. Maddesinin a Fıkrasını iptal eden gerekçeli kararında şöyle deniliyordu:

"1 - Anlaşmazlık konusu maddelerin ayrı ayrı oylanması sorunu.

Karma Komisyon, Cumhuriyet Senatosu metninin 1-5 maddelerini, Millet Meclisi metninin 8. maddesini olduğu gibi, Cumhuriyet Senatosu metninin 8-23. maddelerini ise madde sayılarını birer sayı ilerleterek yine olduğu gibi kabul etmiş ve kendi metnini öylece oluşturmuştur. Şu duruma göre, artık ortada üç metin vardır ve Millet Meclisi 92. maddenin 5. fıkrası uyarınca Karma Komisyonunca, Cumhuriyet Senatosu'nca veya daha önce kendisince hazırlanmış olan metinlerden birini olduğu gibi kabul etmek zorundadır. Metin sözcüğünün bir bütün olarak *"madde değişiklikleri"*nin tümünü kapsayıp karşıladığını kesinlikle anlatmağa yeterlidir. Demek ki, 5. fıkradaki *"metin"* sözcüğünden Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi arasındaki anlaşmazlık konusu yalnızca bir madeyse tek bir maddeyi, birkaç maddeyse bir bütün olarak o maddelerin tümünü, tasarı veya teklifin tamamı anlaşmazlık konusuysa o tasarı veya teklifi anlamak gerekecektir.

5. fıkrada, *"Millet Meclisi, Karma Komisyonca veya Cumhuriyet Senatosunca veya daha önce kendisince hazırlanmış olan metinlerden birini olduğu gibi kabul etmek zorundadır"* kuralı yer aldığına göre, üç metnin her birindeki anlaşmazlık konusu maddelerin ayrı ayrı ve tek tek değil, her metnin bölünmeksizin, parçalanmaksızın bir bütün olarak oylanması kabul edilmesi gerektiği ve tersine davranışın Anayasa ile çelişeceği gerçeği kendiliğinden ortaya çıkar.

Millet Meclisi Tutanak Dergisine göre, 1803 sayılı kanuna ilişkin teklifiyle ilgili bulunan ve Cumhuriyet Senatosu-Millet Meclisi arasında anlaşmazlık konusu olan maddeler ise, Millet Meclisinde ayrı ayrı oylanmıştır. Bu tutum, yukarıda ayrıntılarıyla tartışıldığı ve açıklandığı üzere, Anayasa'nın 92. maddesinin 5. fıkrasına aykırı kılar ve iptalini gerektirir.

2 - Öteki metinlerin oylanmasına devam edilmeyerek yalnız Karma Komisyon metninin oylanması sorunu:

Önce Karma Komisyonda, Cumhuriyet Senatosunda Millet Meclisinde kabul edilmiş 5. madde metinleri okutulmuş, sonra Karma Komisyonun 5. maddesi ad okunarak açık oya konulmuş, Başkan, 221 kabul, 214 red oyu verildiğini ve böylece madenin kabul edilmiş olduğunu, öteki oylamalara yer ve gerek kalmadığını bildirmiş, daha sonra da 8. madde üzerinde *(6, 7. maddeler kesinleşmiş sayıldığı için)* yasama işlemlerine geçilmiştir. Bu oylamada 435 milletvekilinin oy verdiği, 13 kişinin oya katılmadığı, 2 üyeliğin açık olduğu, ayrıca saptanmış bulunmaktadır. Cumhuriyet Senatosunca 5. madde üzerinde yapılan değişiklik madde değişikliklerinin tümünde olduğu gibi açık oya başvurularak saptandığı üzere 96 oyla, yâni Cumhuriyet Senatosu üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul edilmiştir. Şu durum karşısında, Millet Meclisinin kendi ilk metnini benimsenmesi için üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyu, başka de-

yimle 226 oy gerekiyordu.

Anayasa'nın 92. maddesinin 5. fıkrası uyarınca Millet Meclisi üç metinden birini kabul etmek zorunda olduğuna göre, bunlardan her biri üzerinde irade ve yeğlemesini açıklama olanağının kendisine tanınması zorunlu idi. Karma Komisyon metninin 221 oy alması üzerine oylamanın kesilmesi Millet Meclisi Genel Kurulunu bu anayasal hakkından yoksun bırakmış ve Meclis iradesinin gereği gibi belirmesini engellemiştir. Karma Komisyon metni üye tam sayısının salt çoğunluğu ile benimsenmediğine göre oylamanın sürdürülmesi ve öteki metinler üzerinde Meclis irade ve yeğlemesinin ortaya çıkması yönünün açık tutulması gerekiyordu. Oylanan metne 214 ret oyu verildiği gözönünde tutularak öbür metinlerin de en çok bu sayıda oy toplayabileceği onun için de öteki oylamalara yer ve gerek kalmadığı yolunda bir görüş, hem 5. fıkranın buyurucu kuralı hem de ilk oylamaya katılmayan 13 milletvekilinin öteki oylamalara katılması, Karma Komisyon metnine kabul oyu verenler arasında daha sonra ikinci, üçüncü metinlerden yana oy kullanacakların çıkması gibi olasılık ve olanaklar karşısında hukukça geçerli sayılamaz.

Öteki iki metnin oylanmasına devam edilmeyerek yalnız Karma Komisyon metninin oylanmasıyle yetinilmesi, 1803 sayılı kanunun 5. maddesinin dava konusu (a) işaretli bendini Anayasanın 92. maddesinin 5. fıkrasına aykırı kılar ve bir iptâl nedenini daha oluşturur.

3 - Dava konusu kuralın esas yönünden Anayasa'ya aykırılığı sorunu:

Dava konusu kuralın biçim yönünden Anayasaya aykırı olduğu saptanmış ve bu nedenle de iptâli öngörülmüş olduğundan esas yönünden Anayasaya aykırılık sorunu üzerinde durulmasına yer ve gerek kalmamıştır.

4 - İptâl hükümünün yürürlüğe giriş günü:

Anayasasının değişik 152. maddesinin 2. fıkrasına göre Anayasa Mahkemesince Anayasa'ya aykırı olduğundan iptâline karar verilen kanun veya içtüzük veya bunların iptâl edilen kuralları, gerekçeli kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günde yürürlükten kalkar. Gereken durumlarda Anayasa Mahkemesi, iptâl hükmünün yürürlüğe gireceği günü ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

44. sayılı kanunun 50. maddesinin 4. fıkrasında da Anayasa Mahkemesinin iptâl dolayısıyle oluşacak boşluğu kamu düzenini tehdit edici nitelikte görmüşse, iptâl hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştıracağı ve boşluğun doldurulması için yasama meclisleri başkanlıklarına ve Başbakanlığa durumu duyuracağı yazılıdır.

1803 sayılı kanunun 5. maddesinin (a) işaretli bendinin Anayasaya biçim yönünden aykırılığı nedeniyle iptâl edilmesi öngörülmüştür. İptâl, yasa kuralının Anayasaya uygun biçimde oluşmamış bulunduğu yolunda, Anayasa Mahkemesince saptanan duruma ve varılan sonuca dayanmaktadır. Şu nitelikte bir yasama belgesinin bir yasa kuralı olarak uygulanması, bir bölüm yurttaşların haklarını bir süre daha etkilemesi düşünülemiyeceği gibi, böyle bir tutumun iptâl nedenleri ile bağdaştırılmasına da olanak yoktur. 1803 sayılı kanunun, affettiği suç ve cezaların niteliği ve niceliği ile beliren kapsamı karşısında iptâl hükmünün kamu düzenini tehdit edici yasal bir boşluğu oluşturacağından da söz edilemez.

Şu nedenlerle Anayasanın değişik 152. maddesinin 2. fıkrasında yer alan ve uygulanması Anayasa Mahkemesinin işi değerlendirip gerekli görmesine bırakılmış bulunan yetkinin kullanılmasına ve iptâl hükmünün yürürlüğe gireceği günün ayrıca kararlaştırılmasına yer olmamak gerekir.

İptal kararının Adalet Bakanlığı tarafından infaz savcılıklarına bildirilmesi üzerine bütün yurttaki askerî ve sivil cezaevlerinde tahliyeler başladı.

İlk iki gün içinde tahliye edilen cezası kesinleşmiş 141 ve 142 hükümlüleri, bulundukları cezaevlerine göre şöyleydi:

Adana:

Can Yücel, Süleyman E. ge (çevirmen), Abdullah Nefes, İsmail Beşikci (asistan), Yaşar Uçar (And Dergisi Yazı İşleri Müdürü), İsmil Aydınlı, Yaşar Gökoğlu (Tiyatrocu), Hasan Keleş, Recep Mutlu, Lâle Nükhet Öner (Doktor), Sevim Demirpençe, Tülay Özdemir, Emin Tunç bilek, Zihni Ayhan, Mehmet Özer, Mahir Cemiloğlu, Mehmet Özer, Halil Paşaoğlu, Erdoğan Demirci, Arif Zeyrek, Ejder İme ve Halil Alnıkızı.

İzmir:

İzmir yarı-açık cezaevin de bulunan 17, kapalı cezaevinde bulunan 15 hüküm lü Anayasa Mahkemesinin kararından yararlanmıştır.

Ankara:

Mamak Askerî Cezaevi'nden Dev-Genç Davası hükümlülerinden *Ramazan Ka rakale, Melih Bayraktar, M. Uyar, Yusuf Uzun, Zeki Sarıhan, Şefik Şenel, Reha Pekerten, Ali Demir, Faruk Dönger, Mehmet Demir, Mehmet Çavuş, Aktan İnce, Asım Arslan, Nev zat Demirbaş, Şemsettin Evransel, Turak Kuluhoğlu, Muzaffer Doyum, Timur Erkman, Akıf Atasayan, Habib Dağaşan, Sabri Uyar, Muzaffer Yazkurt* tahliye edilmişler, Hüseyin Alkan, Savaş Güvezne, Fikri Aytan, Feridun Tamirer, Şasan Iba, M. Ali Kabakoğlu, Adnan Altıparmak ve Levent Eren askerliklerini yapmak üzere kıtalarına gönderilmiştir. Ruhi Koç, Atila Sarp, Tuncay Çelen ve Mehmet Erdemir ise sivil cezaevi savcısına teslim edilmişlerdir.

Merkez Cezaevi'nden ise Muzaffer Erdost, Muharrem Kılıç, İbrahim Ata, Ahmet Ökten, Mehmet Füray, Ökkaş Tamer, Ahmet Cansev, Ali Kilisli, Adem Sağdıç, Ali Sedat Özak, İsmail Hakkı Karakülah, Metin Gültekin ve Yılmaz Kınacı tahliye edilmişlerdir.

İstanbul:

Sağmalcılar Cecazevi'nden 141 ve 142 hükümlüsü olarak *Osman Saffet Arolat, Nurettin Doğan, Necati Cığsar, İsa Ruhi Bobut, Mehmet Emin Karası, Suat Secdi Özgür, Oğuz Hodancı, Sırrı Öztürk ve Zuhal Aksoy* ve diğer suçlardan 6 hükümlü daha Anayasa Mahkemesi kararından yararlanmıştır.

Paşakapısı'ndan 5 kişi, Toptaşı Tutukevi'nden ise Necip Demir, Selahattin Serer, Mahir Kovanoğlu ve Şerif Gülsoy tahliye edilmiştir.

Niğde:

TİP yöneticileri.

Diyarbakır:

Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Niyazi Dönemez, Fikret Şahin, Battal Bate, İhsan Yavuztürk, Mehmet Tüysüz, Sabri Çepik, Nusret Kılıçaslan, İhsan Aksoy, Yumlu Budak, Mahmut Kılıç, Faruk Aras, Yılmaz Baltas, Sait Pektaş, Şakir Elçi, Naci Kutlay, Zerruk Vakıfoğlu, Hasan Acar, Mehmet Emin Bozarslan, Mahmut Fırat, Ferit Uzun, Nizamettin Barış, Cimşit Bilek, Canip yıldırım, Musa Anter, Ahmet Özdemir ve Sabri Visek.

Ayrıca Yozgat Cezaevi'nden 4, Sakarya Cezaevi'nden de 25 hükümlü tahliye edilmiştir.

Sıkıyönetim Mahkemelerinde 141 ve 142. Maddelerden yargılanan sanıklar da Anayasa Mahkemesi kararıyla davaları düştüğü için tahliye edildiler. Tahliye edilen sanıkların durumu da şöyledir:

THKP ve Cephesi Davası:

164 sanığın davası düşmüş, tutuklu bulunan sanıklardan İsmail Samur, Adem Muhammet Gürdoğan, Erşan Tepeli, Ali Özeloğulları, Tuğrul Paşaoğlu, Ülkü Ahmet Cafer, Mustafa Alabora, Mehmet Yüksel, Orhan Aydurmuş, Şerafettin Serdar, Feyyaz Kurşuncu, İbrahim Tunç, Ahmet Sarıcan, Tevfik Işık Çeviker, Ömer Uluğ, Seyfi Akman, Mehmet İncili, Mustafa Baykara, Haldun Yeşil, Surhay Tunçman, Sina Çiladır, Zülfikâr Dicleli, Mazhar Timuçin Ataç, Mustafa Şahin, Mehmet Fahri Aral, Rafet Özkan, Ahmet Mete Sönmez, Faik Güleçyüz, Esat Korkmaz, Nurettin Yakar, Bekir Uzun, Tayfun Örçun, Ömer Laçiner, İzzet Olcayto Özsever, Hasan Özgen, Mustafa Nevzat Yücel, Mustafa Laçiner, İbrahim Münir Yılancı, Ali Baykal Gürsoy, Selahattin Güleç, Mehmet Sönmez, Tamer Hazer, Mehmet Kâmil Yüksel, Ali Cevat Taşıran, Selim Özkar, Oğuzhan Müftioğlu, Mustafa Çakır, Nevzat Duru, Vural İşözen, Naki Tolunay, Halil Özmen

tahliye edilmiştir.

Haziran Hareketi davasından tahliye edilen sanıklar şunlardır:

Yılmaz Elmas, Enver Avcı, Ziya Ülgenciler, Erkut Selçuk, Şükrü Ceyhan, Murat Ceyişkar, Süleyman Önen, Bektemur Bıçakcı ve Mustafa Üstüntaş.

DEV-GENÇ davasından tahliye edilen sanıklar şunlardır: Gökalp Eren, Namık Kemal Güven, Necati Sağır, Kayhan Edip Sakarya, Mustafa Lütfü Kıyıcı.

Ayrıca TİKKO Davası sanıkları ve Doğu Perinçek ve arkadaşlarının yargılandığı Şafak Davası sanıkları da tahliye edilmişlerdir.

Anayasa Mahkemesinin aldığı bu tarihi kararı hem Parlamentonun sağ kanadı tarafından çeşitli girişimlerle güdükleştirilen Af Kanununun tashihi, hem de ülkemizdeki demokratik güçlerin yeni bir zaferi olarak değerlendiriyoruz.

3 Temmuz 1974

● Ankara Ticaret Odasında düzenlenen «sosyo Ekonomik sorunlar» konulu olağanüstü toplantıda konuşan Oda başkanı Cahit Aydoğan, toplu sözleşme düzenine karşı çıktı ve «artık işçilere dur deme zamanı geldi» şeklinde konuştu. Toplantıya hükümette ortak olan partilerden hiç kimse katılmadı.

● Habeşistanda ordunun, yolsuzluklara karışan ve aralarında bir çok yüksek düzeyde politikacının bulunduğu kişileri tutuklama serisi devam ediyor. Ülkede kontrolü tamamen elinde tutan ordu son olarak Haberleşme örgütü başkanını, Maliye Bakanını, Yargıtay başkanını ve bazı büyük din adamlarını tutukladı.

● Sovyet — ABD zirve toplantısı sona erdi. Moskova'da yapılan görüşmelerden sonra yayınlanan bildiride genel olarak bütün konularda anlamaya varıldığı önesürülmesine rağmen, nükleer silahların sınırlandırılması konusunda anlaşma olmadığı bildiriliyor.

4 Temmuz 1974

● Haşhaş ekiminin serbest bırakılmasından sonra Washington'da başlayan Türkiye aleyhindeki tepkiler, bir dış baskı niteliğine bürünüyor. Kissinger bir demecinde «ABD, Haşhaş ekiminin Türkiye'de yeniden başlatılmasını hoş görmemiştir» dedi.

● AP Muğla milletvekili Ünat Demir, AP Genel Başkanlığına adaylığını koyduğunu açıkladı. Bir basın toplantısı düzenleyen Ünat Demir «Sağ cephenin kurulabilmesi için liderlerin değimesi şarttır» dedi. Demir'in adaylığı özellikle AP çevrelerinde «ciddi» bulunmadı.

5 Temmuz 1974

● ABD Büyük elçisi Macomber haşhaş konusunda «istişarelerde» bulunmak üzere Amerikaya gitti. Bazı kaynaklar ise elçinin geri çağrıldığını söylediler. Aynı gün Amerikanın CBS Televizyonuna bir demeç veren Başbakan Ecevit «Demokratik ülkelerde, yerine geçecek ürün halka benimsetilmeden bir ürünün yasaklanması söz konusu olamaz. Bu halkın isteklerine, iradesine karşı çıkmak olur» dedi.

● Üniversitelerarası giriş sınavı yapıldı. 225 bini aşkın öğrencinin katıldığı sınav sırasında Ankara'da SBF ve Akademi binalarında olaylar çıktı. SBF'nin duvarlarına yazılan devrimci sloganları silmek isteyen komandolarla öğrenciler çatıştılar. Polis 5 öğrenciyi göz altına aldı.

● Brükseldeki görümelerde olumsuz ve uzlaşmaz tavır takınan Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı politikasını uygun bulmayan iki yüksek Yunan diplomatı istifa etti. İstifaları Dışişleri bakanı Tetenes'in istifasının izleyeceği ısrarla belirtiliyor.

6 Temmuz 1974

● Türkiye — Moritanya ortak bildirisi açıklandı. Moritanya İslam Cumhuriyeti Başkanı Daddah ile Korutürk arasındaki görüşmelerden sonra imzalanan bildiride «Türkiye'nin Afrikadaki ulusal kurtuluş hareketlerini destekleyeceği» de belirtiliyor.

● Makarios, Yunan Cuntasının başı General Gizikis'e bir mektup göndererek, Ulusal Muhafız Gücünde bulunan 650 yunan subayının derhal geri çekilmesini ve Atina'da sürdürülen Makarios aleyhtarı gösterilere ve propogandalara son verilmesini istedi. Makarios bu arada, bir hükümet darbesi yapma hazırlığında olduğu istihbar edilen Ulusal Muhafız Gücü'ne karşı Yedek Polis Örgütünü alarma geçirdi.

● Haftada iki gün tatilin işçileri de kapsamına alması konusunu hükümet ele aldı. Bu arada Tek Gıda İş Sendikası ile Tekel Genel Müdürlüğü arasında imzalanan ve 45 bin işçiyi kapsayan toplu sözleşmeyle işçilere haftada iki gün tatil hakkı tanındı.

8 Temmuz 1974

● Yunan Dışişleri Bakanı Tetenes istifa etti. Tetenes'in istifasına, Yunan Cuntasının Türkiye ve Kıbrıs politikasının sebep olduğu söyleniyor.

● Fiyat konusunda Sovyetler Birliği ile anlaşamayan İran, tabii gaz boru hattının Türkiye'den geçmesi için, resmen teklifte bulundu. Ankara'nın teklifi olumlu karşılaması üzerine Ağustos ayından itibaren görüşmelere başlanması kararlaştırıldı.

● Türkiye — Irak petrol boru hattının kesinleşmesinden sonra, boru hattının yapımı ile ilgili olarak da bir ön anlaşma yapıldı. Dışişleri Bakanı Turan Güneş Romanya gezisinden döndükten sonra yaptığı açıklamada, bu konuda Romanya ile anlaşmaya varıldığını söyledi.

● TÖB-DER Genel Kurulu toplandı. Beşyüzden fazla delegenin katıldığı Genel Kurul'da demokratik örgütlerin görevleri üstüne ilginç tartışmalar yapıldı. Genel Kurul iki gün sürecek.

Demokratik örgütler ve demokrasi cephesi

Oya Baydar

Emekçi halkımızın son yılların çeşitli olayları ve gelişmeleri içinde, anti-emperyalist bilince ve demokratik mücadele bilincine hızla varmakta olması; sınıf kökenleri ve sınıf çıkarları farklı bile olsa, tekelci kapitalist gelişmeden etkilenen, oligarşinin zümre tahakkümüne ve sömürüsüne karşı olan tüm sınıf ve tabakaların, anti-monopolist, anti-faşist ve anti-emperyalist mücadelede, işçi sınıfı öncülüğünde katedecekleri uzun bir yolun varlığının anlaşılması; «cephe» sorununu artık bir boş söz olmaktan çıkararak devrimci mücadelenin somutuna indirgiyor.

Köklü bir cephe geleneğinin bulunmadığı; devrimci mücadelenin belli bir aşamasında, tüm demokratik güçlerin anti-faşist, anti-monopolist ve anti-emperyalist hedeflerde birleşmesi, tekelci sermayenin ve yabancı ortaklarının sömürü ve tahakkümüne karşı ortak mücadele vermesi gereğinin ancak yeni yeni, olayların akışı ve devrimci pratik içinde gerçekten kavrandığı Türkiye'de, önümüzdeki günlerde, «demokrasi cephesi» sorunu daha da büyük önem kazanacaktır.

Demokrasi cephesi, dünya pratiğinin gösterdiği gibi, toplumun anti-faşist, anti-emperyalist yani demokrasiden ve bağımsızlıktan yana tüm güçlerinin katılmasıyla oluşur. Toplumun yapısal özelliklerine göre, bu cephenin içinde çeşitli sınıf ve tabakalar kendi bağımsız siyasal veya demokratik örgütleriyle, meslek örgütleriyle yer alırlar. Demokratik cephenin bir güçbirliği olmaktan çıkıp güçbirliğini aşıp, gerçek bir cephe haline gelmesinin temel şartı, belirli stratejilere sahip sınıf örgütleri, çeşitli sınıf ve tabakaların siyasal partileri ile oluşmasıdır. Yine sosyal pratiğin gösterdiği gibi, demokratik cephelerin nihaî başarısı anti-faşist, anti-monopolist, anti-emperyalist hedefleri sonuna kadar götürebilecek tek sınıf olan işçi sınıfının ve onun siyasal örgütünün öncülüğüyle mümkün olur. Bu öncülüğün objektif ve sübjektif koşullar yüzünden sağlanamadığı durumlarda, cephe politikası bir yere kadar yol aldıktan sonra, bir noktada tıkanır. Ya diğer sınıf ve tabakaların örgütlerinin ve güçlerinin işçi sınıfının siyasal çizgisinden ayrılmalarıyla, yada işçi sınıfının bir süre için küçük burjuvazinin veya başka sınıf ve tabakaların kuyruğuna takılmasıyla yani, mücadelesinin saptırılmasıyla sonuçlanır.

Cephe politikasını inkâr eden, işçi sınıfının belli dönemlerde başka sınıf ve tabakalarla birlikte katedeceği bir yolun bulunduğunu kabul etmeyen sol sekter tutumlar, işçi sınıfını müttefiklerinden soyutlayarak güçsüz bırakırlar. Buna karşılık, cephe içinde işçi sınıfının öncülüğünü kabul etmeyen, öncülük bilek gücüyle olur, veya demokrasi cephesinin öncüsü sosyalistler değil demokratlardır gibi demagojilerle işçi sınıfı çizgisinin bağımsızlığını ve işçi sınıfının demokratik cephe içindeki öncülüğünü tanımak istemeyenler de sosyalizmi saptırmış ve işçi sınıfını başka sınıfların ardına takmış olurlar.

Her iki sakat ve tehlikeli eğilimin ortak noktası, demokratik cephe sorununu iyi kavramamak, işlevini anlamamak ve sosyalizm hedefini unutmak ve savsaklamaktır.

Demokratik cephenin unsurları: çıkarları faşist ve emperyalist tahakkümle, bunların somutlanması demek olan yerli ve uluslararası finans kapitalle çatışan tüm sınıfların ve tabakaların kendi bağımsız siyasal örgütleri, yani partileridir. Ayrıca belli bir sınıf kökenine dayanması şart olmayan, sınıf çıkarlarına değil de meslekî çıkar birliğine dayanan meslek örgütleri, çeşitli **kitle** örgütleri, çalışan sınıfların ekonomik örgütü olan sendikalar, toplumda belli bir etkenliğe erişmiş tek tek demokratik aydınlar da demokratik cephenin diğer unsurlarıdır.

Türkiye'de «demokratik cephe» sorununun bugüne kadar tam anlamıyla anlaşılamadığı bir gerçektir. Hatta zaman zaman küçümsenmiş olduğu da bir gerçektir. Bir cephe politikası içinde, işçi sınıfının, bağımsızlığından bir milim dahi fedakârlık etmeden, dönemin koşullarına uygun olarak başka sınıfların si-

yasal örgütleriyle ortak yol alması, hatta onları desteklemesinin bütünüyle yanlış kavranmasının örnekleri önümüzdedir. Kimileri bu desteği **bütünleşme** olarak anlayıp, yukarda değindiğimiz yanlışlardan birine yani «kuyrukçuluğa» düşerlerken, kimileri de işçi sınıfının bağımsızlığını işçi sınıfının **yalnızlığı** olarak anlamışlardır. Cephe politikasının ve demokratik cephe sorununun kavranması önümüzdeki günlerde çok daha büyük önem kazanacağından, sorunu çeşitli boyutlarıyla ele almak istiyoruz.

Bu boyutların en önemlilerinden biri «demokratik kitle örgütleri» sorunu ve bu örgütlerin demokratik mücadeledeki yerleri, işçi sınıfının siyasal örgütüyle cephe içi bağları sorunudur. Denebilir ki Türkiye'de geçmiş dönemde en fazla yanıldığımız, bugün de hâlâ yanılgı tohumlarını gördüğümüz konulardan biri, demokratik kitle örgütleri konusudur.

Kitle örgütleri

TÖB-DER'in son Genel Kurulu, bu Genel Kurulda ortaya çıkan tartışma konuları ve sorular, demokratik kitle örgütleri sorununu bir kere daha gündeme getirdi. Teknik Eleman Odaları, Öğretmen Dernekleri, Öğrenci Dernekleri ve benzeri örgütleri, Türkiye devrimci hareketi içinde özel bir yere sahip olmaları bir yana, geçmiş dönemde bu konuda yapılmış hatalar ve bu hataların kalıntısı olan yanlış görüşler, demokratik nitelikteki kitle örgütlerinin yapısı, Sosyalist Hareket içinde, Sosyalist Parti ve strateji tartışmaları karşısındaki tavır ve konumlarının önemli, konuyu tekrar ele almamızı gerektiriyor.

Kitle örgütlerinin yapısı

Meslek gruplarını içlerinde barındıran, aynı meslekten çeşitli toplum katlarına mensup kişilerle kurulan, içinde belli bir sınıfı değil, çeşitli toplum kesimlerinden kişileri toplayan örgütler, kitle örgütleridir. Kitle örgütleri belli bir zümrenin çıkarını temsil ederler ama, sınıf örgütleri değildirler. Örnek vermek istersek Teknik Eleman Odaları, Öğretmen ve Öğrenci dernekleri, Şoförler Derneği marangozlar derneği vb. kitle örgütlerinden bazılarıdır.

Bunları sınıf örgütlerinden ayıran temel fark, üyelerinin, biraraya geliş nedenlerinin sınıfsal çıkarları değil de meslekî veya zümre çıkarlarını korumak ve geliştirmek olmasıdır. Bu türden örgütlerde sınıf bilinci değil, aynı meslek grubuna mensub olma önem taşır. Kitle örgütlerinin sınıf tabanı bazan çok çeşitli, bazan da büyük ölçüde benzer olabilir. Buna bağlı olarak, kitle örgütlerinde çok farklı siyasal ve ideolojik tavırlar bir arada bulunabileceği kadar, ideolojik ve siyasal tavır birliğine de rastlanabilir.

Kitle örgütleri tabanında hangi sınıf veya tabaka yaygınsa, veya bu türden örgütlerin tabanını meydana getiren üyeler, toplumdaki hangi sınıflarla özdeşleşiyorsa, bu örgütler de o sınıfların veya sınıfın siyasal çizgisine ve ideolojisine yakınlık duyarlar. Şüphesiz sınıfsal yapı dışında, bu örgütleri meydana getiren üye tabanının diğer ortak özellikleri de örgütlerin yapısını ve çizgisini belirlemekte önemli rol oynar.

Kitle örgütleri örneği olarak aldığımız öğretmen, öğrenci, teknik eleman örgütlerini inceleyecek olursak, meselâ öğretmenlerin bir toplumsal **sınıf** olma-

dıklarını, bir meslek grubu olduklarını hemen görürüz. Bunun gibi, öğrenciler de bir sınıf değil, toplum içinde bir kesim, belli özellikler taşıyan bir katmandırlar. Yine aynı şekilde teknik elemanlar arasında devlet memuru veya ücretli olarak çalışanlar, özel şirketlerin ortağı bulunanlar, büro işletenler de vardır. Bunların odalarının da sınıf örgütleri niteliğinde değil, meslek grubu örgütleri niteliğinde oldukları hemen görülür. Bu yüzden de kitle örgütleri, toplumdaki belli sosyal sınıfların örgütlerinden, işçi sendikalarından, belli sınıfların çıkarlarını savunan siyasal partilerden farklıdırlar.

Buna rağmen, kitle örgütlerinin, özellikle de yukarda saydıklarımızın sınıf kökenleri araştırılacak olursa, küçük burjuva katının ağırlıkta olduğu görülür. Onlara belli özellikler kazandıran da bu ağırlıktır.

Türkiye'de kitle örgütlerinden söz ederken çoğunlukla **demokratik örgütler** sıfatını da kullanıyoruz. Gerçekten de örneğin teknik eleman odaları, öğrenci ve öğretmen dernekleri toplumumuzun demokrasiden yana, demokratik mücadele içinde yer alan kuruluşlarını meydana getirmektedirler. Buna karşılık, örneğin bakkallar, şoförler derneği, marangozlar derneği, küçük esnaf dernekleri gibi kitle örgütleri aynı demokratik özelliğe veya demokratik mücadele içinde etkin bir yere sahip değillerdir. Bu durumu kısaca, küçük burjuvazinin aydın kanadının demokratik bilincine karşılık, şehir ve köy küçük burjuvazisinin halen daha tutucu ve daha az uyanık olması ekonomik çıkar, siyasal çıkar birliğini henüz görememesi, işçi sınıfının biliminden uzak kalması olarak özetlemek mümkündür.

Teknik eleman odalarının, öğretmen ve öğrenci derneklerinin kitle tabanı ise, hem aydın küçük burjuvaziye mensup olmasının getirdiği teorik yatkınlıkla; hem aydın küçük burjuvazinin genel «ilericilik» çizgi ve geleneğinin etkisiyle; hem tabanlarının büyük çoğunluğunun, kapitalizmin tekelci gelişmesi karşısında uğradıkları zararların ekonomik bilinci yanında siyasal bilincine de varmış olmalarıyla ve bu tabanın çoğunluğunun ekonomik koşullarının, yaşama düzeyinin emekçi kitlelere yakınlığı yüzünden demokratik haklara, demokrasinin gelişmesine daha çok sahip çıkmaktadır. Bu kesimlerin demokrasinin gelişmesinden kazanacakları çok şeyler vardır ve gerek ekonomik yapıları gerekse aydın olma özellikleriyle bu kazançların önemini kavrayarak demokrasinin gelişmesini istemektedirler.

Emekçi sınıfların demokratik mücadelesi içinde saf tuttukları, iç ve dış sömürücülerin çıkarlarının teminatı olan demokrasi düşmanlığına, baskı ve tahakküme karşı oldukları ve bunu çeşitli olay ve gelişmeler karşısında tavırlarıyla ortaya koydukları için, bu türden kitle örgütlerine demokratik örgütler de diyoruz. Bu demokratik örgütler, son üç yılın güç günlerinde de belli bir demokratik çizgiyi korumak ve demokrasi mücadelesine çeşitli şekillerde katılmakla demokratik niteliklerini ve çizgilerini bir kere daha ortaya koymuşlardır.

Demokratik örgütler ve sosyalistler

Sözünü ettiğimiz demokratik örgütlerin tabanı, demokratik mücadele bilincine gelmiş; yani iç ve dış sömürünün ve bununla mücadele gereğinin bilincine varmış; sömürüye, tekelcilik tahakkümüne emperyalizme karşı bir yapıdadır. Bu

taban, yapısına göre, sosyal demokrat, liberal veya genel anlamda halkçı ve ilerici nitelikler göstermekle birlikte, uzun yıllardan beri gözlenen gerçek, demokratik örgütlerin yöneticilerinin çoğunlukla tabandan daha ilerde ve yer yer sosyalizmle özdeşleşen, hatta sosyalist kişilerden meydana gelmesidir. Bunu da doğal karşılamak gerekir, çünkü sosyalistler demokratik örgütlerin tabanının istek ve özlemlerini sonuna kadar geliştirip gerçekleşme noktasına kadar götürebilecek olan kadrolardır. Sosyalistlerin yönetiminde, demokratik kitle örgütleri, bir adım daha ileriye atarlar. Bu örgütlerin tabanı küçük burjuva sınıf özelliklerinin ağırlığına rağmen işçi sınıfı ve emekçi kitlelere doğru bir adım daha yaklaşır. Örgütlerin demokratik mücadelesi daha bir tutarlılık ve etkinlik kazanır.

Ancak asıl sorun da bu noktada düğümlenmektedir.

Demokratik örgütlerin yöneticilerinin örgüt tabanından kopmamaları, tabanlarının çıkarlarını ve çeşitli sorunlarını savunabilmeleri, tabanlarını bir adım öteye doğru götürürken, örgütlerin demokratik kitle örgütleri olma özelliğini göz önünde bulundurmaları gerekir. Yoksa yöneticiler örgütü bir adım öteye götürmek yerine örgütten kopmuş ve tabanla bağlarını yitirmiş olurlar. Geçmiş dönemlerde, demokratik örgütler içinde çalışma konusunda yanlış eğilimlerden kaynaklanan bu türden durumlara rastlanmıştır. Demokratik örgütlerin işçi sınıfı bilim ve davranışına yakın yani kendi küçük burjuva tabanlarını aşmış olan sosyalist yöneticileri, demokratik mücadelenin çizgisini kavramaz, demokratik örgütler içinde verilecek mücadeleyi sosyalist örgütün görevleri ile karıştırırlarsa, büyük sakıncalar doğar, demokratik mücadele ve sosyalist hareket zaafa uğramış olur

Demokratik örgütler strateji tartışması yapmaz

Demokratik kitle örgütleri, demokratik mücadelenin ve cephenin unsurlarıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi, iç ve dış sömürüye karşı tutumlarıyla anti emperyalist, anti - monopolist (tekelciliğe karşı) ve anti - faşist mücadele saflarında yer alan demokratik örgütler içinde, sosyalist strateji tartışmalarının yoğunlaştırıldığına, bu örgütlerin sosyalist hareket ve mihraklar karşısında «hakemlik» tavrını benimsediklerine, kendilerinin strateji tesbitine yöneldiğine geçmişte rastlanmıştır. Bu kesinlikle yanlış ve örgütleri güçten düşürücü, demokratik mücadeleyi olduğu kadar sosyalist hareketi de zaafa uğratıcı tutumun kaynağı, İşçi Sınıfı Partisinin yerine kitle örgütünü geçirme, kitle örgütlerini, içlerinde sosyalistler de olduğu veya yönetim sosyalistlerin elinde bulunduğu için Parti yerine koyma yanlışıydı.

Belirtmeye çalıştığımız, gibi, belli bir sınıfın siyasal örgütü durumunda bulunmayan, Parti niteliğinde olmayan, tabanında çeşitli sınıfların üyelerinin bulunabileceği, meslek birliğine dayanan, sınıf değil kitle örgütü olan demokratik örgütler Partinin yerine geçirildiği anda doğacak örgüt anarşisinin nerelere kadar varabileceğinin belirtileri görüldü, yaşandı ve ders alındı.

Demokratik örgütler Parti'nin görevini yüklenemez

Anti faşist, anti - emperyalist cephe içinde önemli yerlere sahip olan demokratik örgütler Sosyalist Parti değillerdir. Sosyalist hareketin stratejisini ve taktiklerini, yani uzak ve yakın hedeflerini ve bu hedeflere varmak için kullanıla-

cak yol ve yöntemleri Sosyalist Parti tesbit eder, işçi sınıfının örgütü belirler. Kısaca strateji tesbiti İşçi Sınıfının Partisinin işidir. Bu yüzden de strateji tartışmalarının demokratik örgütler içine getirilmesi yanlıştır, sapmalara yol açar. İşçi sınıfının görevini işçi sınıfı dışındaki gruplara veya sınıflara yüklemiş olur.

Öte yandan, demokratik örgütlerin çeşitli stratejilerin mücadele alanı haline getirilmesi örgütleri böler, parçalar, güçten düşürür. Oysa demokratik örgütlerin yapısı, demokratik mücadele içinde ortak noktalar etrafında birleşmeye son derece elverişlidir. Bölünmeler yanlış eğilimler yüzünden bir anlamda da suni olarak yaratılmış olur. Demokrasi, bağımsızlık, özgürlük hedeflerinde birleşen demokratik örgüt tabanının, genel mücadele çizgisi faşizme karşı, tekelciliğe ve tekelci sermaye ve ortaklarının halkı sömürmesine karşı, demokrasi düşmanlığına ve dış sömürü mihraklarına yani emperyalizme karşı mücadeledir. Bunun ötesindeki tartışmaların, yani sosyalist hareket içinde işçi sınıfı öncülüğünü bir yana bırakarak demokratik örgütün öncülüğünü varsayma hatasına düşmenin, strateji tesbiti veya «hakemlik» görevi yüklenmenin önce örgüte sonra da demokratik harekete vereceği zararlar son derece büyüktür.

Demokratik kitle örgütleri, İşçi sınıfı partisinin ve diğer tüm demokratik cephe unsurlarının demokratik mücadele içindeki yandaşıdır. Öz örgüt veya hakem asla değildirler.

Bir adım ileri gitmek için...

Demokratik örgütlerde yönetimi, yukarda özetlemeye çalıştığımız çizgi asla unutulmadan, sosyalistlerin ele geçirmesi, şüphesiz ki daha tutarlı bir demokratik mücadele için ileri bir adımdır. Demokratik mücadelenin tutarlı sonuna kadar götürülmesi ancak işçi sınıfının öncülüğüyle mümkün olabileceğine göre, ancak işçi sınıfı sosyalistleri, yönetici ve mensubu bulundukları kitle örgütlerini tutarlı bir çizgiye getirebilirler ve bunlara bir adım ileri attırabilirler. Ancak örgütü bir adım ileriye götürmek, bu örgütleri, tabanını yitirmiş, yukarıda bir avuç azınlığın strateji tartışmaları yaptığı kuruluşlar haline getirmek değildir şüphesiz. Bir adım ileri atmak, tabanı eğiterek, işçi sınıfı ve emekçi kitleler yanına biraz daha çekerek, bilinçlenmesini, bilgilenmesini sağlayarak demokratik örgütü işçi sınıfına ve emekçi kitlelere daha yakın, işçi sınıfının bilimine daha bağlı ve saygılı bir çizgiye, örgüt tabanının çoğunluğuyla birlikte getirmek demektir.

Bir yanılgıya düşmeyelim.

Demokratik kitle örgütleri strateji tesbit etmezler, yani sosyalist mücadelenin, sosyalist partinin görevini yüklenemezler dedik. Ancak bu, demokratik kitle örgütlerinin yöneticisi veya üyesi durumundaki sosyalistlerin sosyalizmin meselelerini tartışmayacakları anlamına gelmez. Sosyalistler strateji tartışmalarına, sosyalist tartışmalara «sosyalist» olarak veya sosyalist parti üyesi olarak katılırlar; ama bu tartışmaların aynı zamanda üyesi oldukları demokratik kitle örgütünde aynen yansımasını engelledikleri ölçüde demokratik mücadele ve demokratik cephe bilincine varmış sayılırlar. Kitle örgütleri üyesi sosyalistler, demokratik örgütün ve tabanının, işçi sınıfının ve partisinin demokratik cephedeki ön-

cülüğünü kabul etmesi için, yani örgütün demokratik mücadelede daha tutarlı bir çizgiye gelmesi için mücadele ederler ama, demokratik örgütü Parti sayma, hatta Parti'nin yan örgütü sayma yanılgısına düşmezler.

Demokratik cephe, demokratik örgütler ve Parti

Demokratik cephenin sağlam olması, demokratik mücadelenin tutarlı bir çizgide ve nihaî hedeflerine varana kadar sürdürülmesi için işçi sınıfının gerek ideolojik gerekse fiilî öncülüğünün, bunun somutlanması olarak cephe içinde yer alan İşçi Sınıfı Partisinin ağırlığının ve öncülüğünün şart olduğu, sosyal pratiğin kanıtladığı bir gerçektir.

Bununla birlikte, uzun süreler örgüt anarşisi içinde kalmış, küçük burjuva sosyalizminden işçi sınıfı sosyalizmine doğru yeni adımlar atılan, işçi sınıfının öncülüğünü tanımayan küçük burjuva ilericiliğinin, ağırlığını yer yer sürdürdüğü Türkiye'de demokratik örgüt ve Parti ilişkisi, sonuç olarak da demokratik cephe sorunu hep çeşitli ve çok yanlı hatalarla ve zaaflarla karşı karşıya kalmıştır.

Demokratik örgütlerin kendilerini işçi sınıfı örgütü yerine, koymaları yanılgısı, Parti'yi yani işçi sınıfının siyasal öncülüğünü tanımama yanılgısı yanında, cephe içinde öncülüğün ve demokratik örgütlerle sağlam ve doğru ilişkilerin, aynı zamanda Parti'nin doğru tutum ve çizgisine bağlı olduğunu da unutmamak gerekir. Yani Sosyalist Parti «ben öncüyüm» demekle öncü olmaz. Bu öncülüğünü etkili, toplayıcı, demokratik örgütleri kucaklayıcı mücadelesi ve eylemiyle göstermek, kendini kabul ettirmek zorundadır. Demokratik örgütleri küçümseyen, önemsemeyen, demokratik mücadele içindeki yerlerini azımsayan, «ben yaparım, gelen gelir» mantıklı bir tutum, eninde sonunda Parti'yi soyutlar, yalnız bırakır. Demokratik mücadele ve cephe içinde öncülük, demokratik mücadelenin taktik anlarında vakit geçirmeden karar almakla, pasifizme düşmeden bu kararı uygulamakla ve alınan kararı demokratik örgütlerle birlikte oluşturmak ve uygulamakla mümkündür. Parti demokratik cephe içinde kucaklayıcı olmasını, ama bu kucaklayıcılığı işçi sınıfı çizgisinden asla taviz vermeden sağlamasını bilmeli, ve somut eylemiyle gösterebilmelidir.

Sorunun bir de diğer yüzü vardır. Özellikle Türkiye koşullarında, geçmiş dönemin çeşitli hatalarının yansımasıyla, Parti'nin kitle örgütleri tarafından tanınmadığına, demokratik mücadele öncülüğünün bir «yarış» haline getirilerek «sen önce, ben önce» tutumuna girildiğine de rastlanabilir. Hatta Parti'yi «atlatma», Parti'den önce davranıp iş kotarma işgüzarlığı yaygınlaşabilir. Bu tutumlar son derece yanlış bir demokratik mücadele ve cephe anlayışının, işçi sınıfını tanımama tutumunun belirtileridir.

Sonuç:

Sonuç olarak, demokratik cephenin güçlü bir şekilde oluşturulmasının, içinde yaşadığımız dönemin koşullarıyla, bugün her zamankinden daha acil gündemimizde olduğu şu günlerde, demokratik cephenin öğeleri olabilecek tüm de-

mokratik örgüt ve kuruluşların, sen ben kavgalarını, küçük dükkâncılığı, yarışları, «ilk koşan, ilk eylem koyan öncü olur» tavrını, «bana necilik» tavrını, «aman bana dokunulmasın» tavrını bir yana bırakarak, demokratik cepheyi oluşturmak için çalışmaları gerekmektedir.

Demokratik örgütlerden gelecek öncülük yarışına girme tavırları muhtemel yanılgıların bir yüzüyse, «ben demokratik örgütüm, neme gerek benim cephe içinde yer almak» tavrı da diğer uçtaki yanlış tavırdır.

Hiç unutmamakta yarar olan tek gerçek, emperyalizmin ve faşizmin, karşısında ancak örgütlü, güçlü, kararlı bir demokratik cephe görürse gerileyeceği, bölük pörçük üç beş örgütün, demokratik mücadele adına yapacakları eylemlerin, ne kadar doğru olursa olsun emperyalist faşist cepheyi, demokrasi ve halk düşmanlarını geriletemeyeceğidir.

9 Temmuz 1974

● Haşhaş ekiminin serbest bırakılmasından sonra Amerika'da başlatılan Türkiye aleyhindeki yoğun propoganda en üst düzeyine ulaştı. Bir ABD gazetecisi, haşhaş ekim alanlarının B—52 uçakları ile bombalanmasını önerdi. Amerikan basını kongre üyelerine, Türkiye'ye yapılan yardımın kesilmesi için baskı yapıyor.

● CHP'li 5 milletvekili, muhalefet partilerinin, meclis kulislerinde oturup, toplantı salonuna girmeyerek «engelleme» yapmalarını protesto amacıyla iki gün sürecek ilginç bir oturma grevine başladılar. Parlamenter, 10 Temmuz gününe kadar Millet Meclisi Genel Kurulu salonundaki koltuklarından kalkmayacaklar.

10 Temmuz 1974

● Çanakkale AP milletvekili ve Sancak Tül Fabrikaları sahibi Murat Bayrak basına yazılı bir demeç vererek, Ecevit hükümetinin haşhaş ekimini serbest bırakmasını kınadı. Bayrak demecinde, «hükümetin, Türkiyeyi, ABD'den koparmak istediğini öne sürdü ve «hükümet ekstrem solla işbirliği içindedir. Biz amerikalı dostlarımızla derhal sıkı temas kurmalı ve muhalefet olarak Ecevit hükümeti ile aynı fikre sahip olmadığımızı kendilerine beyan, izah ve ispat etmeliyiz» dedi.

● Petro Kimya İş Sendikasının yönetimini ele alan devrimci kadrodan, Petkim Baştemsilcisi Ümit Tok, seçimi kaybeden sağcı kliğin adamları tarafından tabanca ile vuruldu ve öldü. Ümit Tok, sendikal nedenlerle, sağcılar tarafından öldürülen Tahir Öztürk ve Necmettin Giritlioğlu'ndan sonra üçüncü devrimci sendikacı. Tok'un katili olarak aranan Muvaffak Şakarcan ve Reyhan Başkoç olaydan sonra kaçtılar.

● İstanbul'da vergi kaçakçılığı konusunda incelemeler yapan Maliye Bakanlığı müfettişlerinin açıklanan raporuna göre, İstanbul'da en az 20 bin işçi sigortasız olarak çalıştırılıyor.

● Erzincan'ın Kemaliye ilçesindeki Gözaydın Demir Madeninde çalışan 200 işçi 4 aydan beri ücretlerini alamadıkları için direnişe geçtiler ve ocaklara inmediler.

● Genel İş Sendikası ile Ankara Belediyesi arasında süren toplu sözleşme görüşmeleri uyuşmazlıkla sonuçlandı ve Ankara'da 6.641 belediye işçisi greve başladı.

● Anayasa Mahkemesinin gerekçeli kararı resmi gazetede yayınlandı ve ardından da 141 ve 142 maddelerden hüküm giymiş olanların tahliyelerine başlandı. Mahkemenin yayınlanan iptal gerekçesinde, «Madde biçim yönünden Anayasaya aykırı bulunmuş ve esas yönünden incelenmesine gerek görülmemiştir» deniyor.

● ABD Senatosu 8'e karşı 81 oyla, yeniden haşhaş ekimine başlayan Türkiyeye ekonomik ve askeri yardımın kesilmesine karar verdi. Senato kararının kesinleşmesi için Temsilciler Meclisinden de geçmesi ve Nikson tarafından onaylanması gerekiyor. Temsilciler Meclisinin kararı kabul edeceği sanılıyor. Nitekim bu konuda açılan imza kampanyasına 480 Temsilciler Meclisi üyesinden 227'si şimdiden imza koydu. ABD'nin kararının Türk — Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatacağı sanılıyor. Ecevit «Karar Türkiyenin dış politikasını etkilemez» dedi.

● Türk İş Genel Başkanı Halil Tunç, işçilerin de haftada iki gün tatil yapması için hükümete resmen başvurdu.

● Meclisler, Kasım 1974 başına kadar tatile girdi.

● General Spinola Portekiz hükümetinin istifasından sonra Başbakanlığa bir askerin getirileceğini açıkladı. Portekizdeki son hükümet değişikliği, sol eğilimli genç subayların baskısı ile hükümetteki liberal eğilimli kanadın tasfiyesi olarak değerlendiriliyor. Yeni hükümette Komünist ve Sosyalist Parti liderleri yeniden görev alacaklar.

PORTEKİZ'DE CUNTA «HAKEMLİK» TEN VAZGEÇTİ

Portekiz'de General Spinola'nın görünüşteki liderliğinde gerçekleştirilen darbe ve daha sonraki şaşırtıcı sayılabilecek gelişmeler üzerine İLKE'nin daha önceki sayılarında ayrıntılı bir yorum-haber sunulmuştu.

Geçtiğimiz günlerde Portekiz konusunda yeni ve ilginç gelişmeler oldu ve Portekiz gene Dünya Kamuoyunun dikkatini üstüne çekti.

General Spinola'nın devlet başkanlığına getirildiği Portekiz darbesinden sonra Doktor Palma Carlos Başbakanlığa Sosyalist Parti lideri Soares, Dışişleri Bakanlığına; Komünist Partisi Lideri Cunhal, Savunma Bakanlığına atanmışlardı.

Cuhnal'ın Savunma Bakanlığına getirilişi, darbeyi gerçekleştiren ve çoğunun teğmen ve yüzbaşı rütbesinde olduğu söylenen cunta üyelerinin siyasi eğilimleri üstüne iyi kötü bir fikir verirken, Dışişleri Bakanı Sosyalist Soares de sömürge topraklarındaki ulusal kurtuluş hareketlerinin liderleri ile yaptığı seri görüşmelerde barışa ve «sömürgelerin aşamalı da olsa bağımsızlığa kavuşmalarına» yönelik çok ciddi adımlar atmayı başarmıştı. Bu arada kabinedeki bu iki bakanın, kendi çizgilerindeki bazı bakanlarla birlikte kazandıkları ağırlık ve alınacak ekonomik tedbirlere ilişkin «halkçı» tavırları, başlangıçta darbeyi açıkça destekleyen ve ülkedeki en büyük sermaye grubunu temsil eden Hristiyan Demokrat kabine üyelerini iyice tedirgin etmeye başlamıştı.

Spinola'nın daha sonraları hiç bir gücü temsil etmediği anlaşılan ağırlık koyma denemeleri ve özellikle sömürgeler üzerine izlenecek politikada gerek Cunta'nın ilk açıklamalarını, gerekse kendisini lider durumuna getiren, faşizm dönemindeki kişisel fikirleri - ki Spinola bunları bir kitapta toplamış ve bu kitap Portekiz'deki darbe olayına kıvılcımlık eden etkenlerden biri olmuştu-ile çelişen demeçleri kabinedeki sağ eğilimli yada büyük sermayeyi temsil eden üyeleri bir süre daha kabine içinde tutabildi. Ancak daha sonraki günlerde kabi-

nedeki çatlama büyüdü ve Palma Carlos ile kendi çizgisindeki dört bakan istifa ettiklerini gürültülü bir şekilde açıkladılar. Spinola istifalara, bütün kabineyi istifa etmiş sayarak cevap verdi. Ardından da yeni başbakan olarak, Spinola'nın, Yarbay Mario Miguel'i tayin edeceği haberleri duyurmaya başladı. Spinola bu söylentileri yalanlamadı. Yarbay Miguel de doğruladı. Böylece iç ve dış haber kaynakları Yarbay Miguel'in başbakanlığına «muhakkak» gözüyle bakmaya başladılar.

Ancak beklendiği gibi olmadı ve Albay Vasco Goncalves başbakanlığa atanıverdi. Haber sürprizdi. Ancak, Goncalves'in kendisi daha büyük sürprizdi. Kimse kendisi hakkında doğru dürüst bir bilgiye sahip değildi. Spinola da yeni Başbakan'ı tanıtırken «Silâhlı Kuvvetler Hareketi Koordinasyon Komitesinin önemli bir üyesidir» demekle yetindi. Goncalves'in kişiliğinde Albay Nasır'ı arayanlar da, aradıklarını pek bulamadılar. Ancak bir kaç gün sonra düğüm kısmen çözüldü. Goncalves tek başına bir gücü, bir perde arkası kuvvetli adamın perde önüne çıkışını temsil etmiyordu. Ama Portekiz'de genç subaylardan kurulu cunta, Spinola'nın kaypak politikasından kuşkulanmış ve siyasi iktidar üzerinde daha etkin olmayı kararlaştırmıştı. Başbakanı empoze ederek de bunun ilk fiili adımını atıyordu. Bir batılı haber ajansı (UPI) bunu şöyle yorumladı: Cunta hakemlikten vazgeçti, oyuna girdi...

Goncalves'in başbakanlığını izleyen günlerde kabinenin kuruluşuna ilişkin çalışmalar sırasında önce Portekiz Komünist Partisi lideri Cunhal, ardından Sosyalist Parti lideri Soares, yeni kabinede görev alacaklarını açıkladılar. Buna karşılık hristiyan demokratlarda, liberallerde, Katolik Partisinde belirgin bir çekimserlik, hatta «alınganlık» izlendi.

Gelişmeler Portekiz darbesini hâlâ ilginç bir darbe olarak niteleyenleri haklı çıkarmaktadır. Üstelik, cuntanın politikası yalnız Portekiz'de değil İberik Yarımadasının bütününde yankılar uyandırmakta, İspanya'daki faşist Franko rejiminin korkulu düşler görmesine yol açmaktadır. Nitekim, İspanyol Genel Kurmay başkanına, postadan yüzlerce monokl (Spinola monokl takar ve monokl Portekiz darbesinin handiyse sembolü olmuştur) gönderilmesi, Franko Hükümetini korkutmuş ve Genel Kurmay Başkanını görevden alarak yerine eski bir Falanjisti getirmesine sebep olmuştur.

Gözlemcilerin bir kısmı ise gerek Cunhal'in, gerekse Soares'in hükümetlerin vazgeçilmez adamları olmasının kerametini, cunta'nın siyasi tercihlerinde değil, Portekiz'de güçlü bir öğrütlenme çalışmasını yıllardır sabırla yürüten Portekiz Komünist Partisine ve Sosyalist Partiye bağlamaktadırlar.

13 Temmuz 1974

● Kıta sahanlığı konusunda hükümetin, meclislerden yetki isteminin Senato'da değiştirilerek kabul edilmesi ve böylece bir anlamda hükümetin yaz boyunca yetkisiz kalması Yunanistan'da sevinç yarattı. Atina basını, olayı Yunan kamuoyuna, büyük manşetlerle duyurdu.

● Af Kanunun 5. maddesinin A fıkrasının Anayasa Mahkemesi tarafından iptalinden sonra başlayan tahliler sürüyor. Halen tutuklu bulunan ve davaları devam etmekte olanlar ise mahkeme kararı ile tahliye edilecekler.

● Yedeksubaylık süresini dört aya indiren Kanunun, Senato tarafından reddedilmesine rağmen, Senato'nun gereken süre içinde kanunu görüşmediğini, böylece Meclisten çıkan metnin otomatikman kanunlaştığını belirten Meclis Başkanvekili, kanunu Korutürk'ün onayına gönderdi.

● Müstehcen yayınların toplatılmasına devam ediliyor. Büyük basının, meseleyi «düşünce özgürlüğüne indirilen bir darbe»

olarak niteleme gayretlerine rağmen Adalet Bakanı Şevket Kazan «Savcılarımız kanunu tatbike kararlıdır» dedi. Özellikle Web Grubunun yayınladığı Okey, Flaş, Gün, Pazar gibi çıplak kadın resmi basan yayınlar bir çok Anadolu kentinde toplatılıyor.

● Anayasa Mahkemesinin iptal kararına tepkiler devam ediyor. Demirel, mahkemeyi Anayasayı ihlal etmekle suçlarken, tahliye edilen Behice Boran, «Bu af değil, tashih-i karardır» dedi. İzmir Baro Başkanı İskender Özturanlı ise, «Anayasa Mahkemesi kararlarının eleştirilemeyeceğini» söyledi.

Devrimci Arkadaşlarımızı Karşılarken

Yalçın Yusufoğlu

Genel af yasasındaki anti-demokratik 5-a maddesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesiyle uzun yıllar süren bir haksızlık ve adaletsizliğin daha fazla devam etmesi önlenmiş oldu.

Uğranılan kayıpların ve haksızlıkların telâfi edilmesi mümkün değildir. Binlerce sosyalist ve yurtsever, sırf halkımızın özgürlüğü için, sömürüden ve tahakkümden kurtulup, halkın özgürlüğüne ve üstünlüğüne dayanan kendi demokratik iktidarının kurulması için uğraşmaları nedeniyle yıllarca zindanlarda tutulmuşlardır. Ne halkımızın kurtuluşu uğruna hayatlarını kaybeden devrimcileri geri getirmek mümkündür, ne de bu uğurda yıllarını hapiste harcayan arkadaşların uğradıkları haksızlıkları yerine koymağa imkân vardır. Bu konudaki hükmü tarihin ve kitlelerin yazacağına kimsenin şüphesi olmasın. Ayrıca 5-a maddesinin iptali de tarihsel olarak ve objektif bakımdan bir tashih-i karar niteliğindedir.

Fakat kabul etmek gerekir ki, 5-a maddesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptali ülkemizdeki demokratik gelişimin bir aşamasıdır. Halkımızın demokratik mücadelesinin güçlenmekte ve demokratik geleneğimizin kökleşmekte olduğunun kanıtlarından biridir. Bu kararın alınmasında, elbette birinci etken olarak halkımızın demokratik özlem ve istekleri rol oynamıştır. Emekçilerimizin büyük çoğunluğu ve işçi sınıfımızın tamamı ağırlıklarını demokratik bir af yasasından yana koymuştur. Gene tüm aydınlar ve yurtsever, demokratik kitle örgütleri, meslek kuruluşları bu konuda demokrat tavırlarını göstermişlerdir. Ülkemizdeki bu kararlı demokratik oluşum, gerçekten sevindiricidir.

Ama «Af» ile ilgili görevimiz burada bitmemektedir. Bu konuda üzerimize düşen iki görev daha var:

1 — Kapsam dışı bırakılan ve tahliye edilmeyen devrimci ve yurtseverlerin de tahliye edilmeleri için, **bu sonuç sağlanıncaya kadar** sürekli çalışmak,

2 — Tahliye edilen arkadaşlardan siyasi hakları alınmış olanların bu en doğal haklarını elde etmeleri için mücadele etmek.

Bu iki görev başarılmadıkça, uğranılan haksızlıkların ve kayıpların önü alınmış olmayacaktır. Evet, geçmişi geri getirmeğe imkân yok; ama hiç değilse anti-demokratik kısıtlamalara son vererek sözkonusu arkadaşların daha fazla mağ-

dur edilmelerini önlemek hepimizin demokratik ve yurtsever görevleri arasında yer alıyor.

Bilindiği gibi, emperyalistler ve onların Türkiye'deki ortakları, yani tüm dış ve iç sömürücülerle onların hizmetkârları, ilk günden beri genel af yasasının antidemokratik bir şekilde sonuçlanması için ellerinden gelen çabayı göstermişler, baskı ve tehditlere başvurmuşlar, hatta bu uğurda yüzbinlerce lirayı bile harcamışlardır. Ve amaç açıktı: böyle bir demokratik aşamanın gerçekleşmesi ülkemizin demokratikleşmesinde ileri bir adım ve emsal olacaktı. Ayrıca emekçi halk yığınlarında af'a ilgili geniş istekleri kısmen önlemeğe ve halkımızın uyanışını engellemeğe çalışmaktı.

Dış ve sömürgen güçler bu oyunlarında başarıya ulaşamadılar. Emekçi halk hareketinin zındandaki birçok çocuğuyla yeniden kucaklaşmasını önleyemediler. Nihai başarı gene emekçi halkın oldu, gene demokrasi cephesinin oldu.

Cezaevlerindeki sosyalist, yurtsever ve ilericilerin çıkmasıyla, ülkemizdeki genel demokrasi ve bağımsızlık mücadelesinin ve bunun ana ekseni olan sosyalist hareketin gündemine yakın geçmişin incelenmesi ve irdelenmesi maddesi girmiştir.

Sosyalist hareketin güçlenmesi ve sağlıklılığının artması için geniş kadroların yetiştiği bir ortam olan 1960 sonrasının ele alınması, bu süreçteki hata ve sevapların, başarı ve başarısızlıkların gözden geçirilerek, işçi sınıfı sosyalistleri arasında hareketin isabetli ve doğru bir eleştiri-özeleştirisinin yapılması gerekiyor. Işçi sınıfı sosyalizminin dışındaki unsurlar, şüphesiz ki bu diyaloğun dışında kalacaklardır.

Böyle bir inceleme-eleştiri-özeleştiri'nin yapılması ne kadar önemliyse, bunun yönteminin tesbiti daha da önemlidir. Geçmişteki tartışmalarda ve çalışmalarda yapılan hataların başında kötü bir küfürleşme alışkanlığı geliyordu. Özellikle bu alışkanlıkların kesinlikle tarihe gömülmesi zorunludur. İlkelerde ve ideolojik görüşlerde tavizsiz olmak başka şeydir, ilkelerin ve görüşlerin konulmasını sövgüyle karıştırarak, olur olmaz suçlamalara, dedikoduculuk hastalığına, küfürleşme iptilasına yol açmak bambaşka şeydir.

Tüm tartışmaların bilimsel esasa dayanması, ülke gerçeklerinin zorlama kalıplara sokulmaması, geçmişteki çeşitli yanlışların alçakgönüllüce kabul edilmesi sağlıklı toparlanmanın daha hızlı olmasını getirecektir. Ama alçakgönüllülükten uzaklaşmak, kibir ve hata kabul etmezlik gütmek, fiyakalı keskin lafazanlıklar içinde parsa toplamağa çalışmak, ülkemizde öncelikle neyin nasıl yapılması gerektiğini düşünmeden, soyut ve kâğıt üzerindeki görüşlerle uğraşmak merkezileşmenin güçlenme hızını yavaşlatan tutumlar olur. Keza sosyalizmde «misyon gütmek», «herşey benden sorulur» tavrına girmek aynı paraleldeki zararlı kişisel davranışlardır ve işçi sınıfı sosyalizmiyle yüzde yüz zıttır.

Gene kavram ve terim kargaşasını geri getirmemeğe dikkat etmek önemli ideolojik görevlerimiz arasındadır.

Ve bütün çalışmaların odaklaştığı nokta, mutlaka ve mutlaka örgütlenme sorununu esas almalıdır. Başta işçi sınıfımız, yoksul köylülerimiz olmak üzere emekçi halkımızın örgütlenmesini birinci amaç edinmeyen her çaba, her girişim ne denli iyi niyetli olursa olsun soyut kalmağa mahkûmdur. Tüm çalışmalarımızın odaklaştığı nokta, işçi sınıfının merkezi siyasi otoritesini güçlendirmek ve genel bağımsızlık—demokrasi mücadelesinin örgütlenmesini hızlandırmak, sosyalist hareketin güçlü merkezileşmesini çabuklaştırmak olmalıdır.

Bilime ve sosyalist kardeşliğe güçle dayanarak tüm enerjimizi işçi sınıfı sosyalizminin güçlenmesine yoğunlaştırmalıyız.

14 Temmuz 1974

● Ankara'da Genel İş Sendikası tarafından yürütülen ve 6641 Belediye işçisinin katıldığı grev sürüyor. Dolakay ile sendika yöneticileri arasındaki son görüşmeden bir sonuç alınamadı.

● Haşhaş ekiminin serbest bırakılması yüzünden doğan tepkileri önlemek ve Amerikan kamuoyunu aydınlatmak amacıyla gönderilmesi kararlaştırılan iyiniyet heyetinin gezisi iptal edildi. İptal kararı «böylesine ön yargılarla donatılmış bir ülkeye yapılacak iyiniyet gezisinin fayda sağlamayacağı» gerekçesi ile alındı.

15 Temmuz 1974

● Faşist Yunan Cuntasının fiili desteği ve 650 Yunan Subayının yönetimi ile Kıbrıs Ulusal Muhafız Gücü, Makarios yönetimine karşı bir darbe hareketine girişti EOKA—B örgütü liderlerinden Faşist Nikos Sampson'u cumhurbaşkanı ilan eden darbecilere karşı kaşta Baf bölgesi olmak üzere, bütün demokratik güçler ve örgütler silahlı direnişe geçtiler. Kıbrıs'ta tam bir iç savaş havası hüküm sürüyor. Darbenin ilk günü Makarios'un akıbeti hakkında sağlıklı bir bilgi alınamadı. Olay AET ülkelerinde ve sosyalist ülkelerde sert tepkilere yol açarken, Ecevit de «Bu bir Yunan müdahalesidir» dedi.

● Portekiz'de Başbakanlığa Albay Vasco Goncalves getirildi. Spinola'nın adayı Yarbay Miguel yerine, Albay Goncalves'in Başbakan olması, Portekizdeki askeri cuntanın ipleri iyice eline alması şeklinde yorumlanıyor. Yeni hükümette Komünist ve Sosyalist Parti'ler bulunacak; buna karşılık Hristiyan demokratlar ile liberaller'e kabinede yer verilmeyeceği sanılıyor.

● Haşhaş ekiminin serbest bırakılması dolayısıyla afyon ekim bölgelerinde bir geziye çıkan Başbakan Ecevit, Afyon'da çok kalabalık bir halk kitlesi tarafından heyecanla karşılandı. Ecevit'i karşılayan Afyonlular, «Kahrolsun Amerika», «Bağımsız Türkiye», «Kahrolsun söktüren, varolsun ektiren» gibi pankartlar taşıyorlardı.

16 Temmuz 1974

● Sıkıyönetim Mahkemeleri, tutuklu bulunan sanıkların tahliyesine karar verdi. Büyük davalardan şafak, THKP—C, TIKKO, Haziran Harekatı sanıkları tahliye edildiler.

● Kıbrıs olayları olanca şiddetiyle sürüyor. Makarios'un sağ olduğu belli oldu. Ada'dan ayrılan Makarios, Londra'ya gitti. Makarios'un daha sonra Birleşmiş milletler toplantısı için Newyork'a gideceği sanılıyor. TBMM olağanüstü toplantıya çağrıldı. İngiltere darbeci yönetimi tanımayacağını açıklarken, Sovyetler Birliği, «darbe hareketinden Yunan cuntasının sorumlu olduğunu ve Yunanistanın müdahaleden vazgeçmezse doğacak sonuçları yüklenmesi gerektiğini» açıkladı Kırbıs'ta iç savaş devam ederken Kıbrıs Komünist Partisi (AKEL), Kıbrıs halkını, faşist EOKA örgütüne ve darbecilere karşı silahlı mukavemete çağırdı. Darbecilerin Baf'taki direnişi de kırdıktan sonra, Adadaki önemli noktaların tamamına hakim olduğu bildiriliyor. ABD, Sovyetler Birliği, AET ve NATO ülkeleri başkentlerinde çok yoğun diplomatik çalışmalar yapılıyor. Türk ordusu alarma geçti ve siyasi parti liderleri ile görüşen Ecevit, diğer garantör devlet İngiltere ile görüşmek üzere Londraya gideceğini açıkladı.

Kıbrıs'ta bugüne nasıl gelindi?

Taner Aydın

15 Temmuz'da uğradığı faşist-emperyalist saldırılardan sonra «Yeşilada» bir kere daha kana boyandı, bir kere daha dünyanın dikkatlerini üzerine çekti. Türkiye'de çok konuşulan fakat pek bilinmeyen bir mesele olan Kıbrıs meselesi olaylarla bir yandan iyice karıştı, bir yandan da aydınlandı. Olayların gelişmesi devrimci ortamımızda, hatta sosyalistler arasında bile, «Bunca güçlü bir parti, bir hareket vardı; bu işler nasıl oldu?» gibi sorular doğurdu.

120 bini Türk olmak üzere 650 bin kişinin yaşadığı bu küçük Ada'cıkta gerçekten iyi örgütlenmiş bir işçi sınıfı partisi ve çok güçlü bir bağımsızlıkçı demokratik hareket vardı. Ancak bu durum sadece Rum toplumu için sözkonusuydu. Türk kesimlerine alabildiğine bir zümre tahakkümü hüküm sürüyor, devrimci düşünceye hayat hakkı tanınmıyordu.

Yani Ada'da biri demokratik diğeri anti-demokratik olmak üzere ikili bir yönetim vardı. Ada halkı iç içe yaşadığından, bu iki zıt kutup birbirini etkiliyor, örneğin Rumlar seçim yapınca, Türkler de seçim yapmak zorunda kalıyorlardı. Buna karşılık Ada halkının bir kısmının sosyal bilinç ve örgütleniş bakımından çok geri durumda bulunması hareketi zaafa uğratıyor, ister istemez hızını yavaşlatıyordu. Ada'nın dış etkilere alabildiğine açık olması bundan doğuyor, emperyalizm isteklerini bu zaaftan yararlanarak gerçekleştiriyordu.

Bugünkü sonucun da izahı sayılabilecek bu durumun NEDEN ve NASIL doğduğunu anlıyabilmek için Ada'nın geçmişine bakmak gerekir.

Sömürge Dönemi:

19. yüzyılın sonlarına doğru, kapitalizmin serbest rekabetci dönemi kapanmaya başlarken ilk kapitalist ülke olan İngiltere Kıbrıs'ı da topraklarına katarak en önemli doğu-batı ticaret yolunu kontrolüne geçirir. Uzunca bir süre «Topraklarında Güneş Batmayan İmparatorluk»un egemenliğinde kalan Kıbrıs, 1. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğunun savaşa Almanya tarafında katılması üzerine İngilizler tarafından ilhak edilir; Lozan antlaşmasıyla da hukuken İngilizlere geçer.

İngiliz idaresi başlarında durum kısaca şöyledir:

«Ada'da başlıca iki etnik unsur vardır: 1) Rumlar, 2) Türkler... Türkler, eski egemen unsurdur. Osmanlılığın son döneminde bunun anlamı: Derebeyileşmiş tefeci-bezirgân ilişkilerin ülkeyi kasıp kavurması ve bu gerici ve soysuzlaşmış düzenden yana olmak demekti.

Rumlar ise ozamanlar daha çok, güdülen unsurdu. Güdüm ve tahakkümden kurtulma eğilimleri bu yüzden ağır basar O çağların dünyaya yayılan burjuva altyapı—üstyapı dalgalanmalarına karşı güdülen kesimlerin rezonans göstermeleri de daha olağandı.

Böylece, Ada'daki iki etknik gruptan biri modern gelişimlere daha açık olabiliyor ve dolayısıyla, o etnik grupta modern üretim yordamıyla modern üretim ilişkileri ve modern sınıflar (kapitalist sınıfı ile işçi sınıfı) daha çok gelişebiliyordu.

Kapitalizmin eşitsiz gelişim kanunu, küçücük Ada'da bu derece gerçekleşme olanağı buluyordu.» (Kıbrıs'ta Kurtuluş, sayı 1, 20 Şubat 70, İst)

İngilizler Ada'da doğal bir müttefik bulmuşlardır. Eski düzenin efendileri yeni düzenin efendileri ile anlaşmakta ve onlara uşaklık etmekte gecikmezler. Aşağıdaki örnek bunların sömürge idaresine nasıl hizmet ettiklerinin ve demokrasicilik oyunlarına nasıl alet olduklarının açık bir belgesidir.

«Geçici olarak kurulmuş bulunan Kavanin Meclisi yerine halk tarafından seçilecek meclisin kurulması için 1882 yılında bir beyanname yayınlandı. Bunun sonucunda kurulan Kavanin Meclisi, yüksek komiseri başkanlığında 18 üyeden kurulu idi. Bu üyelerin 6'sı yüksek rütbeli hükümet memuru olan İngilizler ve geri kalanları Rumlar tarafından seçilen 9 ve Türkler tarafından seçilen 3 üyeden ibaretti... Rumların 9 üyesine karşılık resmi üyelerle Türklerin oyları dengeyi sağlıyordu. Eşit oy paylaşımında başkanın yani yüksek komiserin katıldığı taraf çoğunluğu meydana getireceğinden hükümetin istekleri her zaman için kanun mahiyetini alabiliyordu. Böylece sözde demokratik olarak ortaya alılan bir idare aslında fiili değeri olmayan ve yüksek komiserin dilediği gibi karara varan bir vasıtadan başka birşey olamazdı.» (H.F. Alasya, «İngiliz İdaresinde Kıbrıs'ta Tatbik Edilen Politika», KIBRIS VE TÜRKLER kitabında, s. 70-71, Ankara 1964)

Bu oyunun bozulması için bir tek Türk oyunun sömürgecilere karşı kullanılması yeterdi. Fakat İngilizler Türklerin böyle **«hainlik»** (!) yapmıyacaklarından yüzde yüz emindiler. Nitekim bu Türklere sadakat ve hizmetlerine karşılık «SIR», «MBI», «OBE» gibi İngiliz nişan ve ünvanları veriyor, cömertce mükafatlandırıyorlardı. Ve bu sadakatli beyler bunları bir iftihar belgesi olarak taşıyorlardı. Hala da taşıyanları vardır.

Ancak emperyalizm 1. yeniden paylaşım savaşında derin yaralar almış, sosyalist devrimler çağı açılmıştır. Dünyayı saran kurtuluşçu hareketler doğal olarak Kıbrıs'ı da etkiledi. 1926 da ilk komünist partisi kuruldu. 1929-30 dünya iktisadî buhranı halk hareketlerini artırdı. 1931 Nisan'ında.

«a — **Sömürgeciliğin aleyhine çalışacak,**

b — **Esnafı, rençberi ve işçileri koruyacak»** Masum Millet adlı Türkçe bir gazete yayınlandı. Gene 1931'de yapılan Kavanin Meclisi seçimlerinde Türk kesiminde ilk kez, sömürge idaresinin onaylamadığı adaylar kazandı. 21 Ekim 1931'de ise Rumlar ayaklandı; vali konağı yakılıp yıkıldı. İsyanın bastırılması üzerine bütün örgütler lağvedildi, siyasi faaliyetler yasaklandı, koyu bir diktatörlük kuruldu.

Bu durum 2. Dünya Savaşı başlarına kadar sürdü. 2. Dünya Savaşında İngilizlerin Ada'daki tesisleri çok sayıda işçiye ihtiyaç gösterdiğinden işçi sınıfı gelişti. 1939 yılında 2500 civarında olan sendikalı işçi sayısı 1945 yılında 15500'e çıktı. Bu gelişme yalnız sendikal alanda kalmadı, işçi sınıfının siyasi örgütünün yeniden (1951'de) AKEL adı altında ve legal olarak kurulmasına yol açtı.

Enosis - Taksim

2. Dünya Savaşı sonlarına doğru sömürge yönetimine karşı tepkiler arttı. Bir sömürge olsa da, o günlerde Ada'da daha ileri kapitalist üretim yordamı gelişmekteydi. Madencilik, bahçecilik, içki imalâtı, tarım vs. gibi alanlarda önemli mesafeler alınıyor, sosyal hareketler için maddi temel meydana geliyordu.

Kısa bir süre önce Yunanistan'da iç savaş olmuş, emperyalizm çok zor durumda kalmıştı. Aynı duruma Kıbrıs'ta da düşmek istemezdi.

Yerli burjuvazi kendi pazarına sahip çıkmak istiyor fakat güçsüzlüğünü ancak daha büyük bir ülke (Yunanistan) burjuvazisi ile kaynaşmakla gidereceğine inanıyor ve «Enosis» ülküsünü bayraklaştırıyordu.

Rum burjuvazisinin bu zaaflarına karşılık cılız Türk burjuvazisi de **«Geri kalmışlığın kompleksi içindedir»** (K. Kurtuluş) Rum buruvazisince ele geçirilen pazarın hiç olmazsa 100 binlik Türk kesimini kendi sömürü alanı haline getirmek ister. Bu yüzden **«ayrı bir pazar yaratma»** amacıyla **«Türkten Türke»** kampanyaları açılır.

Kilisenin öncülüğünde gelişmekte olan «Enosis» hareketi karşısında Türkler sağa sola başvururlar. Menderes hükümetince önceleri **«İngilizlerin Ada'da kalması yolunda isteklerde bulununuz.»** (F. Kaymak, Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü, s. 32, İstanbul, 1968) diye karşılanırlar. Daha sonra «İntellicans Servis ve İngiliz Sömürgeler Bakanlığında pişirilip kotarılan «TAKSİM» piyasaya sürülür. Hızla ekonomik krize yuvarlanmakta olan Menderes hükümeti buna can simiti gibi sarılır. Dikkatleri başka alana çekmek için bundan iyi fırsat mı olur? Yığınlar sokaklara dökülerek yüzbinlerce kişiye mitingler yaptırılır. Artık **«statükonun muhafazası»** olan Türk tezi değişmiş, **Ya Taksim Ya Ölüm** etrafı çınlatmaya başlamıştır.

Bundan sonra Türkiye de meselede bir «taraf» olmuştu. Yavru vatan Türkleri anavatanı arkalarında görmekle taksime daha güçlü bir şekilde sarıldılar. Ada'da iki tez kıyasıya çatışmaya başladı. Aslında emperyalizm açısından her ikisi de makbuldü. Enosis halinde, Yunanistan'dan istenilen tavizler alınacaktı. Taksim ise ikili enosisti. Adanın iki NATO ülkesi arasında paylaşılması olacağından sonuç değişmeyecekti.

Taksimle enosis tezlerini çatıştırmaktan emperyalizm, öncelikle şu yararları sağlıyordu: 1) Türk-Rum düşmanlığının körüklenmesi ve ileride kullanılması olanağı, 2) Ada'da bütün maddi şartları bulunan ciddi bir anti emperyalist savaşın başlamasını önlemek.

Nitekim 1950, 51, 52... yıllarında hızla gelişen ve Makarios'u sembolleştiren hareket 1955 te silâhlı savaşa dönüştü. İngilizlere karşı çete savaşı başladı. Ancak bu hareket: 1) AKEL'in mücadeleyi birlikte yürütme tekliflerini reddediyor, 2) Türklerin kabul edemiyeceği bir hedef koyuyordu. Ve bu niteliğiyle emperyalizmin kontrolünden pek çıkamıyor, Grivas gibi tescilli bir emperyalizm ajanının kumandasında yürütülüyordu. Makarios 1956 da Endonezya'nın Bandung şehrinde toplanan üçüncü dünya ülkeleri konferansında Ada'nın üçüncü dünya ülkelerine karşı kötü emellerle kullanılmasını önlemeye çalışacağını söylediği için sömürge yönetimince sürgüne gönderiliyordu. Mücadele antiemperyalist fakat sağ bir hareket olarak gelişiyordu.

Aynı yıllarda Türklerde de birtakım «liderler» doğuyor, Dr. Küçük'le R. Denktaş ötekileri kenara iterek kendileri hakim oluyorlardı. 1954'ten beri sömürge idaresinin başsavcı yardımcılığını yapan Denktaş, 1958 de savcılıktan toplum liderliğine transfer oluyordu. Ve Türk toplumu «Ya Taksim Ya Ölüm» teziyle, «dinamik genç» liderleriyle ve «Türkten Türke» kampanyalarıyla yeni bir döneme giriyordu.

Emperyalizm BÖL-YÖNET politikasının ustasıydı. Bu zaaflardan yararlanmadan durur muydu? 1955 te başlıyan EOKA hareketini kısa zamanda Türk-Rum kavgasına çevirmekte gecikmedi.

500 bin nüfuslu olan Ada'da 10 binin üzerinde asker bulunduran İngiliz

İmparatorluğu başlıyan silâhlı hareketi bastıramadığı gerekçesiyle yerli halktan paralı asker yazmıya başladı. «Özel Polis», «Yardımcı Polis», «Komando» isimlerini alan «bu birliklere katılmayı Rumlar boykot ettiler. Meydan Türklere kaldı. İşin ucunda para vardı. Pek şuursuz Türk, liderlerinden de herhangi bir uyarma gelmediği için, tarlasını, sürüsünü elden çıkaran köyünden; dükkânını, atelyesini kapatıp kasabada bu paraya koştular. Binlerce kişilik, sırf Türklerden derlenmiş polis birlikleri böylece teşekkül etti.» (Kıbrıs Meselesi, F. Fegan, Aydınlık - Sosyalist Dergi, sayı 10, 1970). Ve böylece Rumlar İngilizlere karşı yürütmekte oldukları, kendilerince kutsal mücadelede karşılarında Türkleri buldular. Buna rağmen Türklerle Rumlar arasında, İngilizlerin emrine girmiş resmi veya sivil Türklerin EOKA tarafından (aynen Rum ve İngiliz asıllılara yapıldığı gibi) öldürülmeleri dışında ciddi bir çatışma olmadı. Ta ki emperyalizm onu da hazırlayıncaya, provoke edinceye kadar.

Bilinçsiz Türk gençleri paralı asker olmaya koşarlarken Türk toplumu içinde, bir yandan da hızlı bir silâhlanma ve yoğun bir propaganda yürütülüyordu. En çok işlenen konu «TÜRKLERLE RUMLARIN BİR ARADA YAŞIYAMIYACAĞI» idi. «Bütün Rumlar enosisçi» idi. «Bütün Rumlar düşmandı». «Hepsi de Türkleri kesmek istiyorlardı.» «Domuzdan post, gâvurdan dost olmazdı.» «Ada taksim edilip Türkler ayrılmalı, güvenlik sağlanmalıydı.»

Fakat işçi sınıfı oyunları bozmaktaydı. 1 mayıs 1958 de düzenlenen yürüyüşte sol eğilimli türkler ve rumlar türk ve rum bayraklarını yanyana taşıyarak antiemperyalist sloganları ve **«yüzyıllardan beri olduğu gibi bu gün de türklerin rumların birarada yaşayabilecekleri»**ni haykırırlar. Emperyalizmin paçaları tutuşmuş, güdümlü basın aracılığı ile veryansın etmektedir. Birkaç hafta sonra kanlı bir katliam başlar. Bu sol eğilimli Türklerin önde gelenleri vahşice öldürülür. Kurtulabilenler adayı terkeder. Önderlerini yitiren işçiler, ölüm tehtidinden kurtulmak için örgütlerinden ayrılmaya başlarlar. Gazeteler günlerce **«ben filan falan, sendikayla alakam kalmadığını duyururum»** şeklinde ilanlar yayınlarlar.

Bundan sonra iş kolaydı. Uyarıcı rol oynayabilecek devrimci liderler «temizlendiğinden» toplum istenilen yöne sürüklenebilirdi.

Türkiyedeki 6—7 eylül olaylarının bir benzeri Lefkoşada da tekrarlandı. 6—7 haziran 1958 de T.C. basın yayın bürosu önünde bir bomba patlaması üzerine türkler rum kesimine yürürler. Rum dükkânları yağma edildi, yıkıldı yakıldı...

Bu olay yetmedi.

«Bir İngiliz subayı, bir Rum köyünden topladığı 10—12 Rum gencini bir askeri kamyonla önce Lefkoşaya götürür, sonra hernedense geri döner ve Lefkoşa civarındaki bir türk köyüne birkaçyüz metre mesafede gençleri köylerine dönmeleri için salıverir.

Tam o sırada bir yerlerden at üstünde, cüppeli, sarıklı, beli kılıçlı birtakım adamlar ortaya çıkar. «Allah allah!» çığlıklarıyla bu rum gençlerinin üzerine çullanırlar, ellerine geçirebildiklerini kesip biçerler, birkaçı ancak kurtulabilir.

«Mizanseni tamamlamak için civar tarlalardaki buğdaylar ateşe verilmiştir. Etrafa yayılan haberler, rumların türk köyünü bastıkları, ürünleri ateşe verdikleri ve bunun üzerine çatışma olduğu merkezindedir.

Bu olay üzerine Kıbrısta Türk--Rum silâhlı çatışması başladı. Birçok üzücü olaydan sonra, bu gidişin son olmadığı anlaşıldı, çarpışmalar kesildi Fa-

kat olan olmuştu. Ingiliz emperyalizmi artık ada halkına istediği hal çaresini kabul ettirebilirdi.»

Nitekim 1959 başlarında emperyalist merkezlerde yürütülen kulisler sonuçlarını verir. Zürih-Londra andlaşmaları yapılır.

Cumhuriyet Dönemi

Kıbrıs Cumhuriyeti derkende akla Ada'nın sözde bağımsızlığı ve Ingiliz üsleri gelir. Ingilizlerin Ada'nın güney-doğusunda ve güneyinde (Süveyşi ve öteki Arap ülkelerini kontrol eden) iki büyük üsleri var. 99 mil kare büyüklüğünde olan bu üslere ilâveten atış ve bombardıman bölgesi, araç uçuş bölgesi, ikmal tesisi vb. kırktan fazla yer var. Yani Ada taksim edilmiş ama bu taksim Ingilizlerle Kıbrıslılar arasında yapılmıştır.

Ayrıca bir de Garanti Antlaşması yapılmıştı. Bu antlaşmaya göre Türkiye Yunanistan ve Ingiltere Kıbrısın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü garanti edecek ülkeler olacaklardı Ada'da Türkiye 560, Yunanistan 950 kişilik birer birlik bulunduracaklardı.

Bu «bağımsızlığı» Ada'daki üç önemli güçten hiçbiri benimsememişti. AKEL tam bağımsızlık istiyordu. Rumlar buna razı olmamışlar, enosis istiyorlardı. Türkler taksimde ısrar ediyorlardı.

Böyle bir ortamda kurulan bağımsız Kıbrıs bir çok güçlüklerle karşı karşıyaydı. Cumhuriyet Türklere Rumlardan meydana geliyordu. 1/5 oranındaki nüfuslarına karşılık Türkler yönetime ve devlet mekanizmasına %30 oranında katılıyor, 14 bakanlıktan Savunma, Tarım ve Tabii Kaynaklar ve Savunma bakanlıkları Türklere veriliyordu. Cumhurbaşkanı Rumlar arasından Rum seçmenlerce, başkan yardımcısı Türkler arasından Türk seçmenlerce seçiliyordu .

Fakat iki toplum kısa bir geçmişte birbirine düşürülmüş, kanlı olaylar ceryan etmişti. Geçmişin etkilerini silmek kolay değildi; zaman ihtiyaç vardı. Halbuki emperyalizm boş durmuyor gelecekte de plânlarını uygulayabilmek için tedbir alıyordu. Anayasa bunlardan biriydi. Öyle bir Anasaya yapıldı ki Türkler, Rumlar sürekli birbirleriyle didişip duracak, başka şeye bakacak vakit bulamıyacaklardı. Anayasanın fikir suçu tanımama gibi olumlu yanlarına karşılık, 'ayrı Türk Belediyeleri', '%70—30 nisbeti' gibi birer saatli bombadan farksız hükümleri vardı. Emperyalizm istediği zaman o saatli bombalardan birini kullanacaktı.

Bütün bunlara rağmen cumhuriyetin kurulmasıyla olumlu gelişmeler başladı. Sürgünden dönen Makarios Cumhurbaşkanı oldu. Sosyalist ülkeler ve bloksuzlarla geniş ticari ve kültürel ilişkiler kuruldu. Içte ise demokratik bir ortam yaratıldı. Devrimci hareket daha da gelişme imkânı buldu.

Kuşkusuz bütün bunlar Makarios'un kişiliğiyle açıklanamaz. Sömürgecilere karşı verilen mücadele boyunca kurulamıyan cephe birliği, yerli burjuvazinin emperyalist oyunlar karşısında yeni tavırlar almasıyla kuruldu. Bu birliğin sağlanmasına işçi sınıfının örgütlülüğü ve dünya konjonktürü de rol oynadı. Makarios'un kişiliğinde şekillenen bu geniş cephe» günümüze kadar sürdü.

Türkler arasında ise durum farklıydı. Aynı liderlik aynı metodlarla diktasını sürdürüyordu. 27 Mayıs ihtilâlinin etkisiyle biraz nefes alan ilericiler, Cumhuriyetin kuruluş yıldönümünde **Cumhuriyet** adında haftalık bir gazete çıkardılar. Gazete, cumhuriyetin mutlaka yaşatılması gerektiğini, esas düşmanın emperyalizm olduğunu, oyunlara gelinmemesini savunuyordu.

1962 baharında, bu kez basın bürosu yerine bir camiye, Rum kesiminde bulunan Bayraktar camiine bomba kondu. «Liderler» hemen malûm teranelere baş-

ladılar. Cumhuriyet gazetesi olayın hemen Rum'ara mal edilmemesini, işin bir tahrik olduğunu, gerekirse faillerini açıklayacağını yazdı. Hemen o gece gazetenin sahibi ile yazı işleri müdürü, biri arabasından çıkarken, öteki yatağında uyurken öldürüldüler. Failler her zamanki gibi yakalanamadılar.

Toplum ikinci kez aynı duruma düşürülmüştü. İlerici liderler öldürüldükten sonra, artık, istenilen yöne sürüklenebilir. Nitekim öyle oldu. Akdenizde ikinci bir Küba istemiyen emperyalizm Ada'daki devrimci gelişmeyi durdurmak için önceden denediği ve başarıyla uyguladığı metoda başvurdu.

Yeni Türk-Rum çatışması ufukta görülmeye başladı.

1963 Aralık'ında cumhuriyet daha üç yaşında iken çatışmalar başladı. Türkler, Rumların kendilerini kesip enosisi gerçekleştirmek için harekete geçtiklerini ileri sürerlerken, Rumlar da Türklerin taksimi gerçekleştirmek için harekete geçtiklerini söylüyorlardı. İddialar bir yana, açıktır ki mesele emperyalizm tarafından tezgâhlanmış ve her iki toplumdaki ajanları aracılığıyla uygulanmaya konmuştu. Durum 1958 dekinden daha trajikti Her iki taraftaki faşistler şoven duyguları tahrik etmek için cinayetler işliyor, insalık dışı işkence yapıyorlardı. Türklerin geniş bir kısmı daha salim bölgelere göç ediyorlardı.

Bu sırada İngilizler, Garanti anlaşmasının kendilerine verdiği yetkiye dayandıklarını ileri sürürek, çatışmaları durdurmak gerekçesiyle birliklerini Ada'nın her tarafına yaydılar. Ve Türklerle Rumlar arasında bir «Yeşil Hat» çizdiler. Yeşil Hat bir anlamda sınır oldu. Bir yanda Türkler öbür yanda Rumlar elde silâh nöbete başladılar; arada çatıştılar. Adanın çeşitli yerlerinde benekler halinde Türk bölgeleri meydana geldi. Türkiye'den gönderilen para, gıda, vs. yardımıyla bu «üs»ler hayatiyetlerini sürdürdüler. Giderek kökleştiler.

Çatışmaların başlamasıyla doğan Türkiye'nin müdahale etme durumu, İngiliz birliklerinin adaya yayılarak Türkleri korumayı taahhüt etmeleriyle giderildikten sonra 15 bin Yunan askeri Kıbrıs'a çıkarıldı. Bu birlikler Türk Rum çatışmalarında kullanılıyorlarsa da temelde «komünizmi önleme» gerekçesiyle ve Türkiye'nin tasvibi ile adada bulunuyordu. Sonradan faşist Yunan Subaylarının denetiminde Cumhuriyetin başına belâ olacak Kıbrıs Milli Muhafız Ordusu da bu sıralarda «ada'nın toprak bütünlüğünü korumak» için kuruluyordu! Antlaşmalar gereğince ancak sembolik bir ordu kurulabildiğinden Makarios cumhuriyeti savunacak orduyu milli muhafız adı altında kurabiliyordu.

Olaylar çıkar çıkmaz ABD meseleyi NATO çerçevesinde çözümleme girişimlerinde bulunduysa da başaramadı. Mesele BM götürüldü. Güvenlik Konseyi Türk tezi aleyhine karar çıkardı; Makarios yönetimini meşru kabul etti. Adaya gönderilen Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerleri Yeşil Hat boyunca İngiliz birliklerinin yerini aldı. 1964 Ağustos'undaki bombardımana yol açan çatışmalardan başka çok önemli çatışmalar olmadı. 1964'teki çıkarma teşebbüsleri ise meşhur Johnson mektubu ile önlendi.

Mektup Türkiye kamuoyunda sert tepkilere yol açtı. O güne kadar tartışılmayan birçok mesele tartışılmaya başlandı. Denebilir ki Kıbrıs meselesinin Türkiye devrimci hareketine olumlu yöndeki en önemli etkisi bu oldu. Emperyalizme bağımlılığın kitlelere gösterilmesi için somut bir örnek teşkil etti.

Ancak emperyalizm Kıbrıs'taki tırmanma çabalarında, Türkiye'de, «tartışılmayan Amerikan dostluğu»ndan başka şeyler de yitirmekteydi. İki NATO ülkesinin Kıbrıs yüzünden çatışmaları NATO'nun güney kanadını yıpratıyordu. Meseleye yeni bir yön vermek gerekiyordu.

1965'te İnönü, 1967 de Papaandreu hükümetleri düşürüldü. Demirelle Pa-

padopulos Keşan'da buluşturularak meselenin uyutulması ve Türk Yunan düşmanlığının küllendirilmesi kararlaştırıldı. Planın bölümleri olarak Geçitkale-Boğaziçi olayları ve Denktaşın komik «çıkarma serüveni» tertiplendi. Yumuşamayı sağlamak için 15 bin Yunan askeri ve Grivas geri alındı. Ve 1968 de görüşmeler başladı.

Türkler, bir yandan görüşmelere başlarken bir yandan da ayrı Türk bölgelerini birleştirmeye çalıştılar. 1968'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi ilân edildi. 1960 antlaşmalarının yürürlükte olduğu belirtilerek Türk Yönetiminin Anayasasını teşkil edecek Temel Kurallar çıkartıldı. Bundan sonra Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi Meclisi Türk bölgelerinde geçerli olacak kanunlar çıkarmaya başladı.

Rumlarda ise normalizasyon eğilimleri ağır basıyordu. Barikatlar kaldırıldı Türklere adanın her tarafında seyahat serbestisi tanındı.

Bu sırada Türkiye'de hızla gelişmekte olan devrimci güçlerin iktidara ağırlıklarını koyma ihtimalleri kuvvet kazanıyordu. Demokratik bir iktidar döneminde, Türkiye'deki gelişmelerden haddinden fazla etkilenmekte olan Kıbrıs Türkleri arasında ilerici hareket hızla güçlenecek, emperyalizmin, adadan sökülüp atılmasa bile, bir köşeye sıkıştırılması mümkün olacaktır.

Makarios'a Suikast

Mart 1970'te AKEL kongresi toplantı halinde iken Makarios'un helikopterine ateş açıldı. Makarios tesadüf eseri kurtuldu. Suikast girişiminin AKEL kongresinin toplandığı hafta içinde yapılması hiç de tesadüf değildi. Geniş Cephenin birleştirici adamı olan Başkan öldürüldükten sonra, dağılacak olan demokratik güçleri «balyozlamak» kolay olacaktı. AKEL yöneticileri kongre dolayısıyle toplu halde bulunduklarından avlanmaları kolay olacak, iş uzamadan bitirilecekti. Olmadı.

1971 yılı Türkiye'de «balyoz yılı» oldu. «Olağanüstü» dönem emperyalizme yeni imkânlar sağladı. Artık yeni oyunlara girişilebilirdi.

Daha önce kesilmiş bulunan görüşmeler BM Genel Sekreteri K. Waldheim'in bizzat müdahalesiyle 1972 de yeniden başladı. Yeni şekilde toplum temsilcilerine BM Genel Sekreterinin özel temsilcisi ve —danışman olarak— Türkiye ve Yunanistan anayasa uzmanları da katıldılar. Makarios önceleri «iç meselemizdir, karışamazsınız» diyerek Türkiye'yi taraf kabul etmezken üniter devlet esasına karşılık bu tavizi verdi.

Oyunun yeni perdesi başlamıştı. Demokratik güçler Türkleri üniter devlet esasına ikna etmeye çalışırken Denktaş daha çok hak, daha çok taviz istiyordu. Daha çok hak iç işlerde özgürlüktü. Merkezi otoritenin denetiminden uzak, Rumlardaki demokratik işleyişe kapalı bir sistem isteniyordu. Türkler ancak o şekilde baskı altında tutulabilecek, demokratik gelişim ancak o şekilde durdurulabilecekti. Bu tavizin kopartılması Makarios, seçimlerde %97 oy alabilecek kadar başarılı oluyor, Cumhuriyetin güçlenmesi emperyalizmin oyunlarını bozuyordu.

Grivas Ada'ya gönderildi. Türkiye hükümetinden ses çıkmadı. Halbuki 1967 olaylarında onlarca Türkü öldüren saldırılara kumanda ettiği için Türkiye hükümetince adadan çıkması şart koşulmuş, Yunanistanla bir daha geri gönderilmeyeceğine dair anlaşma yapılmıştı. Buna rağmen emperyalizm «eski kurt»u pervasızca adaya gönderebiliyor, bu konuda Erim hükümetinin bir tatsızlık çıkarmıyacağından emin olabiliyordu.

Eski EOKA lideri «enosis davasına ihanet eden» Makarios'a savaş ilân etmekle işe başladı. EOKA—B harekete geçirilerek sabotaj ve terör eylemlerine girişildi. Bütün olaylar bir «kapris» sözcüğü ile güya izah ediliyordu. Türkiye'de «ara rejim» şartlarında oyun açığa çıkarılamadı.

Kıbrıs Türkleri üzerinde Rumların hepsinin aynı olduğu, sağcının da solcusunun da «Enosis» istediği yolundaki baskılar devam ediyordu. Fakat Grivas harekete geçtikçe bu kandırmaca açığa çıkıyor, emperyalizm kendi kendini ele veriyordu. Bu «sakınca» da Kıbrıs Türk basınına «grivas aleyhine yazmayın» direktifi ile giderilmeye çalışıldı. Türkiye'de ise —«ilerici» yazar çizerler dahil— basın aynı işi gönüllü olarak yapıyordu. Bütün mesele Makarios-Grivas çatışması olarak gösteriliyor, «iki eski yoldaşın» liderlik kavgası yaptıkları yazılıyor, Grivas'ın arkasındaki güçler, ABD emperyalizmi gözleniyordu. Hatta işi, Makarios'un Yunanistan cumhurbaşkanlığına göz dikmiş olmasına kadar vardıranlar vardı.

Bu arada Yunanistan'da cunta değişti. Grivas öldü. Fakat EOKA—B dağılmadı. Ada'daki Yunan subayları ve Yunan Alayı durdukça dağılması da düşünülemezdi.» Bütün işler ordan yönetiliyor, takviye ordan yapılıyordu. Alay üzerinde hükümet denetimi olamıyacağından Makarios bir şey yapamıyor, sadece Alay haricindekileri atmaya çalışıyordu.

Sık sık yapılan baskınlarda tutuklanan EOKA—B yöneticileri ile birlikte ele geçen evraklarda darbe planları da açığa çıkartılıyor, faşizmle demokrasi, ilericilikle gericilik arasındaki mücadele giderek keskinleşiyordu. İş, Makarios'u cuntaya karşı açık kart oynatacak kerteye geldi. Kıbrıs Cumhurbaşkanı, Cuntayı, kendisini öldürtmek ve Kıbrısta faşist bir diktatörlük kurmakla itham ediyor, 650 Yunan subayını adadan çıkaracağını ilân ediyordu.

Ve nihayet bilinen darbe yapıldı. Burjuva basını darbeye gerekçe olarak Makarios'un cuntaya gönderdiği mektubu gösterdi. Halbuki dikkatlerden kaçırılan önemli bir faktör daha vardı. Gerçi adadaki Yunan subayları emperyalizm için hayati bir önem taşıyordu. Ordan atılmaları emperyalizmin kollarından birinin kesilmesi olacaktı. Fakat Türk faktörü de üzerinde durulmayacak gibi değildi.

1968 den beri süregelen toplumlararası görüşmeler artık limite gelmiş, sonuca varmak üzereydi. Anlaşma halinde on yıldan beri devam eden Türk-Rum ayrılığı son bulacak yeniden ortak hayat başlıyacaktı. Bu, Rum kesimindeki demokratik havanın Türk kesimine de yayılması ve Türkler arasındaki baskı altındaki demokratik hareketin hızla gelişmesi olacaktı. Böylece «tarafsız» ülkeler safındaki Kıbrıs Cumhuriyeti emperyalizm karşısında daha da güçlenecek ve Ada'daki sosyalist hareket öteki ayağını da toprağa basarak bir adım daha atma imkânı bulacaktı.

Emperyalizm bütün bu gelişmeleri gördüğü için kanlı ve cüretli atılımını yaptı.

17 Temmuz 1974

● Kıbrıs'taki darbe hareketi ile başlayan siyasi bunalım sürüyor. Makarios BM toplantısı için Newyork'a giderken, Ecevit ile İngiltere Başbakanı arasındaki görüşmelerin ilkinde anlaşma mümkün olmadı. İngiltere'nin ortak fiili müdaheleye yanaşmadığı söyleniyor. ABD Başkanı Nikson'un özel temsilcisi Joseph Sisco Ecevit ve Wilson'la görüşmek üzere Londraya geldi. NATO Konseyi, Yunanistan'dan darbeye kalkışan Yunanlı subayları geri çekmesini istedi. Makarios'u destekleyen ülke ve uluslararası kuruluşlar çoğalıyor.

● Aydınlık davası olarak anılan davanın tutuklu sanıkları da tahliye edildi. Tahliye edilenler arasında Vahap Erdoğdu, Sevim Belli ve Seyhan Erdoğdu da var.

● Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında bir ticaret anlaşması imzalandı.

● ATAŞ rafinerisinde revizyon gerekçesiyle üretim günde 60 bin varile düşürüldü. Geçtiğimiz ay, petrol fiyatının artırılmasını kabul etmeyen hükümete boyun eğmek zorunda kalan Mobil ve BP şirketlerinin, Kıbrıs bunalımının en kritik anında rafineriyi revizyona almaları ve üretimi düşürmeleri yeni bir oyun olarak nitelendi. Enerji Bakanı rafinerideki revizyonun 20 Temmuz Cumartesi gününe kadar tamamlanması için şirketleri uyardı.

18 Temmuz 1974

● Kıbrıs bunalımı büyüyor. Ecevit'in Londra'da diğer garantör devlet İngiltere ile yaptığı görüşmeler sonuçsuz kalırken, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco, Ecevit'e, Nikson'un bir mesajını getirdi ve bunalımı diplomatik yollardan çözmeyi önerdi. Ecevit, konunun iki garantör devleti ilgilendirdiğini belirtti ve ABD — İngiltere ve Türkiye üçlü görüşmelerini reddetti. Başbakan Londra'dan ayrılmadan önce yaptığı basın toplantısında «diplomatik temasların tıkandığını ve Yunanistan'ın Adaya sürekli asker yığınak yapması karşısında hareketsiz kalamayacağımızı» söyledi. Bu arada darbecilerin Kıbrıs Cumhurbaşkanlığına getirdiğini açıkladıkları Nikos Sampson, Makarios yönetimini suçladı ve «Türkiyenin müdahalesine gerek yoktur» dedi. Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından olağanüstü toplantıya çağrılan TBMM ise saat 15.00'de gizli olarak toplandı. Daha sonra birleşime Cumartesi günü yeniden toplanılmak üzere ara verildi. Yabancı ajanslar Türk ve Yunan ordularının «tam alarm» durumuna geçirildiğini bildiriyorlar.

19 Temmuz 1974

● Kıbrıs, Türkiye'nin ve Dünya'nın ilgisini üstünde toplayan en önemli olay olmakta devam ediyor. Olaylar son derece hızlı gelişiyor. Temasların üzerinde yoğunlaştığı kişi olarak Ecevit, Londra dönüşü başladığı toplantılar serisine aralıksız devam ediyor. Çankaya, Bakanlar Kurulu ve Genel Kurmay arasında mekik dokuyan Başbakan gece yarısı Amerikan Büyük elçisi ile görüştü. Bu arada Türk Deniz Kuvvetlerine bağlı savaş gemileri bir iki gün önce üslendikleri Mersin Limanından, Kıbrıs yönünde ayrıldılar. Temasların yönünden ve olayların gelişmesinden, artık Kıbrıs bunalımını diplomatik yollardan çözmek için değil, askeri bir müdahalenin son hazırlıklarının tamamlanması için çalışıldığı anlaşılıyor. Bu durumu yabancı ajanlar da doğruluyorlar.

20 - 21 Temmuz 1974

● Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ın Girne limanına denizden, Lefkoşe bölgesine de havadan indirme yaptı. Sabah 06.30'da başlayan askeri müdahale ile birlikte 14 ilde sıkıyönetim ilân edildi. Radyo yayınını kesti ve marşlar çalmaya başladı.

22 Temmuz 1974

● Cumhurbaşkanı Korutürk TSİP yöneticilerini kabul etti. Kıbrıs konusundaki görüşlerini ve partinin kuruluş amaçlarını Korutürk'e anlatan TSİP yöneticilerine Korutürk, «ülkemizde sosyalist bir partinin bulunmasını demokrasinin bir parçası» saydığını

belirtti ve partinin demokrasimize sıhhat katmasını diledi.

● Türkiye ve Yunanistan, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yaptığı ateş-kes çağrısını kabul ettiklerini bildirdiler. Ateş-kes saat 17.00'de yürürlüğe girdi. Ancak ateş-kes kararına rağmen yer yer çarpışmaların sürdüğü bildirildi. Bu arada ateş-kesin kabul edilmesine karşı çıkan Yunan Üçüncü Ordu Komutanı Davos'un Yunanistan'da bir darbe hareketine giriştiği haberleri Yunanistan tarafından yalanlandı.

MAKARİOS'A YAPILAN DARBEDEN, ATEŞKES'E KADAR KIBRIS OLAYLARI

Kıbrıs'ta Makarios yönetimini devirme ve yerine Atina'ya bağımlı, «ikili Enosis» yolu ile Ada'nın «taksim»ini gerçekleştirip, Kıbrıs'ı NATO'laştıracak bir darbenin belirtileri kuş kusuz epey öncelere uzanmaktadır. Hatta Kıbrıs'taki faşist darbenin taa 1963 yılında patlak veren olayların hemen sonrasında plan landığını bile söylemek mümkündür ve üstelik bu doğru bir değerlendirme olacaktır.

Ancak, Makarios yönetimini düşürmeye yönelik çabaların «suüstüne» çıkması 1971 yazı sonlarına rast lamaktadır. Bilindiği gibi o dönemde Türkiye «olağanüstü» dönem diye adlandırılan faşist baskılar dönemini yaşıyordu ve ülkenin Başbakanlık koltuğunu, Londra ve Zürih anlaşmalarının altında imzası bulunan ve bu anlaşmaların düzenleyicilerinden biri olarak «majestelerinin hükümetinin» bir nişanı ile taltif edilen Nihat Erim iş gal etmekteydi.

1971 Yılının son derece yoğun olayları arasında (Balyoz harekâtları, kitap yakmalar, toplatmalar, dev rimcilere yöneltilmiş sürek avları, vb...) çok kişinin dikkatinden kaçan bir Türk Yunan görüşmesi yapılmış ve bizzat Başbakan Erim'in ağzından Ege'den Kıbrıs'a kadar uzanan «kritik» bölgede «Türk - Yunan federasyonunun, hür dünyanın gücünü olumlu yönde etkileyecek bir girişim olduğu» söylenmiş ve bu konuda politik temaslar yapıl dığı müjdelenmişti (!). Ayni günlerde Yunanistan'da siyasi iktidar faşist Cunta'da idi ve Yunanistanın başında faşist (sonraları takı lan adıyla: Beceriksiz faşist) Papadopulos bulunmaktaydı.

Erim ve Papadopulos arasında federatif bir Ege Devleti ütopyasının görüşmeleri yapılırken, bu «ütopya»nın kendi yorumlarına göre tek pürüzü sayılan Makarios yönetiminin de alaşağı edilebilmesi için, eski defterler yoklanmış ve taa Karamanlis zamanından beri Kıbrıs üstüne yapılan bütün faşist eğilimli planların baş uygulayıcısı Grivas yeniden ve gizlice (!) adaya gönderilmişti.

Erim - Papadopulos görüşmeleri fare doğuran dağ örneği sonuçsuz ve sürüncemede kalıp giderken, Grivas adada bütün demok ratik güçleri haklı endişelere sevkeden terör hareketlerini başlatmıştı. Dağınık EOKA militanları yeni den örgütlenmiş, Klerides gibi sağ eğilimli ve etkili si yasi liderlerin üstü örtük de olsa desteği sağlanmış ve AKEL - ADEC gibi sos yalist örgütlerden, en ılım lı liberal - demokratlara kadar bütün anti-faşist güç lere karşı yoğun bir sindirme, yıldırma ve hatta yoketme girişimleri başlatılmıştı.

Makarios bir anlamda elikolu bağlı bırakılmış, muhtemel bir Yunan müda halesi yüzünden Grivas ve EOKA saldırılarına açık tavır alamamış, buna karşılık yalnız Kıbrıs'daki demokrasiye değil, aynı zamanda Kıbrıs'ın bağımsız devlet olarak varlığına kas teden bu terörü önlemediği takdirde, Adanın taksimine kadar gidecek bir emperyalist güdümlü komplonun tezgâhlandığını açık seçik ve dosdoğru teşhis et miştir.

Kıbrıs'ın NATO'laştırılması planı bir yandan Makarios'un direnci, öteyandan Sovyetler Birliğinin Akdeniz'de varolan dengeyi koruma kararlılığı yüzünden bir türlü uygulana-

mazken, Kıbrıs'ta 1973 seçimleri gelip çatmıştır.

Makarios'un Cumhurbaşkanlığına yeniden seçilmesi için EOKA—B örgütünün giriştiği bütün engellemeler sonuçsuz kalmış ve seçimlere «Üniter devlet ve Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün, bağımsızlığının korunması» sloganı ile giren Makarios, yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Aynı yıl Papadopulos bir başka faşist general tarafından devrilmiş ve Yunan Cuntası, Kıbrıs üstüne daha da «cüretkâr» uygulamalara hazırlanmıştır. Makarios'un EOKA — B militanlarını tasfiyeye, Grivas'ı etkisizleştirmeye yönelik çalışmaları hız kazanmış ve Kıbrıs'ta sık sık darbe hazırlıkları ortaya çıkarılmıştır. Özellikle Süveyş'in temizlenmesine denetçilik etmek bahanesiyle Adaya çıkarılan 1500 kişilik bir ABD birliği, Kıbrıs'ın bağımsızlığına yönelik emperyalist saldırıların gittikçe yoğunlaştığının somut bir belirtisi olmuş, bu arada sonuçsuz darbe girişimlerinin hemen hepsinin ardında olduklan ortaya çıkan ve Kıbrıs Ulusal Muhafız Örgütünü eğitmekle görevli 650 Yunan subayının adadan çıkarılması Makarios için bir zorunluluk haline gelmiştir.

Nitekim 2 Temmuz günü Makarios, Yugoslav Tanjug Ajansına verdiği bir demeçte: «Adadaki bütün askeri birliklerin, kendi iradesinin dışında adada olduklarını» söylemiş ve «Bu birliklerin adayı en kısa zamanda terketmeleri için çaba harcadığını» belirtmiştir. Makarios aynı demecinde «Adanın bağımsız ve hiçbir bloka bağlı olmayan bir devlet olarak varlığının devamının bir zorunluluk olduğunu ve «Kıbrıs'ın, arap ülkelerine karşı bir atlama tahtası haline getirilmesinin Ortadoğu dengesini çok tehlikeli bir şekilde bozacağını» söylemiştir. Makarios aynı demecinde 650 Yunan subayının mutlaka sınırdışı edilmesi gerektiğinden ilk defa resmen sözetmiş ve Kıbrıs Rum Bakanlar Kurulu'nun bu konuda bir karara varmak üzere toplanacağını açıklamıştır.

Bu demeç Gizikis yönetimindeki Yunan Cuntası ile Makarios arasındaki son bağları da koparıp atmıştır.

4 Temmuz günü Makarios, 650 Yunan subayının sınırdışı edilmesi ve gerekirse Yunanistan ile bütün bağların kesilmesi konusundaki kararını tekrarlamış ve kararını uygulamak için Kıbrıs Türkleri ile yapılacağına inandığı bir uzlaşmaya güvendiğini söylemiştir. Gerçekten de Denktaş kanadının engellemelerine rağmen, özellikle Ecevit Hükümetinin kurulmasından sonra yürütülen görüşmeler böyle bir çözümü olanak dahiline sokmuştu.

Daha sonraki günler Makarios'un, Gizikis Cuntasına karşı tavrı daha da netleşti. Atina sokakları «Hain Makarios», «Enosis», «Makarios yıkılmalıdır» gibi sloganlarla doluydu. Duvara yazı yazanların çok ağır cezalara uğratıldığı Yunanistan'da bu duvar yazılarının Cunta tarafından yazıldığı yada yazdırıldığı belliydi. Aynı günler güvenilir haber kaynakları Kıbrıs'ın süratle bir iç savaşa doğru gittiğini bildiriyorlardı. Nitekim Eski Yunan Başbakanlarından Kanellopulos 8 Temmuz günü Yunan Cuntasını, Kıbrıs'ta olup bitenleri halktan gizlemekle suçluyor ve Cunta'yı, Kıbrıs'ta bir iç savaşı körüklemekle itham ediyordu.

9 Temmuz günü ise Le Monde'da yayınlanan bir yorumda iç savaşın her an patlak vereceğine işaret ediliyor ve Makarios'un, Yunanistan'ı açıkça karşısına aldığı ve Yunan alayına mensup subaylarla, 650 eğitimci(!) subayın kendisini katletmek istediklerini resmen açıkladığı bildiriliyordu.

Bir başka deyimle Kıbrıs'ta darbe *«ben geliyorum»* diye açık açık ilan ederek geliyordu.

12 Temmuz günü Makarios, polis ve bir çeşit milis kuvveti olan Yedek Polis örgütünü alarma geçirdi ve Ada'da EOKA—B liderlerine yönelik bir tutuklama hareketi başladı. Harekât sırasında Atina ile EOKA arasındaki bağlantıyı sağladığı söylenen azılı faşist militan Lefteris Papadopulos ve Kıbrıs Rum Ulusal Muhafız Gücü'nün Larnaka Komutanı Yüzbaşı Andreas Papapetru tutuklandılar. Ayrıca bir evde 7, bir başka evde 5 olmak üzere 12 EOKA—B militanı daha tu

tuklandı. EOKA'cı 40 polisin işine son verildi. Makarios, kendisini devirmek istenlere karşı harekete başlamıştı. Yakalananların üzerinde yada evlerinde bulunan belgeler sansasyonel bir tarzda açıklanıyor ve EOKA — B örgütünün Atina'dan yönetildiği belgeleriyle ispatlanıyordu.

Makarios ile Yunan Cuntası ve Kıbrıs'ta Cuntaya bağlı Silahlı ve siyasi güçler arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelip dayanmıştı. Nitekim 13 Temmuz günü Atina'nın Kıbrıs büyük elçisi Lagakos ve Ulusal Muhafız Örgütü Komutanı Denisis Atina'ya gittiler. Aynı gün, Makarios'un bir süre önce Gizikis'e yolladığı ve bir nota mahiyetindeki çok sert mektubun metni de kamuoyuna açıklanıyordu. Makarios mektubunda, Atina'daki askeri rejimin suçluluğunu kanıtlayan belgeler elegeçirildiğini ve bu belgelerdeki el yazısının, Cunta'nın perde arkası lideri, Yunan Gizli Polisinin şefi General Dimitrios Yuanidis'e ait olduğunu belirtiyordu. Makarios son derece ilginç bir üslüpla kaleme aldığı ültimatom - mektupta, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamayı amaçlayan Enosis'çi terörün Atina'dan Kıbrıs'a uzandığını söylüyor ve şöyle devam ediyordu:

«Kötülerin ağacında filizlenen bazı meyveler, Kıbrıs halkına yedirilmek isteniyor.»

Makarios 6 sayfalık sert ve daha sonraki günlerde anlaşılacağı gibi son bağları da söküp atan mektubunun bir bölümünde ise şunları söylemekteydi:

«Demokrasinin doğum yeri, beşiği olan bir ülkede askeri rejimi takdir ettiğimi söyleyemem. Buna rağmen sorunların halli konusunda sizinle temastan vaz geçecek değilim. Yunan Hükümetinin bana karşı girişilen suikastleri desteklemesi ve hepsinden açısı Kıbrıs Rum toplumunu ikiye bölerek bir iç savaş eşiğine sürüklemesi karşısında elem duyuyorum. Hayatıma dahi kasteden suikast teşebbüslerinde ve planlarında Atina'nın parmağını yakından hissetmiş bulunuyorum. Şimdiye kadar susmayı tercih ettim. Ama gerçeği daha fazla örtmenin gereksizliğini de anladım. Çünkü Yunan ordusunun subayları Atina'nın baskısıyla EOKA gizli örgütünün caniyane eylemlerini destekleyerek siyasi cinayetlere karışmakta ve devletin parçalanmasına çalışmaktadır. Ben Yunan hükümetinin atadığı bir görevli değilim. Ben elenizmin bir seksiyonunun lideriyim. Bunu hatırlatırım ve Atina hükümetinin davranışlarında daha ölçülü davranması gerektiğine işaret ederim».

Artık Kıbrıs'ta sonun başlangıcı yaşanıyordu. Makarios'un ültimatomu üzerine Atina'da büyük bir askeri — siyasi toplantı düzenlendi. 12 Temmuz günü, Makarios ve Kıbrıs konusunda karar almak üzere General Fedon Gizikis Başkanlığında, Başbakan Ademantiyos Androçopulos, Genel Kurmay Başkanı General Bobanos, Savunma ve Dışişleri Bakanları, Yunanistan'ın Lefkoşe büyükelçisi Lagakos, Kıbrıs Ulusal Muhafız Gücü Komutanı General Denisis toplandılar. Makarios, «adadaki yunan subaylarının 20 Temmuz'a kadar geri çekilmesini aksi takdirde bunu kendinin yapacağını» da ihtar etmişti.

Toplantı 14 Temmuz günü de devam etti.

15 Temmuz sabahı faşist Yunan Cuntası ve güdümündeki Kıbrıslı faşist güçler kararlarını vermişler ve uygulamasına başlamışlardı.

Ulusal muhafız gücüne bağlı birlikler, eğitim görevlisi Yunan Subaylarının yönetiminde harekete geçtiler. Sabah saat 08.30'da Cumhurbaşkanlığı sarayını zırhlı araçlarla ve havan topları ile bombalamaya başlayan darbeciler aynı anda Kıbrıs Rum Radyo istasnunu da ele geçirerek, darbeyi Kıbrıs halkına ve Dünya'ya duyurdular. Cumhurbaşkanlığı sarayında sert bir direnişle karşılaşan darbeciler Makarios'un öldürüldüğünü ve «Ulusal Muhafız Gücünün ülke yönetimine el koyduğunu» ilan ettiler. Ancak Makarios'a bağlı yedek polis birlikleri kısa süre sonra toparlandılar ve Kıbrıs'ta tam anlamıyla bir iç savaş başladı.

Kısa süre sonra Makarios'un ölmediği haberleri yayılmaya başladı. Ama 15 Temmuz günü Kıbrıs'tan sağlıklı bir haber almak bir türlü mümkün olmuyor, çeşitli ajanslar ve haber kaynakları birbiriyle çelişen

haberleri ardarda yayıyor. lardı.

15 Temmuz Öğleden sonra Kıbrısla ilgili haberler biraz daha açıklık kazanmağa başladı. Makarios'un ölmediği anlaşılıyor, hatta Başpiskopos, Baf'tan yayın yapan bir radyo aracılığıyla Kıbrıs halkına seslenip, ölmediğini ve darbeci faşistlere karşı silahlı direnişe geçilmesi gerektiğini söylüyordu. Lefkoşe, Larnaka, Magosa ve Limasol'da yedek polis örgütü, AKEL (Emekçi halkın İlerici Partisi) militanları, demokratlar, anti faşist güçler, darbecilere karşı sokak sokak çarpışıyorlardı. Baf ise Makarios'a bağlı birliklerin elinde idi.

Olaylar son derece hızla gelişiyor, Kıbrıs'taki kuvvet dengesi ve dış dünyanın olaylara tepkileri saattan saata değişiyordu.

Amerika, Kıbrıs'ın içişlerine hiç bir ülkeninin karışmamasını öğütlerken, Sovyetler Birliği darbeyi «faşist» olarak niteliyor ve darbecileri hiç bir şekilde tanımayacağını ilan ediyordu. İngiltere ise başlangıçtaki ketum tutumunu, Makarios'un ölmediğinin anlaşılması üzerine terkediyor ve darbecilere karşı bir tavır içine giriyordu. Aynı gün akşama doğru darbeciler Baf dışındaki bütün kilit noktalara hakim olmayı başarmışlar ve Baf'taki direnişi ezmek üzere zırhlı birlikler ve hücumbotlar sevketmeye başlamışlardı.

Makarios sığındığı Baf bölgesinin düşmek üzere olduğunu sezerek yakındaki İngiliz üssüne sığınıyor, aynı anda da darbeciler azılı bir faşist olan EOKA'cı Nikos Sampson'u Cumhurbaşkanı ilan ediyorlardı.

Olay Türkiye'de oldukça geç haber alındı. Öyleki Başbakan Ecevit bile darbeyi, yapılışından 2 buçuk saat kadar sonra öğreniyor ve bir çok gazete ancak 2. baskılar yaparak kamuoyuna haber verebiliyordu.

Ecevit'in ilk tepkisi «bu bir Yunan müdahalesidir» demek oldu. Hemen ardından da, 15 Temmuz'u 16 Temmuz'a bağlayan gece önce Bakanlar Kurulu toplandı, ardından Ecevit Korutürk ile kısa bir görüşme yaptı, daha sonra Parti liderleri ile Ecevit bir araya geldiler ve Milli Güvenlik Kurulu toplandı. Saat 22.00'de başlayan Milli Güvenlik Kurulu toplantısı 4 saat kadar sürdü. Bir kaç gün sonra bir İstanbul gazetesi, müdahale kararının bu toplantıda alındığını haber verecekti. Ancak 16 Temmuz günü müdahale konusunda herhangi bir resmi açıklama yapılmadı. Korutürk TBMM'yi perşembe günü saat 15'te olağanüstü toplantıya çağırdı.

16 Temmuz günü Kıbrısta çarpışmalar gerilla savaşı halinde devam ediyor ve fakat gelişmelerin darbecilerden yana olduğu da gözden kaçmıyordu. 1200 yedek polis tutuklanmış, darbecilere karşı direnenler Türk kesimlerine sığınmaya başlamışlar, darbeciler bu arada yeni bir hükümet kurulduğunu da ilan etmişlerdi. Ancak yeni hükümetin şimdilik beş bakanı vardı ve diğer bakanlar daha sonra açıklanacaktı. Darbecilerin Dışişleri bakanlığına getirdikleri Dimitri Dimitriyos, içişleri ve savunma bakanlığına getirdikleri Pandelis Dimitrio, Ulaştırma bakanlığına getirdikleri Pandelis Paleryalis ve Adalet Bakanlığına getirdikleri Kosta Adamidis'in Kıbrıs'ın ünlü EOKA liderleri olduğu bizzat Nikos Sampson tarafından açıklandı.

16 Temmuz günü, Makarios, Ada'dan ayrıldı ve Malta yolu ile Londraya geldi. Başpiskoposun Londra'da Wilson ile görüştükten sonra Birleşmiş Milletler toplantısına katılmak üzere Newyork'a gideceği bildirildi.

Darbenin ikinci günü Dünya başkentlerinin tepkileri ise çeşitliydi. İngiltere darbeci hükümete tavır almış ve Yunan subaylarının derhal Ada'dan çıkarılmasını ve Makarios'un meşru yönetiminin yeniden işbaşına gelmesini istemişti. Amerika ise ilk günkü ihtiyatlı dilinde çok az ayrılıyor ve «hoşnutsuzluğunu» belirtmekle yetiniyordu. Sovyetler Birliği'nin tepkisi ilk günden farklı olmadı ve bu defa Yunanistana yönelik bir uyarı yapıldı: «Yunanistan dolaylı da olsa müdahaleden vazgeçmezse, doğacak sonuçları yüklenmelidir.»

Darbe, Yunanistanda, ilk günkü gibi, bir başka ülkenin iç sorunu olarak gösterilmek isteniyordu. Ancak cuntaya muhalefet eden bü

tün kanatlar, darbenin, Cunta'nın fiili desteği ile gerçekleştiğini ve Yunanistan'ın küçük düşürüldüğünü ileri sürüyorlardı.

16 Temmuz günü Türkiye'nin durumu ise iyice sertleşti. Toplantı üstüne toplantı yapılıyor, silahlı kuvvetleri alarm durumuna geçiriliyor ve bazı zırhlı birlikler Adana bölgesine doğru aktarılırken, içlerinde çok sayıda çıkarma gemisi bulunan deniz kuvvetlerimize bağlı gemiler de Mersin limanında toplanmaya başlıyorlardı.

Nato Genel Sekreterinden, Birleşmiş Milletler Genel sekreterine kadar bütün uluslararası örgütler Türkiye'yi bir askeri müdahaleden vazgeçirmeye çalışırken Türkiye de, diğer garantör devlet İngiltere'ye, «Adanın bağımsızlığının korunması için işbirliği» teklif etti. İngilterenin işbirliği teklifini prensip olarak kabul etmesi üzerine Bülent Ecevit 17 Temmuz günü İngiltere'ye gitti.

Ecevit ile Wilson arasında ilki 4,5 saat süren ve aralıklarla sabaha kadar süren toplantılarda olumlu bir sonuç alınamadı. İngiltere hükümeti, adaya ortak müdahale teklifine yanaşmıyor ve sürekli olarak ABD ile temas ederek muhtemel bir Türkiye müdahalesini önlemeye çalışıyordu. Nitekim Londradan ayrılan Makarios da İngiltere'nin bu tutumuna işaret ediyor ve üzüntülerini bildiriyordu. Gerçekten de İngiltere yavaş yavaş ağız değiştirmiş ve Makarios'un yeniden işbaşına getirilmesi için her hangi bir girişimde bulunmalarının mümkün olmadığını söylemeye başlamıştı. Makarios bunu «İngiltere bir süre sonra Sampson'un kukla hükümetini bile tanıyabilir» şeklinde yorumladı.

NATO Konseyi ise yaptığı olağanüstü bir toplantıda Yunan subaylarının derhal adadan çıkarılmasını ve Makarios'un geriye davet edilmesini istedi. Ecevit —Wilson görüşmeleri devam ederken ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco da Londra'ya geldi ve Ecevit'le görüştü. Ancak Ecevit'in «Konunun iki garantör devlet olan İngiltere ile Türkiye'yi ilgilendirdiği, bu bakımdan ABD'yi üçüncü bir taraf olarak görüşmelere kabul edemeyeceklerini» bildirdiği söyleniyor.

Ecevit Londra görüşmelerinden bir sonuç alamadan yada bir başka türlü söylenirse İngiltere ve ABD'nin müdahale isteğimizi engelleme girişimlerini cevapsız bırakarak Türkiye'ye döndükten sonra hemen Bakanlar Kurulu toplandı. 19 Temmuz Cuma gününün ilk saatlarında başlayan toplantı gün ağarırken (05.55) sona erdi ve ardından bütün gün boyunca sürecek olan başdöndürücü bir temaslar trafiği başladı.

Cuma günü saat 9.00'da Turan Güneş Romanya Dışişleri Bakanı ile görüşürken Ecevit Genel Kurmay yetkililerinden ilk bilgileri almaya başladı. Saat 10.30'da Bakanlar Kurulu yeniden toplandı. Ecevit tam 5 dakika sonra toplantıdan ayrıldı. Bakanlar Kurulu Erbakan'ın başkanlığında toplantısına devam ederken Ecevit, Çankaya'ya çıkmış Korutürk ile görüşüyordu. Ecevit, Hollanda Dışişleri Bakanı ile öğle yemeğine oturduğunda Bakanlar Kurulu toplantısı da dağılmıştı. Başkent çevrelerinde bunca iş arasında Ecevit'in Hollanda Dışişleri Bakanı ile yemek yemesi pek kavranamadı ama, daha sonraki günlerde Türkiye'nin yaptığı askeri müdahaleyi, amaçlarının altını çizerek (Kıbrıs'a, Kıbrıs'ın bağımsızlığını sağlamak, meşru yönetimin yeniden işbaşına gelmesini temin etmek, şeklinde açıklanmıştı bu amaçlar...) açık açık destekleyen tek Batı ülkesi Hollanda oldu ve yemeğin kerameti anlaşıldı.

Cuma saat 14 sularında Türkiye'nin kararı kesinleşmişe benziyor ve Mersin limanındaki Türk Deniz Kuvvetlerine bağlı çıkartma gemileri ve hücumbotlar Kıbrıs yönünde limandan ayrılıyorlardı. Bakanlar Kurulu saat 16.30'da yeniden toplandı ve bir saat on beş dakika sonra toplantısını tamamlayıp dağıldı. Ecevit ilkin Ulaştırma Bakanını ve Merkez bankası Genel Müdürünü makamına çağırdı ve bir süre görüştükten sonra saat 18.00'de Hasan Işık ve Turan Güneş ile birlikte Genel Kurmay'a gitti. Sancar'ın da katıldığı dörtlü görüşmeden sonra Ecevit yeniden Başbakanlı

ğa döndü ve Irak ve Suudi Arabistan Büyükelçilerini kabul etti. Başkentte bu görüşme petrol ihtiyacımızın takviyesi olarak değerlendirildi. Nitekim toplantıdan çıkan Irak Büyükelçisi, yorumun doğruluğunu zımnen kabul etti.

Ecevit, Irak ve Suudi Arabistan Büyükelçileriyle görüşürken ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco Atinadan Türkiye'ye geldi. Sisco, ABD Büyükelçisinin oldukça güçlükle sağladığı bir randevuda, Ecevit ile görüşmeye başladı. Saat 01.55'de başlayan görüşme aralıksız, 04.10'a kadar sürdü. 5 Dakika sonra Bakanlar kurulu yeniden toplandı ve 45 dakika süren bu toplantıda askeri müdahale kararı alındı. Toplantıdan çıkan Ecevit yeniden Genel Kurmay'a gitti. Sonra Ecevit, siyasi partilerin liderleri ile kısa bir görüşme daha yaptı ve saat 06.10'da açıkladı: «Garantör devlet olarak Türkiye, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunma zaruretindedir ve bu bakımdan silahlı kuvvetlere, Kıbrıs'a çıkartma yapmaları için emir verilmiş ve çıkarma şu anda başlamıştır.»

Ecevit Başbakanlık önünde bekleyen gazetecilere bu konuda yaptığı açıklamada aynen şöyle dedi:

"Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a indirme ve çıkarma hareketi başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük bir hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki, kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz. Biz, aslında savaş için değil barış için, yalnız Türklere değil, Rumlara da barış getirmek için Ada'ya gidiyoruz. Bu karara ancak bütün politik diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak verdik. Bütün dost memleketlere bu arada son zamanlarda yakın istişarede bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye meselenin müdahalesiz halledilebilmesi diplomatik yollardan halledilebilmesi için gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim.

Eğer bu çabalar sonuç vermediyse elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tekrar bu hareketin insanlığa, milletimize ve bütün Kıbrıs'lılara hayırlı olmasını dilerim. Allahın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim.»

Kıbrıs'a askerî müdahale kararı ülkenin bir çok demokratik kuruluşu tarafından da desteklendi. Başbakan'ın müdahalenin hedeflerini açıklarken belirttiği ilkeler, bu kuruluşların hükümetin Kıbrıs politikasını desteklemelerinin başlıca etkeni olmuştu. Bu arada Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) de bir basın bildirisi yayınlayarak, Parti'nin Kıbrıs sorununa ilişkin politikasını kamuoyuna duyurdu. TSİP'nin bildirisinde aynen şöyle deniyordu:

«Emperyalizmin kuklası faşist Yunan Cuntası'nın Akdeniz'deki emperyalist emelleri ve faşist özlemleri gerçekleştirmek üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını çiğnemesi, Türkiye'nin garantör devletlerden biri olarak Ada'ya müdahalesine yol açmış bulunuyor. Bu müdahale, yoğun diplomatik temaslardan bir sonuç alınamaması üzerine ve Hükümet sözcüleri ve Başbakan'ın resmen bildirdiği gibi Kıbrıs'ın bağımsızlığı, Ada'da özgürlük ve demokrasinin yeniden kurulması için yapıldı.

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi emperyalist etkilerden, NATO üslerinden arınmış bağımsız ve demokratik bir Kıbrıs Devleti'ni Kıbrıs sorununun, Akdeniz'de barışı halkımızın çıkarlarına da en uygun çözüm olarak görmüştür. Faşist Yunan Cuntası'nın ve emperyalizmin emelerine, faşist cuntanın oyuncağı gayrı meşrû kukla Sampson hükümetine ve Kıbrıs'ın bağımsızlığını ihmal edecek her türlü çözüme kesinlikle karşıyız. Hükümetin, Sayın Başbakan Ecevit'te sözcülüğünü bulan Kıbrıs'ın bağımsızlığı, özgürlüğü ve demokrasi» amaçlarını destekliyoruz.

Özgürlük ve demokrasiden yana tüm güçlere, başta Ecevit hükümeti olmak üzere bugün herzamankinden daha önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin başında, dünya barışı ve Türkiye halkının çıkarları

doğrultusunda, müdahalenin açıklanan amaçlarını sonuna kadar izlemek ve savunmak gelmektedir. Emperyalizmin çeşitli plan ve oyunları karşısında her an uyanık bulunmak, emperyalizmin, Ada'nın bir NATO üssü olarak kalması için her türlü imkânı kullanacağını bilmek zorundayız.

Ayrıca, emekçi halkların birbirlerine kırdırılmasından başka bir sonuç vermeyecek şoven milliyetçiliğe karşı olduğumuza, Kıbrıs'da bağımsızlık ve demokrasinin yeniden kurulması içtenlikle isteniyorsa bu konuda son derece titiz olunmasının gerektiğine ısrarla dikat çekeriz.

Partimiz, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, özgürlüğü ve demokrasi yani Kıbrıs halkının kendi kaderini tayin hakkı olarak gördüğü amaçların sonuna kadar sürdürülmesi, emperyalizmin her türlü oyun ve planına karşı uyanık bulunulması gereğini bir kere daha tekrarlarken, yurdumuzun ve dünyamızın tüm yurtsever, ilerici, barışsever güçlerinin üslerden arınmış bağımsız Kıbrıs'ın kurulması için sürdürecekleri çabaları destekleyecektir.

Askerî müdahale kararı veren Bakanlar Kurulu aynı anda 14 ilimizde de sıkıyönetim ilanına karar veriyordu. Bir ay süre ile sıkıyönetim ilan edilen illerimiz şöyleydi: Ankara, İstanbul, İzmir, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, Hatay, İçel, Aydın, Muğla ve Adana.

Olaylar daha sonraki saatlerde hızla gelişti. Radyo marşlar çalıyor, askerî bildiriler, resmî açıklamalar ve askerî harekat hakkında haberler verilmek üzere yayın sık sık kesiliyordu. Gazeteler baskı üstüne baskı yaparak gelişmeleri kamuoyuna duyurma çabası için de idiler. Cumartesi günü öğleden sonra toplanan TBMM ise hükümete topyekün savaş için yetki verdi ve sıkıyönetim kararını onayladı. Harekatın ilk gününde dikkati çeken bir husus ise özellikle Ecevit'in açıklamalarında ağırlığı duyulan «askerî müdahalenin ilhak, taksim değil, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün, bağımsızlığının sağlanması ve meşru yönetimin yeniden iş başına getirilmesi amacıyla yapıldığı»nın sık sık belirtilmesi oldu. Nitekim bu yüzden askerî harekata «Barış harekâtı» adı verilmişti.

İlk günün çoğu birbiri ile çelişen haberler sağanağı geçtikten sonra askerî durum şöyle özetleniyordu: Birliklerimiz denizden çıkartma, havadan indirme yolu ile Kıbrıs'ın Girne şehrini tamamen ele geçirmişler, Lefkoşe'ye paraşütçü birlikleri indirilmiş, hava kuvvetlerimiz ise Baf, Larnaka, Lefke ve Magosa'yı bombalamışlardı. Nitekim 20 Temmuz Cumartesi akşamı Girne - Lefkoşe karayolu da Türk Silâhlı Kuvvetlerinin kontrolü altına geçti.

Askerî harekât şiddetli çarpışmalarla sürerken ABD Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'a «Ateş - Kes» çağrısı yaptı. Çağrıda ayrıca NATO ve Amerikan silâhlarının iki NATO ülkesi arasındaki savaşta kullanılamayacağı» sert bir dille hatırlatıldı. Bu arada Joseph Sisco yeniden Ankara'ya geldi ve Atina'da yaptığı görüşmeleri aktararak, Türk birliklerinin, Ada'nın Türk kesimine çekilmesini istedi. Sisco aynı zamanda Başkan Nikson'un bir mesajını da Başbakan Ecevit'e iletti. Yunanistan ise genel seferberlik ilan etti ve Trakya ile Ege Adalarına dikkati çekecek miktarda askerî yığınak yapmaya, bu noktalara zırhlı birlikler kaydırmaya başladı. Nitekim Türk Genel Kurmayı da Ege ve Trakya'dan gelebilecek muhtemel bir Yunan hava saldırısına karşı halkı uyardı ve bazı şehirlerde «karartma» uygulamasına geçildi.

21 Temmuz Pazar günü Kıbrıs'ta savaş daha şiddetlendi. Yunan alayı Cumartesi gecesi Türk Alayına hücuma geçti, daha sonra Girne'deki Türk birlikleri ile Lefkoşe'deki Türk birlikleri bir yarma harekıti ile Beşparmak dağlarında birleştiler ve böylece Girne-Lefkoşe stratejik yolunu tamamen kontrolleri altına aldılar. Savaş böyle devam ederken Pazar sabahı 6.20'de Bakanlar Kurulu yeniden toplandı ve son durumu gözden geçirdi. 7.30'da Sona eren Bakanlar Kurulu toplantısından çıkan Ecevit, Genel Kurmay'a gelerek askerî durum hakkında bilgi aldı. Saat 08.20'de ise Joseph Sisco Başbakanlığa geldi. Burada Turan

Güneş, ABD Büyük Elçisi William Macomber ve bazı uzmanların katıldığı bir toplantı yapıldı.

Toplantıdan çıkan Sisco, gazetecilere «Ateş-kes'e doğru önemli gelişmeler kaydediyoruz» dedi. Saat 8.30'da Bakanlar Kurulu Erbakan'ın başkanlığında yeniden toplandı. Bu toplantıya saat 9.05'de Genel Kurmay'daki çalışmasını tamamlayan Ecevit de katıldı.

Aynı saatlerde Bakanlar Kurulu toplantısına katılmayan Turan Güneş, Sovyetler Birliği Büyük Elçisi Groubyakof ile görüşmeye başladı. Ankara'da yoğun temaslar devam ederken Sisco, özel uçağı ile Atina'ya hareket etti.

Saat 16.'da ise Güvenlik Kurulu Korotürk'ün başkanlığında toplandı.

22 Haziran Pazartesi sabahı Ankara Kulislerine Sisco'nun ateşkes ile ilgili temaslarının ilk sonuçları yayılmaya başladı. Sisco ateş-kes için çağrıda bulunmuş, Ecevit hükümeti ise bunu şartlı olarak kabul edebileceklerini ve ateşkes konuşmalarının, Türkiye, adada, Yunanlılar kadar askerî güce sahip olduktan sonra başlanabileceğini bildirmişti.

Sovyetler Birliği ise son gelişmelerden sonra değişen tutumunu şöyle açıkladı: «Sovyetler Birliği, Türkiye'yi, eski statükoyu yerine getirdiği sürece ve getirmek istediği oranda destekleyecektir...»

Sisco'nun Atina'dan tekrar Ankara'ya dönmesine gerek kalmadı ve son pürüzler de haledildikten sonra Türkiye ile Yunanistan Ateşkes kararını kabul ettiklerini açıkladılar. Ancak Ateşkes kararının kabul edilişinin açıklanması ile ateşkes'in fiili uygulanışı arasındaki süre boyunca adada çok şiddetli çarpışmalar oldu. Her iki tarafta ateşkese kadar, mümkün olduğu kadar çok stratejik noktayı ele geçirme hesabı içindeydi. Nitekim Yunanlıların, adaya yeni kuvvet çıkardıkları, buna karşılık Türklerin, Lefkoşe ve Limasol ve Baf'taki önemli askerî noktaları tahrip ettikleri öğrenildi.

Saat 17'00'de ise ateş kesildi. 59 Saat süren Kıbrıs Savaşı sona ermiş ve müdahale öncesinden çok farklı bir Kıbrıs ortaya çıkmıştı.

Ateşkes'ten sonra Cenevre'de yapılacak olan görüşmeler ise Kıbrıs'ın gelecek günlerini çizecekti. Görüşmelerin Türkiye'nin askerî harekete girişirken açıkladığı meşru ve halkın oylarının yüzde 96,6'ı ile işbaşına gelmiş Makarios iktidarının yeniden işbaşına gelmesi ile mi, Makarios'un saf dışı bırakılıp, ABD tarafından önerilen Klerides, Başkanlığında sözde demokrat, aslında Kıbrıs'ın emekçi halkının çıkarlarına zıt bir siyasi iktidarı temsil eden bir yönetim ile mi, yoksa emperyalizmin temel hedefi olan NATO'laştırılmış bir Kıbrıs'ı oluşturacak «taksim» ile mi sonuçlanacağı bilinmiyordu.

Ancak alternatiflerden hangisi ağırlık kazanırsa kazansın Ecevit'in bağımsızlıktan yana, demokrasiden yana eğilimler taşıyan dış politikasının en önemli sınavını verdiği ortadadır. Bu sınav CHP'nin gelecek yıllarda Türkiye'de halkın mı, tekelci sermayenin mi safında yer alacağı sorusunun da cevabı olacaktır.

23 Temmuz 1974

● İtalya'nın en büyük üç sendikasına bağlı İtalyan işçileri hükümetin fiyat politikasını protesto için bir günlük greve gittiler.

● Kıbrıs olaylarıyla Yunanistan'da ortaya çıkan siyasal bunalım eski başbakanlardan sağ eğilimli Karamanlis'in hükümeti kurmakla görevlendirilmesiyle sonuçlandı. Cunta lideri Gizikis'in hükümeti kurmak için çağırdığı Karamanlis yıllardır yaşadığı Fransa'dan Yunanistan'a döndü. Olay yorumcular tarafından Yunanistan'daki açıkfaşizmin kısmen tasfiyesi, ve nisbi bir demokrasinin Yunanistan'a dönüşü olarak nitelendi.

● Etyopya Başbakanı Endalkachew Makonnen görevinden istifa etti.

İmparator Haile Selasiye'nin, Makonnen'in istifasını kabul etmesinden kısa bir süre sonra eski başbakanın tutuklandığı bildirildi. Tutuklama olayı ordunun Haile Selasiye'ye bağlı güçlerin tasfiyesi yolundaki girişimlerinin en önemlisi olarak yorumlanıyor.

24 Temmuz 1974

● Karamanlis Hükümeti kuruldu. Hükümetin kurulmasından sonra Cenevre'de yapılacak barış görüşmelerinde Yunanistan Dışişleri Bakanlığına getirilen Mavros başkanlığında bir heyet temsil edecek. Cenevre'ye gidecek Türk heyetine ise Dışişleri Bakanı Turan Güneş başkanlık ediyor. Yunanistan'da bütün siyasi tutukluları kapsayan bir genel af ilân edildi.

● Birikmiş yedek subay adaylarının dört aylık kısa süreli eğitime tabi tutulduktan sonra terhis edilmelerini öngören kanun Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından onaylandı. Bilindiği gibi kanun senato'da süresi içinde görüşülmediği için Meclis Başkan vekili tarafından Korutürk'ün onayına sunulmuştur.

Mehmet Sönmez

Tabir için bir rüya

Can Yücel

Hiç mi sabah görmedik yâni!
Böyle yeşil gökyüzü mü olurmuş!
O karpuzu hangi dürzü astı oraya?...
Vur bıçağı, bakma yaşın gözüne!
Çal bıçağı parmaklıklar arasından
Ki yarılsın çil - çubuklu kabuğu
Çatırdaya çatırdaya!...
Vur pençe-î Ali'den şemşir aşkına!
Vur ki çıksın,
Çıksın gayrı ortaya
Kuyu - yeşil hapislere sığmayan,
Kan - dâvalı,
Delikanlı
Kızılbaş!...

Parti üstüne

Ahmet Kaçmaz

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin kuru luş çalışmalarının yapıldığı dönemde gerek bu dergide, gerek Kitle gazetesinde savunulan tez şu oldu: «Türkiye Sosyalist hareketinin şu andaki en başta gelen meselesi örgütlenmektir. Örgütlenmenin esas amacı derlenmek, toparlanmak olmalıdır. Derlenmek ise tüm işçi sınıfı sosyalistlerinin, tek bir çatı ve bayrak altında biraraya gelmeleri ile mümkün olur.»

12 mart öncesi dağınıklığını ve başıboşluğun, 12 mart sonrası terörüyle, sosyalist hareketimizin nelere malolduğunu şu deneylerle kavramış olan pek çok işçi sınıfı sosyalistimiz bu prensibi doğru buldu ve çağrımızı olumlu karşıladı. Daha önceleri de defalarca belirtmiş olduğumuz gibi «güler yüzlü sosyalizm» uydurukculuğuyla; özünde sosyalizme karşı çıkanların, işçi sınıfının devrimci potansiyelini ve tarihsel öncülüğünü sözde olmasa da özde yok sayıp köylü mücadelesini esas alanların; ve devrimciliği sadece yiğitlik, fedakarlık ve kendini sakınmazlıkla mücehhez kişilerin zamansız mücadelesi olarak görenlerin; yani temelde, işçi sınıfının ve yoksul köylünün, siyasi örgütleri öncülüğünde verecekleri mücadeleyi, bir başka değişle sosyalist partiyi reddedenlerin bu derleniş içinde oluşları elbette beklenemezdi ve istenemezdi de.

Nitekim, bu gibileriyle diyaloğa giril medi; sosyalist örgütlenmeyi reddettikleri sürece girilmeyeceği gibi, işçi sınıfı sosyalizmine karşı her türlü girişimleri de gereken cevabı alacaktır.

Çağrımızı olumlu karşılayan işçi sınıfı sosyalistleriyle çeşitli temaslar yapıldı. «Yuvar»ların ortadan kaldırılması «küçük dükkancılık» ların dağıtılarak güçlerin bir program ve tüzük üzerinde anlaşmaya varıp tek bir parti çatısı altında, sömürü ve tahakküme karşı verilen mücadelede birleştirilmesi önerildi. Ancak bu noktada, bu somut ortaklaşa iş çıkarma anında, tek bir parti çatısı altında birleşmesi düşünülen ve öngörülen sosyalist «çevre»lerin çoğu, ya çekimser kaldılar ve ya çeşitli mazeretler göstererek birlikte çalışma imkânını, hiç değilse bir dönem için ortadan kaldırdılar.

Öte yandan emekçi halkımızın, bilhassa işçilerimizin ve yurtsever devrimci gençlerimizin sömürü ve tahakküme karşı kendinden gelişen hareketleri, merkezi bir siyasal otoriteye bir sosyalist partiye olan ihtiyacın azami noktaya vardığını gösteriyordu. Siyasi örgütlenme fiiliyata kurulmadığı takdirde, kendiliğindenlik ve bunun getireceği örgütsüzlük anarşisi

bezginlik ve umutsuzluğa yol açacaktı. Siyasi örgütlenmenin, bu temel nedenin belirlediği taktik anı geçti, geçiyordu. Bu durumun bilincinde olan işçi sınıfı sosyalistleri, daha fazla gecikmeye tahammülü olmayan parti kuruluşunu gerçekleştirdiler: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi Kuruldu. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi kuruldu ve kuruluşuyla birlikte özelikle işçi sınıfımızdan ve Anadoludaki sosyalistlerden umulanın üzerinde ilgi gördü. «Umulanın üzerinde» diyoruz, çünkü Parti kuruluş çalışmalarına ve dolayısıyla «parti»ye katılmayan çeşitli sosyalist çevrelerin tesirinde olan kadroların, bir süre tereddüt devresi geçirecekleri düşünülebilirdi. Oysa böyle olmadı. Sosyalist çevrelerin bir kısmının Partiye karşı, açık veya el altından olumsuz tavır alışlarına rağmen, tabandaki pek çok iyi niyetli, ve gerçekten sosyalizmden başka meselesi olmayan işçiler ve millitan kadrolar, çok olumlu bir tavır gösterdiler. Çünkü Parti'nin bütün işçi sınıfı sosyalistlerine yaptığı iyi niyetli çağrının, ülkemiz şartlarında tek olumlu yol olduğuna içtenlikle inanıyorlardı.

Şimdi, bir Parti çatısı altında birleşmek konusunda, sözü geçen çevrelerin tepe kadroları, Parti'ye karşı bir susuş ve bekleyiş içindedirler. Bu kimselerinin tereddütlerine sebep olan istihfamlar, karşılıklı olarak ortadan kaldırılıp, kısa süre içinde Parti saflarında yer almaları sağlanacaktır. Öte yandan genel Af Kanunu kapsamı dışında bırakılan «siyasileri»in önemli bir kısmının, Anayasa Mahkemesi kararıyla özgürlükleri ve siyasi hakları iade edilmiştir. TSİP, özgürlüklerine ve siyasi haklarına kavuşanlar içindeki işçi sınıfı sosyalistlerinin, Parti saflarına katılacaklarına olan inancını daha önce de belirtmiştir. Ve bu inancında yanılmadığı, gün geçtikce daha iyi anlaşılmaktadır. TSİP, baştan beri savunageldiği prensipler dahilinde, her türlü eleştiriye açık ve her sorunun cevabını vermeye hazır olarak, bütün tereddütleri gidermeyi ve tüm devrimcileri bağrında toplamayı önemli görevlerinden biri olarak görecektir. Öte yandan Parti, bugün için «af» kapsamı dışında bırakılanların da özgürlüklerine kavuşturulması için gereken girişimlerde bulunmayı asla ihmal etmeyecektir. Evet Parti kurulmuştur ve en önemli işçi merkezlerinden başlayarak, amaç ve tüzüğüne uygun bir örgütlenmeyi sağlam ve titiz adımlarla geliştirmektedir. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi örgütlenmesini idari bölünmeye uydurmak için fonksiyonsuz tabela örgütleri Partisi olmadığı gibi, bir kez kayıt olduktan sonra Parti'ye uğramayanların veya kongreden kongreye partiye «taşınanlar»ın partiside olmayacaktır. Parti, işçi sınıfımızın ve yoksul köylümüzün, pratikte sınanarak yetiştiği, bilinçlendiği, herzaman devrimci çalışma üzerine olan militanlar oluşturduğu devrimci bir okul ve demokrasi cephesinin sömürü ve tahakküme karşı verdiği mücadelenin gerçek öncüsü olacaktır.

Diğer taraftan, Parti, saflarına henüz katılmamış işçi sınıfı devrimcilerine, kuruluştan önceki dönemde öne sürmüş olduğu prensipleri uygulamayı bundan böyle de sürdürecektir. Parti saflarına katılmak için tüzük ve programı ana hatlarıyla benimsemek yeterlidir. Strateji ve taktik anlaşmazlıkları şu anda olabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, strateji ve taktikler ancak bir siyasi örgüt içinde oluşturulup tayin edilebilir. Farklı stratejileri savunan kimselerin aynı çatı altında biraraya gelmelerini, ilke olarak doğru bulmayanlar genel teorik açıdan biryere kadar haklı olabilirler. Ama bizim kanaatimiz odur ki, Türkiye'nin gerek toplumsal yapısı ve sosyalist hareketin bugün vardığı nokta gerekse emperyalizme ve yerli ortaklarına karşı verilmekte olan ve verilecek mücadele, bir «program» etrafında birleşen işçi sınıfı sosyalistlerinin strateji ve taktik tartışmalarını, aynı parti çatısı altında, yapmalarını zorunlu kılmaktadır. Ülkemizin binlerce yıllık bezirgân üstyapısı, kollektif aksiyon gücünü yok edememişse de yokmuş derekesine indirgemiş olduğu için tüm insanlarımız gibi sosyalistlerimiz de «dükkancılık» alışkanlıklarından kolay vazgeçememekte, güçleri bir araya getirip topluca sömürü ve tahakkümle karşı harekete geçirmenin meziyetini kolay kavrıyama-

makta, bölük pörçük devrimci yuvarların birbirlerine karşı verdikleri yersiz mücadelenin toplam devrimci enerji potansiyelini heder edip bundan da en çok hakim güclerin yararlandığını ancak, zılgıt geldiği zaman anlıyabilmektedirler. Oysa ülkemizde tek bir devrimci militanın bile mücadele dışında kalmasının ne denli kayıp olacağını, o militanın yetişmesinin nelere malolduğunu düşünürsek, kolayca anlıyabiliriz. Kaldı ki, aynı bezirgân üstyapının sonucu olarak bir sosyalist yuvara kapılanan tabandaki pek çok militan ve sempatizan anlaşmazlıkların temeline inmediklerinden veya inemediklerinden görüntüye kapılmakta ve çoğu kez kişisel olan üst kadroların çatışmalarında, kulüp tutar gibi taraf tutmakta, böylece bilimsel olmaktan çok duygusal zıtlaşmalar yuvarları tepeden tırnağa kemikleştirerek devrimcilerin doğru yolu bulmalarını engellemekte ve bir kör dövüşüdür sürmektedir. Ancak bütün bunlardan, Partinin «ilkesiz» olduğu, Parti yönetimini oluşturanların ilkesiz bir birlik içinde biraraya gelmiş iyiniyetli sosyalistler olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Partinin çeşitli toplumsal olaylar, iç ve dış sömürü mihraklarına karşı genel olarak ve günü gününe almış olduğu tavırlar; toplumumuzu açıklama ve işçi sınıfı ve demokrasi mücadelesine yol gösterme yöntemleri; program doğrultusunda strateji ve taktikleri tam bir uyum içinde oluşturduğunu gösterir. Ama bu husus, bu strateji ve taktiklerin gökten zenbille indiği anlamına gelmez. Her karar, geniş bir tartışma ve eleştiri hoşgörüşü içinde alınmaktadır ve kararlarda tartışma ve eleştiri, eylemde birlik geleneğinin sosyalist hareketimizde gelenekleşmesi için her türlü çaba sarfedilecektir.

«Parti çatısı altında strateji ve taktiklerin tartışması yapılamaz» demek, hem savunulan görüşlerin doğruluğuna savunanların kendilerinin de güvenmediklerini gösterir hem de bu gibi önemli tartışmaların parti dışında yapılmasına sebep olarak; yapıcı değil yıpratıcı, eylemde birliğe doğru disipline edilmiş değil, eylem kargaşasını körükleyici olur. Bütün bunlardan da en geniş ve yapıcı tartışmalar sonucu en doğru ve gerçekçi strateji ve taktiklerin oluşturulmasını bekleyen işçi sınıfımız ve tüm emekçi halkımız değil de, iç ve dış sömürü ve tahakküm çevreleri yararlanır. Partinin zigzagsız ve tutarlı bir çizgi izlemesi elbette istenilen ve gerçekleşmesi için her türlü gayretin gösterilmesi gereken bir husustur. Ama, bu Parti üyelerinin ve yöneticilerinin hep bir ağızdan konuşan papağanlar olması demek değildir. Hatta bunun tersi doğrudur. Bir Parti, hele toplumumuzun bugünkü şartlarında, etkinliğini ve hayatiyetini, bütün işçi sınıfı sosyalistlerini bağrında toplayarak ve bunların tüzük esasları dahilinde kıyasıya tartışarak oluşturacakları kararlarla ve bu kararların tek bir vücut olarak uygulama alanına konmasıyla sağlar. Parti içinde birbirlerine göre sağ veya sol görüşler ve bu görüşleri savunan kişiler olabilir; olmalıdır da. Bu görüşler, program çerçevesi dahilinde kaldığı müddetçe —ki çizmiş olduğumuz sınırlar dahilinde kalan işçi sınıfı sosyalistlerimizin program'a özünde itirazda bulunacaklarını sanmıyoruz— hepsi saygıdeğerdirler. Ve Partinin izliyeceği tutarlı yol, bu görüşlerin çarpışmasından ortaya çıkacak olan, ne «sağ» ne «sol», fakat «doğru» yoldur. Sağ veya sol görüşlerde program dışına çıkacak kerteye kadar itilen ve ya savrulanlar olabilecektir. Objektif olarak programı inkar eden bu gibi kimselerin Parti dışına itilmeleri mümkündür. Bu da Partinin sağlıklı ilerlediğini gösteren bir arınma olarak alınmalı, kimseyi ürkütmemelidir.

Son bir nokta daha: Bugün bu yazdıklarımızdan, Partinin tüm işçi sınıfı sosyalistlerimize ihtiyacı olduğu sonucu çıkarılacak ise, bu doğrudur. Evet sosyalist hareketimiz, tüm devrimcilerin katkısına gereksinme duymaktadır ve bu gereksinme emekçi halkımızın çok haklı bir isteğini aksettirmektedir. Ama bütün bu açıklamalara rağmen, şu anda Parti saflarına katılmamış olan işçi sınıfı sosyalistlerimiz bu durumlarında ısrar etseler de Parti'nin, omuzladığı güç görevi yerine getirmek için mücadelesine azimle devam edeceği ve başarıya varılacağı inancının tam olduğu, kesinlikle bilinmelidir.

Kıbrıs, Türkiye ve Emperyalizm

Ömer Burçak

Günümüz dünya toplumunda kıyasıya çatışan iki evrensel sistem var. Bunlardan biri, ölmekte olan evrensel kapitalizm, yani emperyalizm; diğeri ise gelişmekte olan, boyuna güçlenen sosyalizm.

Uluslararası planda bir avuç sömürücü azınlığın çıkarlarını sürdürmeğe çalışan emperyalizme karşı, sosyalizm işçi sınıfının başını çektiği geniş emekçi kitlelerinin çıkarlarını temsil ediyor. Günümüz toplumu, giderek daha bir hızla büyüyüp güçlenmekte olan sosyalist sistemin, eriyip göçmekte olan emperyalist kapitalizme karşı yeni yeni başarılarına ve zaferlerine sahne oluyor.

Emperyalizmi yeryüzünde gerileten etkenlerin başında hiç şüphesiz sosyalist sistem gelmektedir. Sosyalist sistemin yanısıra, emperyalizmi gerileten ikinci faktör, ezilen halkların bağımsızlık ve kurtuluş mücadeleleridir. Emperyalizme ve çeşitli ortaklarına karşı «azgelişmiş» ülkelerde verilmekte olan mücadelenin evrensel ve tarihi öncüsü ise, gene işçi sınıfı olduğundan, bağımsızlık ve demokrasi mücadeleleri de sosyalizm doğrultusundaki emekçi halk hareketleridir.

Emperyalizmi vuran üçüncü faktör, metropol ülkelerdeki işçi sınıfı hareketleridir. Bu ülkelerde işçi sınıfının büyük ağırlık taşıdığı emekçi mücadeleleri, gene emperyalizmi çökertmeğe yönelik olup, sosyalizmi amaçlamaktadır.

Şu halde, uluslararası kapitalizmin ve dünya üzerindeki her türlü sömürünün başını çeken emperyalist burjuvaziye karşılık, işçi sınıfı, dünyanın her yerinde sonuna dek mücadele vermekte, işçi sınıfı dışındaki emekçi kesimlerini ortak bir

program etrafında derleyip toplayarak halkların özgürlük ve üstünlüğüne, yani geniş emekçi yığınların demokrasisine da yanan özgürlüklere doğru yol almaktadır. Gene dünyanın bazı yerlerinde,. ulusal kurtuluş hareketlerinde küçük burjuvazinin veya millî burjuvazinin ağırlık taşıdığı görülmekteyse de, böyle şartlardaki ağırlığın, gelişen dinamik içinde, yerini işçi sınıfına devretmekte olduğu veya devretmeğe zorunlu olacağı gözden uzak tutulmamalıdır.

Şu halde, bir yandan sosyalizm karşısında, öte yandan bağımsızlık mücadeleleri karşısında ve en genelinde işçi sınıfı öncülüğündeki geniş emekçi kitleler karşısında gerileyen emperyalist kapitalizm, hem kapitalizmin kendi doğasındaki açmazlardan hem de gelişen genel devrimci-ilerici hareketten ötürü kendi içinde çelişkilere düşmekte, yeni bunalımlara sürüklenmektedir. Böylece emperyalizmin ve genel olarak kapitalizmin sonunu hızlandıran ve onu içeriden çökerten dördüncü faktör de uluslararası finans kapitalin kendi iç çelişkileri olmaktadır.

Özetle, uluslararası olaylara bakarken ve yorum getirmeye çalışırken, yukarıda sıraladığımız şu dört ana faktörü gözününde bulundurmamız gerektiğini unutmayalım:

1 — Sosyalist sistemin, emperyalist-kapitalist sisteme karşı mücadelesi

2 — Ezilen halkların emperyalizme ve yerli ortaklarına karşı mücadelesi

3 — Metropol ülke emekçilerinin, emperyalist burjuvaziye karşı mücadelesi

4 — Emperyalist burjuvazi içindeki çeşitli çıkar mihraklarının biribirlerine karşı mücadelesi veya emperyalist burjuvazinin çeşitli ortaklarıyla olan çıkar çekişmesi...

Uluslararası olayları belirleyen temel faktörlerin dört madde halinde toplanması, elbette ki ele alış şeklinin, dialektik olmaktan çıkıp mekanikleştirilmesine yol açmamalıdır. Uluslararası olaylarda, çoğu kez, sözkonusu etkenlerden bir ya da birden fazlası, ya da hepsi birden çeşitli derecelerde rol oynar ve temel etkenlerin yanısıra, pekçok durumda yerel şartların veya özgül durumların, özelliklerin, belirlediği çeşitli etkiler de sözkonusu olur.

KIBRIS SORUNU EMPERYALİZMDEN BAĞIMSIZ DEĞİLDİR

İşte, Kıbrıs sorunu da, yukarıda sıraladığımız bütün temel faktörlerin yanısıra, çeşitli yerel şartların ve özeliklerin, ilişki ve çelişkilerin de belirli etkilemelere sahip olduğu bir uluslararası olay olarak karşımıza çıkıyor. Meselenin diyalektik bütünselliğini elden kaçırmadan ve şematikliğe düşmeden, sorunun belli başlı noktalarını vurgulayacak şekilde, konuyu basitleştirmeğe çalışalım.

Emperyalizm dünya çapında gerilemektedir. Bu gerileme ekonomik ve dolayısiyle askerî, politik, kültürel gerilemedir. Emperyalizm Birinci Emperyalist Evren Savaşından sonra gerilemiş, İkinci Dünya Savaşından sonra gerilemiş ve İkinci savaşı izleyen otuz yıl içinde gerilemeğe devam etmiştir.

Emperyalist burjuvazi, İkinci Dünya Savaşından, sosyalizmin büyük ölçüde güçlenerek çıktığını görünce, henüz bilinçlenmemiş emekçi kesimleri şaşırtmak ve oyalamak için bir soğuk savaş icat etmişti. Soğuk savaş taktiklerinin ve yutturmacalarının, riyakâr politikalarının oyalayıcı etkisi uzun sürmemiş, Latin Amerika'dan Afrika derinliklerine, Orta Doğu'dan Çinhindine kadar, hem sosyalizm ekonomik ve politik alanda başarıdan başarıya koşmuş, hem de Latin Amerika'dan Afrika'ya, Orta Doğu'dan Çinhindi'ne kadar çok geniş bir alanda ulusal kurtuluş mücadeleleri bir bozkır yangını gibi yayılıvermiştir. Böylece sadece işçi sınıfı değil, ama onun yanısıra, uyanan geniş emekçi yığınlar emperyalizme ve diğer sömürücü ortaklarına karşı kitle kitle saf tutmağa başlamıştır.

Sosyalist sistemin savaş yaralarını sarıp, iktisaden güçlenmesi ve ezilen halkların kurtuluş mücadelesi 1960'larda yeni boyutlara ulaşmış, metropollerdeki işçi sınıfı ve genel emekçi halk mücadelesi de emperyalist burjuvazi üzerindeki baskısını arttırmıştır. 1960 sonrası, emperyalizmin gerileme dönemidir ve bu gerileme içinde, emperyalist çıkar mihrakları ve

kümeleşmeleri yeniden oluşmağa başlamıştır.

1970'ler ise emperyalizmin geri çekilmesinin pek çok somut politik ve askerî göstergesiyle başladı.

● Emperyalist ve sosyalist bloktan başka, çoğunlukla eskiden emperyalizmin kontrolu altında olup, sonradan bağımsızlaşmış bir üçüncü dünya ülkeleri bloku oluşmuştur.

● ABD, AET ve Japonya olmak üzere beli başlı üç emperyalist gruplaşma göze çarpmaktadır.

Özellikle ABD ve AET arasındaki çıkar çekişme ve çatışmaları çeşitli dünya olaylarını etkilemektedir.

ABD ölçüsünde askerî güce sahip olmayan ve savaşa dayalı emperyalist ekonomisinin gelişmesine ABD tarafından fazla imkân verilmeyen AET, pazarlarını elinde tutma ve genişletmek amacıyla sözde demokratik ve barışçıl bir politika gütmekte ve «üçüncü dünya ülkeleri blokunda» pazar aramağa çalışmaktadır.

● AET emperyalizminin bu politikasında, üçüncü dünya halklarına hoş görünme taktiği varolduğu gibi, faşizme karşı kesin tavır almış ve köklü demokrasi geleneği edinmiş Avrupa işçi sınıfının ve halkının da demokratik özlem ve isteklerinin, Avrupa burjuvazisi üzerindeki bas kıları etkin bir faktördür.

● Gene bir zamanların güçlü emperyalisti İngiltere, hızlı bir gerileme dönemine girmiş, bir yandan elinde kalan mevzileri terketmeme çabası gösterirken, öte yandan klasik Anglo-Amerikan emperyalizminden kısmen ayrılarak, AET kümeleşmesinden de yararlanma yolları aramağa başlamıştır.

● İkinci Savaş sonrasında emperyalist kampın önderliğini ele geçiren ABD, Güneydoğu Asya'dan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Fakat Amerika'nın geri çekilmesi genel anlamda bir gerilemedir. Bu genel gerilemenin içinde, ABD emperyalizmi özellikle Orta Doğu ve Latin Amerika'daki saldırılarını yoğunlaştıran bir politikayı da beraberinde getirmiştir. Küba dışındaki Orta ve Güney Amerika alanı Amerikan emperyalizminin kontrolundadır. Güney Amerika'da emekçi halk hareketinin güçlenme noktalarından biri olan Şili'deki demokratik halk iktidarına göz yumulmamış ve Allende yönetimi kanlı bir CİA darbesiyle devrilmiştir.

● Orta Doğu ve Doğu Akdeniz emperyalist sistemle sosyalist sistemin çatıştığı, bağımsızlık mücadelelerinin güçlendiği oldukça kritik bir stratejik bölge durumundadır. Emperyalizm Orta Doğu'da eski üstünlüğünü yitirmiş, ayrıca Doğu Akdeniz 6'ncı filonun cirit attığı bir emperyalist gölü olmakta çıkmıştır.

● Emperyalizmin ve özellikle ABD'nin bir ileri karakol olarak kurduğu İsrail, gerçekte geri tepen bir silâh olmuş, başlangıçta Arap şovenizmi biçiminde başlayan İsrail aleyhtarlığı, şoven duyguları silmemiş olmakla birlikte giderek Arap halklarının Anti-emperyalist bilinçlenmesine ve hareketlenmesine yol açmıştır. O kadar ki, Orta Doğu'daki gerici rejimlerden Ürdün, Suudi Arabistan, Lübnan, Mısır gibi ülkelerde bile, bu ülkelerin hakim sınıfları halkın anti-emperyalist, anti-siyonist eğilimlerine taviz vermek zorunda kalmışlardır. Orta Doğu ülkelerinden Irak, Suriye ve Güney Yemen gibi ülkeler ise emperyalizmin etki alan olmaktan tamamen çıkmışlardır.

Emperyalizm Kuzey Akdenizden başlayan ve Orta Doğu'dan Asya içlerine kadar uzanan bir hattı kontrolünde tutmaktadır. Sırasıyla, İspanya, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Türkiye, İran ve Pakistan bu kuşakta yeralmaktadır. Bu hattın askerî jandarmalığı Amerikan emperyalizminin kontrolünde iken çeşitli yerlerden çatlamalar göstermiştir. Fransa'nın Nato'dan çıkması, bir yana bırakılırsa, İtalya'da emekçi halk hareketinin güçlenmesi ABD için bir endişe kaynağıdır. ABD emperyalizmi Yunanistan kalesini 1967'de kaybedeceğini anlayınca, sol cephenin kesinlikle kazanacağı seçimlerin hemen öncesinde faşist darbe yaptırmış, bu darbeyi 1973'deki bir ikinci darbeyle pekiştirme yoluna gitmiştir. Türkiye'de anti-Ameri-

kan hareket güçlenmektedir. Türkiye üzerinde ABD ile AET'nin açık bir çıkar çekişmesi sözkonusudur. 14 Ekim seçimleri sonrasında gelen hükümet, ABD'nin hoşlanmadığı ve istediği şekilde kontrol edemediği bir tutum içindedir. Emperyalizmin İran kalesinde fazla bir değişiklik yoktur, Pakistan ise Bangladeş olayında ağır bir darbe yemiştir.

Emperyalizm yer yer zayıflayan bu zinciri onarmak için çeşitli planlar yapmaktadır ve bu planları zamanlama hesapları içindedir. 1973 Arap-İsrail savaşı ertesinde Amerikan petrol tröstleri lehine bir «petrol krizi» olmuş, fakat hemen hemen tüm petrol üreten Arap ülkeleri bu krizden maddi avantaj sağlama yoluna gitmişlerdir.

Emperyalizm Orta Doğu'da yığınak yapmak ve gitgide aleyhine gelişen dengeyi, lehine çevirebilmek oyunları içindedir. Bu çabalar arasında, Mısır'ı kendisine bağlamak yolunda atılmış ciddi bir adım da yeralmaktadır. Buna bağlı olarak Süveyş'in açılması bir başka adımdır.

KIBRIS'IN YERİ VE ÖNEMİ

Kıbrıs'ın yerini ve önemini bu dünya ve Orta Doğu konjonktüründe değerlendirmek, konuya yaklaşmak için doğru bir adım olur.

Bilindiği gibi, Kıbrıs'la ilgili son uluslararası statü 1959'da Londra ve Zürih antlaşmalarıyla tesbit edilmişti. Bu statüye göre Kıbrıs bağımsız bir Cumhuriyet olacak, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Ada'da askeri birlik bulunduracaktı. O zaman emperyalizmin çizdiği bağımsızlık kâğıt üzerindeki bağımsızlıktı. Kıbrıs'ın adı sadece bağımsız olacak, kendisi İngiliz Milletler Topluluğunda yeralacak, ayrıca Nato üyesi üç ülke ve onların arkasındaki Amerika tarafından kontrol edilebilecekti. Ayrıca bu statünün çizildiği tarihte, Orta Doğu'daki kuvvet dengesi büyük ölçüde emperyalizmin lehineydi, öte yandan Arap halklarının mücadelesi de bu denli güçlenmemişti.

Ama aradan geçen yıllarda, köprünün altından çok sular aktı. Bunlardan birincisi emperyalizm Orta Doğu'da eski üstünlüğünü yitirdi. Orta Doğu sosyalist sistemle, emperyalizm arasındaki çatışmanın stratejik noktalarından biri haline dönüştü. Buna bağlı olarak Akdeniz'deki 6'ncı Filo üstünlüğü de sona ererek, denizde de bir kuvvet dengesi oluştu.

Emperyalizmin yanıldığı noktalardan üçüncüsü ve çok önemlisi Kıbrıs halkının hızlı uyanışı oldu. Emperyalizm Yunanistan ve Makarios aracılığıyla Kıbrıs'ı bir üs gibi tutabileceği planlarını yapmıştı ama evdeki hesap çarşıya uymadı. Kıbrıs'da emekçi halk hareketinin güçlenmesi oranında Kıbrıs'ın başlangıçta kağıt üzerinde kalan bağımsızlığı, fiilen de gerçekleşmeye başladı. Kıbrıs burjuvazisini temsil eden Makarios, emekçi halkın da küçük burjuvazinin de desteğini alarak emperyalizmin Yunan burjuvazisi aracılığıyla Kıbrıs üzerinde sulta kurmasına karşı çıktığı gibi, adayı bir Nato üssü haline de getirmedi; «üçüncü dünya ülkeleri» denilen blokta yerini aldı, sosyalist ülkelerle yakın ilişkiler kurma yoluna gitti. Makarios yönetiminin bu bağımsız politikası Kıbrıs işçi sınıfı tarafından da destekleniyordu.

Kıbrıs'ın bu bağımsız politikasının pekişmesi ve adadaki emekçi hareketinin güçlenmesi, emperyalist burjuvaziyi tedirgin ediyordu. Özellikle Orta Doğuya yığınak yapmak planı içindeki jandarma ABD bu gidişten hiç memnun değildi. ABD, 1972 yazında Makarios'u devirmek üzere bazı girişimlerde bulundu; bazı kiralık Kıbrıs'lı papazlarını konuşturdu; onlar aracılığıyla Makarios'u istifaya davet ettirdi, tamamen kontrolü altındaki faşist Yunan cuntası kanalıyla adaya el koymak istedi; faşist Grivas piyonunu kullanmağa çalıştı. Emperyalizmin peşrev ve elense denemesi anlamına gelen bu girişimler, Kıbrıs Rum kesiminde büyük bir tepkiyle karşılandı. Makarios yüz bin kişilik bir mitingle desteklendi. Uyanmış olan Kıbrıs'lı Rumlar için Enosis şiarı artık geçerli değildi.

Makarios'un son seçimlerde oyların yüzde 97'sini alması da gözönünde tutulursa, ABD'nin uğradığı şaşkınlığı anlamak zor olmaz. Üstelik bu emperyalist-fa-

şist girişimlere karşı, Makarios yönetimi üçüncü dünya ülkelerinin ve sosyalist ülkelerin desteğiyle bağımsızlığa sahip çıkmayı bilmiştir.

ABD ne yapıp yapıp, Kıbrıs'da güçlenen bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesini önlemek emelindeydi. Çünkü emekçi halk hareketi gerçekten de güçleniyordu.

Grivas'ın ölmesi, Kıbrıs'taki faşist azınlığın bir sembolünün daha sönmesine yol açtı. Ayrıca ABD Orta-Doğu'da kesin bir saldırıya geçmişti. Kıbrısda bu saldırının dışında kalamazdı. Faşist Yunan cuntası kanalıyla Kıbrıs'ta faşist yığınağı arttırıldı ve 15 Temmuz'da bilinen kanlı darbe gerçekleştirilerek, emperyalizmin kiralık uşağı Sampson ve çetesi işbaşına getirildi. Emperyalizm bu kadar gözü kara ve pervasız bir harekete girişme cüretini kendinde bulmuştu. ABD bu girişime karşı dünyanın her tarafından tepki geleceğini bilmekteydi; ama, önde gelen amaç emekçi halk hareketinin öncülerini saf dışı etmekti. Nitekim birkaç gün içinde 2 bin kadar sosyalist ve yurtsever öldürüldü, geniş tutuklamalar başladı. Emperyalizm asıl amacını gerçekleştirmiş, emekçi halkın öncü kadrolarına ağır kayıp verdirmişti. Bu durumu gerçekleştirdikten sonra geri bir adım atarak, işi oyalamacaya sevketmek, diplomasinin bitmez tükenmez labirentleri arasında, bir kandırmaca ve uyutmaca, unutturma politikası içinde, Kıbrıs'ı bir Nato üssü haline getirmenin yollarını aramaktı. Geniş küçük burjuva kitlelerinin desteğini sağlamış Makarios'un öldürülmesi planlanmıştı, ama darbeciler bunu başaramadılar. Fakat Makarios'un yurt dışına çıkması, uzun süre saf dışı kalmasını temin edecekti.

Kanlı Sampson ve şürekası Kıbrıs'da devrimciler üzerinde sürek avını sürdürürken, emperyalizm sahte gözyaşları döküyordu. Nato, olayı kınayan samimiyetsiz bir karar çıkarttı, birtakım emperyalist ülkelerden protesto sesleri yükseldi. Aslında tüm emperyalist güçler adadaki devrimcilerin katledilmesi için faşist yönetime zaman kazandırıyorlardı. Kıbrıs'lı sosyalistler ve tüm devrimciler «saf dışı edildikten» sonra, muhtemelen konferans masaları kurulacak ve Kıbrıs'a sahte bir bağımsızlık verilecekti. Kıbrıs üzerindeki ABD ve İngiliz pazarlığı tâli önem taşıyordu. Aslolan, evvelemirde emekçi halk hareketinin ezilmesiydi.

Emperyalizmin bu emelleri faşist Yunan cuntasının da işine geliyordu. Böylece Kıbrıs'daki yerli burjuvazi üzerinde Yunan burjuvazisinin faşist üstünlüğü korunacak, Kıbrıs'lı emekçi halk üzerinde faşizmden destek alan Yunan tekelci sömürüsü güçlenecekti. Yunanistan'da gitgide zayıflayan cunta, bu olayla suni olarak bir süre daha güçlenmiş olacaktı. ABD ise Kıbrıs'da ekonomik bir sömürü imkanı beklemiyordu, orayı kendi üssü haline getirme önemliydi ABD için...

Böylelikle Kıbrıs gerek Amerika, gerekse İngiltere ve genel olarak emperyalizm için muhkem bir üs haline getirilebilecek, Doğu Akdenizde çok önemli bir üs ele geçirilecek ve Orta Doğu halkları üzerinde bir tehdit noktası daha sağlanmış olacaktı.

Sosyalist ülkelerin göstereceği direnişi önlemek için emperyalizmin ne gibi çareler düşündüğü konusunda şimdilik bir bilgimiz yok. Ama bu alçakça faşist saldırıyla gerek Kıbrıs halkının, gerekse sosyalist ve barışsever ülkelerin bir oldu bittiyle karşı karşıya bırakılmaları planı göze çarpmaktadır. Özellikle, Kıbrıs'daki devrimcilerin katledilmesi emperyalizm için önemli bir «avantajdır».. Ve maalesef, beş gün içinde Kıbrıs'da yoğun bir katliam sürdürülerek bu emeller bir ölçüde gerçekleştirilmiştir.

Bir de işin içinde Türkiye faktörü vardı. CİA, faşist Sampson darbesine girişirken bu faktörü de kendine göre hesaplamıştı.

Aylardır kıta sahanlığı konusunda bölgede gergin bir hava olmuş, Ege'de petrol aramak isteyen ABD petrol şirketleri yararına, Yunan cuntası aracılığıyla kıta sahanlığı meselesi ortaya çıkarılmıştı. Bu konuda Türkiye hükümeti pasif bir tutum içinde kalmamıştı, ama Türkiye finans kapitalinin partisi olan AP, bir yabancı gazeteye verdiği demeçte Ecevit'in bu ko-

nuda sert bir tutum takındığını, bu tutumdan endişe duyduğunu açıklamıştı. Bu tavır, yerli egemen güçlerin emperyalizme bağımlılıklarına uygun düşüyordu.

Son aylarda Türkiye'deki diğer önemli olay da haşhaş konusu olmuştu... Türkiye haşhaş yasağını kaldıracağını söylemiş (Mart 1974) sonra da bu planı uygulamaya koymuştu (Temmuz 1974) özellikle ABD emperyalizmi, demokratik eğilimli Ecevit hükümetinin bu gidişinden pek memnun değildi. Tekelci sermayeyi kuşatma sloganını taşıyan hükümet, tekelci sermayeyi kuşatacak güçte olmadığı gibi temsil ettiği orta ve küçük burjuva katlarının güçsüzlüğü ve kaypaklığına bağlı olarak da sallantıdaydı. Sampson çetesi faşist Yunan subaylarıyla harekete geçirilirken Türkiye'nin adaya müdahalede bulunamayacağı, bulunsa da böyle bir çıkartmanın fiyaskoyla sonuçlanacağı hesapları ağır basmaktaydı. CİA gibi tecrübeli bir emperyalizm maşası, bir girişimde bulunduğu zaman, şüphesiz ki birden fazla alternatifi ve planı elaltında tutardı ve gelişen olaylara göre bunlardan en uygun olanlarını sahneye çıkarırdı. Faşist Sampson uşağı aracılığıyla kanlı darbe düzenlenirken sanırız ki ABD emperyalizminin elindeki alternatifler sırasıyla şunlardı:

1 — Kıbrıs'daki devrimci hareket şiddet yoluyla ezilecek, sonra da mesele diplomatik yollara akıtılarak, askıya alınacak, aradan geçecek zaman içinde Kıbrıs'ın bağımsızlığı kalkmış olacak ve emperyalizm orayı bir Nato üssü haline getirecekti. Böylece barışsever ülkeler bir emrivakiyle karşı karşıya bırakılmış olacak ve Nato'nun Kıbrıs'dan sökülüp atılması zorlaşacaktı. Bu plan Türkiye'nin Ada'ya müdahale etmeyeceği ihtimalinin ağır basmasını içeriyordu. ABD çeşitli baskılarla ve oyalamaca yollarıyla böyle bir müdahaleyi önleyecek, diplomasi yoluyla Türkiye'ye de çeşitli tavizler vererek, Ada'daki fiili durumu bir Nato bölgesi haline dönüştürebilecekti.

Bu arada Ecevit hükümeti içte prestij kaybetmiş olacak ve yıkılması kolaylaşacaktı. Yani gelecek tutucu bir hükümete ise ABD'nin her istediğini dikte ettirmesi kolay bir şeydi.

2 — Eğer Türkiye Ada'ya müdahale edecek olursa başlıca iki ihtimal vardı:

a — Bu müdahale başarısız kalacak, dünya ölçüsünde tasvip ve destek bulmayacaktı. Böyle bir durumda sadece Kıbrıs'ı Natolaştırma, hızla gerçekleşme safhasına girmekle kalmayacak, Ecevit hükümeti muhtemelen devrilecekti. Kıbrıs ve Türkiye'de doğabilecek böyle bir durum ABD'nin arayıp da bulamayacağı bir fırsattı.

b — Ya da Türkiye'nin ada'ya müdahalesi başarılı olacak, dünya ölçüsünde tasvip veya destek görecekti, böyle bir durumda ise ABD sahte barışçılığıyla ortaya çıkıp işi diplomasi masasında halletme yoluna gidecek ve Kıbrıs'ı Natolaştırma planını «İkili ilhak» v.b. yollarla gerçekleştirmek için şartların gerektirdiği emperyalist taktikleri uygulayacaktı.

Öyle anlaşılıyor ki, en son saydığımız şık gerçekleşmiştir. Türkiye'nin ada'ya müdahalesi başarısız ve desteksiz kalmamıştır. Bu durumda ABD, bir Türk-Yunan savaşını göze alamamış faşist Yunan cuntasının bir Türkiye savaşı hazırlıklarını anında önlemiştir. Çünkü Sovyetler Birliği bu konuda aktif bir politika izlemiş ve 50 bin paraşütçü ile Türkiye'yi destekleyebileceği haberleri yayılmıştır. Bulgaristan ve Yugoslavya Yunan sınırına yığınak yapmışlardır. Demokratik Alman Cumhuriyeti müdahaleyi olumlu karşılamıştır. Genel olarak dünya kamu oyunda Türkiye değil Yunanistan kınanmıştır. AET ülkeleri de Türkiye müdahalesinden sonra bile Yunanistan'ı kınamışlardır. Bu şartlarda Amerika, başlayabilecek bir Türkiye Yunanistan savaşının kendisi ve Nato için hayırlı olmayacağını anlayıp aceleyle bir ateş kes planını Yunanistan'a kabul ettirip, meseleyi konferans masasına aktarmıştır. Bu kadarla da yetinmeyip, CİA'ya bağlı generallerden Davos'u harekete geçirip Yunan cuntasına baskı yapmıştır Böylece eski başbakanlardan Yunan burjuvazisinin temsilcisi sağcı Karamanlis ülkeye çağırılarak sivil bir hükümet kurulmuştur. Öte yan-

dan Sampson geri çekilmiş, CİA'ya bağlı bir başka şahıs, Klerides, «ılımlı» görünümüyle piyasaya sürülmüştür.

Şüphesiz ki Kıbrıs'da ve Yunanistan'da olan değişiklikleri sadece emperyalizm cephesinden incelemek ve emperyalizmi, herşeyin «kadir-i mutlak» görmek doğru olmaz. Gerek Kıbrıs'da gerekse Yunanistan'daki demokratik mücadelenin ve sosyalist ülkeler başta olmak üzere bütün dünya emekçilerinin almış olduğu kararlı tavırın bu değişikliklerde büyük etken olduğuna hiç şüphe yoktur. Yunanistan ve Kıbrıs'daki bu değişiklikler, emperyalizmin emekçi halklar ve barışsever ülkeler karşısındaki ciddi bir gerilemesidir.

Faşist Samson yönetimi zaten çok yeniydi ve Kıbrıs emekçilerinden destek bulma şansına asla sahip değildi. Öte yandan 7 yıllık Yunan faşizmine karşı Yunan devrimcileri ve yurtseverleri yılmadan mücadele vermişler ve dünyadaki tüm demokratik güçlerin desteğini sağlamışlardı. Sosyalist ülkelerin yanısıra üçüncü dünya ülkeleri Yunan devrimcilerini ve demokratlarını destekliyorlardı. Gene Avrupa işçileri emekçileri de Yunanistan'daki faşist rejimi tecrit etmesi için kendi hükümetleri üzerinde önemli ve etkili baskılarda bulunmuşlardı. Faşist Yunan cuntacı AET ülkeleri tarafından da reddedilen, sadece Amerikan emperyalizmi tarafından desteklenen bir yönetim haline gelmişti.

Tekrar vurgulayalım: ABD'nin Yunanistan'da geri adım atmasının baş etkeni dünya demokratik güçlerinin ve Yunan emekçi halkının kararlı mücadelesidir.

Bizim burada emperyalizmin rolünü göstermeğe çalışmamız, Kıbrıs ve Yunanistan konusunda iplerin önemli ölçüde emperyalizmin elinde olduğu gerçeğini unutturmamak içindir.

Kıbrıs meselesine bakarken şu noktayı asla gözden çıkarmamalı kriterlerimizi hep buna göre ayarlamalıyız.

— Emperyalizm Kıbrıs'ı Nato'laştırmak istemektedir.

— Oysa dünya ve Orta Doğu halklarının ve bu arada Türkiye halkının çıkarları, Kıbrıs'ın tam bağımsızlığını ve demokratik bir ülke olmasını gerektirmektedir.

Kıbrıs'ı bir emperyalizm üssü haline getirmeğe yaklaşan her durum dünya halkları açısından olumsuzdur. Kıbrıs'ın bağımsızlaşması ve demokratlaşması yolundaki her olgu ise emekçi halkların çıkarlarını yansıtmaktadır. Çünkü Kıbrıs'ın bir emperyalist üssü haline getirilmesi emperyalist saldırganlığa bir kale kazandırmış olacak ve emperyalizm bu kalesi aracılığıyla demokratik ve barışçı halkları tehdit edecektir.

Hemen belirtelim ki son Kıbrıs olaylarının gelişimini sadece ABD emperyalizminin çıkarlarına uygun görmek doğru değildir. Bugün emperyalist blok adanın Nato'laştırılmasında müttefiktirler. ABD ve AET arasındaki taktik farkı da ortadan kalkmış ve Cenevre konferansına ve diğer diplomatik gelişimlere tüm emperyalist kamp taktiklerde de görüş birliği halinde girmişlerdir.

Bundan sonraki gelişmeleri, şüphesiz ki emperyalist ülkelerle, demokratik ülkeler arasındaki dünya dengesi belirleyecektir. Ancak Kıbrıs, bağımsızlık ve demokrasi bakımından, bugün 15 Temmuz öncesine nazaran daha geri bir noktada bulunulmaktadır; şöyle ki:

- 15 Temmuz'daki faşist Sampson darbesinden önce Kıbrıs'da demokrat bir cumhurbaşkanı ve demokratik bir rejim bulunmaktaydı. Makarios'a bağlı yedek polis gücü, faşist Ulasal Muhafızlara ve Yunan subaylarına karşı dövüşmüşlerdi.

- 15 Temmuz darbesiyle devrimcilere ve ilericilere ağır kayıplar verdirilmiş, bu kişilere tam bir sürek avı uygulanmıştır. Kadrolara verdirilen bu kayıbın telafı edilmesi en azından bir zaman meselesidir. Faşizme karşı dövüşecek kadar yetişmiş bir işçi sınıfı militanının veya halk gönüllüsünün ne güç şartlar altında yetişip olgunlaştığı gözönünde tutulursa, kayıbın gerçekten de önemli olduğu ortaya çıkar.

Kıbrıs'daki faşist darbeye karşı Rum emekçilerinin direnmeleri Yunanlı ve Kıbrıs'lı faşist Rumlardan oluşan ulusal mu-

hafız teşkilatına karşı milliyetçiliği ağzından düşürmeyen faşistlerin, aynı soydan oldukları Rum emekçilerini en gaddar bir şekilde sürek avına tabi tutmaları, Ada'daki olayın, gösterilmeğe çalışıldığı gibi Türk ve Rum halkları arasındaki bir milliyet meselesi olmadığını, ezen ve ezilen sınıflar arasındaki bir mücadele olduğunu açıkca isbatlamaktadır.

● Kıbrıs'da şu anda bir fiili durum vardır. Bu fiili durum Kıbrıs halkının demokratik çıkarlarını ve özlemlerini temsil etmemektedir. Emperyalizm diplomatik oylamaca içinde Natolaştırma planını uygulayacaktır. Garantör devletlerden üçü de Nato üyesidir. Kıbrıs'da, Kıbrıs'ın bağımsızlığını savunacak ve bu bağımsızlığı kağıt üzerinde bırakmayacak bir yönetim yoktur. Yönetim emperyalizme bağımlı kukla bir yönetimdir. Hükümet meşru hükümet değildir. Kıbrıs halkının demokratik ve bağımsızlıkçı isteklerinin güçlü olduğunu bilen emperyalizm serbest ve demokratik seçimlere müsaade etmenin yollarını arayacaktır, Dünyanın demokratik ve barışsever güçlerinin baskısıyla böyle bir seçim gerçekleşse bile, gelecek yönetimin 15 Temmuz öncesindeki bağımsızlık ve demokrasi şartlarını geri ge tirmesi, büyük ölçüde emekçilerin yandaşlarının örgütleri çabasına bağlıdır. Bu çabaların başarıya ulaşması ise bir zaman meselesidir. Gelecek yönetim Kıbrıs halkının bağımsızlık ve demokrasi özlemlerine taviz vermek zorunda kalacaktır. Ama gene de bu yönetim bir burjuva iktidarı olacağından ondan bağımsızlık ve demokrasi yolunda harekete geçmesini beklemek abes olur.

● Kıbrıs'ın bağımsızlığının gerçekleşmesini hızlandıracak başlıca güç şüphesiz dünya emekçi halklarının devrimci baskısı olacaktır. Emperyalizmin bu güçler tarafından geriletilebilmesi meselenin çözümünü kolaylaştıracaktır.

● Cenevre'deki ateş kes görüşmelerinden ve sonraki diplomatik temaslardan kısa zamanda bir sonuç alınması mümkün gözükmemektedir. diplomatik temaslar ada'daki fiili durumun uzamasını sağlayacak ve emperyalizmin ada'yı Nato'laştırma politikasını kolaylaştırabilecektir. Barışsever ülkelerin bu noktada ağırlığını koyacağına ve dünya demokratik güçlerinin bu politikayı önlemeğe çalışacağına şüphe yoktur.

● Özetle tekrarlarsak ada'daki şimdiki durum emperyalizmin aleyhine bir faktör değildir. Adanın bağımsızlığı ortadan kaldırılmış ve bağımsızlığı başlıca teminatı devrimciler katledilmiş, mevcut fiili durum oluşturulmuştur. Bundan sonra Natolaştırma yolunda adım atılacaktır. Diplotamatik temaslar sonucunda varılacak çözüm taksim de olsa, bağımsızlığı kağıt üzerinde kalan federatif devlet de olsa veya benzeri bir başka çözüm de olsa Kıbrıs'ın bağımsızlığından sözetmek, bir süre için mümkün olamıyacaktır.

● Türkiye adaya müdahale ederken hükümet müdahele nedenini Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü olarak ifade etmiştir. Bu amacı desteklememeğe imkan yoktur. Gene Başbakan Ecevit'in ifadesiyle müdahale Kıbrıs'da demokrasi, barış ve kardeşlik amaçlarını taşımaktaydı. Ama ateş kes'le birlikte bu sloganların terkedildiği kimsenin gözünden kaçmamıştır. Başbakan Kıbrıs'a da Yunanistan'a da demokrasi getirildiğini söylemekle aşırı derecede iyimser davranmıştır. Ne Kıbrıs daki CIA patenli Klerides yönetimi ne de faşist cuntanın desteğindeki sağcı Karamanlis yönetimi, demokrasiyi temsil etmezler. Bu ülkelerde demokrasi olsa olsa iç ve dış demokrasi ve barış güçlerinin çabalarıyla yerleşecektir.

Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs halkları için şimdiki durum 15 Temmuz darbesinden önceki duruma kıyasla daha iç açıcı değildir. Adanın bağımsızlığı gerçekleşmedikçe, şimdi başarı gibi görülen durumun ileride Türkiye ve Orta Doğu halkları ve genelinde dünya halkları aleyhinde gelişmelere yol açacağı kısa zamanda görülecektir.

● Türkiye işçi sınıfının yoksul köylüsünün ve tüm demokratik güçlerinin tavrı «Üslerden arınmış tam bağımsız Kıb-

rıs» tezinden yanadır. Demokratik eğilimli Ecevit hükümeti içinde bulunduğu güçlükler ne olursa olsun ve karşılaştığı baskılar nereden gelirse gelsin bu tez doğrultusunda samimi çaba gösterdiği takdirde, gerçekten tarihi bir başarı kazanmış olacak aksi halde bir daha demokrasi ve barışdan sözettiği zaman arkasında olacak kimseleri bulamayacaktır. Emperyalist güçlerin Kıbrıs oyunları çok açıktır. Bu oyunlara karşı durmanın yegane çaresi dünyadaki ve yurdumuzdaki tüm devrimci ve demokratik güçlere dayanmaktır. Böyle bir desteği sağlamayan siyasi iktidar nedenli demokrat ve iyi niyetli olursa olsun ne emperyalizmin bizi itmek istediği sosyal şovenizm çıkmazından kurtulabilecek ne de emperyalizmin Ada'yı bir militarist üs haline getirme planını önleyebilecektir. Siyasi iktidarı oluşturan sınıf ve tabakaların kararsız ve tutarsızlığı politikasındaki zikzaklarda kendisini belli etmektedir. Bu bakımdan iktidardan kararlı ve istikrarlı bir barış ve demokrasi politikası beklemek hayalcilik olur. Ama gene de tüm demokratik ve barışçı güçler adına işçi sınıfının tavrını göstermek, bu tutumu halkımıza anlatmak ve işçi sınıfının bu konudaki düşünce ve davranışını egemen kılmağa çalışmak işçi sınıfı sosyalizminin demokratik ve barışçı görevleri arasındadır.

Emperyalizme bağımlı yerli egemen sınıflar Kıbrıs üzerinde şimdiden elleri kolları sıvamışlardır. Kıbrıs'da pazar ve yatırım imkanları aramak için Odalar Birliği'nde ağız şapırtıları duyulmağa başlanmıştır. Yerli finans kapitalin kendi süfli çıkarlarına karşılık uluslararası finans kapitale vereceği baç, adanın bir emperyalist üs haline getirilmesidir ki böyle bir durum defalarca belirttiğimiz gibi halkımızın Orta Doğu halklarının ve dünya halklarının çıkarlarına taban tabana zıttır. Dış ve iç egemen sömürücü güçler kendi çıkarları için her türlü hayasızlığa baş vurmayı mübah görebilirler. ama emekçi halkın öncüleri ve sözcüleri bu oyunları bozmak için sonuna kadar mücadele edeceklerdir.

Emperyalizmin bu oyununu gözden kaçırmayalım. Emperyalizm Kıbrıs konusundan şüphesiz ki dünya halklarının baskısı sonucunda gerilemiştir, fakat 15 Temmuz öncesine nazaran Kıbrıs'ın Nato'laştırılmasında çok daha avantajlı durumdadır.

Türkiye halkının çıkarları, emekçi halkların çıkarlarına uygun olarak Kıbrıs'ın tam bağımsızlığından yanadır. Ada Orta Doğu ve dünya halklarına karşı, keza Türkiye halkına karşı bir tehdit üssü olarak kullanılmak istenmektedir. Ada'daki *şimdiki* fiili durum, emperyalizmin planlarını uygulamaya elverişlidir.

Bu konuda emperyalizm çeşitli diplomasi oyunları ve yüzeysel formüllerle fiili durumu sürdürmek isteyecek ve Kıbrıs halkının bağımsızlığına erişmesini önlemeğe çalışacaktır.

Türkiye finans kapitali de bu amaçları kendi çıkarlarına uygun görmektedir. Ada nın bir emperyalist üs olarak tutulmasına karşılık yerli tekelci kapitalistler daha şimdiden kendilerine düşecek çanak payı için ağızlarını şapırdatmaya başlamışlardır. Nitekim Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği başkanı F. Berker «Kıbrıs'lı Türklerin ekonomik kalkınmalarına yardımcı olabilmek için uzun vadeli yatırım ve üretim programlarının» hazırlanmasını önermiştir. Berker, «Parlamentomuzun, hükümetimizin ve Kahraman Türk Silâhlı Kuvvetlerimizin bütün Türk milletine gurur veren kararlı ve başarılı harekâtı, yalnız Kıbrıs'da barışı sağlamakta en etkili bir güç olmakla kalmayacak, ay nı zamanda anavatan ile Kıbrıs arasında daha faal ve yakın ilişkilerin kurulmasına başlangıç teşkil edecektir... Türk hükümetinin ve kamu kuruluşlarının bu hedefe dönük çalışmalarını desteklemeğe ve Kıbrıs'lı müteşebbislerin bu gibi faaliyetlerine yardımcı olmağa hazırız. Özellik le en kısa zamanda neler yapılabileceği tesbiti ve planlaması amacıyla kamu kuruluşlarının yapacakları araştırmalara katkıda bulunmayı görev saymaktayız.» demiştir.

Onca vatan—millet—sakarya edebiyatının ardından hemen itiraf edilen amaç, orada yatırım ve pazar imkanları bulmak ve devlete bu konuda yol göstermek...

Demek ki, yerli finans kapitalin Kıbrıs planı besbelli: ufacık bir sömürü alanı karşılığında adayı emperyalizme peşkeş çekmek... Bu emekler halkımızın ve Orta Doğu halklarının çıkarlarına karşı olduğu kadar, tüm dünya halklarının çıkarlarıyla da taban tabana zıttır.

İşte emperyalizmin ve her türlü ortağının, halkımıza, ve Orta Doğu ve tüm dünya halklarına karşı olan bu düşmanca planı sergilemek, çıkarcı oyunlarını bozmak, işçi sınıfının ve emekçi dünya halklarının önemli görevidir, tavrıdır. İşçi sınıfının tavrının somutlandığı tez ise, *bütün üslerden arınmış, Tam bağımsız ve demokratik Kıbrıs'dır.*

Amerikan Emperyalizmi ve Kıbrıs'ın bağımsızlığı

Ali Akansel

Kıbrıs'taki İngiliz Sömürge Yönetimi sona erdikten sonra, 16 Ağustos 1960'ta kurulan yeni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkanı Makarios, bağımsızlığın kazanılmasından sonra «ulusal ideal» olan Enosis'in (adanın Yunanistan'a bağlanması) gerçekleşmesine yalnız Türkiye'nin değil Ortadoğu denizinin de izin vermeyeceğini anlamış ve Kıbrıs'taki örgütlü ve güçlü sosyalistlerin, çeşitli sınıfsal etkenlerin ve dış etkilerin yönlerdirdiği tarafsız bir dış politika izlemeye başlamıştı.

Kıbrıs'ta yaşayan toplumlara zorla kabul ettirilen Cumhuriyetin kuruluş andlaşmaları, bir yandan Kıbrıs topraklarından bir kısmını koparak İngiliz Emperyalizmine askeri üs olarak bırakıyor, öte yandan da Kıbrıs bir NATO ülkesi olmadığı halde, NATO ülkesi olan Türkiye ve Yunanistan'a Ada'da askeri birlikler bulundurma hakkı yanında, İngiltere ile birlikte ileride Ada'nın iç işlerine karışma yetkisini veriyordu. Başpiskopos Makarios yukarıdaki paragrafta değinilen etkenlerin de baskısının göz önünde tutarak, Kıbrıs'ı tarafsız Afrika-Asya ülkeleri gurubuna katma kararını almıştı. Onun izlediği tarıfsızlık politikası, Ada halkının büyük çoğunluğunu oluşturan ve tam bağımsızlıktan yana olan demokratik güçlerden de destek görmüş, Kıbrıs'ı saldırgan emperyalist güçlere karşı korumayı başarmıştı. Mısır devlet Başkanı Nasır ile ilişkilerini geliştiren Makarios, tarafsız ülkelerin Eylül, 1961'de Belgrad'da ve Ekim 1964'de Kahire'de yaptıkları zirve toplantılarında yer alan devlet başkanlarından biri idi. Ne var ki onun izlediği tarafsızlık politikası, Yunanistan ve Türkiye hükümetleri yanında Amerika Birleşik Devleti tarafından da hoş karşılanmıyordu.

Kıbrıs'ın bağımsızlığa kavuşması için 1920'lerden beri çaba gösteren ve 1941 yılında Emekçi Halkın İlerici Partisi (A-KEL)ni oluşturan sol hareket, 1946'da Ada'nın en güçlü politik kuruluşu haline gelerek beş büyük şehirde yerel seçimleri kazanmıştı. AKEL, 1 Nisan 1955'de İngiliz'lere karşı Grivas önderliğindeki sağ yeraltı örgütü EOKA tarafından başlatılan

tedhiş hareketine aktif olarak katılmamış, fakat 1959 andlaşmaları ile NATO'ya bağlı Türk ve Yunan Alayları'nın Ada'ya girmelerine ve İngilizlere bırakılan üslere karşı çıkarak Kıbrıs'ın tam bağımsızlık ve egemenliğinden yana olduğunu açıklamıştı. 1960 yılında yapılan ilk seçimlerde Makarios'la seçim anlaşması imzalayan AKEL, Temsilciler Meclisi'nin 35 Rum sandalyesinden 5'ini kazanmış, 1970 seçimlerinde de bunu 9'a çıkarmıştı. 1960 Kasım ayında örgütlenmiş 71 bini aşkın Rum işçiden 50 bine yakın bir kısmı, AKEL'in Ada'daki büyük dayanak noktalarından birini meydana getiriyordu. Bugün Kıbrıs Rum Toplumu'nun yüzde kırkının desteğine sahip ve 13 bin kayıtlı parti üyesi olan Emekçi Halkın İlerici Partisi (parti üyeleri Ada'daki erişkin nüfusun % 3,74'ünü oluşturmaktadır, bu oran İtalya'da 3,85 Fransa'da 0,72 Şili'de ise 1,70'dir) Doğu bloku dışında İtalyan Komünist Partisinden sonra halkı üzerinde en etkin sol parti durumundadır.

Cumhuriyet'in ilânından 6 ay sonra İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth) na giren Kıbrıs, İngiltere'nin 5 yıl içinde vermeyi taahhüt ettiği 7 milyon sterlin değerindeki ekonomik yardımla kendi ekonomisini kurarak işsizliğin giderilmesine çalışacaktı, 1960 yılında 139 sterlin olan kişi başına düşen gayri safi millî hasıla, İsrail dışında Ortadoğu'da en yüksek olmasına rağmen, Avrupa standartlarına göre ada fakirdi. Türkiye 70 sterlin, Yunanistan 130 sterlin)

Kıbrıs ekonomisinin gelişmesine yardım etmek amacıyla Sovyetler Birliği, 1960 yılı kuru üzüm ürününün tümünü ve limongillerin büyük bir miktarını Sovyet kereste ve çimentosu ile değiştirmeyi önermiş ve Aralık 1961'den başlayarak Kıbrıs ile Sovyetler Birliği arasında bir dizi ticaret anlaşması imzalanmıştı.

Doğu Akdeniz'de stratejik öneme haiz Kıbrıs adasında kurulan, yeni yönetimin tarafsız bir politika izlemesi ve adada gittikçe güçlenen AKEL'in durumu, bağımsızlık hareketlerinin düşmanı olan Amerikan emperyalizminin dikkatinden kaçmamıştı. Rumasıllı Amerika'lıların ENOSİS'i desteklemelerine rağmen Amerika, 1959'larda Kıbrıs sorununun üç NATO ülkesi arasında çözümlenmesinden yana idi. 1950'lere kadar Kıbrıs ile doğrudan ilgilenmemiş olan ABD, 1954 yılı Eylül ayında Dışişleri Bakanı Dulles'in ağzından görüşünü şöyle ortaya koyuyordu: «Kıbrıs'tan İngiliz'ler çıktığı takdirde komünist'ler adayı alırlar». Amerikan emperyalizminin Kıbrıs'la ilgili kuşkuları, özellikle 1960'tan sonra Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'ta kurduğu iyi ilişkiler nedeniyle iyice arttı.

«Hür» dünyanın lideri Amerika, Aralık 1960'ta Kıbrıs'a yardım elini uzatıyor ve kıtlık nedeniyle Ada'ya 50 bin ton buğday ve arpa yardımı sağlayan ilk anlaşmayı Kıbrıs hükümeti ile imzalıyordu. Kıbrıs'ın ekonomik kalkınması için hemen Birleşmiş Milletler tarafından hazırlıklara girişilmiş ve Thorp raporu ile Ada'ya 120 milyon dolar değerinde 5 yıllık ekonomik yardım öngörülmüştü. Fulbright Eğitim bursları, Amerikan Barış Gönüllüleri ve yeniden buğday yardımı ile Kıbrıs - Amerika ilişkileri gelişmeye devam ediyor, 1962 Haziran'ında Makarios'un ABD'ni ziyareti, teknik yardım için ek olarak 640 bin dolarlık iki ekonomik yardım anlaşması ile sonuçlanıyordu. ABD, böylece Kıbrıs'taki bakır, krom ve demir madenlerini işletme hakkı ile İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde kurulan askerî haberleşme ve dinleme istasyonları çalışmalarının devamını garantiye alıyordu. 1962 yılında dostluğu pekiştirmek amacıyla Kıbrıs'ı ziyaret eden Başkan Johnson, Kıbrıs'lı Türk ve Rum Liderlerine «artan komünist tehlikesine karşı uyanık ve tedbirli olmalarını» öğütlüyordu. 30 Haziran 1963 de toplam Amerikan yardımı 20 milyon doları bulmuştu.

Ve 1963 yılı sonunda Cumhurbaşkanı Makarios'un Ada içinde normal hayatı zorlaştıran Anayasa'nın çeşitli maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili önerileri bahane edilerek, Türk ve Rum toplumlarında Cumhuriyet'in ilânından beri gittikçe artan bir şekilde emperyalist ülkelerce silâhlandırılan fanatik milliyetçi Rum EOKA ve Türk TMT yeraltı örgütleri tarafından başlatılan toplumlararası çarpışmaları, garantör

devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Kıbrıs'ın iç işlerine karışmasına kapı açıyor ve böylece bir NATO ülkesi olmayan Kıbrıs'ı NATO etki çemberi içine sokuyordu.

1963 olaylarından sonra Johnson, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios ile yardımcısı Dr. Küçük'e gönderdiği ortak bir mektupta barışçı bir çözüme ulaşılmasını dilerken çatışmalar için de «üzüntüsünü» bildiriyordu.

25 Aralık 1963'te Kıbrıs'taki çarpışmaların şiddetlenmesiyle Türk uçaklarının bir kuvvet gösterisi olarak Lefkoşe üzerinde uçmaları üzerine Makarios, Sovyetler Birliği'nin dikkatini çekmiş; Sovyetler Birliği de 31 Aralık 1963 tarihinde Türk hükümetine bir nota vererek olayı protesto etmişti.

1964 Ocak ayının son günlerinde İngiltere'nin çağrısı üzerine toplanan Londra Konferansında İngiltere'nin ABD'ni Kıbrıs sorununda taraf yapma çabaları başarı ile sonuçlandırılmıştı. Bu arada Makarios Birleşmiş Milletler'e başvurmuş, fakat Birleşmiş Milletler'in harekete geçmemesi için manevralar yapmakta olan Amerika, bir NATO çözüm önerisi getirmişti: Kıbrıs'ın iç düzenini korumak ve çarpışan toplumları ayırmak amacıyla bir NATO gücü kurularak Kıbrıs'a gönderilmeliydi. Sonradan güvenliği sağlama düşünceleri, bu NATO güçlerinin sürekli varlığının zorunlu kılacak ve böylece Ada bir NATO üssü haline gelecekti. Makarios'un tarafsız kalma eğilimlerinin önüne geçilecek (Grivas bu amaç için destekleniyordu) ve Ada'da bilfiil ortak bir Türk, Yunan ve NATO egemenliğinin kurulması ile İngiltere Kıbrıs'tan çıkacak, yerine NATO yani ABD girecekti.

Sovyet Başbakanı Kruşçef 7 Şubat 1964 tarihinde NATO'nun Kıbrıs'a kuvvet gönderme kararını BM Güvenlik Konseyinin sürekli üyeleri olan ABD, İngiltere, Fransa ile komşu ülkeler olan Türkiye ve Yunanistan'a gönderdiği notalarda, Sovyet hükümetinin Akdeniz'deki duruma kayıtsız kalamıyacağını belirterek, Kıbrıs'ın kendi iç sorunlarına dış ülkelerin karışma isteğinin dünya barışını ciddi bir tehlikeye düşürebileceğini hatırlatmıştı.

Türkiye ve Yunanistan NATO planını desteklemeye razı edilmişler, fakat Makarios kesinlikle karşı çıkmıştı. Amerikan Elçisi George Ball'un Kıbrıs'a gönderilmesi de Başpiskopos'un fikrini değiştiremedi. Buna rağmen ABD baskısını sürdürdü. O sıralarda NATO şefi general Lemnitzer'in fiili bir taksim'i zorla kabul ettirmek amacıyla Türk ve Yunan hükümetlerine telgraflar göndererek onları Ada'ya asker çıkartmaya teşvik ettiği söylenmekte idi. Böyle birşey gerçekleştiği takdirde, karışık NATO güçleri Yunan'lıları ve Türk'leri ayırmak üzere Ada'ya gelecek ve Makarios bir oldu-bitti ile karşılaşacaktı. Fakat Makarios'un kararlılığı üstün geldi. Papaandreu'nun yönetimindeki yeni Yunan Hükümetinin ve Başpiskopos'u kaybedemeyecek kadar değerli bulan İngiltere'nin el altından gizli bir şekilde desteklediği Makarios, sonunda Birleşmiş Milletler'in Ada'ya bir Barış Gücü gönderme kararını almasını sağladı. Böylece NATO planları suya düşüyordu.

Çarpışmaların gelişmesi ile toplanan Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs Hükümeti'nin rızasıyla Kıbrıs'ta bir BM barış gücü kurulmasını kararlaştırmıştı. Amerika bu Barış Gücü'ne katılmıyor, fakat askerlerin Kıbrıs'a varmaları ve oradaki harcamaları için gerekli para ve diğer yardımda bulunuyordu.

Bu dönemde Makarios Yunanistan'a yaklaşmış ve gerek Kıbrıs Rum Yöneticileri, gerekse Yunan yetkilileri ENOSİS'ten sık sık söz etmeye başlamışlardı. Öte yandan çarpışmalar dolayısıyla Türkiye Hükümeti de tutumunu sertleştirmiş; TBMM Başbakan İnönü'ye Kıbrıs'a müdahale yetkisi verirken, Dış İşleri Bakanı Erkin de CENTO'nun dikkatini çekerek «Kıbrıs'ın Akdeniz'in Küba'sı olabileceğini» öne sürüyordu. Bu arada Kruşçef tarafından Makarios'a gönderilen özel mesaj da Sovyetler Birliği'nin Ada'nın Yunanistan'a ilhakına kesinlikle karşı olduğu belirtilirken, Kıbrıs'a dışarıdan gelecek bir saldırıya karşı Sovyetler Birliği'nin garantisinin sürdürülmesi için Kıbrıs'ın taraf-

sızlık politikasından ayrılmaması gerektiği bildirilmekte idi.

Sovyetlerin ENOSİS'e kesinlikle karşı olması, Federasyon dışında herhangi bir çözüm yolunu kabul etmiyeceğini açıklayan Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştı.

Haziran ayı başında Kıbrıs'ta durumun yeniden gerginleşmesi üzerine, Türk Hükümeti Kıbrıs Türklerini korumak amacıyla Kıbrıs'a çıkarma yapma girişiminde bulundu. Ancak o zamana kadar Türkiye'nin yaptığı çıkarma girişimlerine engel olan Amerika bu kez de, işe karışarak bu hareketi önledi. Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihinde Başbakan İnönü'ye gönderdiği ünlü mektupta, Türkiye'nin ABD.'den aldığı silâhların müdahale halinde Yunanistan'a karşı kullanılamıyacağı hatırlatılıyordu.

Haziran sonunda Amerika'ya çağrılan Türk ve Yunan Başbakanlarının Johnson'la ayrı ayrı yaptıkları görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamadı. Cenevre'de toplanan konferansa doğrudan taraf olmayan ABD'nin temsilci olarak eski dış işleri bakanlarından Dean Acheson'u göndermesi yine Sovyet'lerin tepkisine yol açtı. Taraflara sunulan Acheson planı'nda, Türkiye'ye Ada'nın kuzeyinde bir üs verilmek suretiyle ENOSİS gerçekleştirilmek isteniyordu. Fakat Makarios'un NATO ülkelerine üs verilmemesinden yana olan tutumu, Kıbrıs'taki demokratik güçler tarafından da desteklenerek planı başarısızlığa uğrattı. Haziran ayı içinde ENOSİS'ci ve antikomünist bir CIA ajanı olan Grivas'ın adaya dönüşü ve Yunanistan aracılığı ile emperyalistlerin Makarios'a yaptıkları baskılar, Sovyetlerin Makarios'u destekleyici tutumunun devamını sağladı.

Türk Hükümeti'nin 8 - 9 Ağustos tarihlerinde Erenköy bölgesindeki Türklere karşı Grivas önderliğinde girişilen saldırıları durdurmak amacıyla havadan Rum bölgelerini bombalaması üzerine, Cenevre'de bulnan Acheson, sorunun Amerika'nın zorlaması ile değil de, Türkiye ve Yunanistan arasında barışçı yollarla çözümlenmesi gerektiğine inandığını söyleyerek Amerika'ya döndü. Amerikan silâhları ile donatılmış ve ikisi de NATO üyesi olan Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs için savaşa girmeleri, NATO'nun güney doğu kanadının parçalanmasına yol açacağından Amerika, sorunun barışçı yollarla çözümünden yana görünüyordu. Nitekim 1967 sonunda yine emperyalizmin ajanı *Grivas tarafından* başlatılan Geçitkale olaylarında da, Amerikan arabuluculuğu hoş karşılansın diye adı bile Kıbrıs'a uygun seçilen Amerika'lı bir avukat olan Cyrus Vance arabulucu olarak görevlendirilecekti.

Erenköy bombardımanı üzerine 9 Ağustos 1964'de Türk Hükümeti'ne harekâtın durdurulmasını sağlamak üzere Sovyetler Birliği tarafından verilen notada, Türkiye'nin askerî müdahalede bulunmaması ve sorunun barışçı yollarla çözümlenmesi salık veriliyordu. Türkiye'nin sertleşen tutumu karşısında Yunanistan ve Makarios, Sovyetlerin istemediği ENOSİS tezini bırakarak «Bağımsız Kıbrıs» tezinden yana çıkmışlardı. Kruşçef'in Türk harekâtı sırasında, önce Makarios'un yardım isteğini cevapsız bırakıp sonra 30 milyon dolarlık ekonomik yardım için söz vermesi ve Makarios lehine bir politika izlezandırmıştı. Kıbrıs Rumlarının, kendi topraklarında NATO üsleri kurulmasına asla izin vermiyecekleri ve İngiliz üslerinin Kıbrıs'tan kaldırılması için savaşacaklarının açıklanması ile yardım kapsamı ve ikili anlaşmalarla ilgili olarak Moskova'ya gidileceğini bildiren demeçlerin yayınlanması Amerika ve İngiltere tarafından tepki ile karşılanıyordu. Sovyetlerin ve tarafsız ülkelerin ENOSİS'e karşı olmaları üzerine tarafsızlık politikasını geliştirerek Kıbrıs'ın bağımsızlığının güvenlik altına alınmasını amaçlayan Makarios, 1964 Ekiminde Kahire'de toplanan Tarafsızlar Konferansı'na katılarak destlek kazanmak istemiş, Nasır, Tito gibi devlet başkanları ile görüşmelerde bulunmuştu.

Kruşçef'in Başbakanlıktan uzaklaştırılmasından kısa bir süre sonra başlayan Türkiye Dışişleri Bakanı Erkin'in Moskova gezisi, Türk - Sovyet ilişkileri yönünden olduğu kadar Kıbrıs yönünden de ö-

nem taşımaktaydı. Batılı dostlarından (!) çok önemli bir davasında gereken desteği görmeyen Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini gözden geçirmek istemesi yanında Kıbrıs sorunu ile ilgili Türk tezinin Sovyet Yöneticilerine ayrıntılı olarak anlatılması da bu gezinin önemini ortaya koyuyordu. Görüşmelerden sonra yayınlanan ortak bildirinin Kıbrıs'la ilgili bölümünde, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünden yana olan Sovyetler Birliğinin ENOSİS'e karşı olduğu açıklanmış, fakat Türk tezi olan FEDERASYONA'a doğrudan doğruya değinilmemek le beraber, Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun varlığı kabul edilmişti. Uzun süreden beri soğuk olan Türk Sovyet ilişkileri bu görüşmelerle geliştirilmiş, Sovyetlerin Kıbrıs tutumun da kesin bir değişme olmamışsa da Türk tezi lehine bir değişme görülmüştü.

1964 yılı sonlarında Türk Parlemento heyetinin Sovyetlere yapmış olduğu ziyareti iade amacıyla 4 — 15 Ocak 1965 tarihlerinde Türkiye'ye gelen Podgorni başkanlığındaki heyetle yapılan görüşmelerde de ağırlık noktası Kıbrıs konusu olmuştu.

Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko, 21 Ocak 1965 tarihli İsvestia gazetesinin bir sorusuna karşılık olarak verdiği cevapta, «Sovyetler Birliğinin BM üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü prensiplerini desteklediğini» belirterek «bazı NATO çevrelerinin Kıbrıs'ı kendi üsleri durumuna getirmek amacıyla Kıbrıs'lılara kabul ettirmeye çalıştıkları planların kesin olarak red ve mahkûm edilmesi gerektiğine» işaret ediyordu. Gromiko, Kıbrıs devletinin iç örgütü konusunda da şöyle konuşmuştu: «Bu, Kıbrıs'lıların kendilerini, Kıbrıs halkını ilgilendiren bir durumdur. Kıbrıs halkı, Rum ve Türk ulusal toplumlarının özel durumlarının tek, egemen ve birleşik bir Kıbrıs devleti çerçevesinde dikkate alınması ve bunların yararlarının gerçekleştirilmesini mümkün kılacak herhangi bir devlet şeklini bağımsız ve egemen olarak seçebilecektir. *Federal bir şekil de seçilebilir. Bu şekil dahi elbette tek, merkezi bir hükümetin, tek bir savunma örgütünün ve keza merkezileştirilmiş bir yönetim ve yargı örgütlerinin varlığını öngörmektedir.* Kıbrıs'lılar kendi tarihi gelenekleri ve memleketlerinin özelliklerini de göz önünde tutarak diğer milletler tarafından bugüne kadar elde edilmiş tecrübelerden yararlanabilirler. Tekrar ediyorum, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Devlet yapısı sorununa bir çözüm yolu bulunması Kıbrıs halkının bizzat çözümleyeceği bir egemenlik konusudur.* Bu sorunun çözümlenmesinde her türlü dış karışma girişimi de şiddetle kınanmalıdır».

Gromiko'nun bu demeci Türkiye'de olumlu karşılanmış ve şimdiye kadarki Sovyet tutumunun Türk tezi olan Federasyon'a en yakın olanı olarak nitelendirilmişti. Türkiye'nin Ada'ya iki defa çıkarma girişimini «Sovyetlerin karışmasına yol açar» bahanesi ile durduran ABD ise Gromiko'nun demecini olumsuz karşılamıştı. O sıralarda Türk hükümetinin bir Amerikan önerisi olan «çok taraflı nükleer güç» (MLF) planına katılmaması, bazı siyasi gözlemciler tarafından Sovyetlerin Türk tezine yanaşmalarının nedeni olarak gösterilmek istenmişti. Sovyetler Birliği, Kıbrıs'ın statüsünü meydana getiren hükümlere karşı olmakla beraber, Londra ve Zürih andlaşmalarının geçerliliğini kabul ederek ENOSİS'e karşı olduklarını açıklamıştı. Bunların karşılığı olarak Ankara'da «çok taraflı nükleer güç»e katılmamış, Kıbrıs'ın tarafsızlığına ve İngiliz Askeri üslerinin Ada'dan kaldırılmasına karşı gelmiyeceğini bildirmişti.

Öte yandan Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yöneticileri Gromiko'nun demecini tepki ile karşılamış, Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos 22 Ocak'ta verdiği bir demeçte «Kıbrıs topraklarının hangi yerinde bir federasyon kurulabileceğini Gromiko açıklamaktan dikkatle kaçınmaktadır. Çünkü Kıbrıs'taki Türk azınlığı bütün Ada'ya yayılmış olup hiçbir bölgede çoğunluğu teşkil etmemektedir» diyordu. Demeç, Yunanistan'ın gizli komünist partisi EDA tarafından da iyi karşılanmamış ve aynı gün yayınlanan bir bildiride Gromiko'nun görüşünün Kıbrıs'ın bünyesine uymadığı ve

kendisiyle aynı fikirde olmadıkları belirtilmişti.

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, konu ile ilgili olarak verdiği demeçte «Kıbrıs probleminin federal sisteme dayanan bir çözüm şekline bağlanması önerisi, üzerine tartışma dahi yapılmadan reddedilecektir» derken, AKEL Merkez Komitesi de 28 Ocak 1965'de yayınladığı bildiride, Gromiko'nun ileri sürdüğü federal sistemin Kıbrıs sorunu için bir çözüm yolu olamayacağını açıklamıştı.

Sovyet Parlamento Heyetinin Türkiye'ye Ocak ayında yapmış olduğu geziden sonra, Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko da Türkiye'yi 17 - 22 Mayıs tarihleri arasında ziyaret etmişti. Görüşmeler başlamadan önce Türk hükümeti Gromiko'dan Federasyon üzerindeki fikrini açık olarak istemiş, Gromiko ise bundan kaçınmıştı. Çünkü Sovyetler Birliği Kıbrıs sorununu diğer sorunlardan ayırmış ve Sovyet-Türk ilişkilerinin dikenli Kıbrıs buhranında değil, diğer alanlarda gelişme kaydetmesini istemişti. Ziyaret, Amerikan siyasi çevrelerinde «Türk dış politikasının daha fazla estetik kazanmakta olduğu» şekilde yorumlanmış, görüşmelerin değerlendirmesini yapan Newyork Times gazetesi ise Türk liderlerinin bu gezintiden hayal kırıklığına uğradığını, çünkü Gromiko'nun «Ada'ya tam bağımsızlık verilmesi» konusundaki Sovyet görüşünü değiştirmeyi red dettiğini ileri sürmüştü. Ortak bildirinin yayınlanmasından sonra Papaandreu Sovyetler Birliği'ne yapacağı geziyi iptal etmişti. AKEL de Kıbrıs'ta iki ayrı ulusal toplumun varlığına dayanan çözümün yanlış olduğunu ve bunu kabul etmeyeceklerini yayınladığı bir bildiri ile yeniledi.

Başbakan Ürgüplü'nün Sovyetler Birliğine Ağustos ayında yaptığı ziyarette de Sovyet Başkanı Kosigin, Kıbrıs konusundaki tutumlarının değişmediğini, kesin olarak ENOSİS e karşı olduklarını belirterek, «Ada'da tabii olmayan kötü şartlar içinde yaşamak zorunluluğunda olan Türk toplumunun durumlarının düzeltilmesine yardım olanağını inceleyeceğini» söylemişti.

Türk — Sovyet yakınlaşmasına karşı Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının artan tepkisi, 11 — 18 Aralık, 1965 tarihlerinde BM Genel Kurulunda Kıbrıs sorununun görüşülmesi sırasında da devam etti. İlgili devletlerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik, birlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye ve bu ülkeye herhangi bir müdahalede bulunmaktan çekinmeye davet edildiği Genel Kurul karar tasarısının oylanmasında Sovyetler Birliği ile Doğu Blokuna bağlı devletlerin çekimser kalmaları, AKEL tarafından yayınlanan bir bildiri ile yerildi. 1966 yılının ilk ayında AKEL liderlerinin Moskova'daki görüşmelerinden sonra yayınlanan ortak bildiride yine adada iki ayrı ulusal toplumun varlığı kabul ediliyor ve böylelikle Kıbrıs Komünist Partisi AKEL o zamana kadar ilk defa olarak herhangi bir konuda Sovyet görüşünden ayrılıyordu. 1966 Mart ında yapılan 11. Parti Kongresinde konuşan Parti Lideri Papaioannu, ikili ve zıt durumun kabulünden başka bir çare olmadığını bildiriyordu.

1966 baharında Kıbrıs sorununa bir çözüm yolu bulmak için NATO örgütü yeniden konuya eğildi. Kıbrıs bunalımından beri ilk kez doğrudan doğruya NATO'nun bu konuyu ele alıp çözümlemeye çalışması Sovyetler Birliği'nin tepkisi ile karşılandı. Ada'yı NATO'nun batmaz bir uçak gemisi haline getirmek ve İngiliz üslerinin korunmasını öngören ve iki yıl önce Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios tarafından reddedilen Acheson planı, bu kez yeni bir şekle sokularak ortaya çıkarılmak isteniyordu. Fakat konunun NATO'da görüşülmesinden olumlu bir sonuç alınamamış ve tarafları uzlaştırmak olanağı bulunamamıştı. 1966 yılı Ekim ayında Kıbrıs konusundaki Rum görüşünü anlatmak ve destek aramak üzere çıktığı Güney Amerika Ülkeleri'ni ziyareti sırasında Makarios ABD ne de uğramıştı. Bu arada Kıbrıs bayraklı gemilerin Kuzey Vietnamlılara silâh taşıdığı haberleri üzerine ABD, Kıbrıs'a devam etmekte olan Amerikan yardımını Kasım ayında kesti.

20 - 27 Aralık, 1966 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret eden Sovyet Başbakanı Kosigin'in Türk - Sovyet ilişkilerinin iyi kom

şuluk çerçevesi içinde yürütülmesi ve ekonomik bağlantıların geliştirilmesini amaçlayan gezisinde, Kıbrıs sorunu yine görüşülmüş, fakat ortak bildiride Kıbrıs'a gönderilen Çekoslovak silâhları ile Federasyon konusuna hiç değinilmemesi dikkatleri çekmişti. Kosigin'in Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret, gerek Kıbrıs Rum çevreleri ve gerekse Yunanistan'da sert tepkilere yol açmıştı.

1967 yılı Şubat ayı içinde Türk-Yunan ikili görüşmelerinin kesilmesinden sonra toplanan ve Makarios'un da katıldığı Yunan Kıraliyet Konseyi, Kıbrıs Konusunda «Toprak bedelsiz ENOSİS» kararı almıştı.

21 Nisan 1967 darbesiyle Yunanistan'da sağcı bir Cunta'nın yönetimi eline alması, Kıbrıs sorununda da yeni gelişmelere yol açtı. Son 6 aya kadar Yunanistan'da sol eğilimli olarak tanınan Papaandreu'dan sonra gelen yöneticilerin sağ eğilimli olmaları, Cunta eğiliminin ise koyu sağcı olması, Sovyetlerin sert tepkisi ile karşılanmıştı.

Kıbrıs sorununa bir çözüm yolu bulmak için Türk - Yunan ikili görüşmelerinin tekrarı yolunda yapılan ön temasların olumlu sonuç vermemesinin ve Yunan Hükümeti'nin teklif olarak «Enosis'e karşı toprak verelim» şeklindeki şartları; bunun yanında, zamanla Cunta hükümetinin Kıbrıs Rum çevrelerinde sevilmeyip, Kıbrıs'ta bağımsızlık akımının güçlenmesi, Türk hükümetini Makarios ile anlaşmaya zorlamıştı. Bu durum ise Cunta hükümeti ile ona karşı gelen Makarios yönetiminin ilişkilerini bozmuş ve hatta Kıbrıs'ta cunta tarafından hazırlanan ve amacı Makarios'u devirmek olan «Yıldırım Planı»nın uygulama söylentileri dolaşmaya başlamıştı. Bunun üzerine Sovyetler Birliği Atina hükümetini sert bir bildiri ile uyarmış, Sovyetlerin asla Enosis olamaz şeklindeki tutumları ABD'inde tepkilere yol açmıştı. Pravda'da çıkan bir yazıda Washington ve Kıbrıs'taki istihbarat örgütü ile CIA ajanlarının faaliyetlerini süratle artırdıkları ileri sürülmüştü.

5 Temmuz 1967 tarihinde yine Pravda'da yayınlanan Sovyet bildirisinde, Yunanistan'daki Cuntacı Albayların Amerika ile olan güçbirliğine değinilerek, rejimin bazı NATO ülkeleri ile birlikte Kıbrıs'taki Makarios Yönetimini devirerek, Batı yanlısı askeri bir diktatörlüğün Kıbrıs'ta da kurulması için girişilen çalışmalar protesto ediliyordu. Kıbrıs'ın bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünü parçalamak için Yunanistan, ABD ve diğer NATO ülkeleri ile birlikte Kıbrıs'taki Makarios Yönetimini devirerek, Batı yanlısı askerî bir diktatörlüğün Kıbrıs'ta da kurulması için girişilen çalışmalar protesto ediliyordu. Kıbrıs'ın bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğünü parçalamak için Yunanistan, ABD ve diğer NATO üyesi ülkelerin gizli planlar hazırlamakta olduğu, Kıbrıs'ın iç işlerine dıştan müdahale edilmemesi gerektiği ve Kıbrıs'ın geleceği için sadece Türk ve Rum toplumlarının söz hakkı olduğu belirtiliyordu. Bildiride devamlı emperyalistlerin Kıbrıs'ı komünist ülkeler, Arap devletleri ve ulusal kurtuluş hareketlerine karşı bir NATO üssü olarak kullanmak istemeleri kınanıyordu. Her türlü siyasi faaliyetin tatil edildiği ve demokrasinin ayaklar altına alındığı Yunanistan'daki faşist rejime AKEL'in de kesinlikle karşı çıkması Sovyetler Birliği ile Kıbrıs Komünist Partisini tekrar birbirine yaklaştırıyordu.

1966 yılı sonunda Sovyet Başkanı Kosigin'in Türkiye'ye yapmış olduğu ziyareti iade amacıyla 19 — 28 Eylül 1967 tarihlerinde Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel, Sovyetler Birliğini ziyaret etmişti. Daha çok iki ülke arasındaki ilişkileri daha da geliştirmek amacı ile yapılan bu ziyaretin, bir hafta kadar önce Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Keşan'da yapılan Türk — Yunan görüşmeleri sonunda yapılmış olması Kıbrıs konusuna önem kazandırıyordu.

Daha önce, Türkiyenin de onayı alınarak, «komünizmi önleme» gerekçesiyle Ada'ya sokulan 15 bin Yunan askeri Grivasın kumandasında hizmete hazırdı. 15 Kasım 1967 de Makarios'un haberi olmadan geçitkale saldırısı düzenlenmiş ve çarpışmalar 1963 sonundaki kadar ciddi sonuçlar doğurarak, Türkiye'nin seferberlik

ölçüsüne varan askeri hareketlere girişmesine yol açmıştı, Bu olay sonunda Demirel Hükümeti kesin olarak müdahale kararı almış ve bunun uygulamasına ramak kalmışken, bilindiği gibi Amerikan temsilcisi Cyrus Vance'ın arabuluculuğu ile Türkiye'nin bütün şartları kabul edilerek anlaşmaya varılmıştı. Bu anlaşma ile Kıbrıs'ta kontenjan dışı bulunan 15 bin Yunan askerinin adadan çıkarılması ve Grivas'ın da bir daha Kıbrıs'a dönmemek üzere adayı terketmesi gibi şartların kabul edilip uygulanması, Türkiye için gerçek bir başarı idi.

1968 yılı Şubat ayında, 1960'dan bu yana ilk kez yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Başpiskopos Makarios yine Kıbrıs Rum Toplumu tarafından % 96,6 çoğunlukla seçiliyor ve onun Kıbrıs'ın tam bağımsızlığı ve egemenliği için sürdürdüğü politika onaylanıyordu. Yunan Cuntasının desteklediği ve Enosis'ten yana olan ikinci aday Dr. Evdokas, bağımsızlık ve demokrasiden yana olan Rum halkının ezici bir çoğunluğu tarafından reddedilirken, seçimleri kazanan Makarios, 4 yıldan beri kendilerini Kıbrıs hükümetinden tecdit eden Türk bölgelerine karşı uyguladığı askeri ve ekonomik ablukayı 9 Mart 1968'den itibaren kaldırma kararı alıyordu. Bundan sonra, 31 Ekim, 1967'de ada'ya gizli olarak sandalla çıkıp yakalanan ve sonradan Türkiye'ye iade edilen, Türk toplumunun fanatik lideri Rauf Denktaş'ın adaya girmesine izin verildi.

Türkiye ile Yunanistan'ı bir savaşın eşiğine getiren Geçitkale saldırısı, son savaş denemesi olmuştu. NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturan ve iki ülkenin çatışması, Amerikan emperyalizminin çıkarlarını zedeleyecekti. Artık anlaşma için görüşme masasına oturmaktan başka bir çözüm yolu olmadığı anlaşılıyordu. Başta BM olmak üzere ilgili tarafların çabalarıyla görüşme ortamı hazırlanarak 24 Haziran 1968 tarihinde BM Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi Osorio Tafall tarafından açılan ikili görüşmelerde, Türk toplumunu Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş, Rum toplumunun da Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides temsil etmekte idi. Taraflarca kaplumbağa hızı ile sürdürülen bu görüşmelere 1971 Eylül'üne kadar devam edilmiş, sonunda çıkmaza girildiği duyurularak kesilmişti.

Bu arada Kıbrıs Rum Toplumu içinde faşist Yunan cuntasına karşı tepkiler artarken, Yunanistan da Kıbrıs Rumları üzerindeki baskısını artırmıştı. Kıbrıs Rumları arasında bağımsızlıktan yana olan demokratik güçlerin gittikçe ağır bastığı ve adanın süratle Atina'nın kontrolünden çıkmakta olduğunu gören Amerikan emperyalizminin güdümündeki Cuntacı Albaylar, çeşitli oyunlarla Kıbrıs'ta üstünlük elde etmeye çabalıyorlardı. Rum Milli Muhafız ordusu, Cunta tarafından özel olarak seçilip Kıbrıs'a gönderilen en koyu sağcı Yunan subayları tarafından eğitilip yönetilmekteydi.

1969 yılının 12 — 21 Kasım tarihleri arasında Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Sovyetler Birliğine yaptığı resmi ziyaret, 1964 yılından beri iki komşu ülke arasında başlamış olan karşılıklı ziyaretlerin en yüksek düzeyde olanını teşkil ediyordu. Türk — Sovyet tarihinde ilk kez bir Türk Cumhurbaşkanı Sovyetler Birliğini resmen ziyaret etmekte idi, İki yıla yakın bir süredir devam ede-gelen Kıbrıs'taki toplumlar arası görüşmeler Sovyetler Birliği tarafından destekleniyordu. Sovyet Prezidyumu Başkanı Podgorni, Sunay tarafından onuruna verilen bir yemekte yaptığı konuşmada, Kıbrıs sorununa da değinmiş ve Sovyetlerin Kıbrıs sorununa tüm Kıbrıs halkının çıkarlarını göz önüne alacak barışçı bir çözüm bulunmasından yana olduğunu belirtmişti. Görüşmeler sonunda yayınlanan ortak bildiride Türk ve Sovyet hükümetlerinin, Kıbrıs'taki Türk ve Rum Toplumları temsilcileri arasında yapılmakta olan görüşmelerin iki toplumun meşru hak ve menfaatlerini hesaba katacak şekilde ve Kıbrıs devletinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü esasına dayanan barışçı bir nihai çözüme yol açacağı ümidinde oldukları belirtiliyordu.

Türkiye Cumhurbaşkanının Sovyetler Birliğine yaptığı bu ziyaret, Kıbrıs Rumları tarafından yine olumsuz karşılanmış-ve ziyaretin başlangıcında Lefkoşe'de bu-

lunan Kıbrıs'ın Moskova Büyükelçisi, Makarios tarafından derhal Moskovaya geri gönderilmişti. Ayrıca AKEL, Kıbrıs - Sovyet ilişkilerinin devlet başkanları düzeyinde yürütülmesi için çalışmalara girişmişti. 16 - 25 Ocak 1970 tarihleri arasında Kıbrıs'ı ziyaret eden Sovyetler Birliği Komünist Partisi Heyeti ile AKEL'in yayınladıkları ortak bildiride, Kıbrıs'ın üslerden arınması isteniyor, tam bağımsızlık ve egemenliğin korunmasından yana olan Kıbrıs Hükümetinin politikası destekleniyordu.

Amerikan emperyalizminin sadık uşağı Yunanistan'ın, Enosis'i gerçekleştirerek NATO'yu Doğu Akdenize kadar uzatmayı amaçlayan Kıbrıs'taki çalışmaları, sürekli olarak devam ediyordu. 25 Ocak 1970'de bu yönde faaliyet gösteren gizli bir örgütün varlığı Tass Ajansı tarafından dünya kamu oyuna duyuruldu. Yunanistan'dan gönderilen faşist subaylarla işbirliğinde bulunan CIA ajanları, Temmuz ayında, 1960 dan beri ilk defa genel seçimlere gidecek olan Kıbrıs'ta 10 yıldır sürdürülen demokratik rejimi yıkmak için çeşitli planlar düzenliyorlardı. O sıralarda, Amerika'nın desteği ile Yunanistan'daki Albaylar Cuntası'nın Kıbrıs için özel bir plan hazırladığı, Avrupa basını tarafından da açıklanmıştı. Bu plana göre Kıbrıs Cumhurbaşkanı suikast yapılmak suretiyle tasviye edilecek, adadaki «Solcu» Rumlar da Yunanistan'da olduğu gibi temizlenip sindirildikten sonra ENOSİS ilân edilerek Kıbrıs Yunanistan'a bağlanacaktı.

Nitekim 9 Mart 1970 günü, Başkanlık sarayından havalanan ve Makarios'u taşıyan helikoptere ateş açılarak Kıbrıs Cumhurbaşkanı öldürülmek istenmiş fakat Makarios yaralanmadan kurtulmuştu. Olaydan sonra yapılan soruşturmada eski içişleri bakanı Yorgacis'in evinde silâh ve patlayıcı maddeler bulunmuş, Enosis yanlısı Milli Cephe'den 11 kişi tutuklanmıştı. Bir hafta sonra da Yorgacis öldürüldü. CIA bu sadık adamını, görevini beceremediği için en acı şekilde cezalandırmıştı.

Amerikan emperyalizmi ve onun işbirlikçileri durumunda olan faşist Yunan albayları, Kıbrıs'ta gittikçe güç kazanarak gelişen ve adanın tam bağımsızlığından yana olan AKEL'in 1960 dan sonra 5 Temmuz 1970 günü yapılacak ilk genel seçimlerde fazla sandalye kazanmasını istemiyor, tüm çalışmalarını da hep bu doğrultuda düzenliyordu. Yunanistan'ın, AKEL'in seçimlerde yediden fazla aday göstermesi halinde Kıbrıs'ta hükümet darbesi yaptıracağını ileriye sürmesi, Kıbrıs Rum halkı arasında geniş desteğe sahip olan Emekçi Halkın İlerici Partisini, 1960 seçimlerinde olduğu gibi Makarios'a pazarlık masasına oturarak 9 kişilik kontenjan üzerinde anlaşmaya zorladı. Oysa AKEL, rahatlıkla elde edebileceği mutlak çoğunlukla 35 kişilik olan Temsilciler Meclisindeki Rum sandalye sayısından en az 20 sini kazanabilirdi. Böyle bir ortamda seçimlere giren AKEL, yayınladığı bir bildiri ile Mecliste çoğunluk sağlamak peşinde olmadığını açıkça duyurmuştu. Seçimlerde çoğunluğu kazandığı takdirde, esas amaçları solu tasfiye etmek olan emperyalizmin emrindeki faşist yeraltı örgütleri, AKEL'i tasfiye etmek amacıyle harekete geçmek için sağlam bir gerekçe bulmuş olacaklar, hatta Yunan Cuntası geçmişte olduğu gibi «Komünistlerden arıtmak», «dizginleri elden kaçırmamak» gerekçeleri ile Amerika ve Türkiye'nin iznini kopararak Kıbrıs'a müdahale edebilecekti.

Yapılan genel seçimler sonunda geçerli oyların %40 ını toplayan AKEL adayları, seçime katıldıkları 9 bölgede de başarı kazanarak Meclis'teki 35 Milletvekilliğinden 9 unu elde ettiler. Yeni kurulan Sosyalist EDEK partisi de iki sandalye kazanmış, ılımlı sağcı Birleşik Parti 15 Milletvekili, Sağcı İlericiler Cephesi ise 7 Milletvekili çıkarıyordu. Kazanılan Oylara göre sandalyelerde görülen orantısızlık kullanılan «Geniş bölgeli basit çoğunluk sistemi»nden ileri gelmekte idi.

Ekim 1970 de ABD ni ziyaret eden Başpiskopos Makarios, Başkan Nixon'la toplumlar arası görüşmeler ve diğer konular üzerinde temaslarda bulunmuş ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum Toplumlarına karışmadıkları takdirde sorunların çözümlenebileceğini açıklamıştı.

1971 yılı İlkbaharında Türkiye'de de

Yunanistan'daki gibi faşist bir rejim kurma çabaları sürdürülürken, ABD nin öncülüğünde hazırlanan bir plan gereğince Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ı paylaşmaya ve böylece adayı NATO'nun Akdenizdeki bir üssü durumuna getirmeye hazırlandıkları söylentileri dolaşmaktaydı. 1971 Mayısının ilk haftasında ABD Dışişleri bakanı Rogers'in Ortadoğu'ya yaptığı gezinin hemen ertesinde, Kıbrıs devlet başkanı Makarios, Sovyetler Birliğine bir hafta süren resmi bir ziyaret yapmıştı. Başbakan Kosigin'in onuruna verdiği bir yemekte konuşan Makarios, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorunu karşısında gösterdiği anlayışı övmüş ve ülkesinin Kıbrıs'a ait sorunlara dışarıdan gelebilecek müdahalelere karşı siyasi ve coğrafi bütünlüğü ile bağımsızlığını ve egemenliğini korumak azminde olduğunu belirtmişti. Kosigin de yaptığı cevabî konuşmada, Kıbrıs'ın üç kıt'anın kavşak noktasında olduğunu hatırlatarak Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'lı Rumlar ile Türk'lere aynı saygıyı beslediğini söylemiş ve iki topluluğun aralarındaki anlaşmazlıkları görüşmeler yolu ile çözmelerini dilediğini bildirmişti. Gezi sonunda yayınlanan ortak bildiride Kıbrıs'ın bağımsızlığı ilkesi bir kez daha doğrulanıyor, Sovyetlerin Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı yapılacak her harekete karşı olduğu yeniden duyuruluyordu. Bunun yanında Sovyetlerin ilk defa «iki ulusal toplum» deyimini kullanmamış olması ve «Kıbrıs Halkı»ndan söz edilmesi ilginç değişmelerdi.

Makarios'a karşı düzenlenen başarısız suikast teşebbüsünden sonra Yunan Cuntasındaki faşist albaylar başpiskoposu gözden düşürmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Papadopulos başkanlığındaki Cunta, Makarios'un çekilmesini, ve Kıbrıs'ın başına başka bir liderin geçmesini istiyordu. Çünkü Makarios Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirmeyi reddetmekte, tarafsızlık politikasından ayrılmamakta ve Emekçi Halkın İlerici Partisi AKEL i kanun dışı ilân etmemekteydi, Görünürdeki görevleri Rum Milli Muhafızlarını eğitmek olan ve Atina'dan Kıbrıs'a gönderilen 650 subay Rum Milli Muhafızlarını Başpiskopos aleyhine kışkırtmakla görevlendirilmişti. CIA tarafından kotarılan planlara göre Cunta ilk önce Ada'ya gönderilecek eski ajan Grivas'ın yardımı ile Makarios'u devirmeyi, sonra da Grivas'tan kurtulmayı tasarlıyordu. Bundan sonra «Çifte Enosis»e gidilecek ve ada artık ortak bir Türk - Yunan askeri komutanlığı tarafından yönetilecekti. Böylece NATO'ya sokulacaktı. ABD bu planı destekliyor fakat Makarios yine direniyordu. Başpiskopos'un son Moskova ziyaretinden sonra Papadopulos harekete geçmeye karar verdi ve Makarios'tan Türkiye'ye taviz vermesini istedi. Makarios ise buna karşı koyarak istekleri reddetti. Bundan sonra Atina'daki Albaylar rejimi ile Makarios'un arasının en kötü olduğu bir dönemde, emekliye ayrılan Grivas, CIA'nın yönettiği Yunan Gizli Servisi tarafından 1971 Eylülünde, 1967 anlaşmasına aykırı olarak gizlice Kıbrıs'a gönderildi. Bu olay karşısında tarafların tepki göstermesi beklenirken garantör devletler susmayı tercih ettiler. Ada'nın batmayan bir uçak gemisi olarak NATO'ya kazandırılması için Kıbrıs sorunu bir an önce çözümlenmeli idi. 3 yıldır sürdürülmekte olan Toplumlar arası görüşmeler de bu dönemde çıkmaza girdiği gerekçesi ile durdurulmuştu.

Papadopulos, «Amerikalılar da bizimle aynı fikirde, Makarios gitmelidir, Makarios'tan kurtulur kurtulmaz Kıbrıs'ı NATO ya sokacağız» diye açıkça planlarını ortaya koyuyordu. Makarios - Grivas çatışması şeklinde bir ortam hazırlandı.

Grivas'a göre, 1955 yılında ENOSİS için Makarios'la birlikte yemin etmişler, fakat Başpiskopos kendisine danışmadan Zürih ve Londra Andlaşmalarını imzalamıştı. Birinci aşamada, Enosis'in gerçekleştirilmesinden yana olmayan Makarios devrilmeli sonra da Kıbrıs Yunanistan'la birleştirilmeliydi. Enosis'e olan inancının tam olduğunu, bunu gerçekleştirmek için gerek politik, gerekse askeri güçleri denemekten kaçınmıyacağını ilân eden 74 yaşındaki General, Makarios'a karşı örgütlediği sağ gerillalarla EOKA B'yi kurmuştu. Maskeli — silâhlı adamların Ada'nın çeşitli yerlerinde karakolları basarak si-

lâh ve cephane kaçırmaları, bombalar pat latarak, muhalifleri dövüp hırpalama gibi tedhiş hareketleri, EOKA'nın 1960'tan önceki eylemlerini hatırlatıyordu. Grivas'ın saklandığı yeri bilen Rum polisi, onu yakalamak için en ufak bir harekete girişmemiş, Makarios ise Grivas'ın tutuklanmamasının nedenini onu halkın gözünde kahraman yapmamak olarak açıklamıştı.

Tedhiş hareketlerinin Kıbrıs Rumları arasında bir kardeş kavgası doğuracağından endişe ettiğini belirten Yunan Cunta hükümeti, 13 Şubat 1972 tarihinde Makarios'a bir nota göndererek, garantör devletlerden biri sıfatıyla bu girişimde bulunduğunu ve Zürih ve Londra andlaşmalarının yürürlükte olduğunu hatırlatmış, Makarios'un Kıbrıs Rum hükümetinde Grivas'cı elemanlara da yer vererek anti - komünist bir «Milli Birlik» hükümeti kurmasını istemişti. Notaya göre Ocak ayında Kıbrıs'ın gizlice satın aldığı 25 milyon dolar değerindeki Çek silâhları BM Barış Gücü'ne devredilmeli, Atina'nın Helenizmin merkezi olduğu ve Yunanistan'ın bu konuda Kıbrıs'tan önce söz hakkı bulunduğu kabul edilmeliydi.

Bu arada ABD'nin Lefkoşe Elçiliği boş durmuyor ve Makarios hükümetini devirmeyi amaçlayan planlar hazırlamağa devam ediyordu. Fakat binlerce Kıbrıs'lı Rum, işçi ve çiftçi birliklerinin 4 Mart, 1972 tarihinde düzenledikleri gösterilerde Makarios'u Kıbrıs'ın Dini ve Politik Lideri olarak desteklediklerini duyuruyor ve Cunta aleyhtarı Sloganlar haykırıyorlardı. Yapılan konuşmalarda tek kelime ile bile ENOSİS'ten söz edilmemiş olması dikkate değerdi.

1971 yılından sonra Kıbrıs'ta Rumlar arasında meydana gelen olaylar ve dolayısıyla Atina - Lefkoşe ilişkilerini etkileyen durumun baş sorumlusu olarak hep Grivas gösterilmek istenmişti. Halbuki Grivas, çirkin oyunun ihtiyar asker rolünde bir kuklasından başka birşey değildi. 1967 yılından sonra oynanan gizli oyunları sezinleyen Makarios, dizginlerini Yunanistan'dan koparmayı başarmıştı. Gerçekte oyunu oynatanlar arasında Yunanlı subayların, eski politikacıların, Kıbrıs'ı sömürmeğe hazırlanan Yunanlı iş adamlarının ve hatta Atina'da görevli bazı yabancı diplomatların bulunduğu artık herkesce bilinmekte idi. Bütün iplerin Amerikan emperyalizminin elinde olduğu gün gibi ortaya çıkmıştı.

Yunanlı sanayiciler ve ihracatçılar, Kıbrıs'ı Yunanistan'ın bir parçası olarak görmekte ve bütün çalışmalarını bu düzey de yapmaktaydılar. Birçok Yunanlı ithalâtçı, Yabancı ülkelerden mümessillikler alırken Kıbrıs'ı da Yunanistan'a katmakta ve Ada'daki ithalâtı doğrudan doğruya kendileri yapmak istemekteydi. Ada'da kendi maaşlı mümessillerini bulunduran Yunan şirketleri, Kıbrıs'lı tüccarları ayrı tutarak adeta Yunanistan'ın bir ilinde çalışır gibi işlerini yürütmekteydiler. Yunan kaynaklarına göre 1972 yılında Kıbrıs'a yapılan ihracat 6,5 milyon Kıbrıs lirasını bularak rekor bir düzeye ulaşmış bulunuyordu. Bu durum Kıbrıs Rum Tüccarlarını tedirgin etmiş ve yapılan çalışmalarla birçok yabancı şirketin Kıbrıs mümessillikleri Yunanlılardan alınarak doğrudan doğruya Kıbrıs'lılara verilmişti.

Enosis bugün Türkler tarafından istenmediği gibi artık Rum tarafının çoğunluğunca da istenmemektedir. Bağımsız Kıbrıs'ta hayat standardı Yunanistan'a oranla çok yükselmiş ve GSMH ikinci beş yıllık plan sonunda %10 artmıştır. Ortalama Milli gelir de son 10 yıl içinde 10 kat artmıştır. Kıbrıs Rumları, Demokratik rejimleri yerine faşist Yunan Cunta'sı tarafından yönetilmek istememektedirler. Enosis artık modası geçmiş bir düşünce olarak kabul edilmektedir. Enosis'in gerçekleşmesi halinde Kıbrıs ekonomisi artık uluslararası pazarlara doğrudan doğruya açılamayacak, Yunanistan'ın dış ticaretine bağlı kalacaktır. Böyle bir durumda Kıbrıs'ın bugünkü hayat şartlarını koruyamayacağı kesindir. Çünkü Kıbrıs'taki hayat düzeyi Yunanistan'dakine oranla kat kat daha yüksektir. Öte yandan Kıbrıs'lılar, Commonwealth sayesinde çoğunluğunu tarım ürünlerinin oluşturduğu mallarını büyük pazarlarda satabilmektedirler. İhracatının %31'ini İngiltere'ye yapan Kıbrıs Yunanistan'a yalnızca %5 oranında

mal ihraç etmektedir. Aynı durum kendisini ithalâtta da göstermektedir. Toplam ithalâtının %38 ini İngiltere'den yapan Kıbrıs Yunanistan'dan yalnızca %4,5 oranında mal satın almaktadır.

Kıbrıs'taki GSMH, Yunanistan'dakine oranla her yıl iki misli artmaktadır. Nitekim bu artış %10 u bulmuştur, Kıbrıs'taki işsizlik oranının %1 in altında olmasına karşılık Yunanistan'da çalışabilir her yüz kişiden en az dördü işsizdir. Kişi başına düşen yıllık ortalama gelir gerçi her ülkede de aynı olup 3 bin Markı bulmaktadır, ama Kıbrıs'taki satın alma gücü Yunanistan'dan çok daha yüksektir. Hepsinden önemlisi Yunanistan'da siyasi baskı vardır ve politik partilerin faaliyetleri tatil edilmiştir. Basın sansür altındadır. Oysa Kıbrıs'ta her türlü politik düşünce tartışılabilmekte, komünist partisi yıllardan beri halk arasında kazandığı büyük desteği sürdürebilmekte ve düşünce özgürlüğünün tadına varılmaktadır.

Şubat 1973 de yapılan Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin önlenmesi için Enosis'çi EOKA B örgütünce sürdürülmekte olan tedhiş hareketleri artırılmışsa da bu eylemler Kıbrıs Rumlarını Makarios'un etrafında daha sıkı toplanmağa itmiştir. Başta AKEL olmak üzere Kıbrıs'ın belli başlı siyasi güçlerinin desteğiyle ve rakipsiz %96,6 çoğunlukla; üniter devlet, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına dayanan ve «mümkün olan çözüm» parolasıyle Kıbrıs Cumhurbaşkanlığına üçüncü kez seçilen Başpiskopos Makarios'un karşısına bu kez Kıbrıs Rum Ortodoks kilisesine bağlı Sinod Meclisinin 3 piskoposu çıkarılmıştır. Din işleri ile dünya işlerinin aynı kişide birleşemiyeceği gerekçesiyle Makarios'un görevinden çekilmesi isteği bir yıl önce de ileriye sürülmüş, Makarios ise tarihten örnekler göstererek bu isteği reddetmişti. Siyasi gözlemciler tarafından ciddiyetle bağdaşmayan bir davranış olarak nitelenen piskoposların bu girişimi Yunan kilisesi tarafından da kınanmış ve Makarios'un başarısı kutlanmıştı.

Kıbrıs'ta bir iç çatışma çıkarmak, anti - emperyalist güçleri ezmek ve Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Amerikan emperyalizmi tarafından Ada'ya gönderilen eski CIA ajanı Grivas'ın Makarios'u devirme teşebbüsleri başarısızlığa uğrayınca, Atina'daki Cuntacı Albaylar Başpiskoposla daha bir süre birlikte yaşamak zorunda olduğunu anlamış ve Türkiye'ye 1959 andlaşmalarına sadık olduğunu bildirerek Enosis istemiyeceğine dair teminat vermişti. BM Genel sekreteri Waldheim'ın girişimi ile genişletilerek, Kıbrıs'taki iki toplum temsilcileri yanında Türk ve Yunan Anayasa uzmanları ile Genel Sekreterin Özel Temsilcisinin de katılmasıyla Haziran 1972 de başlatılan beşli görüşmelerin 1973 yılı Ağustos ayında birinci dönem çalışmaları sona ererken, taraflar olumlu bir sonuca ulaşmakta olduklarını açıklamışlardı. Grivas, Atina'ya da baş kaldırıyor ve Ada'nın çeşitli yerlerinde sürdürdüğü tedhiş eylemlerini artırıyordu. Kıbrıs Hükümetine bağlı Polis karakolları bombalanıyor, çeşitli silâh ve patlayıcı madde hırsızlıkları devam ediyordu. Grivas'ın saklandığı yerden yönettiği ENOSİS yanlısı sağcı gerillalar, 27 Temmuz günü Kıbrıs Hükümetinin Adalet Bakanı Vakis'i kaçırdılar. EOKA B örgütü adına konuşan Grivas, Bakanın serbest bırakılması için Makarios'un başkanlıktan çekilmesini ve yeni bir başkan için seçim yapılmasını istiyordu. Grivas'ın sadece seçim şartını memnunlukla karşılayacağını bildiren Cumhurbaşkanı Makarios, Demokratik bir mücadele için Grivas'ın gizlendiği yerden çıkarak, kanun kaçağı olmaktan kurtulması gerektiğini söylemiş ve şantaja boyun eğmeyeceğini tekrarlayarak «seçimlere girelim, ama seçilmezse Grivas Ada'dan çıkmalıdır» diye karşılık vermişti. Düzenlediği bir basın toplantısında konuşan Makarios, Grivas'ın Ada'daki faaliyetlerine değinmiş ve onun amacının artık anlaşıldığını, bu amacın kendisini devirmek değil de adada Türk ve Rum Toplumları arasında yürütülmekte olan görüşmeleri baltalamak olduğunu söylemişti.

Ağustos 1973'te Papadopulos, kendisine baş kaldırmış olan Grivas'ın Kıbrıs'ta yarattığı karışıklıkları ilk kez kınamış ve Ada'da silâhlı faaliyetlere hemen son vererek gizli örgütünü dağıtmaya çağırmış

tı. Yunanistan Cumhurbaşkanı, ülkesinin Kıbrıs siyasetinin sorunun, toplumlar arası görüşmeler yoluyla çözümlenmesi temeline dayandığını açıklıyordu. Yunan Hükümeti Makarios'tan fazla hoşlanmamakla beraber Grivas'ın tedhişçiliğini sert bir şekilde eleştirmekte idi. Atina'nın ültimatom niteliğindeki çağrısı, Makarios'u destekleyen demokratik güçler tarafından olumlu bir davranış olarak nitelenirken, EOKA'cılar üzerinde soğuk bir duş etkisi yapıyordu. Grivas'ı da üzen, çileden çıkaran buydu. Makarios'un solcuları şımarttığı, Doğu bloku ile içli dışlı olduğunu Papadopulos da bildiği halde bu çağrıyı niye yapmıştı? Grivas, olayı bir türlü sindiremiyordu. Atina Makarios'un hareketlerini kısıtlamak için Grivas'ı panzehir olarak kullanıyor, zaman zaman da kolluyordu. Kıbrıs'taki Yunan Alayı'na küfredilip Yunanlı subaylar dövülürken Grivas taraftarları Atina'yı tutuyordu, ama Papadopulos'la da araları iyi değildi. Grivas'ın 21 Nisan darbesine karşı olan kralcı subayları etrafına toplaması ve Yunan Alayı ile Rum Milli Muhafız ordusu komutanlarından destek görmesi Papadopulos'u endişelendiriyordu, görevleri bittikten sonra Yunanistan'a dönecek olan subayların Cunta'ya karşı örgütlenebileceğinden korkuyordu.

25 Kasım 1973'de askeri bir darbe ile yenilenen yeni Cunta kadrosu'nun başında yer alan Gizikis, Bonanos ve Ioannides gibi generaller Kıbrıs'ta görev yapmış ve Grivas'ın dostları olarak bilinmekteydi. 1973'ün son aylarında Grivas taraftarlarına karşı girişilen temizlik hareketinden sonra Grivas'cıların belleri kırılmıştı. Buna tepki olarak Atina, Makarios'a endişelerini belirterek Grivas'çıların rahat bırakılmasını istedi.

Uzun süredir rahatsız olan Grivas'ın ölümünden sonra Yunanistan'ın mutlak kontroluna geçen EOKA B, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleştirilmesi mücadelesini sürdüreceğini açıklamış ve Makarios'un silâhları teslim önerisini reddetmiştir. Grivas'ın ölümünden önce EOKA B başına getirdiği Yunanlı Binbaşı Karuzos yüksek rütbeli Yunanlı subayların örgütü ele geçirmelerinden sonra reorganizasyon çerçevesinde saf dışı edilmiştir. Grivas gibi zaman zaman Yunanistan'a karşı çıkmış olan Karuzos, Makarios ile uzlaşıcı bir kimse sayıldığı için Atina'ya alınmış ve yerine sert uzlaşmaz ve hedefe silâh kullanarak varılmasından yana olan Dertilis getirilmiştir. Dışarıdan kışkırtılan kanun dışı EOKA örgütüne bağlı tedhiş grupları halen adadaki barışı bozucu nitelikteki eylemlerini sürdürmektedirler. Enosis'çi grupların iplerinin ucu Atina gerici çevrelerine, oradan da NATO savaş kundakçılarına kadar ulaşmaktadır. Amaç Kıbrıs'ın bağımsızlığına kasdetmek ve adayı sosyalist ülkelerle Arap ülkeleri yakınında bir NATO askeri üssü haline getirmektir. Grivas'ın aradan çıkmasından sonra Yunanistan, Kıbrıs'lı Rumların içişlerine daha fazla karışma eğilimi göstermektedir. Tümüyle Yunanlı faşist albayların yönetimine geçen EOKA B örgütü, solcu Rumların temizlenmesi ve saf dışı edilmesinde kullanılmak üzere hazırlanmaktadır. Yunan gizli istihbarat örgütü, Rum Yönetiminin her aşamasına girerek Enosis kampanyasını körüklemekte ve EOKA B'yi Yunan subayları ile takviye etmektedir. Mart 1974'de Kıbrıs Rum Ticaret Odası Başkanı Savvides, Rum Temsilciler Meclisinde yaptığı bir konuşmada «Kıbrıs'ın bir Halk Cumhuriyeti olmak üzere bulunduğunu» söyleyerek adadaki solculara karşı eyleme geçilmesi için dolaylı bir çağrıda bulunmuştur.

Kıbrıs Rum toplumu arasında Yunanlılara karşı duyulan hoşnutsuzluk silâhlı saldırılara dönüşmektedir. Kıbrıs Hükümeti tarafından Yasa dışı ilân edilen EOKA B örgütü son aylarda kendi adamlarını adanın çeşitli yerlerinde Rum ordusuna ve Makarios taraftarlarına karşı saldırtarak tedhiş hareketini solcu Rumlara yöneltmeye başlamıştır. Kıbrıs'ta ikinci bir hükümetmiş gibi davranan Rum Milli Muhafız Ordusu Genel Kurmayı ile Yunan Büyükelçiliği güçbirliğinde bulunarak Makarios hükümetine karşı bir tutum izlemeye devam etmektedir. Atina'daki Cunta ve özellikle Ioannides kliği Makarios'un devrilmesi, adanın bağımsızlığının ve demokratik kurumlarının ortadan kaldırılması ve

Kıbrıs'ın bir Amerikan üssü haline getirilmesi amacını güden son oyunlara doğrudan doğruya katılmaktadır. NATO, Doğu Akdeniz üzerindeki planlarını terketmemiştir. Bu planları uygulayabilmek için Atina çevreleri, Kıbrıs'taki gerici unsurları adanın meşru hükümetine karşı baltalayıcı hareketlere kışkırtmaktadır. Yasa dışı grupların başına sabotaj işlerinde ihtisas yapmış Atina'nın bir adamı yerleştirilmiş, Makarios hükümetine karşı tedhiş hareketlerini sürdüren EOKA B örgütünde birçok Yunan subayı çalışmaktadır. Enosis için sonuna kadar mücadele edeceklerini açıklayan EOKA'cılar, Makarios'la uzlaşmak için Kıbrıs'lı solcu ve komünistlerin tasfiyesi işinin EOKA B ye bırakılmasını istemektedirler. Geçtiğimiz Mart ayı içinde Yunan hükümetine bir uyarıda bulunan Sovyetler Birliği Kıbrıs'ın meşru hükümetini devirmek için darbe hareketi düzenlenmesine kayıtsız kalamayacağını bildirmiştir. Gerçekten de Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Makarios'u devirmek ve Kıbrıs Rum halkına faşist bir diktatörlüğün empoze edilmesi amacıyla yabancı çevrelerin teşviki ile hazırlanan darbe plânlarının arkasında Yunan Cuntasının perde arkası yöneticisi olan Amerikan emperyalizmi ve özellikle CIA bulunmaktadır.

Amerikan emperyalizmi, Ortadoğudaki çıkarlarını göz önünde bulundurarak, Kıbrıs'ta devamlı bir anlaşmazlığın bulunmasında yarar görmektedir. İngiliz emperyalizmi 1956 yılında Süveyş çıkarmasını Kıbrıs'tan yapmış, 1967 Arap — İsrail savaşında da Kıbrıs'taki askeri üsleri aracılığı ile İsraile yardım etmiştir. Üslerde bulunan gelişmiş radar sistemi ile Doğu Akdeniz'deki hava trafiği kontrol altında tutulmakta, örneğin Yom Kippur savaşı sırasında Sovyetlerin Suriye'ye ve Amerika'nın İsrail'e gönderdiği hava yardımları bu radan izlenmekteydi.

Kıbrıs, geçmişte olduğu gibi bugün de İngiliz ve Amerikan emperyalizminin büyük önem verdiği ve üzerinde büyük planlar yaptığı bir yerdir. Kıbrıs'ta bağımsızlık ve demokrasiden yana olan sol güçlerin gittikçe etkinlik kazanmakta olduğunu ve böylece Ortadoğu'daki çıkarlarının tehlikeye düştüğünü gören emperyalist güçler, ada üzerindeki çıkarlarını korumak amacıyla eski ve denenmiş ajanları Grivas'ı Kıbrıs'a çıkartarak adayı «bir Küba olmaktan kurtarmak» istemişler, fakat bir sonuç alamamışlardı. Öte yandan Kıbrıs'ın Türk bölgelerinde ise yıllardır sürdürülen anti-demokratik baskı yönetimi, Rauf Denktaş'ın seçimsiz olarak Türk halkının başına getirilmesi ile alabildiğine şiddetlenen bir faşizme dönüşmüştür. Kıbrıs Türk Halkı, Kıbrıs sorununu yaratanların İngiliz ve Amerikan emperyalistleri ile onların her iki toplumdaki yerli ortakları olduğunu çok iyi bilmektedir. İki toplum arasına düşmanlık tohumları atarak, yaratılan ayrı Türk bölgelerinde halkımızın tüketici durumdan üretici duruma geçmesini engelleyen; bir yanda sarı sendikacılık tuzağı içerisinde uyutulan bir yandan da sermaye sahiplerine kulluk eden Yöneticilerin türlü baskı ve entrikaları altındaki Kıbrıs Türk İşçi sınıfını yıllardır sindirip yok etmek isteyen faşizm yanlılarının kime hizmet etmekte oldukları artık anlaşılmıştır. Rauf Denktaş adanın Türk bölgelerinde emperyalizmin en sadık adamı olarak görülmektedir. Kıbrıs Türk Yönetiminin yöneticileri aynı zamanda Ortadoğu halklarının yürüttüğü anti-emperyalist kurtuluş mücadelelerine de karşı çıkmakta, böylelikle dayandıkları güçlerin emperyalist çıkarlarına ters düşmek istememektedir.

Kıbrıs Sorununa barışçı bir çözüm bulmak amacıyla yıllardır büyük bir gizlilik içinde sürdürülen, önce ikili sonra beşli Toplumlararası görüşmeler, birçok konularda anlaşmaya varılmış olmasına rağmen, emperyalist devletlerin gizli açık karışmaları ile çıkmaza doğru yönelmiş ve Türk tarafına tanınması öngörülen bölgesel yönetimin merkezi hükümetle ilişkisi konusunda bir türlü sonuca ulaşılamamıştır. Türk toplumu temsilcisi Denktaş, bölgesel yönetim üzerinde Hükümetin hiçbir kontrolünü kabul etmiyeceğini açıklarken, Rum temsilcisi Klerides, Türk tarafının bu görüşünün kabulünün imkânsız olduğunu, çünkü bu görüşün kabul edilmesi halinde Türklerin devlet içinde devlet olacağını belirtmiştir.

tı. Yunanistan Cumhurbaşkanı, ülkesinin Kıbrıs siyasetinin sorunun, toplumlar arası görüşmeler yoluyla çözümlenmesi temeline dayandığını açıklıyordu. Yunan Hükümeti Makarios'tan fazla hoşlanmamakla beraber Grivas'ın tedhişçiliğini sert bir şekilde eleştirmekte idi. Atina'nın ültimatom niteliğindeki çağrısı, Makarios'u destekleyen demokratik güçler tarafından olumlu bir davranış olarak nitelenirken, EOKA'cılar üzerinde soğuk bir duş etkisi yapıyordu. Grivas'ı da üzen, çileden çıkaran buydu. Makarios'un solcuları şımarttığı, Doğu bloku ile içli dışlı olduğunu Papadopulos da bildiği halde bu çağrıyı niye yapmıştı? Grivas, olayı bir türlü sindiremiyordu. Atina Makarios'un hareketlerini kısıtlamak için Grivas'ı panzehir olarak kullanıyor, zaman zaman da kolluyordu. Kıbrıs'taki Yunan Alayı'na küfredilip Yunanlı subaylar dövülürken Grivas taraftarları Atina'yı tutuyordu, ama Papadopulos'la da araları iyi değildi. Grivas'ın 21 Nisan darbesine karşı olan kralcı subayları etrafına toplaması ve Yunan Alayı ile Rum Milli Muhafız ordusu komutanlarından destek görmesi Papadopulos'u endişelendiriyordu, görevleri bittikten sonra Yunanistan'a dönecek olan subayların Cunta'ya karşı örgütlenebileceğinden korkuyordu.

25 Kasım 1973'de askeri bir darbe ile yenilenen yeni Cunta kadrosu'nun başında yer alan Gizikis, Bonanos ve Ioannides gibi generaller Kıbrıs'ta görev yapmış ve Grivas'ın dostları olarak bilinmekteydi. 1973'ün son aylarında Grivas taraftarlarına karşı girişilen temizlik hareketinden sonra Grivas'cıların belleri kırılmıştı. Buna tepki olarak Atina, Makarios'a endişelerini belirterek Grivas'çıların rahat bırakılmasını istedi.

Uzun süredir rahatsız olan Grivas'ın ölümünden sonra Yunanistan'ın mutlak kontroluna geçen EOKA B, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleştirilmesi mücadelesini sürdüreceğini açıklamış ve Makarios'un silâhları teslim önerisini reddetmiştir. Grivas'ın ölümünden önce EOKA B başına getirdiği Yunanlı Binbaşı Karuzos yüksek rütbeli Yunanlı subayların örgütü ele geçirmelerinden sonra reorganizasyon çerçevesinde saf dışı edilmiştir. Grivas gibi zaman zaman Yunanistan'a karşı çıkmış olan Karuzos, Makarios ile uzlaşıcı bir kimse sayıldığı için Atina'ya alınmış ve yerine sert uzlaşmaz ve hedefe silâh kullanarak varılmasından yana olan Dertilis getirilmiştir. Dışarıdan kışkırtılan kanun dışı EOKA örgütüne bağlı tedhiş grupları halen adadaki barışı bozucu nitelikteki eylemlerini sürdürmektedirler. Enosis'çi grupların iplerinin ucu Atina gerici çevrelerine, oradan da NATO savaş kundakçılarına kadar ulaşmaktadır. Amaç Kıbrıs'ın bağımsızlığına kasdetmek ve adayı sosyalist ülkelerle Arap ülkeleri yakınında bir NATO askeri üssü haline getirmektir. Grivas'ın aradan çıkmasından sonra Yunanistan, Kıbrıs'lı Rumların içişlerine daha fazla karışma eğilimi göstermektedir. Tümüyle Yunanlı faşist albayların yönetimine geçen EOKA B örgütü, solcu Rumların temizlenmesi ve saf dışı edilmesinde kullanılmak üzere hazırlanmaktadır. Yunan gizli istihbarat örgütü, Rum Yönetiminin her aşamasına girerek Enosis kampanyasını körüklemekte ve EOKA B'yi Yunan subayları ile takviye etmektedir. Mart 1974'de Kıbrıs Rum Ticaret Odası Başkanı Savvides, Rum Temsilciler Meclisinde yaptığı bir konuşmada «Kıbrıs'ın bir Halk Cumhuriyeti olmak üzere bulunduğunu» söyleyerek adadaki solculara karşı eyleme geçilmesi için dolaylı bir çağrıda bulunmuştur.

Kıbrıs Rum toplumu arasında Yunan'lılara karşı duyulan hoşnutsuzluk silâhlı saldırılara dönüşmektedir. Kıbrıs Hükümeti tarafından Yasa dışı ilân edilen EOKA B örgütü son aylarda kendi adamlarını adanın çeşitli yerlerinde Rum ordusuna ve Makarios taraftarlarına karşı saldırtarak tedhiş hareketini solcu Rumlara yöneltmeye başlamıştır. Kıbrıs'ta ikinci bir hükümetmiş gibi davranan Rum Milli Muhafız Ordusu Genel Kurmayı ile Yunan Büyükelçiliği güçbirliğinde bulunarak Makarios hükümetine karşı bir tutum izlemeye devam etmektedir. Atina'daki Cunta ve özellikle Ioannides kliği Makarios'un devrilmesi, adanın bağımsızlığının ve demokratik kurumlarının ortadan kaldırılması ve

Kıbrıs'ın bir Amerikan üssü haline getirilmesi amacını güden son oyunlara doğrudan doğruya katılmaktadır. NATO, Doğu Akdeniz üzerindeki planlarını terketmemiştir. Bu planları uygulayabilmek için Atina çevreleri, Kıbrıs'taki gerici unsurları adanın meşru hükümetine karşı baltalayıcı hareketlere kışkırtmaktadır. Yasa dışı grupların başına sabotaj işlerinde ihtisas yapmış Atina'nın bir adamı yerleştirilmiş, Makarios hükümetine karşı tedhiş hareketlerini sürdüren EOKA B örgütünde birçok Yunan subayı çalışmaktadır. Enosis için sonuna kadar mücadele edeceklerini açıklayan EOKA'cılar, Makarios'la uzlaşmak için Kıbrıs'lı solcu ve komünistlerin tasfiyesi işinin EOKA B ye bırakılmasını istemektedirler. Geçtiğimiz Mart ayı içinde Yunan hükümetine bir uyarıda bulunan Sovyetler Birliği Kıbrıs'ın meşru hükümetini devirmek için darbe hareketi düzenlenmesine kayıtsız kalamayacağını bildirmiştir. Gerçekten de Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Makarios'u devirmek ve Kıbrıs Rum halkına faşist bir diktatörlüğün empoze edilmesi amacıyla yabancı çevrelerin teşviki ile hazırlanan darbe plânlarının arkasında Yunan Cuntasının perde arkası yöneticisi olan Amerikan emperyalizmi ve özellikle CIA bulunmaktadır.

Amerikan emperyalizmi, Ortadoğudaki çıkarlarını göz önünde bulundurarak, Kıbrıs'ta devamlı bir anlaşmazlığın bulunmasında yarar görmektedir. İngiliz emperyalizmi 1956 yılında Süveyş çıkarmasını Kıbrıs'tan yapmış, 1967 Arap — İsrail savaşında da Kıbrıs'taki askeri üsleri aracılığı ile İsraile yardım etmiştir. Üslerde bulunan gelişmiş radar sistemi ile Doğu Akdeniz'deki hava trafiği kontrol altında tutulmakta, örneğin Yom Kippur savaşı sırasında Sovyetlerin Suriye'ye ve Amerika'nın İsrail'e gönderdiği hava yardımları bu radan izlenmekteydi.

Kıbrıs, geçmişte olduğu gibi bugün de İngiliz ve Amerikan emperyalizminin büyük önem verdiği ve üzerinde büyük planlar yaptığı bir yerdir. Kıbrıs'ta bağımsızlık ve demokrasiden yana olan sol güçlerin gittikçe etkinlik kazanmakta olduğunu ve böylece Ortadoğu'daki çıkarlarının tehlikeye düştüğünü gören emperyalist güçler, ada üzerindeki çıkarlarını korumak amacıyla eski ve denenmiş ajanları Grivas'ı Kıbrıs'a çıkartarak adayı «bir Küba olmaktan kurtarmak» istemişler, fakat bir sonuç alamamışlardı. Öte yandan Kıbrıs'ın Türk bölgelerinde ise yıllardır sürdürülen anti-demokratik baskı yönetimi, Rauf Denktaş'ın seçimsiz olarak Türk halkının başına getirilmesi ile alabildiğine şiddetlenen bir faşizme dönüşmüştür. Kıbrıs Türk Halkı, Kıbrıs sorununu yaratanların İngiliz ve Amerikan emperyalistleri ile onların her iki toplumdaki yerli ortakları olduğunu çok iyi bilmektedir. İki toplum arasına düşmanlık tohumları atarak, yaratılan ayrı Türk bölgelerinde halkımızın tüketici durumdan üretici duruma geçmesini engelleyen; bir yanda sarı sendikacılık tuzağı içerisinde uyutulan bir yandan da sermaye sahiplerine kulluk eden Yöneticilerin türlü baskı ve entrikaları altındaki Kıbrıs Türk İşçi sınıfını yıllardır sindirip yok etmek isteyen faşizm yanlılarının kime hizmet etmekte oldukları artık anlaşılmıştır. Rauf Denktaş adanın Türk bölgelerinde emperyalizmin en sadık adamı olarak görülmektedir. Kıbrıs Türk Yönetiminin yöneticileri aynı zamanda Ortadoğu halklarının yürüttüğü anti-emperyalist kurtuluş mücadelelerine de karşı çıkmakta, böylelikle dayandıkları güçlerin emperyalist çıkarlarına ters düşmek istememektedir.

Kıbrıs Sorununa barışçı bir çözüm bulmak amacıyla yıllardır büyük bir gizlilik içinde sürdürülen, önce ikili sonra beşli Toplumlararası görüşmeler, birçok konularda anlaşmaya varılmış olmasına rağmen, emperyalist devletlerin gizli açık karışmaları ile çıkmaza doğru yönelmiş ve Türk tarafına tanınması öngörülen bölgesel yönetimin merkezi hükümetle ilişkisi konusunda bir türlü sonuca ulaşılamamıştır. Türk toplumu temsilcisi Denktaş, bölgesel yönetim üzerinde Hükümetin hiçbir kontrolünü kabul etmiyeceğini açıklarken, Rum temsilcisi Klerides, Türk tarafının bu görüşünün kabulünün imkânsız olduğunu, çünkü bu görüşün kabul edilmesi halinde Türklerin devlet içinde devlet olacağını belirtmiştir.

Türkiye'nin yeni Başbakanı Ecevit'in Kıbrıs Konusundaki Türk görüşü olan Federasyon tezinde ısrar etmesi, 1968'lerde Demirel hükümetinin onayı ile üniter devlet esası üzerinde başlatılan görüşmelerin kesilmesine yol açmıştı. Geçtiğimiz ay içinde bir aylık bir aradan sonra yeniden başlatılan beşli görüşmelerde yine «üniter devlet» esas olarak alınmıştır. Adada devamlı bir anlaşmazlığın bulunmasında yarar görenler, gelecekte yeni anlaşmazlıklar yaratmaktan çekinmiyeceklerdir. Fakat Kıbrıs'taki Türk ve Rum halkları, Toplumlar arası görüşmelerdeki görüş ayrılıklarına rağmen görüşmelerin başarıya ulaşacağı inancındadır.

Yeter ki iki toplum arasında çözülmesi gereken anlaşmazlıklara hiçbir dış ülkenin karışması olmasın. Bu arada görüşmelerin bir an önce Kıbrıs halkına açıklanması, son kararda mutlaka halkın onayının alınması ve özellikle Kıbrıs Türk kesiminde Demokratik ve ilerici güçlerin dağınıklıktan kurtulması ve omuzlarına düşen görev ve sorumluluklarını kavrayarak emperyalizmin oyunlarına gelmemesi gerekmektedir. Amerikan emperyalizmi, Ortadoğu'daki çıkarlarını İsrail aracılığı ile kontrol ederken, yeni bir güç olarak çıkan AET emperyalizmi de bölgedeki çıkarlarını Kıbrıs ve Türkiye'den kontrol etmek isteyecektir. Stratejik önemi gittikçe artan Kıbrıs adasında bulunan Türk ve Rum toplumlarının barış içinde beraberce yaşamaları ve işbirliği yapmalarını sağlamak, Kıbrıs'taki tüm anti emperyalist ve tam bağımsızlıktan yana olan demokratik güçlerin görevi olmalıdır. Kıbrıs Türk Toplumu'nun haklarının en iyi garantisi tam bağımsız, üniter, tüm askerî güçlerden arınmış, egemen ve toprak bütünlüğü korunmuş bir Kıbrıs devletinin çatısı altında iki toplum arasında kurulacak işbirliği ile gerçekleşebilecektir. Kıbrıs'ın dört bir yanına dağılmış durumda olan 3500 mil karelik Türk bölgelerinde, ayrı bir Türk devleti kurulması hayali tamamen emperyalizmin amaçlarına hizmet etmektedir. Kıbrıs Türk Yöneticileri yıllardır dış çevrelerin kışkırtmasıyle sürdürdükleri ayrılık politikasını değiştirmelidir. Sağduyu ve Kıbrıs gerçekleri ışığında ayrı çıkarlar terkedilerek, Kıbrıslıların ortak çıkarlarına yönelmeli, yapay olan ayrılık duvarları, kaldırılmalıdır.

Kıbrıs'ta gerçek barış, adadaki tüm emperyalizm kalıntılarının temizlenmesi ve anti emperyalist tam bağımsızlıktan yana demokratik güçlerin işbirliği ile kurulacaktır.

Türkiye'de sermayenin yapısı: 2

Finans Kapital

B — HOLDİNGLER

HOLDİNG'İN KELİME ANLAMI VE TANIMI

İngilizce «to Hold = Tutmak» fiilinden türetilmiş olan Holding kelimesi, «tutan» anlamına gelir. Holding Şirketi denilince de, kapitalizmin tekelci aşamasında, kendisine bağlı yan kuruluşlarla, ekonominin belirli kesimleri üzerinde egemenlik kurarak, o kesimdeki ürünlerin hem miktar hem de fiyatlarını, büyük ölçüde belirleyebilen, bankalar ve diğer finans kapital kuruluşlarıyla çok sıkı ilişkiler içerisindeki «dev» tekelci kuruluşlar anlaşılır. Diğer bir deyişle, «tutan» sıfatının da açıkça ortaya koyduğu gibi, Holding'ler, kapitalist sistemi döndüren suyun, başını tutarlar.

Meraklı bir vatandaşın sorduğu soruya Hürriyet Gazetesi'nin verdiği cevap da, Holding'lerin ne olup ne olmadıklarını çok duru bir şekilde ortaya koyuyor:

«Soru: Holding kelimesinin anlamını açıklar mısınız? (Ö. Gümüşer. Kahramanmaraş).

Cevap: Holding kelime anlamıyla bir şirketin diğer bir şirkete, ONUN YÖNE-

TİMİNE HAKİM OLACAK oranda katılmasını ifade eden HUKUKİ İLİŞKİ (yani mülkiyet ilişkisi) demek. Holding'lerde bir Ana şirket bulunur. Ana Şirket tarafından hâkim olunan ortaklara Yavru Şirket adı verilir. Böylece Ana Şirket etrafında kümelenen Yavru Şirket'ler Holding'i meydana getiriyorlar, Holding'lerde ana şirket, diğer şirketler arasında menfaat birliği kurar, GENEL KURULLARDA ÇOĞUNLUK ONA AİTTİR.» (Hürriyet Gazetesi'nin 1. Haziran 1974 tarihli sayısı.)

Holding'lerin niteliğini ve yapılarını en iyi tanımlayanlar, Holding'lerle devamlı «halvet» halindeki, burjuva bilim adamlarıdır. Örneğin: «Bir holding şirketi, BİZATİHİ HİÇ BİR ÜRETİCİ FAALİYETTE BULUNMAYAN, fakat bu gibi faaliyetlerde bulunan çok sayıda kuruluşu egemenliği altında tutan bir şirkettir. Holding, sözkonusu kuruluşlara ait yeteri sayıda hisse senedi elde etmek ve böylece kuruluşların müdür ve yöneticilerini tayin etmek suretiyle egemenliğini sürdürür ve kuruluşların politikasını belirler.» (Stigum and Stigum, Economics, Addison — Wesley Publishing Co. 1968. s. 449).

Ve yine: «REKABETİ SINIRLAMAK İÇİN kullanılan bir diğer etkin araç da, holding şirketleriydi. 1888 yılında, New - Jersey, bir şirketin diğer bir şirkete ait hisse senetlerini satın alabileceği hususunda bir kanun çıkarttı; bir kaç yıl sonra da, yine bir New-Jersey kumpanyasına istediği her alanda faaliyette bulunabilmesi için izin verildi. Böylece, bazı kuruluşların hisse senetlerinin, kontrola yetecek kadarını satın almak suretiyle bu «bağlı» kuruluşları kontrol edebilecek merkezi bir kuruluşun ortaya çıkabilmesi için gerekli hukuki temel hazırlanmış oldu. 1911 Yılına gelip Standart Oil topluluğu, kanun zoruyla dağıtıldığında, Standard Oil of New - Jersey bu araçla, 70 kuruluşu doğrudan doğruya, 30 kuruluşu ise dolaylı olarak kontrolu altına almıştı.» (Robert L. Heilbruner. The Economic Problem, Prentice-Hall Inc. 1968. s. 119.)

Aynı şekilde: «Ayrı yada birbirleriyle ilişkili sanayi dallarındaki kuruluşların bir kısmı, bazan, bir holding şirketi kurmak suretiyle biraraya getirildiler. Bu kuruluş; bağlı kuruluşlara ait hisse senetlerinin 'yeteri' kadarını satın almak suretiyle, 'bağlı'ları, holding şirketinin müdürleri vasıtasıyla kontrol eden bir kuruluştur. Peki, kontrol tesis edebilmek için 'yeterli' olan hisse senedi miktarı ne kadardır?

Bazı durumlarda, belirli bir kişi veya bir kaç kişiden oluşan küçük bir grup, bir şirketi; örneğin, bu şirkete ait hisse senetlerinin sadece % 15 ine sahip olmak suretiyle, kontrol edebilir. Çünkü, hisse senetlerinin geriye kalan %85 i, genellikle, küçük oranlarda olmak üzere, binlerce kişi arasında paylaşılmıştır. Bununla beraber bir kişi yada grup, hisse senetlerinin %51 ine sahipse o zaman, kuruluşun kontrolu kesinlikle bu kişi veya grubun elindedir. (Sermaye demokrasisi). Çünkü bu durumda, geriye kalan hisse senetleri sahipleri, şirketin genel kurulunda hiç bir seçimi kazanamazlar.

Şimdi birbirleriyle ilişkili olan bir kaç kuruluşta, büyük hisselere sahip az sayıda kişinin, bir holding şirketi kurma ya karar verdiklerini düşünelim. Bu durumda, bu büyük hisse senetleri sahipleri, değişik kuruluşlarla ilgili eski senetlerinin bir kısmını, yada tamamını, yeni holding şirketine ait hisse senetleriyle değiştireceklerdir. Böylece yeni kuruluşun (yanı holding şirketinin) yöneticileri, holdinge bağlı tüm kuruluşları, holdingin hisse senetlerinin küçük bir kısmıyla kontrol edebileceklerdir.» (Goodman - Harris. Economics, Ginn and Company. 1963. s. 116 - 117).

Ve şimdi de bizim «bilim adamlarımız»dan birisi: «Şirkete hakim olabilmek için lüzumlu sermaye gerçekte bundan azdır. (% 51 den). Bir çok ortaklar yalnız şirketten 'dolgun' kâr hisseleri beklerler ve yönetimle hiç ilgilenmediklerinden genel kurul toplantılarına katılmazlar. (Katılsalar da pek bir şey değişmez ya). Bu toplantılarda nisabın hasıl olması ve tekliflerin kabul edebilmesi için gerekli oy

sayısı hakında kanunun koyduğu hadler de, işleri aksatmamak üzere pek yük sek olamaz. Dolayısıyla sermayenin yarısından azına malik bir grup genel kurulda, türlü konularda (yani her konuda) kolaylıkla çoğunluğu temin edebilir. Çoğunluğun hasıl olabilmesi için gerekli ser maye nispeti, sanayileşmiş memleketlerde daha da azdır. Şirketler büyük, ortaklar pek çok ve dağınık olduğundan hisselerin, ufak şirketlere nazaran, daha önemli bir yüzdesi genel kurul toplantılarında temsil edilemez. Ayrıca bir kısım hissedarların oy haklarının kullanılmasını vekâletname (proxy) ile şirket idaresine veya senetlerin saklandığı bankaya bırakmaları adet olmuştur. Bu sebeplerle Amerika'da hisse senetlerinin aşağı yukarı %20 sine malik olmak büyük şirketleri fiilen kontrol altına alabilmek için yeterli görülmektedir.

Nihayet sözü geçen memleketlerde, başka teşebbüslerin aksiyonlarını (yani hisse senetlerini) ellerinde tutan holding şirketleri kurmak, hele 'pyramiding' denilen usulle, araya basamak halinde iki veya daha fazla holding sokmak suretiyle, ufak yatırımlarla, büyük sermayelere tasarruf edilebilmektedir. — (Meselâ anonim şirketlere, umumiyetle hisselerinin %40 ına malik olmakla hâkim olunabiliyor sa, 400.000 liralık bir yatırımla 1 milyon lira sermayeli holding niteliğinde bir şirket nüfuz altına alınabilir. Bunun elindeki 1 milyon lira ile de 2.5 milyon lira sermayeli ikinci bir şirket kontrol edilebilir. Böy lece 400.000 lira ile 2,5 milyon liraya tasarruf edilmiş olunur. Halkaları çoğaltmak, bilfarz bir yerine iki veya üç holding kurmak yoluyla, aynı yatırımla daha büyük sermayelere hakim olmak kabildir.) Şirketlere hâkim olan grupların hâkimiyetlerini devam ettirebilmek için, lüzumlu munzam fonları yeni adi hisse senetleri yerine, tahvillerle, yahut kanuni imkân olduğu taktirde, oy hakkına malik olmayan hisseler çıkararak sağlamak gibi çarelere başvurdukları da sık sık görülür.» (Ord. Prof. Ömer Celâl Sarç. Anonim Şirketler ve Gelişmeleri. 10 Yılında D.E.V.A. s. 49—50)

Sayın Ord. Prof. bu gerçekleri açıkladıktan sonra, çok fazla ileri gittiğinin farkına varıyor ve 'fincancı katırlarını ürkütmemek için', bilimselliği ve 'tarafsızlığı' bir yana bırakıp şunu söyleyebiliyor: «Bunların, (yani şimdiye kadar anonim şirketler ve holdingler hakkında söyledik lerinin), özellikle sanayileşmiş memleketler için câri olduğunu ve geri kalmış mem leketlerdeki şartların, bazı hissedar azınlıkların yukarıda anlatılan usullerle şirketlere hâkim olmaları imkânlarını çok sınırladığını söylemeye lüzum yoktur.» (a. g. y. s. 50)

Sayın Ord. Prof. un bu talihsiz ve talihsiz olduğu kadar da gerçek ve bilim dışı olan beyanının, tekelci kapitalizmin boyunduruğu altındaki bütün ülkelerde olduğu gibi, Türkiye için de tümüyle geçersiz olduğunu, örneklerle, sayılarla, şemalarla apaçık ve duru bir şekilde ortaya ko yacağız ki bir daha, 'muhterem'ler ortalığı ve zihinleri karıştıramasınlar.

Holding'lerin anlam ve tanımını, kısaca gördük. Şimdi de Holding'lerin ortaya çıkış nedenlerini özetlemeğe çalışalım.

1) GENEL OLARAK KAPİTALİST TOPLUMLARDA HOLDİNGLERİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Kapitalizmin, kaçınılmaz ve zorunlu bir şekilde, serbest rekabetçi kapitalizm evresinden, tarih sahnesindeki en son (nihai) biçimi olan tekelciliğe dönüştüğünü artık çok iyi biliyoruz. Kapitalizmin, tekelci aşamasında, bir avuç dev kuruluş, bulundukları üretim dalında, pazarı aralarında paylaşmış ve ürünlerin fiyatları üzerindeki rekabeti bir kenara iterek, rekabeti, ürünlerin şekli ve görünüşteki özellikleri gibi yan alanlara çekmişlerdir. Bununla beraber, bu dev kuruluşlar, bulundukları daldaki üretimin hem miktar hem de fiyatlarını belirleyebilmek için, serbest rekabetçi döneme kıyasla, daha plânlı hareket etmek, sadece 'metropoller' deki değil, 'uydular'daki, sosyo - ekonomik değişiklikleri, sermaye hareketlerini,

ham madde kaynaklarının durumunu ve özellikle kendi kuruluşlarının gerek metropol gerekse uydulardaki işçi sınıfı karşısındaki pazarlık gücünü sürekli olarak dikkate almak zorundadırlar. Sermayenin organik yapısının değişerek, «değişmez» sermaye'nin «değişken sermaye»ye kıyasla çok büyümesi, tekelci kuruluşları çok daha dikkatli, plânlı ve hesaplı olmağa zorlar. Buradaki dikkat, plân ve hesap elbetteki metropol yada uyduların, doğa kaynaklarıyla iş gücünün rasyonel ve bilimsel bir şekilde kullanılmasını içeren bir dikkat, plân yada hesap değil; tekelci kârların korunması ve arttırılması için gerekli olan tedbirler manzumesidir. Böylece, belirli kuruluşlar sadece, kendi alanlarındaki değil, bu alanlara dolaylı olarak bağlı diğer alanlardaki kuruluşların bir kısmını, hatta kendi faaliyet dallarıyla hiç bir ilişkisi bulunmayan kuruluşları da ele geçirmek, hiç değilse kontrol etmek suretiyle, değişen dünya koşulları içerisinde bir dalda azalabilen kârları bir başka dalda arttırılabilen kârlarla karşılamak, ayrıca ham madde ve işgücü kaynakları üzerindeki tekelci güçlerini sürdürebilmek ve 'toplam sermaye'yi bu sermayenin çok küçük bir kesriyle egemenlikleri altına alabilmek üzere, holdingleşme'ye gider ve böylece, daha önce de belirttiğimiz gibi, suyun ve sermayenin başını tutarlar. Holdinglerin sahip oldukları kaynakların büyüklüğü onlara şu avantajları sağlar:

1 — Holding'e bağlı kuruluşların bir kısmında ortaya çıkan sorunları, örneğin kâr oranında ortaya çıkabilecek düşüklükleri, diğer kuruluşlarla karşılamak mümkündür.

2 — Holding'in sahip olduğu yatırımlar ve kredi kaynakları onu, bir yandan sendikalar, diğer yandan kamu oyu karşısında çok güçlü kılabilir. Öte yandan bankalar da, kredilerini «emin ellerde» görmek istediklerinden Holding'lere rüçhaniyet tanır, hatta holdinglere katılır, holdingler kurarlar.

3 — Özellikle Holding'lerin «halka açılması» ile birlikte, küçük burjuvazinin üst kesimlerini, tekelci sermayenin yanına çekmek ve örneğin bir grev karşısında, işçi ile 'halkı' karşı karşıya getirmek ve aradan sıyrılmak olanakları yaratılmış olur.

4 — Özellikle metropollerdeki dev holdingler, hem metropol hem de uydu ülkelerdeki ham madde ve kredi kaynakları üzerinde tekelci bir güce sahip olurlar.

5 — Yine metropollerdeki, tekelci kuruluşların «otofinansman» olanakları ve dolayısıyla 'bağımsızlık oran'ları arttırılır.

İşte bu ve bunun gibi benzer diğer nedenlerle, kapitalizmin tekelci aşamasında holding'leşmeye gidilir. Elbetteki Holdingleşme, tekelci kapitalistlerin sübjektif istek ve dilekleriyle değil, tekelci kapitalizmin kendi zorunlu çelişkilerinin zorlaşmasıyla gerçekleşir. Böylece «aile şirketleri'nin yerini, anonim şirketler» ve «tek tek anonim şirketler» anarşisi'nin yerini ise holdingler alır. Fakat her aşamada, ekonomiye egemen olan, artık biraz arka plâna çekilmiş gibi gözükseler de, aynı aileler; aynı parababaları, aynı finans kapital zümresidir.

Amerika Birleşik Devletlerindeki Brookings Instituton'un yaptığı bir araştırmaya göre, 1952 yılında Amerikada 6.5 milyon kişi, hisse senedine sahip bulunuyor ve ortalama olarak kişi başına 4 hisse senedi düşüyordu. Bununla beraber, 6.5 milyonlu kitlenin çok büyük bir kısmının sahip olduğu hisse senetleri o kadar azdı ki, bunların şirketler üzerinde herhangi bir şekilde etkili olabilmeleri tamamen olanak dışıydı. Çünkü, aynı araştırma kuruluşu, Amerika'da imalât şirketlerindeki hisse senedi sahiplerinin %2.3 ünün toplam hisse senetlerinin %57.0 ına sahip olduklarını açıklıyordu. Elektrik, gaz, telgraf ve telefon şirketlerinde ise, hisse senedi sahiplerinin %1.0 ı toplam hisse senetlerinin %46 sına malikti. Finansman ve yatırım kuruluşlarında hisse senedi sahiplerinin %3.0 ı toplam hisse senetlerinin %53 ünü elinde tutuyordu. Ulaşım şirketlerinde yine hisse senetleri sahiplerinin sadece %1.5 inin sahip olduğu hisse senedi miktarı %56 yı buluyordu. (Paul A. Baran. The Political Economy of Growth. Monthly Review Inc. 1957. s. 60.)

Amerika için geçerli olan bu gerçeklik diğer bütün kapitalist ülkeler için de

TABLO 1

Koç Holding A.Ş.'nin Şematik Gösterimi

Sosyal Grup

- K. HOLD.EM.Y.SAN.V.
- VEHBİ KOÇ VAKFI

Sanayi Grubu

AL - İÇ	40
ANSAN	90
ARÇELİK	25.4
TÜRK GEN. ELEKT.	36.75
BEKOTEKNİK	15
BOZKURT	25.76
BÜROSAN	23.5
CEDKO	47.67
DÖKTAŞ	77.44
ERSU	61.85
İZOCAM	25.33
KAV	28.55
MESAN	26

Ticaret Grubu

AK - YAK	88
BEKO	81
BÜROKUR	86.80
KOÇ BURROUGHS	55
KOFİSA	50
KOÇTAŞ	67.50
TEKİZ	43.4
KOÇ YAT. VE PAZ.	36
MERKEZ TİC.	85
PORSUK	83
RAM	22.50
TAM SİGORTA	10
TATAŞ	7.9

Otomotiv Grubu

İmalât Şirketleri

BELDESAN	16.71
MAKO	25
OTOSAN	29.8
EATON YALE	10
CAM ELYAF	10
OTO - YOL	26.50
KARSAN	3.80
TOFAŞ	22.50

Satış Şirketle[ri]

- BURSA OTO
- EGEMAK
- OPAR
- TÜRK TRAKTOR
- EGE OTO
- GÜN OTO
- İSTANBUL OTO
- MOTOR TİCARET
- ORMAK
- OTOKOÇ
- OTTAR
- ROYAL TEVZİ
- SETUR OTO
- STANDART BELDE

geçerlidir ve kapitalizmin serbest rekabetçi dönemini yaşamadan, tekelci kapitalizmin en yoz, en asalak ve en mürteci özellik ve nitelikleriyle karşı karşıya kalarak bu özellikleri benimseyen geri kapitalist ülkelerde de durum hiç farklı değildir. Hatta, Asya, Lâtin Amerika, Orta Doğu ve Afrika'nın geri kapitalist ülkelerinde, bir kaç «nüfuzlu» ve «soylu» ailenin ülkenin ekonomisine ve dolayısıyla politikasına tümüyle egemen oldukları hemen göze çarpar. Böylece, kapitalizmin «en ileri» gitmiş bulunduğu Amerika'da Rockefeller, Du Port, Ford, Morgan gibi «aile» lerin saltanatına karşılık, bir «küçük Amerika» olan Türkiye'de Koç, Eczacıbaşı, Sabancı, Yaşaroğlu «aile» leri hüküm sürerler. Şimdi bu temel gerçeklik ve açıklamaların ışığı altında Türkiye'deki Holding'leri incelemeğe başlıyabiliriz.

2) ÖZEL OLARAK TÜRKİYE'DE HOLDİNG'LER

Türkiye'de Holding'lerin ortaya çıkışı, bir yerde, Türkiye'deki bezirgân sermayenin bir kesiminin, devletin desteği ve yardımıyla, finans kapital niteliğine ulaşışının doğal ve kaçınılmaz sonucudur. Örneğin Koç'un «esnaflıktan başlayarak bugünkü durumuna gelinceye kadar geçen hayat hikâyesi»nin kısaca gözden geçirilmesi bu gerçeği somut bir şekilde ortaya koyar.

KOÇ HOLDİNG A.Ş.

«Ankara halkının çoğu Müslüman Türklerdi. Bir de Hristiyan ve Museviler vardı. Hristiyanlar çalışır, kazanırlardı. İyi yer, içer, eğlenirler; iyi giyinir, güzel evlerde otururlardı. Pazarları hafta tatili yaparlardı. Türkler de çoğunlukla *ya hoca, ya bakkal, ya bekçi, yada ambarcı* olurlardı... O sıralarda 'esnaf' olmayı kararlaştırdım. Eğer Allah bana 50.000 liralık bir servet verirse Ankara'da beş katlı güzel bir mağaza açacağım diye kendi kendime söz verdim. (yani esnaflıktan bezirgânlığa terfi'i kararlaştırmış)... O yıllarda her dükkân açan Türk, başka bir şey bilmeyip bakkallıktan işe başladığı için biz de bakkallıktan başladık... Ankara'daki işlerimiz zamanla bakkaliyeden hırdavata, hırdavattan köseleciliğe, köselecilikten yapı malzemesine çevrilince, bizim işlerin de bir kısmı *GALATA*'ya aktarma olmağa başladı.» (Vehbi Koç. Hayat Hikâyem. s. 11, s. 15, s. 18, s. 25.)

Böylece Cumhuriyet Türkiyesi'nin kuruluş yıllarında 'kabiliyetli' bir 'müteşebbis' bakkallıktan başlayıp GALATA'ya kadar yükseliyor ve sonunda Galata tüccarlarıyla da tanışıyor: «Geseryanlar'ın Beyoğlu'nda, şimdiki Sümerbank Satış Mağazası'nın bulunduğu yerde büyük bir mağazaları vardı... Geseryanlar bu büyük binada Sahibinin Sesi gramofon plâklarını, Philco radyolarını, Kelvinatör buzdolaplarını satıyorlardı (yani levanten kalıntısı idiler)... Birkaç konuşmadan sonra biz bu firmanın Ankara satıcısı olduk... Galata'da Kuyumcu Sokak'ta, kurşun boru yapan Hovagimyan kardeşler vardı... Hovagimyan kardeşler zengin olmuşlar, Sütlüce'de bir boru fabrikası kurmuşlar... 1934 yılında 135.000 lira sermayeli bir şirket kurduk ve işe başladık. BİR HAYLİ MÜCADELEDEN SONRA, CELAL BAYAR'ın İktisat Bakanlığı zamanında uygulanan TEŞVİK-İ SANAYİ KANUNU'ndan YARARLANDIK, BORU BANDI GÜMRÜKLERİNDE İNDİRİM SAĞLAYARAK çıkardığımız malı satmağa başladık.» (a. g. e. s 35 — 36)

Görüldüğü gibi, Galata tüccarlarıyla teması, Devlet Baba'nın yardımı izliyor ve «mutlu bir raslantı» ile o sıralarda İktisat Bakanlığı'nda Celâl Bayar bulunuyor. Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanılıp gümrük indirimi sağlanması, o günün koşullarında Koç ve ortaklarına «tekelci» bir güç kazandırıyor. Nitekim Koç'un, Devlet'e sırtını dayadığını gören «Geseryan, Yarmayan, Hovagimyan, Balıkçıyan gibi

meşhur boru tüccarları» Koç'un tesisinde «üretilen» boruların bir yıllık üretimini kapatmak üzere, görüşme talebinde bulunuyorlar. «Çorbacı»ların niyeti açık, malı depolayıp, ilerde çok yüksek fiyatlarda piyasaya sürmek. Ve böylece Koç yürüyor, yürüyor, yürüyor...

«Babam 1928'de öldü. Karaoğlan çarşısındaki ev ve altındaki dükkân, caddenin genişletilmesi dolayısıyla yıkılmıştı. Yerine şimdiki Koç Hanı yaptırdık. Bu hanın İLK KİRACISI Devlet Demir Yolları ve Limanları İnşaat ve İşletme Genel Müdürlüğü oldu. Sonradan uzun süre Ankara İmar Müdürlüğü de bu binada çalıştı... Ankara'da ESNAFLIKTAN ÇIKTIM, TÜCCAR SINIFINA GİRDİM VE TANINDIM. Taahhüt işlerimiz ilerledikçe Devletin büyük müteahhitlerini de tanıyordum.

Galata'da Fermeneciler'de Mehmet Ali Paşa Hanında Bay Kori adında, çok akıllı bir müteahhit vardı. Şimdiki Mobil'in adı o zaman Standard Oil idi. (Okuyucular bu Standard Oil'i iyi hatırlayacaklar, Amerika'da Holding'leşmenin, tröstleşmenin başında olan ve sonra kanun zoruyla sözde bölünen dev şirket). Kori Efendi, bir yandan bu firmanın devlet satışlarını Ankara'da yaparak, öte yandan kendi hesabına ASKERİ FABRİKALARIN İHTİYACININ HEMEN %80 ini VERİRDİ. (yani tekelci bir güce sahipti.)... Askeri fabrikaların aldığı malzemeyi Avrupa'da yapan, bir çok büyük firmanın Türkiye temsilcisi idi. Biz bu alanda, özellikle askeri fabrikaların aldığı yerli malzeme içinde kendimizi bir hayli tanıttıktan sonra, Kori Efendi'nin girdiği işlere de akıl eskitmeğe başladık.» (a. g. e. s. 40—41)

Böylece Galata tüccarlarıyla temas, Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanma ve müteahhitlikten sonra, sıra yabancı finans kapitale aracılık etmeğe geliyor. «Türkiye'de o devirlerde elektrik hiç yoktu. Şehir ve kasabalarda evler gaz lâmbası ile aydınlatılırdı.

1920'lerde benzin tüketimi hemen hemen yok gibiydi. Memleketin ihtiyacı olan bütün gaz dışarıdan teneke ve sandıklar içinde gelirdi. Mobil kumpanyasının adı o zamanlar 'Standard Oil Company', gaz yağının markası 'Develi' idi... Standard'ın rakibi 'Neft Sendikat' denilen Rus firmasıydı, onun markası da orak çekiçti Büyük bakkalların hepsi müşterilerine gaz satarlardı, sattıkları gazı da bu firmaların acentelerinden alırlardı.

Bu işi biraz inceledim. Ankara'nın gaz bayiliğini almak istiyordum... Standard Oil'in Türkiye Müdürü Mr. Wiley ile müfettişleri Mr. Saltiel, Ankara'ya geldiler... Bir anlaşma imzaladık.

İşte eski Standard Oil, şimdiki Mobil Oil şirketi ile ilişkim böylece 1928 yılında başlar. Uzun yıllar birlikte çalıştık. Şirket ile aramızda, satış ve ödeme bakımından en küçük anlaşmazlık çıkmadı. Sanırım, MOBİL'in TÜRKİYE'deki EN ESKİ ACENTASIYIM.» (a. g. e. s. 46.)

Daha sonra inşaat müteahhitliği'ne sıra geliyor: «O sıralarda Belediye tarafından Yenişehir'de konut yapımına karar verildi. Bunları müteahhitlere ihale ediyorlardı. Ankara'da o zamanın en büyük müteahhidi Nafiz Kotan Bey'di. Bu bey ile o zamana göre çok büyük işler yaptım ve para kazandım... Benim üzerimde iz bırakan müteahhitlerden biri de Eskişehir Mebusu Emin Sazak'tı.... İşleri kötü gidiyor, en çok borçlu olduğu İş Bankası sıkıştırıyor. MİLLETVEKİLİ OLMASI DOLAYISIYLE BU SIKIŞTIRMALAR ZAMAN ZAMAN ERTELENİYOR, fakat faiz işliyor, Emin Bey çok güç duruma düşüyor. En sonunda rahmetli Refik Saydam Başbakanken ona gidiyor, rica ediyor, borçlu olduğu paranın faizlerinden büyük bir kısmını indiriyorlar.» (a. g.e. s 54)

İşte böyle arkalıyordu, «milli kapitalistlerimizi» Devlet Baba. Gelelim Koç'a: «Ankara'nın başkent olması ile işlerin geliştiğine işaret etmiştim. Bu arada birçok iş alanları açıldı, yavaş yavaş da otomobil görünmeye başladı... 1928 yılında Ford ile ilk anlaşmayı yaptık... BU ACENTALIK DAHA SONRA GENİŞLEYEN VE GELİŞEN OTOMOTİV İŞLERİMİZİN BAŞLANGICI OLMUŞTUR.» (a. g. e. s. 55—56—57)

Bakkalık, tüccarlık, müteahhitlik, acentalık derken sıra sonunda, «sanayi ka

pitalisti» olmağa geliyor: «1947 de Ankara Oksijen Fabrikası adıyla küçük bir fabrika kurduk. Sonradan adı Ansan olan bu ilk sanayi şirketimizi bir yıl önce sattık.» (a. g. e. s. 59)

Ve Anonim Şirket Birimine Dönüş Aşaması :

«Koçzade Ahmet Vehbi Firması adı ile yürüttüğüm işlerim her yıl daha büyüyor, bir çok yeni işlere giriyordum, her işin başında çeşitli müdürler bulunuyordu... Memleketimizde şahıs firmalarının hiç birinin yaşamadığını görerek bir Anonim Şirket kurmaya karar verdim. Çalışmalar yapıldı. 1938 yılı 29 Haziran günü 300.000 lira sermaye ile Koç Ticaret Anonim Şirketi kuruldu.. Bu şirket kurulduğu zaman biri inşaat ve elektrik, öteki otomobil işleri ile uğraşan iki mağazam vardı... 1930 da, TÜRKİYE İŞ BANKASI GENEL MÜDÜR YARDIMCILIĞI'ndan ayrılan Fazıl Öziş'i Genel Müdürlüğe getirdik... 1949 sonlarında ise SÜMERBANK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'nden ayrılan Hulki Alisbah, Koç Ticaret Genel Müdürlüğüne geldi. Fazıl Öziş de Başmüşarimiz oldu.» (a.g.e. s. 63)

İkinci Dünya Savaşı sırasında da boş durmuyordu Vehbi Bey elbette: «Küçük yaştan beri evlerimizi odun Sobaları ile ısıtırdık. Yavaş yavaş kömür sobaları çıkmağa başladı. Kullandığımız her şey gibi kok kömürü de dışardan gelirdi. Vitol'ler İngiltere'den İngiliz koku getirirler, İstanbul'da satarlardı. Suat Karaosmanoğlu adında bir tüccar Almanya'dan kok kömürü ithâl ederdi. Her ikisinden kok kömürü alır, Ankara'ya getirir ve satardım.

1933 te Karabük Fabrikası'nın yapılmasına başlandı, fabrika 1938 de kok üretimine başladı. Bu koku alıp satmak istiyordum. Ankara'da KOK İŞİNİ YAPAN TEK FİRMA OLDUĞUM İÇİN acentalığını bana vermeyi kabul ettiler... Firma sahibi olduğum 1926 yılından 1939 yılına kadar kendim ve çalışan arkadaşlarımın dürüstlüğü için her türlü yemini edebilirim. 1939'dan 1946'ya kadar ise KURULUŞ OLARAK AHLAKIMIZ BOZULDU, duyduğumuz veya duymadığımız birçok olaylar geçti, tabii bilerek bilmeyerek müşteri karşısında biz de LEKELENDİK.» (a. g. e. s. 64-66)

Ve Tekelci Kapitalizmin Kâbesi Amerika Birleşik Devletlerini Ziyaret :

«1946'da ilk Amerika yolculuğum TÜCCARLIKTAN ÇIKIP SANAYİCİLİĞE GEÇİŞİMİN başlangıç noktası olmuştur. (Bu cümle bile iki temel gerçeği ortaya koyuyor: 1 — İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya emperyalizminde A.B.D. en güçlü mihrak, hatta tek mihrak olarak ortaya çıkmıştır. 2 — Türkiye'deki parababaları Amerikan tekelci sermayesi ile ortaklık kurabilmek için, GÖNÜLLÜ bir yönelim içerisindedirler.)... Fazıl Bey ile Amerika'dan döndükten sonra aldığımız bilgilere dayanarak 25.000 dolar sermaye ile New - York'ta bir şirket kurmağa karar verdik. Hükümetten müsaade aldık, Lexington Avenue'da General Electric Binası'nın 25. katında 'Ram Commercial Corporation' adı ile bir şirket kurduk. (Bu arada General Electric, U.S. Rubber, Oliver, Burroughs, York gibi firmaların temsilcilikleri de alınıyor)... İkinci gidişimde, Türkiye'de General Electric Ampul Fabrikası kurulması kararını aldım. Uzun konuşmalar oldu. Türkiye'ye heyetler gelip gitti, sonunda şirket kuruldu, fabrika inşaatına başlandı, başarı sağlandı. MEMLEKETTE AMERİKAN SERMAYESİ İLE ORTAK İLK FABRİKA BÖYLECE KURULDU. Döviz tasarruf edildi. GENERAL ELECTRİC KAZANDI, BİZ KAZANDIK. (Yerli ve yabancı Finans kapital ortaklığı) BU BAŞARIDAN DOLAYI ÇOK MEMNUNUM.» (a.g.e. s. 73, s. 74, s. 76)

Arçelik Nasıl Kuruldu (ya da Yutuldu)?

«Ampul fabrikasından sonra, ikinci endüstri şirketimiz Arçelik'tir... İstanbul'da saç dosya dolaplarını 1929'dan beri Erel Firması olarak Lütfi Doruk ve ortakları yapıyordu Bu firma da bizim Galata'daki mağazadan saç alırdı. İlişkilerimiz böyle sürüp gidiyordu.

Lütfi Bey mâli bakımdan sıkışık durumdaydı, işlerini geliştiremiyordu, kendisine ortaklık teklif ettim, *'SEN BENİ YUTARSIN'*, diye kabul etmedi... 1953 yılın da, birgün yine âklıma bu mobilya işini yapmak için bir teklifte bulunmak geldi. Lütfü Bey de sıkışmış ve bunalmıştı, teklifi kabul etti... İstanbul'da Burla'lar da demir mobilya alıp satıyorlardı. Onların da imalâta geçmek istediklerini duymuştum. Lütfü Bey'le bir fabrika kurmağa karar verdikten sonra, fabrikanın üretimi ni arttırmak, maliyetleri düşürmek, BİRAN ÖNCE KÂRA GEÇMEK İÇİN (yani tekelci bir güç oluşturmak için) Burla'lar la ortak olmaya karar verdik. Bu ortaklık 1954 yılında kuruldu. *Gene aynı düşüncey le Devlet Malzeme Ofisiy'le 1956'da ortak olduk.*

Bir yandan bu demir mobilya işini sürdürürken buzdolabı yapmayı düşünme ye başladık... Buzdolabı tamamiyle saç imalâtıydı (Motoru arkadan gelsin) Buzdolabı işi geliştikçe Arçelik ilk gayesi olan demir mobilya işini bıraktı, yavaş yavaş elektrikli ev aletleri endüstrisine geçti...» (a.g.e. s. 79)

Daha sonra F. Almanya'daki HİLDEN firması ile «teknik yardım» anlaşması imzalanıp Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş. faaliyete geçiriliyor. Yani, Sam Amca'nın yanında Hans Amca da ihmal edilmiyor. FORD'un 1956 yılında ziyaret edilmesiyle de otomotiv endüstrisine adım atılıyor. Devrin Başbakanı Menderes, Ford'a, Vehbi Bey'i «tanıtan» bir mektup yazıyor. Fakat Ford'un şartları Vehbi Bey'e «ağır» geliyor. Vehbi Bey de «montaj endüstrisinin otomobil endüstrisinin başlangıcı olduğuna inandığı ve başka memleketlerde de bu endüstrinin böyle başladığını bildiği için» işi kendi kendine başarmaya karar veriyor, 2. Ağustos 1960' da OTOSAN işletmeye açılıyor. Daha sonra ANADOL «imali»ne geçiliyor. Nihayet bir İspanya seyahatinden sonra, Fiat firması ile anlaşmaya varılıyor, 12 Şubat 1971 tarihinde TOFAŞ faaliyete başlıyor ve Vehbi Bey «MURAD» ına eriyor. Aygaz şirketinin kuruluşuyla birlikte ise, Vehbi Bey, Türkiye'de başlatılması zorunluğuna inandığı Sermaye Piyasası konusunda tecrübe edinmiş oluyor. (Bak: a.g.e. s. 92)

Türk Siemens Kablo ve Elektrik Sanayii A.Ş. Nasıl ve Neden Kuruldu?

«Elektrik malzemesi ve radyo ithal ve ticareti yapmak üzere 1942 yılında 50.000 lira sermaye ile Emin Aktar, Murat Yaraşır ve ben, sonradan adı Türkeli olan bir şirket kurduk. Bu şirkete Siemens acentalığı almak için, 2. Dünya Savaşı içinde başlayan görüşmelerimiz (yani Almanyada, Nazilerin yönetimde oldukları dönemde) savaş bittikten ve çeşitli safhalardan geçtikten sonra 1953'te sonuçlan dı ve acentalık Türkeli'ne verildi...

BENİM BÜTÜN İSTEK VE HEDEFİM, SİEMENS'İN TÜRKİYE'YE BİR YATIRIM YAPMASIYDI. *YATIRIM YAPARLARSA, TÜRKİYE İLE VE BİZLER LE İLİŞKİLERİNİN KESİLMEYECEĞİNE İNANIYORDUM...*

1963 yılının ilk ayında fabrika kurma kararı verdik ve kuruluş hazırlıklarına başladık. Şirket 1964 Ocak ayında kuruldu... Mayıs 1966'da fabrika işletmeye açıl dı. Böylece 1927 yılından itibaren, Türkiye piyasalarında mamullerini satmakta olan Siemens ile ortak bir kablo fabrikası kurmuş olduk, benim Siemens ile işbirliği ve imalât kararım da böylece gerçekleşti.» (a.g.e. s. 94 — s. 95)

«İmparatorluk» un Son Aşaması : Koç Holding A.Ş.

«Yıllar geçtikçe teşkilât büyüyordu Artık adına Koç Topluluğu dediğimiz *Şirketlerimize her yıl yenileri katılıyordu.* Bunların hepsi bağımsız birer şirketti, ben yönetim kurullarının başkanıydım. Her biri değişik alanlarda değişik şekillerde çalışan bu şirketler birbirlerinden farklı olduklarından bunların yönetimine yetişmem güçleşiyordu. Bu durumda 1940'ları geçtik...

Koç Grubu daha fazla büyümeden temelini sağlamlaştırmak, şirketlerin birbir

leriyle bağlantısını güçlendirmek, modern sevk ve idarecilik prensipleri ile yönetilmelerini ve en önemlisi sürekliliklerini sağlamak istiyordum... Koç Topluluğu şirketlerinin çoğu (hepsi değil), yurt ekonomisine katkısı olan, ülke yönünden verimli ve yararlı şirketlerdi. Bunların yaşaması ve gelişmesi gerekliydi... Görebildiğim ve anladığım şu idi: Süreklilik ancak aile şirketi niteliğini aşan anonim şirketlerle sağlanabilirdi. Kendi firmamı — daha önce de anlattığım gibi — 1938 yılın da anonim şirkete çevirmemde bu düşüncenin etkisi olmuştur. Fakat o şirket yine de ilk kuruluşunda bir *Aile Şirketi karekteri taşıyordu.*

Gerçi bütün dünyada büyük firmalar çoğunlukla aile şirketi olarak başlamıştır, işin normal akışı da böyledir. Daha sonra işler büyüyüp *YENİ SERMAYE İHTİYAÇLARI DOĞDUKÇA* ve aileler parçalandıkça bunlar gerçek anonim şirkete dönüşmüşlerdir. Siemens Şirketi de aynı aşamaları geçirmiştir. Firmanın kurucusu, dede Siemens, şirketin ilk ve tek sahibiydi. Bugün şirketin Yönetim Kurulu Başkanı olan Peter von Siemens'e sordum, o dönemden bugüne kadar Siemens şirketin de ortak aile fertlerinin sayısı 100'ü bulmuş ve *sermayenin* ancak %11 i ailenin *elinde kalmıştır.* Hisselerin %39'u yalnız Almanya'da değil, uluslararası bir şirket hüviyetinde, dünya borsalarında işlem görerek her yana yayılmıştır. DİKKATE DEĞER OLAN ŞUDUR Kİ, %11'lik AİLE HİSSESİ ,DÜNYAYA YAYILAN SERMAYE ÇOĞUNLUĞU ARASINDA YİNE ŞİRKETİN YÖNETİMİNİ ELLERİNDE TUTABİLMEKTEDİR...

Şirketlerin Koç ailesi elindeki hisselerini kurulacak bir Holding'e devrederek şirketleri bu Holding'e ortak etmek, bütün iş arkadaşlarıma Holding'te pay ayırmak bu suretle Holding'e gerçek ve halka açık bir anonim şirket vasfını kazandırmak fikri, en tabii olarak belirmiş oldu...

Bu güzel fikri tatbik sahasına koyabilmek için engel vardı. Biri Kurumlar Vergisi Kanunu'nun o zaman yürürlükte olan hükümlerine göre, bir şirketin başka bir şirkete ortak olması halinde ikisinin de ayrı ayrı vergi ödemesi zorunluğunun doğurduğu mükerrer mükellefiyetti. Öteki de Medeni Kanunu'nun Vakıf veya o zamanki deyimle «Tesis» kurulmasındaki yetersiz ve belirsiz hükümleriydi. İlk safhada teşebbüslerimiz daha çok bu iki engeli aşmaya ve gidermeye yöneldi.

1961 yılı başlarında yürürlüğe giren 192 sayılı Kanunla Kurumlar Vergisi'nde yapılan değişiklikle mükerrer vergi mahzuru önlendi. (Kanunların tekelci sermayenin istek ve taleplerine uygun olarak nasıl değiştirildiğine ait bir örnek daha). Vakıflar Kanunu biraz daha gecikti, fakat bunu da başka bir tedbirle çözümlemek imkânını bulduk. (Yani kaçamak noktası her zaman bulunabilirdi)...

Bu işlerde bana yardımımı daima memnunlukla anacağım arkadaşım Hulki Alisbah, ilk Holding projesini hazırladı. Bu projeyi, Dr. Hans Treuenfels'in incelemesine sunduk. (Yabancı finans kapitali temsil eden bir gâvurada gösterelim dedik)... Ayrıca iktisatçı ve hukukçulardan teşekkül eden bir Danışma Kurulu düzenlerek bu Kurul'dan da teşebbüs ve proje hakkında görüş istendi... Bu kurul 4.11.1963'de Divan Oteli'nde toplandı... Birinci toplantıda, bugün Allah'ın rahmetine kavuşmuş olan Sayın Ahmet Dallı da aşağıdaki çok ilginç ve destekleyici konuşmayı yaptı· «... Vehbi Koç, Türkiye'nin, Dünya ölçüsünde tanınmış ve muvaffak olmuş bir iş adamıdır.

Çeşitli ve müteaddit iş konularında alâkası vardır. İTHALÂT YAPAR, İHRACAT YAPAR, SİNAİ İŞLETMELERİ VARDIR, BUZ DOLABINDAN KİBRİTE KADAR İLİŞİĞİ VARDIR.»...

Esas mukavele son şeklini aldı ve 20.11.1963 günü Beyoğlu I. Noteri'nin huzuru ile Divan Oteli'nde kurucular tarafından imzalandı...

Esas mukavele süratle tasdik ve tescil ettirilerek 11.12.1963'de Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi'nde yayınlandı.

1963'de 20 günlük faaliyeti olan Holding'in ilk umumi heyeti 24.2.1964'de Beyoğlu Istiklâl Caddesi'nde Merkez Han'da toplandı. O gün toplantıyı heyecanlı bir konuşma ile açtım. Samimi düşüncelerimi

ve duygularımı belirten konuşmamda şunları söyledim: «Çift kurumlar vergisi bir Holding kurulmasına, Holding'i içerisine alan bir Vakıf ise Medeni Kanunumuza uymadığı için, YILLARCA HUSUSİ BİR KANUN ÇIKARILMASI İÇİN UĞRAŞTIK, muvaffak olamadık. EN NİHAYET 1961 SENESİNDE BU DURUMUN DÜZELTİLMESİ İLE Holding'i kurmak teşebbüsünü hızlandırdık ve kurduk... Şahsen bu Holding'i kurmakla çok mesudum. Bugün şu binada 48 kişilik kurucu ortaklardan teşekkül eden umumi heyetin yarın binlerce azası olacaktır. Koç Holding çok ilerleyecek, TÜRKİYE'DE HUSUSİ SEKTÖRÜ TEMSİL EDEN EN BÜYÜK MÜESSESE OLACAK, memlekete faydalı olduğunu gören halk ve HÜKÜMET, KOÇ HOLDİNG'i TUTACAK, bunlardan daha mühimi, bizden sonra geleceklere örnek olacak ve bir çok Holding'ler kurulacak, bu memleket ileri gidecektir.» (a.g.e.s.99,s.100-105)

Koç Holding'in «tarihçesi» kendi kurucusunun ağzından kısaca böyle. Şimdiye kadar verilenler özetle hangi gerçekleri ortaya koyuyor öyleyse.

1 — Koç Olgu'su Milli Kurtuluş Savaşı sonrasına ait bir olgudur. Daha önce de, İLKE'de çıkan diğer araştırmalarda da belirtildiği gibi, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yerli burjuvazinin bir kesimi komprador (levanten) burjuvaziyi etkisiz bırakmak ve sırtını devlete dayamak suretiyle hızla gelişmiştir. Koç ta bu kesimin en önde gelen temsilcilerinden birisi olarak belirginleşmiştir.

2 — Koç'un hayat hikayesi, esnaflıktan bezirgânlığa, bezirgânlıktan ithalâtçılığa (büyük bezirgânlığa), ithalâtçılık sırasında yabancı finans kapitalle içli dışlı olmaya, montajcılığa, dışa bağımlı kapitalist gelişmenin yöneticiliğine geçişin hikayesidir.

3 — Bu gelişim süreci içerisinde, devlete müteahhitlik yapmak, kredi olanaklarıyla 2. Dünya Savaşı'nın sağladığı «olanak»lardan yararlanmak ve yabancı Finans kapitale aracılık etmek suretiyle Koç «İmparatorluğu» nun temelleri atılmıştır.

Koç Holding Anonim Şirketi Esas Mukavelesi :

Madde 3-Maksat:

Holding'in kuruluş maksadı şunlardır:

a) Memlekette küçük tasarrufların ve sermayenin birleşmesini teşvik ve temin ederek büyük teşebbüslere müsait şirketlerin kurulmasına ve sağlam bir sermaye piyasasının yaratılmasına yardımcı olmak,

b) Bu şirketlerin faaliyetlerinde günün ileri görüşlerinin gerektirdiği organizasyon tekniği ile yüksek randıman ve rantabilite temin etmek ve müşterek hizmet sahalarının MALİ KÜLFETLERİNİ DAHA YAYGIN BİR KİTLENİN İŞTİRAKİ İLE HAFİFLETMEK,

c) Konjonktür dalgalanmalarının şirketlerin bünyelerinde yaratabileceği sarsıntıları, çeşitli çalışma konularını şumulüne alan bir camia içerisinde gidermek, (Bu hususa Holding'lerin genel açıklaması sırasında değinilmişti).

Madde 4-Mevzuu:

HOLDİNG HER NEV'İ TİCARİ, SINAİ, ZİRAİ VE MALİ MAKSATLARLA KURULMUŞ VE KURULACAK ANONİM VE LİMİTED YERLİ VE YABANCI ŞİRKETLERİN SERMAYELERİNE VE İDARELERİNE İŞTİRAK EDER... YABANCI VE YERLİ HOLDİNG'LERLE VEYA DİĞER ŞİRKETLERLE İŞBİRLİĞİ VEYA İŞTİRAKLER KURABİLİR VE MALİ MES'ULİYET TEVZİİNE DAYANAN ANLAŞMALAR YAPABİLİR... YURDUMUZA YABANCI SERMAYENİN CELBİNİ TEŞVİKE MEDAR OLACAK VE İCABIN DA *KENDİLERİNE HER TÜRLÜ EMNİYET TEDBİRLERİNİN VERİLMESİNİ SAĞLIYACAK TEŞEBBÜS, DELÂLET VE İŞTİRAKLERDE BULUNABİLİR.*

Madde 8-Sermaye:

Holding'in sermayesi 50.000.000-(Elli Milyon) Türk Lirası olup beheri 1000 liralık 50.000 hisseden mürekkeptir.

Hisse senetleri bu ana mukavelede belirtilen özellikleri dolayısıyla ve aşağıdakı

nisbetlerde A,B,C,D ve E serilerine ayrılmıştır:

Seri	*Adedi*	*Tutarı*
A	17.500	17.500.000
B	10.000	10.000.000
C	7.500	7.500.000
D	2.500	2.500.000
E	12.500	12.500.000
	50.000	50.000.000

A,B,C, ve D serisi hisse senetleri nâma yazıyı, E serisi hamiline aittir.

Madde 13.Hisselerin Devri:

A Serisi hisseler Holding'in kuruluşundan itibaren 15 yıl, B serisi hisseler 5 yıl ve C serisi hisseler iktisap edildikleri tarihten itibaren 3 yıl geçmedikçe başkalarına satış, hibe ve sair yollarla devredilemezler. Bu hüküm mirasçılarına da şâmildir.

Şu kadarki, aşağıda yazılı devirler bu hükme tâbi değildir:

a) Vehbi Koç tarafından Holding ve Holding'in iştirak ettiği şirketlerde Holding İdare Meclisince kararlaştırılacak bir müddet imza selâhiyeti ile çalışmış olanlara veya hissedarlıkları kabul edilen diğer mensuplarına B serisinden yapılacak satışlar,

b) Vehbi Koç tarafından, Holding veya iştirak ettiği şirketlerde a. fıkrasındaki müddeti henüz doldurmamış veya bunlara bilâhare intisap edecek olanlardan İdare Meclisince hissedarlığı kabul edilenlere C serisinden yapılacak satışlar,

c) Vehbi Koç tarafından, kanun hükümleri uyarınca kurulacak Tesis'e tahsis olunacak ve D serisini teşkil edecek olan hisselerin devirleri ile bu Tesis'e bilâhare devrolunacak hisse senetleri. (Böylece Vehbi Koç, Holding'in mutlak yöneticisi olarak hüküm sürecekti)

Muvakkat Madde I-İlk İdare Meclisi:

İlk adi Umumi Heyet toplantısına kadar vazife ifa etmek üzere İdare Meclisi'ne kurucular tarafından istisnaen 5 üyeden mürekkep olarak aşağıdaki hissedarlar seçilmiştir: Vehbi Koç, Rahmi Koç, Suna Koç, Hulki Alisbah (halen aynı zamanda Akbank İdare Meclisi Üyesi), Bernar Nahum.

Muvakkat Madde 2-İlk Murakıplar:

Birinci adi Umumi Heyet toplantısına kadar vazife ifa etmek üzere kurucu hissedarlar Ahmet Dallı'yı (Akbank Genel Müdürlüğü yaptı) asıl, Fazıl Öziş'i yedek murakıplığa seçmişlerdir». (Koç Holding A. Ş. Esas Mukavelesi 1964) Koç Holding'in kurucuları 21 kişiden ibaretti ve bunların 7'si doğrudan doğruya Koç «aile»sinin mensubuydu.

Koç Holding «İmparatorluğu» nun Gelişiminde Önemli Tarihler :

20.11.1963 Esas Mukavelenin Noter Huzurunda imzası,

11.12.1963 Koç Holding A.Ş. kuruluşunun Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlanması,

26.12.1963 Sermayenin 25.000.000 TL.ya çıkarılması,

24.2.1964 İlk Genel Kurul Toplantısı ve sermayenin 50.000.000 TL'ya çıkarılması,

23.2.1965 Sermayenin 75.000.000 TL'ya çıkarılması,

1.11.1966 Koç Holding Emeklilik ve Yardım Sandığı Vakfı'nın kuruluşu,

15.3.1968 Sermayenin 125.000.000 TL'ya çıkarılması,

29.9.1969 Sermayenin 150.000.000 TL'ya çıkarılması,

29.9.1969 B ve C tertibi hisse senetlerinin hamiline çevrilmesi,

4.11.1969 50.000.000 TL'lık Koç Holding tahvilinin «Halka» satılması ,

Koç Holding'in Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu :

1964 yılında 26 şirketten oluşan Koç Holding'te bugün 56 şirket bulunmakta ve bu Holding'e bağlı şirketler Türkiye ekonomisinin hemen her dalında etkin bir rol oynamaktadırlar. Holding'in bugünkü sermayesi 200.000.000 TL'dır. Diğer bir deyişle, 10 yıllık bir süre içerisinde sermayedeki artış % 7000'dır. Holding'e bağlı kuruluşlar Tablo 1'de görüldüğü gibi 1-Sosyal Grup, 2-Sanayi Grubu, 3-Ticaret Grubu,

4.Otomotiv Grubu ve 5.LPG Grubu olmak üzere 5 ana grupta toplanmışlardır. Bununla beraber, yine Tablo 1'in açıkça ortaya koyduğu gibi, bu değişik gruplar altında toplanan şirketlerin hemen hepsinin birbirleriyle çok sıkı ilişkileri mevcuttur.

Tablo 1, Koç Holding'te koordinasyon rolünün Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.'ne düştüğünü gösteriyor. Holding'in İdare Meclisi'nin reisi Vehbi Koç ve İcra Komitesi'nin başkanı ise «veliaht» Rahmi Koç'tur. Eski dost Hulki Alisbah, diğer görevlerinin yanında baş müşavir olarak çalışmaktadır.

Holding'in iştiraklerinin son yollarda göstermiş oldukları «gelişmeler» bile, bu «imparatorluk»un gücü hakkında yeterli fikir verebilmektedir.

TABLO II

Koç Holding'in İştiraklerinde Ortaya Çıkan Gelişmeler :

1971-1973 yılları

Yıllar	*Holding'in İştiraklerine Verdiği Krediler*	*Holding'in İştiraklerindeki Toplam Sermayesi*	*İştirak Kârları*	*İştiraklerin Sermaye ve İhtiyatları*
1971	149.884.538	224.672.499	42.377.639	1.014.396.000
1972	145.164.013	310.292.832	56.554.324	1.479.545.000
1973	177.182.173	484.790.965	103.361.722	2.101.217.000
	Artış % 18.21	% 115.78	% 143.90	% 107.14

(Kaynak: Koç Holding A.Ş. 1973 Faaliyet Raporu.)

Görüldüğü gibi, Koç Holgin'in iştiraklerindeki toplam sermayesi 3 yıl içinde % 115.78 ve iştirak kârları ise % 143.90 oranında artmıştır. Holding'in iştiraklerinin toplam sermaye ve ihtiyatları ise 1973 yılı sonunda 2 milyar TL'nı aşmış bulunmaktadır. Tablo III.'te Koç Holding'e bağlı şirketlere Holding'in hangi oranlarda katıldığı hususunda bilgi verilmektedir. Bu şirketlerin dökümü de Koç Holding'in ne kadar yaygın bir faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Koş Holding A.Ş.'nin Holding'e bağlı şirketlerdeki iştirak nisbetleri

Şirketin Adı	*İştirak Nispeti (%)*	*Şirketin Adı*	*İştirak Nispeti (%)*
AK-YAK A.Ş.	88.—	EGE OTO A.Ş.	48.35
AL-İÇ A.Ş.	40.—	ERSU A.Ş.	51.85
ANSAN A.Ş.	90.—	GAZAL A.Ş.	12.40
ANKARA GAZ SATIŞ A.Ş.	43.50	GÜN OTO A.Ş.	51.75
ARÇELİK A.Ş.	25.40	İST. OTO A.Ş.	50.66
AYGAZ A.Ş.	31.25	İZOCAM A.Ş.	25.33
BEKO A.Ş.	81.—	KAV A.Ş.	28.55
BEKOTEKNİK A.Ş.	15.—	K. BURRO. A.Ş.	55.—
BELDESAN A.Ş.	16.71	KOÇTAŞ AŞ.	67.50
BOZKURT A.Ş.	25.76	KOFİSA	50.—
BURSA OTO A.Ş.	51.—	KOÇ YAT. Paz. A.Ş.	58.—
BÜROKUR A.Ş.	86.80	MAKO A.Ş.	25.—
BÜROSAN A.Ş.	23.50	MERKEZ A.Ş.	85.—
BURSA GAZ A.Ş.	20.—	MESAN A.Ş.	26.—
CEDKO A.Ş.	47.67	METAŞ A.Ş.	10.—
DÖKTAŞ A.Ş.	77.44	MOTÖR TİC. A.Ş.	48.33
EGEMAK A.Ş.	60.84	ORMAK A.Ş.	58.50

Şirketin Adı	İştirak Nispeti (%)
OTOKOÇ A.Ş.	43.—
OTOSAN A.Ş.	29.80
OTTAR A.Ş.	55.90
OTO-YOL A.Ş.	26.50
PORSUK A.Ş.	83.—
PINAR SÜT Mam.	10.—
RAM	22.50
ROYAL TEVZİ	12.—
SİMTEL A.Ş.	30.—
SETUR OTO A.Ş.	10.—
SİMKO A.Ş.	42.50
STANDART A.Ş.	10.—
TAM SİGORTA	10.—
TATAŞ A.Ş.	7.93
TAT KONS. A.Ş.	37.80
TİFSET	1.25
TOFAŞ FAB.	22.50
TOFAŞ TİC.	44.—
TORMAK	61.20
T.D. DÖKÜM	24.67
T. SIEMENS	11.90
TÜRKAY A.Ş.	21.—

Koç'un ve Dolayısıyla Koç Holding'in Diğer Finans Kapital Kuruluşlarıyla İlişkileri :

A — TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI

«Hükümetimiz, Türkiye'de bir kalkınma bankası kurulması için 1940 yılında Dünya Bankası ile görüşmelere başlamıştı. Bu görüşmeler sonunda, Dünya Bankası ile anlaşmaya varıldı ve 2. Haziran 1950'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kuruldu. İlk olarak, Mr. Tucker adında bir Amerikalı müdür geldi. İlk idare meclisine eski İş Bankası Genel Müdürü Mecit Duruiz, rahmetli Profesör Hazım Atıf Kuyucak, Nuri Dağdelen, Hakkı Avunduk ile Cabir Selek, Suphi Aragon ve BEN seçildik. Bu banka kuruluş amacı güzel, Türkiye için çok gerekli bir bankaydı. (Bu bankanın kuruluş gerekçesi ve çalışmaları hakkında İLKE'nin 6. sayısında, 'Türkiye' de Sermayenin Yapısı. I.Finans Kapital. Bankalar' adlı araştırmada ayrıntılı bilgi verilmişti). İlk İdare Meclisi toplantısı Merkez Bankası'nın İstanbul Şubesi'nde yapıldı. Üyelere verilecek ücret meselesi görüşülürken Başkana ayda 1500, üyelere 1000'er lira teklif edildi. Ben buna karşı geldim. 'Bu kadar yüksek ücret koymayın, bu paraya imrenenler olur, buralara pek çok kişi göz diker, bu doğru olmaz' dedim.

Seçimlerde kazanamıyan veya EMEKLİ OLAN ÖNEMLİ KİŞİLERE (TAĞMAÇ, TÜRÜN, SÜER, KARAKOÇ gibi) iş bulmak için böyle İdare Meclislerinde yer aramak adetti.» (Vehbi Koç, Hayat Hikayem, s. 108)

B — EREĞLİ DEMİR ÇELİK SANAYİİ A.Ş.

«Türk Hükümeti, Amerikan Hükümeti'nin vereceği 129 milyon dolar kredi ile, Ereğli'de İkinci Demir Çelik Sanayii' nin kurulmasına karar veriyor.

Demir Çelik Fabrikaları kurmakta uzmanlaşmış olan Amerikan firmalarından Koppers işi almak için Westinghouse ile birlikte bir grup olarak anlaşıyor... Sıra Şirketin kuruluşuna ve İdare Meclisinin seçimine geliyor.

KOPPERS VE AMERİKAN HÜKÜMETİ BU ŞİRKETİN TÜMÜYLE BİR ÖZEL KURULUŞ OLMASINI ŞART KOŞUYORLAR. BUNUN İÇİN DE BİR KANUN ÇIKIYOR. İDARE MECLİSİNE BİR TÜRK İŞ ADAMININ ALINMASI KARARLAŞTIRILIYOR. AMERİKALILAR TARAFINDAN BENİM ADIM HÜKÜMETE TEKLİF EDİLİYOR. (Aynen böyle, açık açık anlatıyor, tavsiye eden Türkiye Hükümeti değil, Amerika)... 27 Mayıs 1960 geliyor, Devrim Hükümeti bu proje devam etsin mi, etmesin mi diye uzun incelemelerden sonra devamına karar veriyor. Şahap Kocatopçu (Türkiye finans kapitalinin mutemet adamlarından) Sanayi Bakanı, onun başkanlığında bir heyetin Amerika'ya gitmesi kararlaştırılıyor. Bu heyete benim de katılmam teklif ediliyor.

Amerika'ya Koppers ve Westinhouse ile birlikte 129 milyon dolarlık bir anlaşma imza etmek için gidiyorduk...

WASHINGTON'DA YAPILAN KONUŞMALARDAN İŞİN TÜMÜYLE KOPPERS TARAFINDAN HAZIRLANDIĞINI, KREDİYİ VERECEK OLAN DÜNYA

BANKASI'NIN KOPPERS'İ TUTTUĞUNU, FİYATLARIN YÜKSEK OLDUĞUNU, YAPILAN UFAK BİR ARAŞTIRMADA GÖRDÜM. Bu anlaşmanın altına bizler imza koyacağız. Bu yolculuğumda çok düşündüm ve üzüldüm. Kredi şartları ve faiz hadleri çok iyiydi, ama fiyatları bana göre çok yüksekti.

Anlaşmayı imza etmeden dönebilirdim. YASSIADA DURUŞMALARININ SÜRDÜĞÜ O DEVİRDE İMZAYA ZATEN KİMSE KOLAY KOLAY CESARET EDEMEZDİ. Kendi kendime düşündüm, fiyatlar yüksek, fakat kredi şartları çok uygundu. İmza etmezsem bu krediyi Amerikan Hükümeti bir başka yere tahsis edecek, Türkiye bu fırsatı kaçıracak fabrika kurulamıyacak, (Çünkü Türkiye'ye Amerika'dan başka kimse kredi veremezdi) memleket endüstrisi gelişmeyecek, her yıl dövizden olacak, bu büyük tasarrufu kaybedeceğiz. BİRGÜN YASSIADA'YA GİTMEYİ DE GÖZE ALARAK BU ANLAŞMAYA İMZAYI BASTIK. (Kabahatini ne güzel biliyor) ...

Ereğli Demir Çelik Sanayii A.Ş.'de Ocak 1966 tarihine kadar İdare Meclisi üyesi ve Başkan Vekili olarak bulunduktan sonra ayrıldım.» (a.g.e.s. 110-111)

C — ORDU YARDIMLAŞMA KURUMU

«1.3.1961 tarihinde Ordu Yardımlaşma Kurumu kuruldu. OYAK'ın kurulması konusundaki kanuna göre Millî Savunma Bakanı OYAK Genel Kurulu'na Silâhlı Kuvvetler dışından üç üye Seçebiliyordu. O sırada Millî Savunma Bakanı İlhami Sancar bu üyeliklere Bülent Yazıcı'yı (Sınai Kalkınma Bankası Genel Sekreteri), Kâzım Taşkent'i (Yapı ve Kredi'yi temsilen) ve BEN'İ seçti.» (a.g.e.s. 112)

Sonra Vehbi Koç Oyak konusundaki tavsiyelerini hazırlayıp genel kurula sunuyor: «Şehir plânlarını inceleyerek en uygun yerlerde üyelere konut yaptırmak için arsalar alınsın, AMA OYAK KENDİ İNŞAAT YAPMA YOLUNA GİTMESİN. BUNU GÜVENDİĞİ MÜTEAHHİTLERE İHALE ETSİN... Endüstriye girilmek isteniyorsa, SINAİ KALKINMA BANKASI VE İŞ BANKASI'NIN TAVSİYE ETTİKLERİ İŞLERE ORTAK OLUNMALI, HİSSE SENEDİ ALINMALIDIR. HİÇ BİR SURETLE OYAK YÖNETİMİ ELE ALMAMALIDIR...

Yazılı olarak verdiğimiz bu tavsiyeler, Genel Kurulda okundu. Kürsüye çıkan bazı üyeler, OYAK'ın kuruluşunun işimize gelmediği için bu tavsiyelerimizi yaptığımızı söylediler ve en ağır şekilde bizi suçlayıp, eleştirdiler.

Bu suçlamaları duyunca, üzüntüden gözlerim yaşardı. O zaman GENEL KURMAY BAŞKANI olan CEVDET SUNAY PAŞA (General değil, PAŞA; öyle münasip görmüş) yanıma geldi, üzülmememi söyledi. Ertesi yıl bizi bir daha seçmediler, bu hizmetten de bu şekilde ayrılmış olduk.» (a.g.e.s. 112)

TABLO IV

Koç Holding'in Diğer Banka ve Holding'lerle Birlikte İştiraki Bulunan Kuruluşlar :

Kuruluşun Adı	*İştirakçi Banka yada Holding'in Adı ve Payı*	*Koç Holding'in Payı*
İST. OTO. A.Ş.	AKBANK (% 15,00)	% 50.66
METAŞ	İŞ BANKASI (% 15.9)	% 10.00
OTO YOL A.Ş.	AKBANK (% 27.0)	% 26,50
TOFAŞ FABRİKASI	İŞ BANKASI (% 15.1)	% 22.50
TOFAŞ TİCARET	İŞ BANKASI (% 10.0)	% 44.00
TATAŞ	İŞ BANKASI	% 7.93
TİFSET	TRANSTÜRK	% 1.25
	HOLDİNG (% 1,25)	
»	YAŞAR HOLDİNG (% 81.50)	
PINAR SÜT MAM.	YAŞAR HOLDİNG	% 10.00
» » »	İŞ BANKASI	

Koç Holding'in Diğer Banka ve Holding'lerle Birlikte İştiraki Bulunan Kuruluşların Şematik Gösterilimi

Pınar Süt Mam.
% 10.0
Yaşar Holding
% 81.50
Tofaş
Tifset
% 10.00
% 7.83
% 1.25
Oto Yol A.Ş.
İş Bankası
% 15.00
Metaş
% 10.00
Koç Holding
% 26.50
% 27.0
% 15.1
% 10.00
% 22.50
% 44.00
% 50.66
Akbank
Tofaş Fabrikası
Tofaş Ticaret
İst. Oto A.Ş.
% 15.00

(Kaynaklar: Adı geçen Banka ve Holding'lerin faaliyet raporları)

Görülüyorki Koç Holding'le diğer Holding'ler ve büyük bankalar arasında belirli çelişkileri içerse de sıkı bir ilişkiler manzumesi mevcuttur. Öte yandan Vehbi Koç'un kendi hayat hikayesi de, Koç Holding'in sadece yerli finans kapital kuruluşlarıyla değil, Siemens, Ford, Mobil, Fiat gibi pek çok yabancı finans kapital kuruluşu ile 'ortaklık' içerisinde bulunduğunu ve özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bu ortaklığın daha da güçlendiğini ortaya koymaktadır. Özetlemek gerekirse, KOÇ HOLDİNG bir yanıyla yabancı finans kapitale yaslanan, diğer yanıyla özellikle ülkemizdeki en güçlü bankalarla çıkar ortaklığı içerisinde olan ve esas mukavelesinin de ortaya koyduğu gibi, ekonominin belirli bir dalında yada sektöründe değil, hem ticarî hem de zirai ve Sınai alanlarda faaliyet gösteren bir «dev» finans kapital kuruluşudur.

Tablo IV.'teki ilişkileri daha somut bir şekilde gösterebilmek için yan sayfadaki şema hazırlanmıştır.

Bir Belge :

Karar Sayısı: 6/9910

İtalya'da (Torino) FİAT S.p.A. firmasının sahibi bulunduğu International Holding FİAT firması ile yerli ortak grubunun memleketimizde Fiat lisansı altında otomobil imal etmek üzere kuracakları teşebbüse;

1 — International Holding FİAT S.p.A. firması ile Türk Ortaklardan teşekkül edecek olan şirketin, memleketimizde, FİAT.—124 Modeli, beş kişilik, dört kapılı, dört silindirli ve 65 beygir gücündeki benzin motoru ile mücehhez salon tipi otomobil imal etmesi (dağıtım hizmetleri hariç),

2 — Söz konusu imalatın gerçekleştirilmesi için 332.875.000 (Üçyüz otuz iki milyon sekiz yüz yetmiş beş bin) liralık yatırım 180.000.000 (yüz seksen milyon) lira sermaye ve FİAT S.p.A.'nin yardımı ile (Konsorsium kredi şartları ile ve ek olarak sağlanacak) 5.549.000 (Beş milyon beş yüz kırk dokuz bin) dolar ayni kredi ile Türk ortakların yardımı ile 102.934.000 (yüz iki milyon dokuz yüz otuzdört bin) liralık kredinin sağlanması,

3 —

a. ORTAKLIK SERMAYESİNİN,

% 41.5 İNTERNATİONAL HOLDİNG FİAT S.p.A. (AYNI OLARAK 8.300.000 DOLAR KARŞILIĞI)	74.700.000 TL.
% 25 MAKİNA KİMYA ENDÜSTRİSİ KURUMU	45.000.000 TL
% 22.5 KOÇ HOLDİNG	45.500.000 TL.
% 10 TÜRKİYE İŞ BANKASI	18.000.000 TL.
% 1 EGE PETROL	1.800.000 TL.

tarafından karşılanması,

b. Makina Kimya Endüstrisi Kurumu tarafından taahhüt edilen % 25 sermaye hissesinin iki kısma ayrılıp % 15 Kurum'un kesin payı, % 10 halka açık bulundurulacak pay olarak tespit edilmesi,

4 — Yatırımın işbu kararın yayımı tarihinden başlayarak 30 ayda gerçekleştirilmesi ve bu amaçla:

a. Müsaade tarihinden başlayarak üç ay içinde söz konusu şirketin kuruluşunun tamamlanması,

b. Müsaade tarihinden başlayarak 24 üncü ayın bitiminde binaların, 27 ay sonunda tesislerin kuruluşlarının tamamlanması, imalata başlama tarihini izliyen 18 inci ayın sonunda veya fabrikanın 12.500 otomobilin imalini gerçekleştirdiğinde yerli muhteva oranının en az % 67'ye erişmesi ve imalata başladıktan sonraki 3 yıl içinde yıllık imalat hacminin 20.000 arabaya ulaşması,

c. İmalata geçtikten 18 ay sonra yer-

li muhteva oranının % 67'den % 85'e çıkış programının Sanayi Bakanlığına sunulması,

5 — İmalata başlama tarihinden en çok beşinci yılın sonunda yerli muhteva oranının en az % 85'e çıkarılması ve özellikle motor ve aktarma organları gibi aksamın yerli olarak yapımının sağlanması,

En az % 85 yerli muhteva oranına erişebilmek, özellikle motor ve aktarma organları gibi ana aksamı imal etmek üzere 12.500.000 (On iki milyon beş yüz bin) (∓ % 10) dolar dış ve 100.000.000 (Yüz milyon) (∓ % 10) lira iç finansmanla yapılacak ikinci kademe ana yatırıma, imalata başlama tarihinden itibaren en çok 2,5 yıl sonunda başlanması ve bundan sonraki 2 yıl içinde genişletilmiş tesisin işletmeye açılması,

6 — 27/11/967 tarih ve 6/9138 sayılı kararnameye ekli,

a. 3 sayılı listede «Makine İmalat Sanayii Alt Sektörü, maddesinde gösterilen % 70 YATIRIM İNDİRİMİNİN,

b. 4 sayılı listede «Taşıt Sanayii,, maddesinde gösterilen yatırım malları, ham madde ve CKD parçalar için % 80 GÜMRÜK İNDİRİMİNİN (Gümrük indirimi işbu kararın yayım tarihinden başlayarak 5 yıl için uygulanır),

c. 5 YIL GÜMRÜK TAKSİTLENDİRMESİNİN UYGULANMASI,

(Yukarıdaki teşvik esaslarından yararlanılabilmesi için işbu Kararnamenin 4 üncü maddesindeki şartların eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

5 inci maddenin gerçekleştirilmesi halinde teşvik tedbirleri ikinci kademe yatırım için de uygulanır.)

7 — TÜRKİYE'DE NORMAL REKABET ŞARTLARI SAĞLANINCAYA KADAR FİAT TESBİTİNİN FABRİKA YETKİLİLERİNİN MÜTALAASI ALINMAK SURETİYLE SANAYİ BAKANLIĞINCA YAPILMASI. Bu maksatla fabrikanın fiili imalata başlamasından üç ay önce Sanayi Bakanlığı aşağıdaki esaslar dahilinde arabanın perakende satış fiatını tespit edecek ve periodik sürelerle fiat kontrol edilecektir:

a. Tanınan teşvik tedbirlerinin doğrudan doğruya otomobil maliyetine in'ikas ettirilmesi,

b. FİATIN STANDART MALİYET ESASLARINA GÖRE, YANİ İMALAT HACMİ 20.000 ADET KABUL EDİLEREK DÜŞÜK KAPASİTEDE ÇALIŞMASINDAN DOLAYI (AMORTİSMANDA, KARIN ARABA BAŞINA BÖLÜNMESİNDE, YAN SANAYİDEN TEMİN EDİLECEK PAÇALARIN MALİYETİ ÜZERİNDE) MEYDANA GELECEK OLAN OLUMSUZ ETKİLERİN GÖZ ÖNÜNDE TUTULMASI,

c. KÂR HADDİNİN, ÖDENMİŞ SERMAYE VE KANUNİ İHTİYATLAR ÜZERİNDEN 10 SENELİK ORTALAMASININ % 16.5 OLARAK KABUL EDİLMESİ,

d. Karoseri pres işlemindeki kalıpların en az 80.000 otomobil imalinde kullanılması,

e. Dağıtıcı (Distribütör) şirkete (Bayi, reklâm, garanti, dağıtım v.s.) hizmetleri ve kârı karşılığı olarak verilen meblâğın, tüketiciye intikal fiatının % 16 sını geçmemesi (Dağıtıcı şirket 6224 sayılı kanundan faydalanamaz),

f. Taksitli satışlarda şartların milli banka şartlarının dışına çıkmaması,

8 — FİAT S.p.A. Firması ile kurulacak şirket arasında, aşağıdaki hususları da kapsamak üzere teknik teferruatı düzenleyen ve Maliye Bakanlığınca onaylanacak bir anlaşma yapılması:

a. Kurulacak şirketin, imalatın bütün safhaları için gerekli olan bütün teknolojik belgeler ve mühendislik hizmetleri karşılığında FİAT S.P.A. (Torino) ya 7 senede eşit taksitlerle 700.000 (Yedi yüz bin) dolar ödemesi,

b. Adı geçen otomobil imal edildiği sürece işletme hakkı (Royalty) olarak kurulacak anonim şirket tarafından FİAT S.p.A. (Torino) ya döviz tasarrufu % 50'yi geçtikten sonra, (Fabrika satış bedelinden ithal edilen CKD parçalarının gümrüklü mal oluş bedeli indirildikten sonra bakiye üzerinden) her sene imal edilecek,

	1 inci otomobilden	3000'e	kadar	% 1.5	(Yüzde birbuçuk)
3001	» »	20000'e	»	% 1	(Yüzde bir)
20001	» »	40000'e	»	% 0.5	(Yüzde yarım)
Ödenmesi ve					

40000 inci otomobilden sonrası için işletme hakkı (Royalty) ücreti (Yedek parça imalât miktarı, imal edilen toplam araba fabrika satış tutarının en az % 10'u olmak kaydiyle) yukarıdaki hesaba göre tahakkuk eden işletme hakkı ücreti tutarının % 12'si olarak ödenmesi,

c. Kurulacak şirketin şartlar uygun olduğu takdirde anılan otomobilin tümünü ve/veya parçalarını İran, Irak ve Pakistan'a ihraç edilebilmesi,

Şartlariyle 6224 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması, Devlet Planlama Teşkilâtının 19 Ocak 1968, 9 Mart 1968 tarihli ve 9-6-1, 68-344, 9. 6-13-68-1615 sayılı yazılarına istinaden Ticaret Bakanlığının 25/3/1968 tarih ve 5022/IV-936-5893 sayılı yazısı üzerine sözü geçen Kanunun birinci ve 933 sayılı Kanunun 6 ıncı maddelerine göre Bakanlar Kurulunca 2/5/1968 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Görüldüğü gibi 6/9910 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi şu gerçekleri ortaya koymaktadır:

1 — Yerli finans kapitalin yabancı finans kapitalle ortaklık oluşturması «Devlet» tarafından desteklenmektedir.

2 — Yabancı-yerli finans kapital ortaklığı tarafından girişilen işlerde, bu finans kapital ortaklığına % 70 yatırım ve % 80 gümrük indirimi gibi «kolaylık»lar sağlanmakta, gümrük ödemeleri için 5 yıllık taksitlendirilme uygulanılmaktadır.

3 — Çok kereler olduğu gibi, bu somut örnekte de yabancı finans kapital, «ortaklığa» «nakdi» olarak değil «ayni» olarak katılmaktadır.

4 — Türkiye'de hiç bir zaman «normal rekabet şartları» sağlanamıyacağının çok iyi bilinmesine rağmen (Çünkü Türkiye ekonomisine bir avuç tekelci sermaye gücü egemendir) böyle muhayyel bir normal rekabetin gerektirdiği şartlar sağlanıncaya kadar fiat tesbitinin «FABRİKA YETKİLİLERİNİN MÜTALÂASI ALINMAK SURETİYLE» (Yani direktifleri alınarak) Sanayi Bakanlığınca yapılacağı ileri sürülmektedir. Bu ifadenin anlamı açıktır: Fiatlar, tekelci yöntemlerle saptanacaktır. Nitekim kâr haddi «piyasa»da oluşmayacak, on senelik ortalama, ödenmiş sermaye ve kanuni ihtiyatlar üzerinden, peşinen % 16.5 olarak kabul edilecektir. Demekki teşebbüsün kârları bir yerde «Devlet» tarafından garanti edilmektedir.

İşte yabancı yerli finans kapital ortaklığının ve bu ortaklıkla «Devlet» arasındaki ilişkilerin iç yüzü budur.

Not :

Koç Holding ilk defa 1973 yılında çalışmalarını yurt dışına çıkarmıştır. Şöyleki: «Gruba katılan KOFİSA Bakanlar Kurulu'nun 13.1.1973 tarihli kararı ile **FİAT'**la müştereken İsviçre'de iki milyon İsviçre Frangı ile kurulmuş bir şirkettir. Bu suretli Holding'imiz çalışmalarını ilk defa yurt dışına taşırmış bulunmaktadır.» (a. g.e.s. 22)... Şimdi Koç Holding'in yurt dışına da sermaye «ihraç» ettiğini gösterdiğimize göre, Koç Holding'te somutlaşan «sermaye»nin FİNANS KAPİTAL olduğunu ispatlamış olmuyor muyuz?... Elbette tek bir olguya bakarak değerlendirme yapmak doğru değildir ve göstergesi «sermaye ihracı» olamaz. Yukarıda da belirtiğimiz gibi, Koç Holding'te somutlaşan sermayeyi finans kapital yapan, bu sermayenin hem dışa bağımlı sanayide hem de ziraat ve ticarette tekelci bir güç olarak faaliyet göstermesi ve diğer yandan da en belirgin finans kapitali olan bankalarla kucak kucağa oluşudur.

Hacı Ömer'in Zuhuru :

«Hacı Ömer Sabancı 1906 yılında Kayseri'ye 17 kilometre mesafede bulanan Akçakaya köyünde dünyaya gelmiştir. Henüz beş yaşında bir çocukken babasını kaybetmek felâketine uğradı. Babası, varlıklı bir adam değildi. Kendisine bıraka bıraka bir altın bırakabilmişti. Küçük Ömer, doğduğu köyün okulsuz, sade hayatı içinde yuvarlanarak 13 yaşını doldurdu. Artık sağlam bir iş tutmak gerekiyordu. Fakat Akçakaya'da böyle bir iş yoktu. Hatta, Kayseri'de de barınacağını sanmıyordu.

Köy evlerinde konuşulanların, zekâ dolu kafasına verdiği bir ilhamla, güneye, tabiatın daha cömert, TİCARETİN DAHA CANLI OLDUĞUNA hükmettiği Çukurova'ya uzanmaya karar verdi.

Delikanlı düşündüğünü gerçekleştirmeden çekinmedi. 14 yaşında Adana'ya indi. Hacı Ömer Adana'da geçirdiği ilk günleri ahbaplarına şöyle anlatırmış: Günde 85 kuruş yevmiye ile çalışırdım. Bunun 5 kuruşu ile kahvaltı eder, 5 kuruşu ile öğle, 5 kuruşu ile de akşam yemeği yerdim. Günde 10 kuruş da kaldığım Pamukçu Hanı'na (Şimdiki Erciyaş Palas) verirdim. 10 kuruşu da çamaşırlarımı yıkattıktan sonra elime kalan 50 kuruşları bir köşeye atar biriktirirdim, (İşte sermaye böyle birikirdi, işten değil dişten artardı; artı-değer, işçinin sömürülmesi hep komünist yalanıydı). O zamanlar Adana'nın en büyük ve en güzel binası olan Pamukçu Hanı'na bakıp: 'Şurası benim olsa, başka birşey istemem' derdim. (Koç'ta Allahtan Ankara'da beş katlı bir mağaza açmak için 50.000 liralık bir servet dilememiş miydi? Bezirgân sermaye'nin rantiye olmak özlemi tefeci-bezirgân gelenekli toplumlarda en güçlü gelenek'lerden birisiydi)

Hacı Ömer Sabancı, Adana'da ilk olarak Pamukçu Hanı'nda işe başladı. Burada pamuğa ait her şeyi, ekilemesinden toplanılıp satılmasına, yabancı memleketlere ihraç edilmesine kadar her şeyi, daha çok küçük yaşlarda öğrendi. Tasarrufu 3000 lirayı bulduğu gün pamuk ticaretine atıldı.» (Hacı Ömer Sabancı Holding, Hayat Dergisi'nin Cumhuriyetin 50'nci Yılında Türk Sanayi İlâvesi. s. 4-5)

«Hacı Ömer, 'iş var' dendiğinde, kendi işini oldukça yoluna koymuş. İşçilikten, hammallıktan, hammal başılıktan sonra bir yük arabası almış atıyla. Nakliyecilik yapmağa başlamış... Ömer Ağa'nın uzun olmıyan hayatı (59 yaşında ölmüş) o kadar yoğun ki, kendimizi bulmak için o yoğunlukta yapılanların kısa bir şemasını çizmek gerekiyor.

1) Balyacılık.

2) Nakliyecilik ve ufak ufak pamuk alım satımı, İç ticaret faslı. Sonuç: 4.000 lira biriktirilmiş. Bu para o zaman için küçük bir servet...

3) Pamuk borsasında çevresi genişliyor. BÜYÜK TÜCCARLARLA TANIŞIYOR (Koç da Galata tüccarlarıyla tanışmamış mıydı?) MİLLİ MENSUCATIN BÜTÜN PAMUĞUNU ALMAĞA MEMUR EDİLİYOR...

4) Albert Diap adlı bir arkadaşıyla ihracat işine girişiyor. (Koç'ta da gördüğümüz gibi, levanten artıkları, Cumhuriyet döneminde, yerli burjuvaziye danışmanlık ediyorlar)

5) Kronolojide geri dönüyoruz: Akbank faslı... Akbank 1947'de kuruluyor. İlk ortaklar Nuri Has, Mustafa Özgür, Bekir Sapmaz, Ahmet Sapmaz grubu.

6) En büyük aşama Bossa Fabrikası. (Nimet Arzık, Ak Altının Ağası. Hacı Ömer Sabancı'nın Hayatı. s. 54,s. 94-95)

«Türkiye'nin düzeni yavaş yavaş, ticaretten doğa kolaylıklarına dayanan endüstriye atlayışa yakındı... Bütün bunları görmüştü. Ömer Ağa. Adana'da etrafını tartmıştı. ÖZEL SEKTÖR AZ BİR KIPIRDANIŞLA BAŞARIYA ULAŞILACAK YATIRIMLARA GİDİYORDU DOĞAL OLARAK (Doğal Olarak). Yalnız amacı biraz fazlaca göz oya oya kârdı... Sloganı 'çok al, az verdi'... Akbank kurulmuştu. Türkiye'de Ömer Ağa'nın kafası büyük projelerle doluydu. İthalât ve ihracatı Albert Daip adında biriyle ortaklaşa yapıyordu. Diap, birkaç lisan bildiğinden ona çok

faydalı oluyordu. Son adımı, beraber atmadılar. Albert Diap ürkmüştü. (yani levantenlerin defteri kapanmıştı) Son adım BOSSA'ydı Bossa nasıl kurulmuştur. Büyük şans süreklidir. (yani her şey şans işidir, sömürü filân uydurma bir teoridir). Başa biran için konan DEVLET KUŞU, bir hayatı ancak deorganize edebilir.

Büyük şans, Ömer Ağa'yı, 'belki iş sahaları açılır, çok kişi tanırız' diye yaptırdığı Erciyaş Palas Oteli'nde bulmuştur. Zamanın Cumhurbaşkanı Celâl Bayar (eski iktisat vekili ve İş Bankası eskimüdür-i umumisi Celâl), Adana'yı ziyaret etmekteydi. Şerefine Erciyaş Palas'ta, ziyafet verilmişti.

Erciyaş Palas'ta (ki halâ Adana'nın en geçerli otelidir) yemek salonu, başka Anadolu otellerinin, hele o zamankilerin hiç birine benzemez. Yüksek tavanlı, işlenmiş sütunlu, sütunlarının tepesi 'frizli'dir.

Bu başkalık Cumhurbaşkanının dikkatini çekmişti. 'Kim yaptırdı burasını' diye sormuştu. 'Ömer Ağa' denince tanımak istemişti.

Karşısına dev cüsseli, mavi gözlü bir adam getirdiler.

— Burasını sen mi yaptırdın? (Devletlûlar ayak takımına 'siz' demez)

— Evet.

— Sana göre Adana'da ne gibi bir kuruluş yaptırmak gerek?

— Basma fabrikası,

— Sen kurabilir misin?

— Himmetinizle kurarım. (Devletlûlara ayak takımı, sayenizde, himmetinizle diye hitap eder. Burada kastolunan elbette 'Devlet-i Ali Osman'ın himmetidir.)

— Yakında Nazilli'ye gideceğim, sen de gel, Nazilli fabrikasını gör Hazırlığın var mı? (Yani kredi durumun nasıl?)

— Arsam var. (Ama «arpam» yok)

Aradan iki ay geçmişti, Bayar, Ömer Ağa'yı unutmamıştı. Nazilli yolculuğuna davet etti... Ve BOSSA kuruldu 1954'te.» (a.g.e.s. 72-73, s. 103-104)

Başarıya Ulaştıktan Sonra :

«İnen, ufak tefek, yumuşak çizgili, yük sek yakalı gömlekli, yanık pekmez saçlı adamı, dev yapılı, keskin mavi gözlü, boynu her çeşit bağdan özgür, ev sahibi bağrına bastı.

— Hadi kravattan vazgeçtik, Ömer Ağa, traş bile olmamışsın.

— Boşver Adnan Bey.

Zamanın Başbakanı Adnan Menderes. Konuk oydu, Ömer Ağa'nın boşverliğine, Ömer Ağa da onun boşvermezliğine gülümsediler. Omuz omuza, köşkün serin suskunluğuna daldılar...... Onur konuğu Celâl Bayar'dı. Protokol dışı uğramıştı, sanayi imparatoruna. Atlı köşkte resmi asılıdır. Ömer Ağa'nın özüne özgü bağlılıkları vardı. ASIL BAŞARIYA BAYAR'IN DESTEĞİYLE ERİŞMİŞTİ... Ömer Ağa o gün, Irak kralı Faysal'la amcası Naib Abdüllah'ı ağırlıyordu. 1960 yılı, 27 Mayıs'tan sonra Ömer Ağa, Adana'da. Fabrikalarını kendisi gibi dev cüsseli, büyük burunlu, Babacan bir adama gezdiriyor. Babacan adam İhtilâl'in başı Cemal Gürsel (Ağa Cemal) İşlek haberciler 27 Mayıs'tan sonra Ömer Ağa'nın moralini bozmak istemişler:

— Senin her şeyini alacaklar.

'Zararı yok' demiş Ömer Ağa, filozof. (Filozof filân değil, böyle bir 'halt' yenilmeyeceğini çok iyi biliyor)' Bana işlerimi tekrar kurmak için azıcık maya bıraksınlar da. Vayyy, İhtilâl'in başını bile tavladı diye, feryatlanmışlardı, ARA BOZAMIYANLAR (İşte Ömer Ağa'nın bildiği de buydu, ara bozulmazdı)

Ekonomik nedenler dışında, Ömer Ağa öyle bir noktaya varmıştı ki, taş devrinden yola çıkıp öyle mesafeler aşmıştı ki, devleti, hükümetleri, ihtilâl'leri kendisiyle ilgilendirecek hale gelmişti... Ömer Ağa kendi alanında imparatordu. (a. g. e.s. 9-13)

Bankacılık Faslı :

«Yıl 1948... Ömer Ağa işlerini kendi imkânları ile yürütüyor. Memleketin o günkü mali durumunda kredi imkânları cılız... Bankalar para vermekte son derecede nazlı ve biçimci... Ömer Ağa'ya kendi kay nağından su içmek daha yakın geliyor. AKBANK KURULUYOR. Önce ortaklık, sonra gene ortaklık, ama SABANCI HİSSESİ daha kabarık. Bugün AKBANK

TÜRKİYE'NİN İKİNCİ BÜYÜK ÖZEL BANKASI, Yapı ve Kredi'den sonra. İŞ BANKASI'NI ÖZEL SAYAMIYORUM.

Uzun uzun öz özüme sordum: Neden iş adamı Koç, banka kurmayı düşünmemiş?

Yaşantılar farklı. Ömer Ağa Adana'da. Birçok fikrini pratik alana devretme gücünde.

VEHBİ KOÇ BİR ÇOK İTHALÂT KİLİT NOKTALARINI ZAPTETMİŞ ANKARA'DA. PARA BULMA İMKÂNI O GÜNÜN TÜRKİYE'SİNDE BİLE SINIRSIZ.

Jefferson'un genel mümessili, bilmem hangi firmanın genel mümessili... Ön tahsislerde para bulması mümkün.

O sıralarda Adana halbuki, ne ithalât ne de ihracat merkezi. Vehbi Koç'un konuları, belirli kapasitede, belirli imkânları var. Banka kurmaya ihtiyaç duymamış olabilir.» (a.g.e.s. 77-78)

Ömer Ağa'nın Kişiliği :

«Neden gidene de gelene de ılımlı davranmıştı Ömer Ağa? Gelen kim? Giden kim? Neden Anadolu halkının hayatını bilmesin? (Binlerce yıllık tefeci-bezirgân geleneklerini) Neden devletle fert olarak amatörce takışsın? Oysa Batıda burjuva ilk olarak 'feodal' devlete takışmıştı, 'anımsarsak'... Biliyorduki hükümetler kaş çattığında transferler dururdu, işleri dururdu, her tarafına aşamıyacağı engeller dikilirdi. Karşılıklı ilişkilerini o hale sokmuştu ki, gelen geçen ve gelecekler, ona, 'Sanayide ülkeye ön ayak olmuş adam' gözüyle bakmaya mecbur olmuşlar ve OLACAKLARDI. Onun başarısıyla, kendi başarılarıymış gibi övüneceklerdi. (Ki bunda şaşılacak hiç bir şey yoktu, bir sınıfsal 'başarı'ydı bu çünkü)... Kendisini bir partiye iliştirmemişti. Para mı, birine verirse, öbürüne de, beş aşağı on yukarı aynı miktarı verirdi.

Devlet Kapısını çaldığında multimilyoner Ömer Ağa değil, hammalbaşı Ömer Ağa olarak çalardı. O tevazu içinde, o ağır aksak idarelerden kopardığını koparmıştı. (Kredi, tahsis, v.b. gibi)

— Sen yaparsan yaparsın, lütfedersin, derdi... Zayıf olduğunu kestirdiğinde devletle temas için kuvvetlenmeyi beklerdi. Anadolu sabrının temsilcisiydi. (Yani mayasında köylülük vardı, hesaplı, kuşkulu, içine dönük, maskeli köylülük)» (a.g.e. s. 15-16)

Bazı Kodamanlarımız Ömer Ağa İçin Ne Diyorlar?

1 — Mehmet Güpgüpoğlu (MERKEZ BANKASI GENEL MÜDÜRÜ, KAYSERİLİ) «Bizimle işi vardı, dedi Güpgüpoğlu. Bir dilekçe getiriyordu. HEMEN YÜRÜRLÜĞE KONSUN DİYE O ZAMANKİ YARDIMCIMA İLETTİM»... (a.g.e.s. 128)

2 — Halit Taşçıoğlu (ESKİ HALK BANKASI GENEL MÜDÜRÜ)

«Çok büyük zekâ, Çok büyük bir karakter.» (a.g.e. s. 132)

3 — Mehmet Özgüneş (27 MAYISÇI - BUGÜN SENATÖR)

«Hacı Ömer Ağa'yı 1960 yılında tanıdım. 1960'dan sonra 'TALASLI HEMŞEHRİSİ'ni TEBRİKE GELMİŞTİ. (D.P. nin koltuğunda büyümüştü, ama gün 27 Mayısçılarındı ve el etek öpmek bezirgânlık geleneklerindendi). Bir kaç defa görüştük. (Sonra Hacı Ömer'in malına, mülküne, sermayesine el dokunulmadı, bırakıldı ki ülke ekonomisine 'katkıda' bulunsun) Özellikleri hemen dikkati çekiyordu. Bunlar arasında zekâ, çalışkanlık ve takip fikrini bilhassa belirtmeliyim... Hacı Ömer Ağanın özgü bazı prensipleri vardı: 'Ticarette siyaset, siyasette insaf olmaz' derdi... Bu kadar tesadüfün, bu kadar zekâyla rastlaşmış olması dünyada, gerçekten bir mucize...» (a.g.e. s. 132)

Hacı Ömer Sabancı Holding'in Günümüzdeki Durumu :

Hacı Ömer Sabancı Holding ile Akbank bugün «ayrılmaz bir bütün teşkil eden» iki kuruluş oldukları için, Sabancı Holding'in gelişimini Akbank'ın gelişiminden bağımsız olarak incelemek mümkün değildir. Bununla beraber, Sabancı Hol-

ding ve Akbank iştiraklerini üç bölümde topluyorlar: a — Doğrudan doğruya Sabancı Holding'in tek başına iştiraki olan şirketler, b — Doğrudan doğruya Akbank'ın tek başına iştiraki olan şirketler, c — Hem Sabancı Holding'in hem de Akbank'ın birlikte iştiraki olan şirketler. Biz de bu sınıflamayı kabul edersek, Sabancı Holding'in tek başına ve Akbank'la birlikte iştirakleri bulunan kuruluşları şu şekilde sıralayabiliriz:

TABLO V

1 — Hacı Ömer Sabancı Holding'in Akbank'tan Bağımsız Olarak İştiraki Bulunan Şirketler

A — Sınai :

1 — PİLSA - Plâstik Sanayi A.Ş.
2 — TEMSA Termo - Mekanik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
3 — PLASSA
4 — KORDSA
5 — DONATSA
6 — İSLON Sentetik İplik Sanayi A.Ş. (Naylon İplik Fabrikası)

B — Ticari :

1 — İnşaat Malzemesi Ltd. Şti.
2 — Tekstil Ticaret Ltd. Şti.
3 — EXSA Export Sanayi Mamulleri Satış ve Araştırma A.Ş.
4 — SAPEK

C — Turizm :

Erciyaş Otelcilik

D — Zırai :

1 — Cirlik Çirftliği
2 — Sabancı Kardeşler Zırai İşletmeleri
3 — Mısırlı Çiftliği

E — Sosyal Kültürel :

1 — Hacı Ömer Sabancı Teknik Talebe Yurdu
2 — Hacı Ömer Sabancı Kültür Sitesi
3 — Hacı Ömer Sabancı Kültür ve Sağlık Vakfı
4 — Sadıka Sabancı Okulu
5 — Hacı Ömer Sabancı Okulu
6 — İslon Okulu

2 — Hacı Ömer Sabancı Holding'in Akbank İle Birlikte İştiraki Bulunan Şirketler

A — Sınai :

1 — BOSSA Ticaret ve Sanayi İşletmeleri A.Ş.
2 — SASA Suni ve Sentetik Elyaf Sanayi A.Ş.
3 — TEKSA Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.
4 — MARSA Margarin ve Nebati Yağ Fabrikası Ticaret A.Ş.
5 — YAĞSA Nebati Yağ Fabrikası A.Ş.
6 — ÇİMSA Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.
7 — AKÇİMENTO Çimento Sanayi A.Ş.
8 — YÜNSA Yün Sanayii A.Ş.
9 — OLMUK Oluklu Mukavva Sanayi ve Ticaret A.Ş.
10 — AKKARDAN Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Kardan Mili Fabrikası)

B — Sigorta

1 — Aksigorta A.Ş.

C — Sosyal / Kültürel

1 — Akçimento Okulu

Holding'e Dahil Önemli Şirketler Hakkında Kısa Bilgiler :

BOSSA

Bossa 1951 yılında Adana'da kuruldu. Bugün bu kuruluşta 3.800 ü erkek ve 500 ü kadın olmak üzere 4.300 kişi çalışıyor.

Hacı Ömer Sabancı Holding'in en büyük kuruluşudur. Bossa Umum Müdürü Ömer Ağa'nın oğullarından Hacı Sabancı'dır. Tesislerin bir bölümünde Holding'in zirai iş. letmelerinden gelen buğday ve pamuk işlenerek un ve presli pamuk elde edilir. Bu bölüm, un ve çırçır fabrikalarından oluşur. İkinci ve 'modern' bölümde ise iplik, dokuma ve basma üniteleri bulunur. bu bölüme basma kombinası denilir.

Bossa'nın sermaye ve ihtiyatları 1973 yılı için 166.592.001 lira, yıllık cirosu ise 600 milyon liradır. Bu fabrikanın tahmini tevsi projesinin maliyetinin 594.591.021 lira olacağı hesaplanmıştır.

PİLSA

Çuval ve kanaviçe fabrikası ile plâstik boru fabrikasından oluşan bu tesiste 594 ü erkek ve 108 i kadın olmak üzere 702 işçi çalışır. Pilsa'nın sermayesi 30 milyon TL olup yeni yatırımlarının tutarının 246 milyon TL nı bulacağı hesaplanmış tır.

SASA

Sentetik elyaf üreten Sasa 1966 yılında kurulmuş olup bu tesiste bugün 767 kişi çalışır. Sasa'nın ödenmiş sermayesi 187 milyon liralık bir artışla 88 milyon TL dan 275 milyon TL na çıkarılmıştır. Yıllık cirosu 400 milyon TL dır. Tevsi yatırımları, ilk hesaplara göre, 1 milyar 226 milyon TL nı bulacaktır. Mevcut tesislerde İCİ — Imperial Chemical Industries Limited firması (İngiltere) teknik yardımı (know-how) ile çalışmaktadır. Yeni tesisler içinse Amerikan Dupont ve F. Almanya Dynamit Nobel A.G. firmaları ile know-how anlaşmaları yapılmıştır. Sasa'nın Umum Müdürü Ömer Ağa'nın mahdumlarından Özdemir Sabancı'dır. Sasa'nın murakıbı ise ünü dünyaya yayılmış Kemal Aygün'dür.

MARSA

Sermayesi 32 milyon, yıllık cirosu 185 milyon liradır. 60 milyon liralık bir ilâve yatırım yapılacaktır. Margarin üretir. İlâve yatırımla üretim 31.600 ton / yıldan 62.000 ton / yıl a çıkarılacaktır. İdare Meclisi Başkanı Hacı Sabancı'dır.

ÇİMSA

Yeni bir kuruluştur. Çimento üretecektir. 1975 yılında tecrübe işletmesine geçecektir. Başlangıçta tamamı ödenmiş 5 milyon TL olan sermayesini bugün 120 milyon TL na yükseltmiş bulunmaktadır. Çimsa Çimento Fabrikası'nın tamamı 260 milyon TL na malolacaktır. Gerekli finansman kaynaklarını sağlıyabilmek üzere «Halka açık» olarak kurulmuştur.

İSLON

Naylon iplik üreten İslon F. Almanya'nın Bayer firmasının 'teknik yardım'ların dan yararlanarak kurulmuş olup sermayesinin %55 i Hacı Ömer Sabancı Holding'e aittir. Sermayesi 25.650.000 TL olan kuruluşun yeni yatırımlarını gerçekleştirmesinden sonra 120 milyon TL, olan cirosunu daha da arttırması beklenmektedir.

TEMSA

Temsa, Holding'in kurulmuş ve kurulacak tesislerine makine parçaları, sıcak ve soğuk hava tesisatı, hava kanalları, tecritli kapı ve panolar ile çelik konstrüksiyon elemanları imâl eder. 2.5 milyon TL lık sermayesi yeni yatırımlarla 8.5 milyon TL na çıkarılmıştır. İsviçre'nin Luwa - Klima, İtalya'nın Prim-Vinç ve F. Almanya'nın KSB - Motopomp firmalarıyla 'teknik' işbirliği halinde çalışır.

PLASSA

Sebzeleri soğuktan korumak ve belli bir ısıyi sağlamak üzere seraların üstünü örtmek için gerekli plâstik örtüler imal eden Plassa'da yılda 1000 ton sera örtüsü imâl edilmektedir. 1974 tevsi projesinin maliyeti 30 milyon TL. nı bulacaktır.

TEKSA

Muhtelif cins iplik üreten Teksa'da halen 468 i kadın ve 398 i erkek olmak üzere 866 işçi çalışmaktadır. 50 milyon TL. lık sermayesini 100 milyon TL. na çıkarmakta olan Teksa 300 milyon TL. lık yeni

bir yatırımla kadife ünitesi kuracaktır. Teksa'nın Umum Müdürü Şevket Sabancı'dır.

Holding'in Kuruluşunu Tamamladığı Yeni Şirketler :

YÜNSA

30 milyon TL. sermayeli yeni bir kuruluş olan Yünsa yünlü tesisleriyle iplikhane terbiye ve dokuma tesislerini kapsamaktadır. Fabrika İstanbul civarında inşa edilecektir.

KORDSA

İLKE'nin geçen sayısında da hakkında kısaca bilgi verdiğimiz Kordsa'nın sermayesi 100 milyon TL dır. Türkiye'de mevcut 3 lâstik fabrikasının ihtiyacı olan kord bezini imal edecektir. «Halka açık» bir şirket olarak kurulmaktadır.

DONATSA

Hacı Ömer Sabancı Holding, Ford Motor şirketi ve Zırai Donatım Kurumu tarafından kurulan Donatsa, Ford lisansıyla traktör monte edecektir. Yatırım tutarı 121 milyon TL dır.

SAPEK

İhracata dönük ticari bir kuruluş olup kollektif şirket hüviyetini haizdir.

LASSA

Hacı Ömer Sabancı Holding, Akbank, Türkiye Garanti Bankası ve B. F. Goodrich'in (Amerika) iştiraki ile kurulan Lassa'nın sermayesi 400 milyon TL olup, bu şirket te «halka açık» olarak kurulmuştur. Muayyen çapta, «kendini onaran» lâstik imaledecektir.

Hacı Ömer Sabancı Holding'e Bağlı Tarım İşletmeleri :

«Bir öğle sonrasıydı. Sıcaklık gölgede 42 dereceyi bulmuştu. Çiftlik binasının balkonunda oturmuş, yöneticilerle konuşuyorduk. O sırada beklenmedik bir şey oldu: Küçücük bir serçe, sıcağa dayanamayıp 'pat' diye saçaktan düşüverdi.

İnsanlar, kuşlardan daha dayanıklı oluyormuş meğer. Aynı ayda, pamuk tarlalarında yüzlerce işçi ve bir dolu traktör durmak bilmeksizin çalışıyordu.

İşte Hacı Ömer Sabancı Holding'in Tarım İşletmelerine ait Ceyhan'daki Mısırlı Çiftliği'nde böyle bir çalışma düzeni kurulmuştu. (Hacı Ömer Sabancı Holding. Hayat Dergisi. Cumhuriyetin 50.'nci Yılında Türk Sanayi İlâvesi. s. 22)

Holding'e bağlı üç tarım işletmesi vardır:

A — MISIRLI ÇİFTLİĞİ :

6630 dönümdür. Yılda ortalama olarak 1000'er ton pamuk ve buğday ürünü alan çiftlikte makineli tarım yapılır. Modern tarım kapitalizmi yöntemleri uygulanır.

B — CİRLİK ÇİFTLİĞİ :

Kartaş'taki Cirlik Çiftliği 7000 dönümden fazla olup buğday ve pamuk üretilir. Ayrıca çevredeki çiftlik ve bahçe sahiplerine tarım ilâç ve araçları satılır.

C — ŞAKİRPAŞA ÇİFTLİĞİ :

Adana - Mersin yolu üzerindeki Şakir paşa Çiftliğinde ise pamuğun yanı narenciye yetiştirilir.

Holding'in Tarım İşletmeleri'nden toplanan pamuk ve buğday ürünü, Bossa Un ve Çırçır fabrikalarında işlenir. Bu işletmelerin Umum Müdürü İhsan Sabancı'dır.

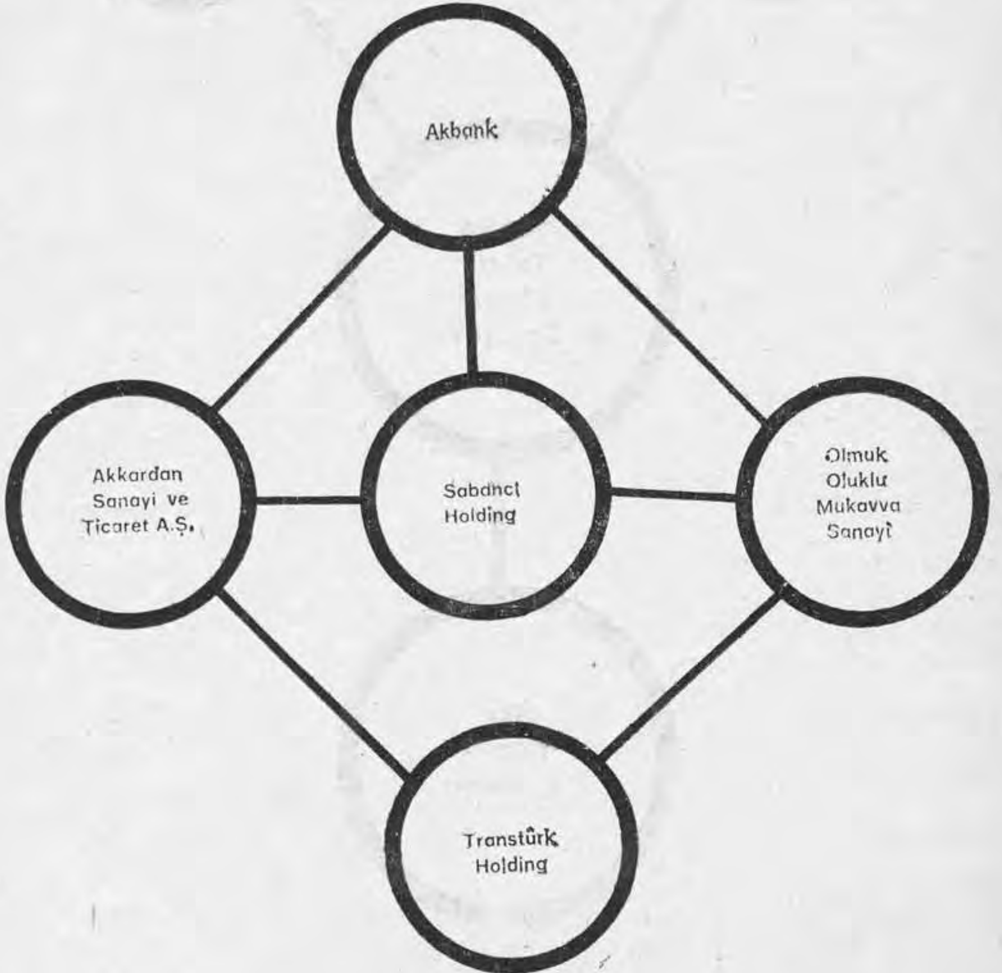
Hacı Ömer Sabancı Holding - Akbank İlişkileri :

Gerek Hacı Ömer Sabancı Holding gerekse Akbank kendilerini birbirlerinden ayrılmaz, bir bütün teşkil eden iki dev kuruluş olarak tanıtırlar. Hatta Akbank'tan çok kereler, Hacı Ömer Sabancı Holding'in bir iştiraki gibi sözedilir. Nitekim Ömer Ağa'nın oğullarından Erol Sabancı, Akbank'ın İdare Meclisi Reis Vekili ve Murahhas Aza olarak görev görür. Sonunda Sabancı'nın «SA» hecesini taşıyan ku-

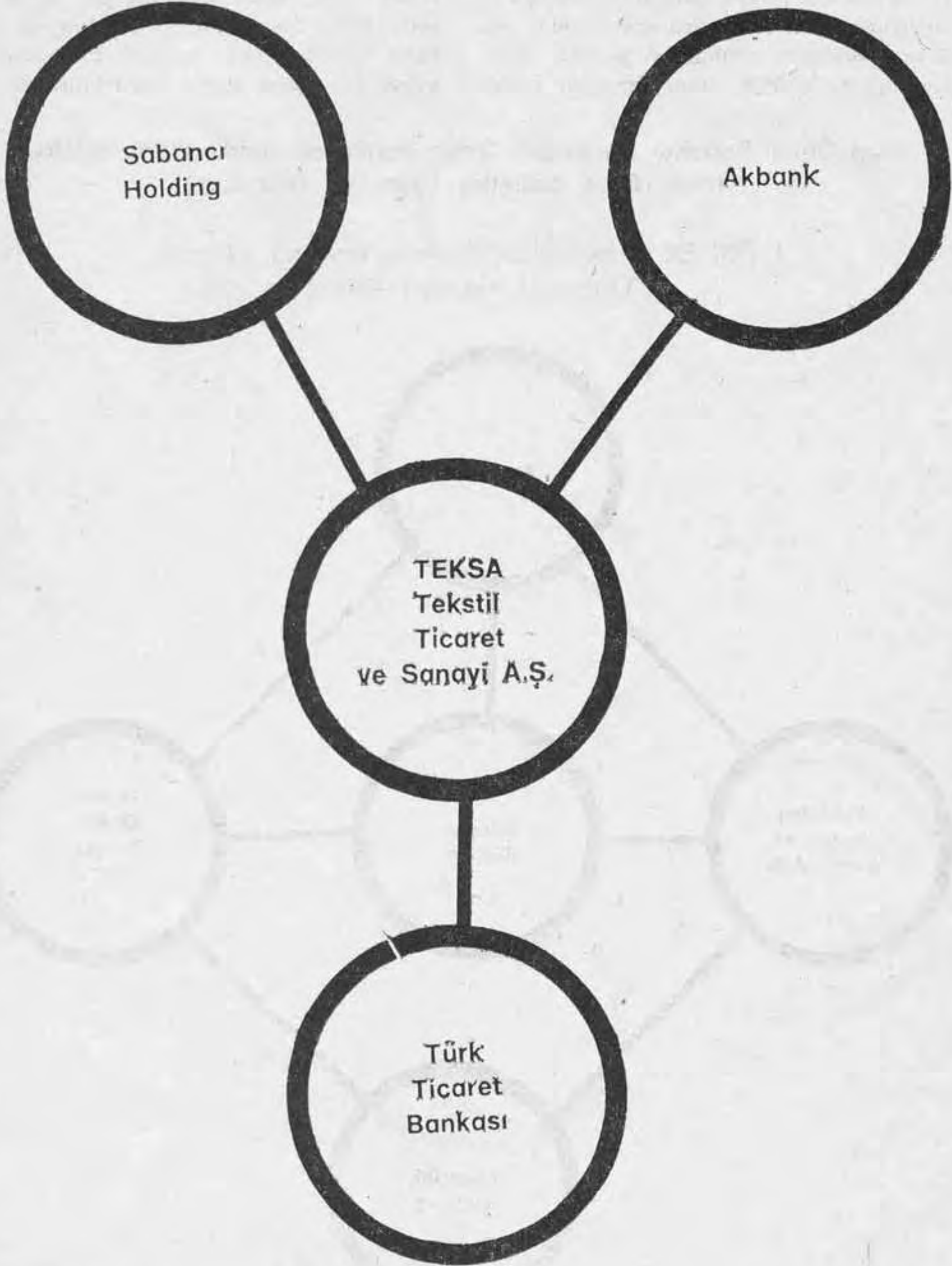
ruluşlar ya Holding'e yada Holding'le birlikte Akbank'a aittirler. Akbank ve Hacı Ömer Sabancı Holding birbirlerini «mali» ve «sınai» alanlarda tamamlar ve klâsik anlamıyla bir finans kapital bütünlüğü oluştururlar. Bu bakımdan çok kereler birlikte gözönünde tutulmaları gerekir. Nitekim bu gerçekliğe, Hacı Ömer'.in paralı biyografisinde bile değiniliyor ve Ömer A. ğanın bir Koç'un kaynaklarına sahip olamaması gibi nedenlerle Akbank'ı ilerdeki teşebbüslerini finanse edebilecek bir kuruluş olarak düşündüğü dile getiriliyor. Özetle, Hacı Ömer Sabancı Holding ve Akbank klâsik finans kapital tanımına en uygun bir örnek olarak verilebilirler.

Hacı Ömer Sabancı Holding'in Diğer Banka ve Holding'lerle Birlikte İştiraki Olan Şirketler (Şematik Gösterim)

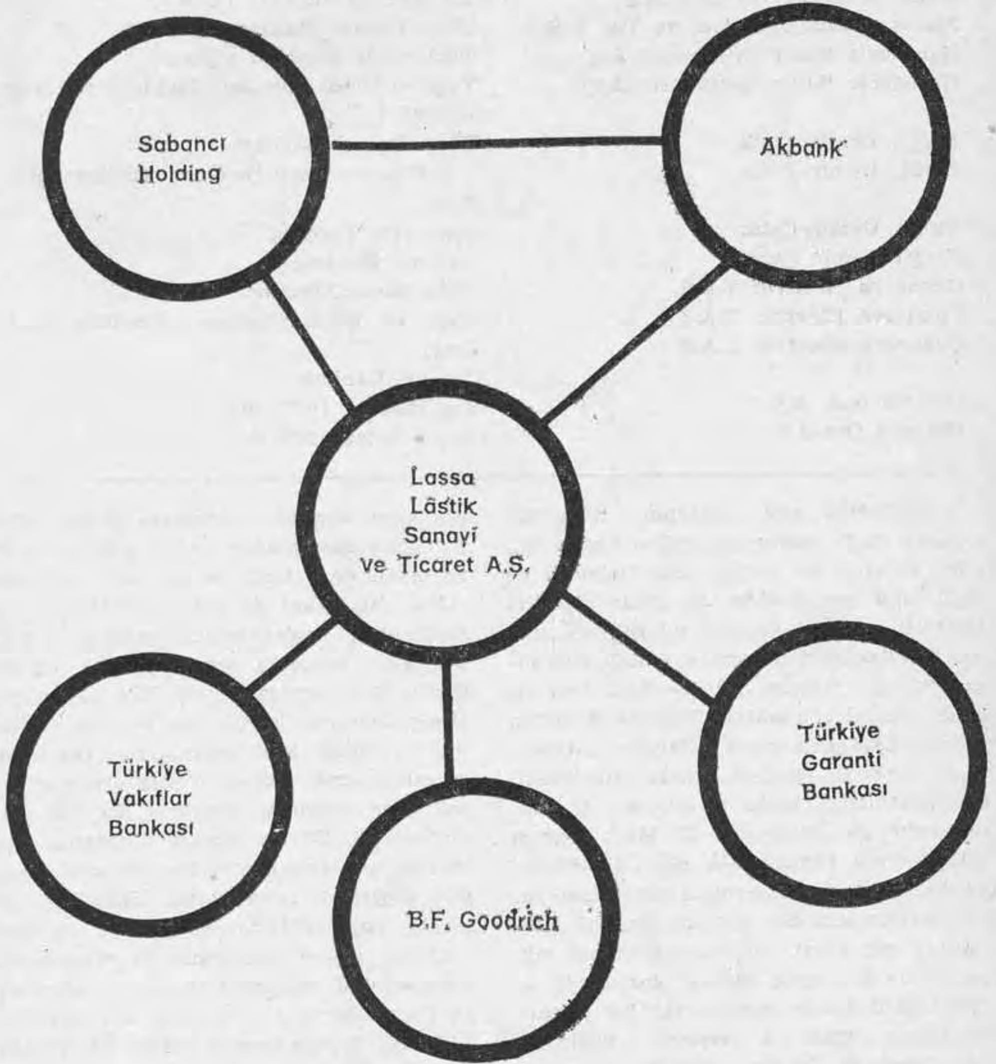
I. ÖRNEK : Hacı Ömer Sabancı Holding, Akbank, Transtürk Holding İşbirliği

2. ÖRNEK : Hacı Ömer Sabancı Holding, Akbank, Türk Ticaret Bankası İşbirliği

3. ÖRNEK : Hacı Ömer Sabancı Holding, Akbank, Türkiye Garanti Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, B. F. Goodrick İşbirliği

Bütün bu iştiraklerden başka, Sabancı Ailesi'nin kontrolundaki sermaye, Akbank aracılığıyla, diğer büyük banka ve holdinglerin iştirakçisi olduğu pek çok büyük şirkette de pay sahibi durumundadır. Şöyleki:

TABLO VI

Şirketin Adı	*İştirakçi Diğer Banka yada Holdingler*
Çelik Halat ve Tel San. A.Ş.	Türkiye İş Bankası (%14.6)
Nasas Alimünyum San. ve Tic. A.Ş.	Türk Ticaret Bankası
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	Türkiye İş Bankası (%16.9)
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası (Endüstri Holding) (%2.25)
Ereğli Demir Çelik	Türk Ticaret Bankası
Ereğli Demir Çelik	Yapı ve Kredi Bankası (Endüstri Holding)
Ereğli Demir Çelik	Transtürk Holding
Ereğli Demir Çelik	Garanti Bankası
Çukurova Elektrik T.A.Ş.	Türk Ticaret Bankası
Çukurova Elektrik T.A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası (Endüstri Holding)
Çukurova Elektrik T.A.Ş.	Garanti Bankası
Oto-Yol San. A.Ş.	Koç Holding (%26.50)
İstanbul Oto A.Ş.	Koç Holding (%50.66)

Görüldüğü gibi Sabancı Ailesi'nin kontrol ettiği «sermaye» diğer finans kapital grupları ile belirli çıkar ilişkileri ve bütünlüğü içerisindedir. Bu çıkar ilişkileri elbetteki, finans kapital mihrakları arasında çelişkilerin mevcut olmadığı anlamına gelmez. Nitekim Türkiye'deki tüm finans kapital mihrakları Türkiye Solu'nun «Olağanüstü Dönem»de «Balyoz» tatbikatı ile baskı ve işkence altında tutulmasını tasvip etmişler, hatta el altından kışkırtmışlardır. Bu bakımdan 12 Mart sonrası «Olağanüstü Dönemi»nin açık bir finans kapital diktası olduğunu artık kimse inkâr edememektedir. Finans kapital mihrakları işçi sınıfı, güçlenen devrimci mücadele ve tüm halk kitleleri karşısında, aralarındaki çıkar çelişkilerini bir kenara bırakarak ortak bir «cephe» oluşturur. Dün böyleydi, bugün böyledir, yarın da böyle olacaktır.

Şimdiye kadar incelenen iki dev holding, yani Koç Holding ve Hacı Ömer Sabancı Holding tarihsel gelişimleri bakımından karşılaştırıldıklarında şu gerçeği görüyoruz. Koç Holding yada Koç Ailesi'nin kontrolundaki «sermaye» hemen Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra palazlanmağa başlayan ve özünde tek partili dönemde C.H.P. nin, yani devletin desteğinden yararlanarak finans kapital niteliğine ulaşan yerli bezirgân sermayedir. 2. Dünya Savaşı sona erdiği sırada, Koç «sermayesi» gelişiminin büyük bir kısmını sağlamış ve önemli kilit noktalarını (ekonomi ve politikanın) büyük ölçüde etkileyebilecek güce ulaşmıştı. Bununla Koç «sermayesi»nin 2. Dünya Savaşı sonrasının «olanak» ve «fırsat»larından yararlanmadığını söylemek istemiyoruz. Belirtilen özünde, 1923—1945 arasında Koç «sermayesi»nin, devlet fideliğinde büyüyerek finans kapital niteliğine varmış bulunmasıydı. Oysa, Sabancı «sermayesi»nin gelişimi 2. Dünya Savaşı sonrası ortamında ortaya çıkmış ve bu gelişim özellikle Demokrat Parti iktidarı ile ivme kazanmıştır. Nitekim Koç'un başlangıçta tarımla ve tarımla ilgili ürünlerle hiç ilgilenmemesine karşılık, Sabancı «sermayesi»nin daha başlangıcında Demokrat Parti'nin çok tuttuğu büyük toprak kapitalistlerinin serma-

yesi vardır. Sabancı «sermayesi» sadece Bayar'ın değil, Demokrat Parti yönetiminin tümünün destek ve teşvikini görmüştür. Bu bakımdan eski bürokrat C.H.P. nin kokusunu taşıyan Koç'a kıyasla Sabancı daha «halktan» dır, daha «sevimli» daha «sıcak»tır. Elbetteki bütün bunlar görünüştedir ve özünde her iki sermaye de finans kapital olarak nitelenen sermayeden başka bir şey değildir. Ama bu iki finans kapital mihrakının günümüzdeki tutumlarını ve özelliklerini daha iyi kavrayabilmek için, bu mihrakların hangi tarihsel koşullarda çıktıklarına, hangi örgütlü güçlerin desteğini sağladıklarına, bugün de hangi çevrelere daha yakın olduklarına bakmak gerekir. Örneğin Koç «sermayesi» ile tek parti dönemi devletinin bir ürünü olan Türkiye İş Bankası arasındaki «beraberlik» ve «yakınlık»a karşılık Sabancı «sermayesi» gücünün önemli bir kısmını, yine kendi kontrolundaki ve kendisinin bir bölümünü oluşturan, kendi yarattığı Akbank'tan almaktadır. Koç ve benzerleri bugün genellikle CHP — MSP «ortaklığı»nın karşısında yeralırlarken, Sabancı «sermaye» grubu daha ihtiyatlı bir politika izlemekte ve MSP ile belirli bir dirsek temasını sürdürmektedir. Bu tavır Odalar Birliği seçimlerine bile yansıdığı gibi, meşhur Özal kardeşlerden birisinin Hacı Ömer Sabancı Holding Genel Koordinatörü olmasına karşılık diğerinin CHP — MSP «ortaklığı»nda Tarım Bakanlığı görevini görmesi elbetteki bir raslantı değildir.

Biri tek parti dönemi C.H.P. nin diğeri ise D.P. nin koltuğu altında palazlanmış bu iki «dev» finans kapital mihrakına karşılık Yaşar Holding özellikle A.P. nin desteği ile gelişmiş nispeten daha yeni bir finans kapital mihrakı olarak göze çarpıyor ve gerçekten de her bakımdan yeni ve toy olduğunu, finans kapital'den beklenmiyecek bir «gayriciddilik», bir «çığırtkanlık», bir «efelik» edası ile ortaya koyuyor, bir kelimeyle «sonradan görme» olduğunu hiç saklayamıyor. Şimdi de bu «toy» Holding'i «teşrih masası»na yatıralım.

YAŞAR HOLDİNG A.Ş.

Yaşar Holding A.Ş., yine Yaşar Holding A.Ş. adlı broşürde kendisini tanıtma işlemine şöyle başlıyor: «Bizce, Türkiye, karma ekonomi prensiplerine ve Atatürk ilkelerine uygun olarak, hür demokratik rejim içerisinde sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarını çözmek ve plânlı kalkınma suretiyle bir Batı Avrupa Devleti olmak gayretindedir» (Bak: Yaşar Holding A.Ş. s. 3)

Oysa, aynı broşürün «ingilizce» yayımlanan kopyasında, bu ifade şöyle değiştiriliyor: «Türkiye'nin temel (başlıca) hedefi hür demokratik sistem çerçevesinde ve kurucusu M. Kemal Atatürk'ün tespit etmiş olduğu ilkelere uygun olarak, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarını çözmek ve böylece Batı Avrupa'nın ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeleri arasında yeralmaktır.» (Bak: Yaşar Holding Corporation. s. 3)

Görüldüğü gibi, broşürün İngilizce kopyasında:

1 — Karma Ekonomi,

2 — Plânlı Ekonomi deyimlerine yer verilmiyor.

Türkçe broşür, daha sonra şu şekilde devam ediyor: «Gerek toplum yapısında gerekse sanayi sektöründe meydana gelen, gelişmeler, eğitim, konut, halk sağlığı, nüfus plânlaması, şehirleşme ve işsizlik gibi büyük sosyal sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlar içersinde eğitim kadar önemli olanı şüphesiz ki işsizlik sorunudur. Her nekadar bu sorun dış ülkelere iş gücü sevki suretiyle halledilmek istense de, bu hiç bir zaman nihai bir çözüm yolu olmayacaktır. Bu sebeple memleketimizde halen mevcut olan büyük iş ve tüketim ihtiyacı ancak fazla yatırım ve üretimle karşılanabilir.» Bu bölümün İngilizce broşürde yer alan karşılığı ise şu şekilde: «Son 10 yıl içinde Türkiye'deki ekonomik gelişme gayretlerinin sonucunda ortaya çıkan gelişmeler, hiç şüphesiz eğitim, nüfuz, şehirleşme, konut, kamu sağlığı ve işsizlik alanlarındaki yeni sorunları günışığına çıkarmıştır. Bu sorunlar arasında eğitim ve işsizlik sorunları, diğerlerinin en önemli belirleyicileri olarak göze çarparlar.»

(Bak: Yaşar Holding Corporation. s. 3)

Aynı olması gereken bu iki bölüm arasında da şu önemli farklılık mevcut:

İngilizcesinde dış ülkelere işçi sevkimizden bahsedilmiyor. Bu konu geçiştiriliyor. Elbetteki «Batılı dostlarımız» bu konudaki gerçekleri, bizim yerli finans kapitalden daha iyi biliyorlar. Çünkü, «Dış Ülkeler»e işçi sevkimizi belirleyen dostlar da bu «Batılı dostlar». Dolayısıyla bu konuya değinmek biraz fazlaca işgüzarlık olacak. Bu bakımdan konuya değinilmiyor bile.

Ve daha ilerde, Türkçe broşürde: «Yakın tarihimize kadar içe dönük mevzuat ve kapalı bir ekonomi politikası sürdüren memleketimizde ekonomik hayatın büyük çapta ithalâta yönelmesi ve münferit ufak teşebbüsler nedeni ile verimli olmayan faaliyetlere bağlı kalması, söz konusu sorunların çözümlenmesini engellemiş ve Türkiye'nin kalkınmış ülkeler seviyesine ulaşmasını bütün istek ve iyi niyetlere rağmen geciktirmiştir.» (Bak: Yaşar Holding A.Ş. s. 3)

Bu bölümün İngilizcesi ise şöyle çevrilebilir: «Son (10) yıllara kadar uygulanan ve kendine yeterliliği vurgulayan ekonomi politikası küçük ve verimsiz kuruluşların ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği gibi, aynı zamanda yatırım fonları ve döviz kaynakları sıkıntıları çeken kapalı bir ekonomi yaratmıştır. Böyle bir ekonomik yapı, ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarının üstesinden gelecek tek yol olan, temel bir sanayileşme çabasının gerektirdiği düzeydeki yatırımları hiç bir zaman yaratamazdı.» (Bak: Yaşar Holding Corporation s. 3)

Bu bölümün Türkçe ve İngilizce karşılıkları arasındaki farklar neler?

1 — İngilizce'sinde «mevzuat»tan hiç bahsedilmiyor. Bu konudaki yakınma Devlet Baba'ya yapılıyor. Devlet Baba hedef alınıyor. Olaki İngilizcesinde böyle yazıldığında Devlet Baba gücensin.

2 — İngilizce'sinde ülkenin ekonomik yapısı adeta «mahkûm» ediliyor, yerden yere vuruluyor. Bu yapıyla kalkınmanın gerçekleştirilemiyeceği dile getiriliyor. Oysa Türkçesi bayağı «ılımlı». Olumlu istek ve iyi niyetlerin varlığı kabul ediliyor.

Yine daha ilerde ve Türkçe broşürde: «Yaşar Holding Anonim Şirketi, geçmişteki tecrübelerin ışığı altında kendi mütevazi ölçüleri ile şirketleri arasındaki dayanışmayı ve koordinasyonu sağlamak, yatırımlarını arttırmak, yeni iş sahaları yaratmak DAHA ÇOK VERGİ VERMEK, ve böylece Türk Ekonomisinin güçlenmesine katkıda bulunmak için kurulmuştur.» (Bak: Yaşar Holding A.Ş. s. 3)

Bu bölümün İngilizcesi şu şekilde yazılmış: «Yaşar Holding son on onbeş yıl içerisinde, çok iyi koordine edilmiş bir çaba ile önemli sayıda yatırımı biraraya getirmede başarı sağlamış birkaç kuruluştan birisidir. Bu, (özellik) Holding'e «boyut»un önemli bir etken olduğu sanayilerde yatırım yapabilme yeteneğini kazandırmış, böylece birikmiş sermaye eksikliği yüzünden, şimdiye kadar, hemen hiç yanaşılamıyan yeni alanlar açılmıştır. Sonuç, daha gelişmiş bir yatırım, üretim, istihdam ve vergi gelirleri düzeyidir. Bugün Yaşar Holding topluluğundaki «Kuruluşlar», toplam olarak 167 milyon TL. nın üzerindeki bir sermayeyi temsil etmekte ve 2.000 in üzerinde eleman istihdam etmektedirler.» (Bak: Yaşar Holding Corporation. s. 3)

Türkçe ve İngilizce metinler arasındaki farklar şunlar: Türkçe metinde Yaşar Holding'in amaçları, «mütevazi ölçüler içerisinde», şirketleri arasındaki dayanışmayı sağlamak, yeni iş sahaları yaratmak, ve DAHA ÇOK VERGİ VERMEK şeklinde tanımlanıyor. «Ecnebiler» özellikle vergi konusundaki bu «yurtseverce fedakârlıkları» hiç yutmayacakları için, İngilizce metinde daha teknik bir dil kullanılıyor, kuruluş hakkında somut bilgiler veriliyor. Ayrıca İngilizce metinde, Yaşar Holding hiç te «mütevazi ölçüler içerisinde olan bir kuruluş» gibi değil de «son yıllarda önemli sayıda yatırımları biraraya getirmede başarı sağlamış, birkaç kuruluştan birisidir» diye tanıtılıyor. Yani, Türkçe metinde, tabir yerindeyse «esnafça» bir dil kullanılıp, yakınmaya daha çok yer verilirken İngilizcesinde «modern sermaye»nin dilinden yararlanılmak isteniyor. Çünkü kendi içimizde, ne kadar «bezirgân», ne kadar «alaturka», ne kadar

«Osmanlı» olursak olalım, «Ecnebi» karşısında daima en koyu bir şekilde «Batılıyız»dır.

Ve son olarak Türkçe metinde şöyle bir ifadeye yer veriliyor: «Hür ve Batılı demokrasilerde Holding tipi kuruluşlar ülke ekonomisinin gelişmesinde istisnasız olumlu sonuçlar vermektedir. Aynı sonuçların Türk Ekonomisi içinde geçerli olduğuna ve karma ekonomi prensiplerine uygun olarak teşkilâtlanan hür teşebbüsün, milli ekonomi ve sosyal yapıdaki olumlu katkısına inanan Yaşar Holding Anonim Şirketi, bugüne kadar çeşitli faaliyetleriyle Türk Ekonomisine önemli ölçüde hizmet etmiştir.» (Bak: Yaşar Holding A.Ş. s. 3)

Şimdi bu bölümün İngilizcesinin çevirisini verelim: «Kuvvetle inanıyoruzki bu gibi 'birleşimler', kendi üyelerinin çabalarını kaynaştırmak suretiyle bir grup halinde ekonominin gelişmesine tek tek yapacakları katkıların toplamından daha büyük katkıda bulunabilirler. Grup bilimsel ve teknolojik yeniliklerden daha iyi yararlanabileceği gibi daha yüksek düzeylerde yatırımları gerçekleştirebileceğinden başarı için daha büyük bir potansiyeli de içerir. Bu bakımdan Yaşar Holding'in Türk ekonomisine Bilim, Birlik ve Başarı yoluyla katkıda bulunmasını amaç olarak benimsemiş bulunuyoruz.» (Bak: Yaşar Holding Corporation. s. 3)

İki metin arasındaki farklar: İngilizce metinde «Vatan, Millet, Sakarya Edebiyatı» yapılmıyor. Ayrıca «Hür ve Batılı» demokrasilerden de söz edilmiyor. Bunlar dan başka, yine «karma ekonomi» gibi, finans kapital fideliği olan devlet kapitalizmini gizlemeğe çalışan bir gölge deyim kullanılmıyor. Türkçe metinde, olur olmaz her yerde, «hür teşebbüs» diye yırtılınırken, İngilizce metinde, nice birleşmenin yaratacağı nitel değişimlerle yatırımlar ön plâna çıkartılıyor.

Özetle, aynı kuruluşun biri Türkçe diğeri İngilizce olarak basılmış tanıtma broşüründe, hem deyiş, hem de kapsam ve amaç bakımından önemli farklar, yada farklılıklar göze çarpıyor. Türkçe metinde, devlete yakınan ve sığınan «bezirgânca,» ve «esnafça» bir tutum benimsenirken, İngilizce metinde «Batılı» kuruluşların tanıtma broşürleri taklit ediliyor. Bu farklılık bile yerli finans kapitalin özündе yabancı finans kapitalle ortaklık içerisindeki bezirgân kaynaklı bir sermaye olduğunu ve gelişim süreci içerisinde sırtını devlete dayadığını somut bir şekilde ortaya koymuyor mu?

Yaşar Holding'in İştirakleri

Daha ziyade İzmir yöresinde faaliyet gösteren ve yine daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle 1960'lardan sonra, A.P. iktidarı döneminde gelişen ve bu bakımdan da A.P. nin en «cazgırca» sözcülüğünü ve borazancıbaşılığını yapan Yaşar Holding'in iştirakleri, şu şekilde sıralanabilir:

TABLO VII

Yaşar Holding Anonim Şirketinin İştirakleri

Kuruluşun Adı	*Yaşar Holding A.Ş. nin Sermayesine İştirak Payı*
1 — DYO Boya Vernik ve Reçine Fabrikaları A.Ş.	% 88.25
2 — DYO ve SADOLİN Sentetik Selülozik Boya ve Vernik Fabrikaları A.Ş.	50.13
3 — Türk Tuborg Bira ve Malt Sanayii A.Ş.	25.00
4 — AREV Boya ve Kimyevi Mad. İth. ve İhracat A.Ş.	57.50
5 — OTAK Proje Mühendislik ve İnşaat A.Ş.	54.00
6 — BOTAŞ Bornova Teneke ve Ambalaj Sanayii A.Ş.	75.71
7 — DESA Demir Kazan ve Makina Sanayii A.Ş.	45.00
6 — 1001 GECE Turizm ve Ticaret Anonim Ş.	60.00
7 — PARK Turistik İşletmeler Anonim Şirketi	36.75
8 — TİFSET Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.	81.50
9 — YAŞAR Dış Ticaret A.Ş.	40.00

(Kaynak: Yaşar Holding A.Ş. İzmir, adlı tanıtma broşürü)

Yaşar Holding'in bu iştirakleri dışında yeni yatırımları ise Altın Yunus Çeşme Tatil Köyü A.Ş. Pınar Süt Mamulleri A.Ş. ve Ege Gübre Sanayi A.Ş. olarak sıralanabilir.

Yaşar Holding ve Bu Holding'e Bağlı Bazı Şirketler Hakkında Kısa Bilgiler :

Yaşar Holding Anonim Şirketi 1968 yılında 2 milyon TL. sermaye ile kurulmuş aynı yıl içinde bu sermaye 20 milyon TL. na çıkartılmıştır. 1970 yılında ise bu sermaye 50 milyon TL.na yükselmiştir. Bugün Holding'in sermayesi 75 milyon TL. dır. Diğer bir deyişle 5 yıllık çok kısa bir süre içerisinde Holding'in sermayesi 38 kat artmıştır. Holding'in İdare Meclisi Durmuş Yaşar (baba), Selçuk Yaşar (mahdum), Selman Yaşar (mahdum) İsmail Paya ve Hüseyin Tosun'dan oluşmaktadır. Durmuş Yaşar Umumi Heyet Başkan, Selçuk Yaşar İdare Meclisi Başkanı, Selman Yaşar İdare Meclisi Başkan Vekili olarak «görev» görmektedirler, bu «halka» açık şirketlerden oluşan Holding'te.

1 — DYO DURMUŞ YAŞAR VE OĞULLARI BOYA VERNİK VE REÇİNE FABRİKALARI A.Ş.

1954 yılında limited bir şirket olarak faaliyete başlamış bulunan DYO 1965 yılında 1 milyon TL. sermayeli bir anonim şirket haline dönüşmüştür. Faaliyet alanı plâstik ve sentetik inşaat ve oto boyaları, yağlı boyalar vernik, terebentin, boya fırçaları ve boya yardımcı maddeleri olan DYO'ya bağlı 5 fabrika bulunur. Personel adedi, 1973 yılında 359 olup, İdare Meclisi nin beş üyesinden birisi de Durmuş Yaşar'dır.

2 — DYO VE SADOLİN SENTETİK SELÜLOZİK BOYA VE VERNİK FABRİKALARI A.Ş.

1963 yılında kurulmuş olan bu şirkette 442 kişi çalışmakta olup İdare Meclisi Başkanı yine Selçuk Yaşar, İdare Meclisi Başkan Vekili Selman Yaşar, İdare Meclisi üyelerinden birisi de baba Durmuş Yaşar'dır. Şirkete bağlı olarak çalışan üç fabrika vardır. Bunlar Sanayi Boyaları Fabrikası, Matbaa Mürekepleri Fabrikası ve Alkyd ve Polyester Sentetik Reçineleri Fabrikaları'dır. İdare Meclisinde, Sadolin'i temsilen, Dan Sadolin isimli «kefere» de bulunur.

3 — TÜRK TUBORK BİRA VE MALT SANAYİİ A.Ş.

Danimarka finans kapitali ile ortaklık oluşturmak üzere kurulan bu şirket 1969 yılında tesislerinde faaliyete geçmiştir. Personel adedi 570 olan şirketin İdare Meclisi Başkanı Selçuk Yaşar, İdare Meclisi Başkan Vekili Selman Yaşar'dır. Yedi kişilik idare meclisinde ayrıca dört «kefere» bulunur.

Türkiye İş Bankası'da «ortaklar» arasındadır.

4 — DESA DEMİR KAZAN VE MAKİNA SANAYİİ A.Ş.

1960 yılında Zafer Tayyar İlercil tarafından faaliyete geçirilen bu firma 1965 yılında 400.000 TL. sermayeli bir komandit şirket haline getirilmiştir. 1970 yılında, firmanın «sermayesinin arttırılması» zorunluğu ile karşı karşıya kalınınca Yaşar Holding A.Ş. nin kuruluşları arasına girmiş, daha doğrusu, «büyük balık» tarafından yutulmuştur. Şirkette 221 kişi çalışır İdare Meclisi Başkanı Selçuk Yaşar'dır. Zafer Tayyar İlercil'e gösterdiği anlayış için de bir idare meclis üyeliği verilmiştir.

5 — TİFSET

İzmir'de Ekspres Milliyet ve Ticaret Gazeteleri'ni basan bu şirkette 161 kişi çalışmakta olup daha önce de belirtildiği gibi 8 milyon TL. lık sermayesinin %81..50 si Yaşar Holding'e aittir. Koç Holding'te ortaklar arasındadır. İdare Meclisi Başkanı Selçuk Yaşar'dır. Daha önceleri bu şirkete ait tesislerde basılmakta olan «Devir» en sonunda finans kapital — tefeci bezirgân kaynaşımının en somutlaştığı kesimlerden birisi olan Bab-ı

Ali'ye taşınmıştır. Bu üstün eseri hakkında Yaşar Holding kendi ağzından şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: «HÜR TEŞEBÜSÜN YAYIN ORGANI OLAN DEVİR gerek baskı gerek muhteva yönünden beğenilen bir dergi olmasına rağmen, kârlılık yönünden maalesef bekleneni vermekten çok uzaktır. Halen Tifset için maddi bir yük teşkil etmektedir. Bu derginin basın hayatının merkezi olan İstanbul'a taşınması ile daha iyi bir sonuç alanıcağını ummaktayım. (Selçuk Yaşar'ın Yaşar Holding İdare Meclisi Başkanı olarak 1973 yılı Adi Umumi Heyet Toplantısı'nda yaptığı Konuşma. Yaşar Holding Anonim Şirketi. 1973 Yılı Faaliyet Raporu s. 14)

6 — EGE GÜBRE SANAYİİ A.Ş.

Türkiye İş Bankası'nın da ortakları arasında bulunduğu bu şirket Yaşar Holding'in başı çekmesiyle ve 4 milyon TL. sermaye ile faaliyete geçmiş ve kısa bir süre sonra sermayesi 150 milyon TL. na çıkarılmıştır. Daha sonra 200 milyon TL na çıkarılan sermayenin 160 milyonu «halk»tan sağlanmıştır. Projenin yürütümü ve teknik kontrol bir yabancı yerli sermaye ortaklığı olan TÜMAŞ ve Danimarkalı Halbor Topsoe firmalarına verilmiştir. Türkiye teknik elemanları ve özellikle yurtsever inşaat mühendisleri hem Tümaş hem de Haldor Topsoe'yi «yakinen» tanırlar.

Holding'in Yatırım Tutarları ve Kârlılığı :

1973 yılında Yaşar Holding mevcut kuruluşlarının yanında Altın Yunus, Pınar Süt Mamulleri ve Ege Gübre Sanayii gibi kuruluşlardaki faaliyet ve yatırımlarını arttırmış ve örneğin Altın Yunus büyük bir tantana ile Haziran ayı içinde işletmeye açılmıştır. Holding ve Holding'e bağlı şirketlerin 1973 yılı içindeki toplam yatırımları 129 milyon TL. nı bulmuştur.

TABLO VIII

HOLDİNG'E DAHİL BÜTÜN ŞİRKETLERİA TOPLAM KÂR, CİRO, ÖZVARLIK VE PERSONEL SAYISINDAKİ GÖRÜŞMELER

Yıllar	*Toplam Kâr*	*Ciro*
1972	71 Milyon TL.	453 Milyon TL.
1973	98 Milyon TL.	601 Milyon TL.
Artış	% 38.0	% 32.7

Özvarlık	*Öz Sermayeye Göre*	*Ciroya Göre*	*Pers.*
162 Milyon TL.	% 44	% 16	2144
281 Milyon TL.	% 35	% 16	2736
% 78.5			% 22.5

(Kaynaklar: Yaşar Holding Anonim Şirketi Faaliyet Raporları, 1972-1973)

Görüldüğü gibi, «Olağanüstü Dönem»in «Olağan» şartlarında, Yaşar Holding'in tatlı kârları büyük ölçüde artmış ve Holding'e dahil şirketlerin özvarlığındaki artış bir yıl içerisinde %73.5 lik bir oranla 119 milyon TL. olmuştur. Böyle bir «gelişim» bile Yaşar Holding'in «Devir» gibi bir trajı komik dergiyi neden çıkarttığının, neden bu dergide, D.P. ve A.P. kılıç artıklarına yer verdiğinin, neden her vesileyle demokrasi düşmanlığı yaptığının açıklanması için yeterlidir.

Yaşar Holding «Tipik» Görüşmeleri ya da «Hayat Felsefesi»

1 — Sermayenin «Kutsal Amaçları» Hakkında :

«Millet olarak, devlet olarak kalkınma modelimizi seçmiş (devlet olarak evet; fakat bu sözde modelin seçilmesi ile milletin uzaktan yakından bir ilişkisi yok. Bu model millete rağmen seçilmiş) tespit

etmiş olmamıza rağmen, zaman zaman ve hatta sorumlu mevkilerdeki kişilerden da. hi (ülkemizde bir sorumlu mevki sahipleri vardır bir de sorumsuz mevki sahipleri ki bu ikincilere genellikle iyi saatte olsunlar'da denilir) genel politikamıza (yani Türkiye finans kapitalinin genel ekonomi politikasına)ters düşecek görüşler beyanatlar (beyanat, beyan'ın çoğulu olduğuna göre beyanatlar da beyanlarlar oluyor. Yani kelime pekiştiriliyor) Az gelişmişlikten kurtulmanın yolu (Bakalım neymiş?) sanayi toplumu olmanıza (biz bunu daha önce de duymuştuk bir yerde) bağlıdır. Biran önce hayâl dünyasından kurtulup gerçekleri görmek lâzımdır. (Türkiye'de bir finans kapital tahakkümü vardır, gerisi fasa fisodur. Ortalığı bulandırmayın, demek istiyor.) Büyük sermayedar (küçüğü de var), büyük yatırımcı yaşantısını daha yükseltmek için değil memlekete hizmet için, iş sahası yaratmak için yatırım yapmak istiyor (demek ki neymiş? Sermayedar sömürücü değil vatan kurtaran aslanmış) (Bak: Selçuk Yaşar'ın Konuşması Yaşar Holding 1973 s. 5). Yılı Faaliyet R.

2 — «Yabancı Sermaye» Hakkında :

«Öte yandan teknolojik gelişmeden yararlanma hızı yüksek olmayan sanayiin rekabete açılma gücü çok sınırlıdır. Tam bir ortak pazar ülkesi olmaya hazırlanan yurdumuzun bu gerçeği gözönünde tutularak, körü körüne bir yabancı sermaye düşmanlığına karşı çıkmak gerekir. Yeni teknoloji getiren, memleket kalkınmasına katkıda bulunan yabancı sermaye teşvik edilmelidir. Know-how, lisans, patent harcamalarını önlemek ya da bazı suni tedbirlerle sınırlamak memleketin hayrına değildir. (Yani finans kapitalin hayrına değildir) Tecrübe herzaman kazanılmaz bazen de satın alınır. Yabancıların yıllarca süren çalışmalarının (yani hem kendi işçi sınıflarını hem de uydu ülkeler halklarını sömürmelerinin), bilimsel araştırmalarının sonuçlarını bize karşılıksız bedelsiz aktarmaları her halde beklenemez. (Çünkü kapitalizmde herşeyin bir fiyatı, bir değişim değeri vardır)» (a.g.e. s. 5.)

Ve aynı şekilde: «Ham petrol ihtiyacımızın daha büyük bir kısmının yurt içinden karşılanması bakımından aramaların süratlendirilmesi için devletçe her türlü imkânın seferber edilmesi yerinde olacaktır. Bugün için gerektiği gibi kullanamadığımız bu yeraltı servetimizin dünya sanayiinin petrol ikamesi olarak keşfedeceği yeni bir maddeyi kullanmaya başlaması ile bütün değerini kaybedeceğini unutmamak gerekir. Yani 'kaynağı nasıl olsa bizde, teknolojik gücün o seviyeye geldiği zaman istifade ederim' ya da 'petrol millî bir sorundur, yabancılar karışmamalıdır' gibi demogojik sözler (kimin enternasyonel olduğu, kimin kökünün dışarda olduğu ortada. Türkiye finans kapitali için ülke kaynaklarının halkımızın çıkarları yönünde kullanılması demogojidir. Yapılması gereken yabancı yerli finans kapital sömürüsüne engel olunmamasıdır) memleketin hayrına değildir (Neyin memleketin hayrına olduğunu bir yerli finans kapital bir de onun bekçi köpekliğini yapan iyi saatte olsunlar bilebilir). Milli servetlerimizi zamanında ve süratle değerlendirmek gerekir. Bu sırada gerekirse yabancı teknolojiden de istifade edilmelidir (Ülkenin somut koşullarına uygun yabancı teknolojiden yararlanmaya kimsenin bir şey dediği yok. Yurtseverlerin tümü yabancı sermaye sömürüsüne karşı çıkıyorlar) Memleket menfaati her şeyimi kendim yapacağım diye kabuğuna çekilmekte değil dünyayı daha çok tanımak, bizden ileri medeniyetlerin buluşlarından da yararlanarak ekonomik büyümemezi daha da hızlandırmaktâdır.

Bugün Akdeniz ve Karadeniz'de petrol arama hakkı yalnız T.P.A.O'na verilmiştir. Bu şirket aramayı kaç yılda gerçekleştirebilecektir? Eğer T.P.A.O. buradan petrolü 10 yıl sonra verecek ve biz de petrol için on yılda 15 milyon dolar dışarıya ödeyeceksek (Türkçe kendilerinin biz aynen veriyoruz) bu politikanın faydalılığı, verimliliği iddia edilebilir mi? (Yabancı petrol şirketlerinin Ecevit Hükümeti'nin, eskiye hükümetlere kıyasla da-

ha haysiyetli tutumları karşısında takındıkları tavır ve giriştikleri provokasyonlar, Yaşar Holding'in ne derece 'milli' bir hüviyete sahip olduğunu fazlasıyla ortaya koyuyor)» (Bak: a. g. e. s. 9.)

3 — «Devlet» Hakkında :

«Memleketimizin bir diğer önemli konusu da zarar eden Devlet işletmeleridir. Kamu sektörü kârlılık yönünden ekonomik boyutlarının verdiği üstünlükleri gereği gibi kullanamamaktadır. İktisadi Devlet Teşekküllerini ekonomiye yük olmaktan kurtarıp rantabl çalışmasını sağlıyabilecek bir reorganizasyon kadar memleketimize yararlı olabilecek pek az iş vardır. (Oysa İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin temel amaçlarının «özel sektör»ü geliştirmek, bu sektöre ucuz kaynak sağlamak ve yine «özel sektör'ün henüz göze alamadığı alanlarda faaliyet göstermek suretiyle, «hürteşebbüs» ün önündeki engelleri kaldırmak olduğunu çok iyi biliyoruz).

Dünyanın hiç bir yerinde Devlet ne iyi bir sanayici ve ne de iyi bir tüccar olabilmiştir. (Tüccarlığı bilmiyoruz ama, sosyalist ülkelerde Devletin nasıl bir sanayici olduğunu hem tarih hem de bu ülkelerin günümüzdeki durumları ortaya koyuyor. Selçuk Yaşar, çok yakınındaki İzmir Fuar'ını hiç ziyaret etmemiş gibi konuşuyor. Gerçeğin böyle olmadığını Selçuk Bey de çok iyi biliyor, ama görevi kendi zümre çıkarlarını sonuna kadar savunmak ve o da bu görevin gereklerini yerine getiriyor, her yöntemden yarar anarak; Oyunun kuralı bu), Devlet dokumacılık gibi her müteşebbisin başarı sağladığı sahalarda gücünü harcayacağına hür teşebbüsün henüz girişemediği ağır sanayi yatırımları ile alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmeli (işte baklayı çıkardı ağzından ve böylece hem tarih açısından ne kadar geleneksiz ve güdük ve, hem de ne kadar dışa bağımlı bir sermayenin sözcüsü olduğunu da ortaya koymuş oldu), sermaye piyasasını korumalıdır. (Devlet'in bundan açık ve kesin bir tanımı yapılabilir mi? Devlet — Sermaye Sınıfının Bekçiliği) Alt yapı yatırımlarının Devletçe zamanında tamamlanmaması hür teşebbüs yatırımlarını geciktirmekte veya maliyeti arttırarak pahalılığa sebep olmaktadır.

Türkiye'de devlet kendi esas görevlerini ağır bir şekilde ihmal etmekte buna mukabil hiç bir şekilde görevi olmayan konulara da el atmaktadır (Oysa sermaye düzeninde devlete görevlerinin ne olduğunu ancak sermayedarlar söyleyebilir). Sigara üretimini devlet kendi tekeline almıştır, sigara kuyrukları ortadadır, hava ulaştırmasını devlet tekeline almıştır hava meydanlarının ve THY'nın rezaleti ortadadır, demiryolu ulaştırmasını Devlet tekeline almıştır, yataklı vagonlarda seyahat edenler bilirler vagon restoranlarının hür teşebbüs yönetimindeki mükemmelliğini ve bugünkü rezaleti (Vagon restoranlarda çalışanlar ne yapsın, 'bu millete her şey öğretilmiş, ama uşaklık öğretilememiş' değil miydi?) Bu misaller açıkça önümüzde iken hala Devlet yeni sahalara el atsın, devletleştirsin denmektedir. Devlet bakkal dükkânı işletemez, lokantacılık yapamaz, bunlar meslek inceliği isteyen konulardır. (Sanki kışkırtıcı ajanlık, sanki işkence, sanki 'fail meçhul cinayet' 'meslek inceliği' istemezmiş gibi) Devlet esas görevlerine rücu etmeli (yani ağır sanayi yatırımlarını yapmalı, alt yapıyı emrimize hazır etmeli ve bakkalık, lokantacılık, yabancıya uşaklık gibi 'meslek inceliği' isteyen hizmetleri bize bırakmalı) ve bu görevlerini en iyi şekilde yapmalıdır. Ülke kalkınmasına yapabileceği en büyük katkı budur.» (a.g.e. s. 6)

4 — «Sermaye Eksikliği» Hakkında :

«Kalkınmak için yatırım yapmak zorunda olan geri kalmış ülkelerin en büyük dar boğazı sermaye eksikliğidir. Bu ülkelerin sermaye teşekkülünü sağlıyacak girişimleri teşvik etmeleri gerekir. Oysa Türkiye'de bunun aksi bir yola gidilmektedir. 1973 yılı içinde 'Dövize çevrilebilir Türk parası mevduat hesapları»na dayalı kredileşme imkânı kaldırılmıştır. Mevduat faizlerinin azaltılması tasarruf eğilimini ters yönde etkilenmiştir. Son olarak banka mevduat karşılıklarının %5 arttırıl-

ması ile piyasadan 3 milyar civarında para çekilmiştir. Devlet hür teşebbüsten aldığı bu kaynağı İktisadi Devlet Teşebbüslerinin finansmanında ve bazı destekleme alımlarında kullanmaktadır. Böylece Kamu Sektörü'nün israfı hür teşebbüse ödetilmek istenmektedir. (Oysa, gerçek bunun tamamen tersi, 'hür teşebbüsün' israfı sürekli olarak İktisadi Devlet Teşekküllerine ödetilir).

Zaten sermaye problemi içindeki yatırımcı daha da güç şartlar içine itilmiştir. Orta vadeli kredi, Eşlendirme Fonu faiz iadesi gibi sistemler işlememektedir. Kredi ve finansman konuları vergi mevzuatı gibi içinden çıkılmaz bir hale bürünmektedir .Türkiye'de gerçek yatırımcının ihtiyaçlarına cevap veren, bürokratik kaidelere ve formalitelere boğulmayan, basit usüllere ve süratle harekete cevap veren icraata ihtiyaç vardır (Sözün kısası, herşeye rağmen belirli ölçüde bir denge politikası yürütmek zorunda olan devlet, bu antik 'kerim devlet' anlayışını bırakmalı, tüm kaynak ve fonları Türkiye finans kapitalinin emrine hasretmelidir).

Sermaye temini yolunda son olarak büyük şirketlerin geniş çapta başlayan halka açılma hareketleri takdir edilecek ekonomik bir harekettir. Bilindiği üzere Yaşar Holding bu yola çok eskiden girmiş daha 1969 yılında çıkardığı tahvillerde kurulacak olan Pınar Süt Mamülleri ve Turistik Tesisler A.Ş. lerinin hisse senetlerinin halka açılmasında bu tahvil sahiplerine öncelik tanınacağı ilân edilmiştir...

Vatandaş, başarılı şirketlere, müteşebbislere inanmaktadır. Teminat bu şirketlerin başarılı yönetiminde ve itibarındadır (Sevsinler). Korkulması gereken şey bu büyük şirketlerin halka açılması değil, tecrübesiz ve bilgisiz kişilerin kurdukları plânsız ve programsız şirketlerdir. (Rekabet istemiyor. Türkiye ekonomisine finans kapitalisti niteliğine bürünmüş birkaç «aile» egemen olmalıdır, finans oligarşisi kalabalıklaşmasın, demek istiyor). Düne kadar aile şirketleri kaldılar diye tenkit edilenleri bugün halka açılıyorlar diye ten kit etmek en azından haksızlıktır, menfi ve karamsarbir davranıştır (Oysa ortalık güllük gülistanlıktır) Birbirimizin daima karşısında ve peşin hükümlü oldukça demokrasi nasıl yaşar. (Dinimize küfreden bari müslüman olsa). Batıda sosyal demokrasinin tatbikatı hür teşebbüs, devlet kontrolü, halka açılma ile beraber yürür. Bu üçü beraber yaşar.

Birini yok etmek yalnız birini kötülemek sosyal demokrasiyi inkâr etmektir. (İşte sosyal demokrasinin en 'veciz' tanımı. Finans kapital talanına karşı çıktın mı sosyal demokrasiye de karşı çıkmış olursun. Yoksa yurtseverlerin kurşunlanması, zındanlara tıkılması işkenceden geçirilmeleri, grevlerin ve tüm demokratik mücadele yöntemlerinin yasaklanması, sosyal demokrasiye hiç bir zarar getirmez)» (a.g.e. s. 7)

5 — «Halk Sektörü» Hakkında:

«Bugün bir de karşımıza, dünyanın hiç bir yerinde mevcut olmayan yeni bir icat çıkmaktadır 'Halk Sektörü' adı altında. Nedir bu halk sektörü? (Elinin körüdür ne olacak) Amacı kâr olmayan sosyal yardım kurumu, kooperatif ve sendika gibi kuruluşlar kâr elde etmek için sınai ve ticari yatırımlara girecekler. Unutmamak gerekir ki endüstri kuruluşları ancak vasıflı yöneticilerin idaresinde muvaffak olur. (Vasıflı yöneticilerin tümü ise finans kapitale kapılanmıştır) Bugün bu tür kuruluşlar kendi esas konularında hizmet vermekte zorluk çekmektedirler. (Neden? Çünkü finans kapital ellerini bağlıyor da ondan) Nereden ve nasıl bulacaklardır yüz milyonlarca liralık yatırımları yönetecek vasıfta idarecileri? (Hamamdan) Türkiye'deki iktisadi ortam büyük istikrarsızlık ve risklerle doludur. Bu ortamda muvaffakiyet gerçekten zordur (Kuran, musaf çarpsın, annem ölsün ki böyledir. Bize bakmayın bir pir aşkına vatan, millet için soyunmuşuz bu işe) Halkın dişinden tırnağından kesilen paraların (ifadenin bezirgânca niteliğine, antikalığına dikkat) sınai ve ticari tecrübeden yoksun bürokratların elinde böylesine büyük rizikolara sokulması, nasıl düşünülebilir? (Dolayısıyla, şimdiye kadar olduğu gibi bu fonlar bundan böyle de bi-

ze aktarılmalıdır. Başımıza yeni icat çıkartıp dümenimizi bozmayın)» (a.g.e. s. 9.)

6 — «Toplumsal Düzen» Hakkında :

«Mevcut düzenin aksayan yönleri varsa (ki olmayabilir ve düzen mükemmel bir şekilde işleyebilir de.) bunun çaresi yeniden sektörler icat etmek değil, düzende tashihler yapmaktır. Düzen değiştirilmez, düzeltilir (ki 'Düzen'in düzmeceliği belli olmasını ve millet yeni 'Düzen'ler peşinde dolaşmasın. Çetin Altan'ın kulakları çınlasın). Düzeltmek, kontrol etmek ise, Devletin görevidir. (Devlet halkı, işçileri, topraksız ve az topraklı köylüleri, yurtsever aydınlarla gençleri 'Düzeltmeli'dir ki «Düzen» de rahatça işini tutsun). Devlet bu görevi yerine getirmelidir. (12 Mart sonrasında olduğu gibi, Devletin esas ve temel görevi budur). Sonu belli olmayan maceralar (sonu belli olsaydı belki biz de yeralırdık, bu maceranın içinde) Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirmez, yeni sorunlar doğurur.» (a.g.e. s. 10)

7 — «İşverenler» Hakkında :

«Gördüğümüz kadarıyla, hür teşebbüs arasında birlik eksiktir. İş rekabeti, şahsi kırgınlıklar bir tarafa bırakılarak 'Vatan - Millet' işinde beraberce çalışmak ve bir baskı grubu olmak gerekir (Birlik ve beraberlik içinde olup halkın tepesine 'Balyoz' gibi inerek bir 'Baskı' ortamı oluşturalım ki Yunanistan'daki operet Generalleri de, Şili'deki CIA 'maaşlı 'Goriller' de, Şah Pehlevi'nin salak 'Savak'ı da bize parmak ısırsın, vay canına Türk'ler bizden de yamanmışlar desinler) İşverenler, birlik ve beraberlik içinde organize bir grup teşkil edemezlerse diğer güçler normal olararak hür teşebbüsü ezmeğe veya yoketmeğe çalışacaklardır. (Burada açık açık söyleyemiyoruz, ama halâ mütereddit olan 'işverenlerimiz' mevcutsa, «Balyoz» cunun elindeki dosyaları gösterip onların da göz lerini açmağa hazırız. Sözün kısası kökü dışarda olan 'düşman'ın başını ezmeğe bir 'Balyoz' operasyonu da yetmemiştir. Bir yenisini finanse etmeğe, kışkırtmağa yaratmağa, sonuna kadar desteklemeğe hazır olalım)» (a.g.e. s. 10)

8 — «İşçi Sınıfı ve Bu Sınıfın Mücadelesi» Hakkında :

«Sayın Ortaklarımız,

1972 yılında geniş bir şekilde tartışma alanına dökülen işçi işveren ilişkileri konusuna da özet olarak dokunmak isterim.

274 - 275 sayılı kanunlar iyi istişare edilmeden, Avrupa ülkelerindeki modeller incelenmeden (örneğin, İspanya'daki, örneğin Portekiz'deki modeller incelenmeden), biraz acemice düzenlenip kanun haline getirilmiştir. Bunların batı örneğine (hangi Batı?) daha uygun bir şekilde, bugünkü aksamaları da halledecek nitelikte yeniden düzenlenmesinde fayda görmekteyiz. Emek ve sermaye ilişkilerinde denge kurulması (Burada 'Denge'den maksat, sürekli olarak finans kapital çıkarlarını göz önünde tutan bir 'Dengesizlik'ten başka birşey değildir) ve aynı amaçla birlikte çalışılması zorunludur. (Yani herzaman olduğu gibi bundan böyle de finans kapitalle devlet elele yürümelidir). Bu zorunluk herşeyden önce memleketimizin menfaati, onun yarını içindir. (Yoksa biz zaten yarın çekip gideceğiz, 'öbür tarafa' malımızı, mülkümüzü de beraberimizde götüremiyeceğiz ki. Yaptıklarımızın hepsi milete kalacak). 'Kanundur bu, değişmez' 'Verilen haklar geri alınmaz' (Doğrusu böyle değil, hacı baba! 'Alınan haklar verilmez'. Kimin malını kime satıyorsun?) sözleri işçinin aleyhinedir. (Neyin işçinin lehine, neyin işçinin aleyhine olduğunu, ekmeğini verdiğimiz baldırı çıplaklar mı iyi bilecek, yoksa bizler mi?). Daha iyisini, daha güzelini yapmak gaye olmalıdır. Bu gayelerin gerçekleşmesi de bir takım fedakârlıklara bağlıdır (Ve bu fedakârlıklar da, 'Sistemin gereği olarak' işçi sınıfına ve tüm emekçi kitlelere düşüyorsa suç bizim mi? Biz 'dinamik' 've 'yaratıcı' bir sınıf olarak 'tarih'in bize verdiği görevi yerine getirip 'sermaye birikimini' sağlıyarak toplumumuzu tarım toplumu aşamasından sanayi toplumu aşamasına geçirmek için faaliyet göstermiyor muyuz? Bu arada bu geçiş ve geçiriş biraz kabaca

ve acılı oluyorsa, o da acemiliğimize bağışlanmalıdır. Hele sermaye bir biriksin, o zaman Batılı Dostlar' gibi biz de, karıncanın belini incitmemeyi öğreniriz. Ama şimdilik vakit çok erken)» (Yaşar, Holding İdare Meclisi Başkanı Selçuk Yaşar'ın 1972 Yılı Umumi Heyet Toplantısı'nda Yaptığı Konuşma)

İşte «ağırbaşlı», «oturaklı», «olgun ve dolgun» finans kapital mihrakları arasında biraz «yabani», biraz «vahşi» kalan Yaşar Holding'in yapısı ve görüşleri bunlar. Diğer finans kapital mihraklarına kıyasla daha «genç» daha «toy», daha «acemi» olan bu finans kapital mihrakı bugün ülkemizin demokratlaşma sürecinin karşısında en bağnaz bir şekilde yeralan ve her tavrı ve politikasıyla A.P. yi destekleyen bir kuruluş hüviyetinde göze çarpıyor. Yaşar Holding'in politik tutumunu en iyi yansıtan 'organ' ise Altemur Kılıç'ın başında bulunduğu 'Devir' Dergisidir. Bilindiği gibi bu dergiyi en iyi izleyenler finans kapitalistleri yada onların çığırtkanları değil, sosyalistlerdir. Çünkü bu dergide, A.P. yanlısı finans kapitalin tavır ve politikası, bazan en açık bir şekilde ortaya konulur, gelecekte ne gibi provokasyonların tezgâhlanacağı hakkında ipuçları verilir. Dergi sürekli olarak, ilkel bir anti - komünizm silâhına sarılarak 'iyi saatte olsunları' uyarır,' zinde kuvvetlerdeki huzursuzluklar'ı dile getirir ve 'Atatürkçülük' adına şimdiki hükümetin kellesini ister. Ülkenin parlamenter bir faşizm sistemi içinde yönetilmesinin gerekli ve hatta zorunlu olduğunu bazan açık bazan da kapalı bir şekilde savunur. Bununla beraber, nasıl Türkiye finans kapitali uluslararası finans kapital karşısında güdük, aciz ve zavallı ise 'Devir' de taklitçisi ve işbirlikçisi olduğu, Amerikan finans kapitalinin basın alanındaki en etkin temsilcilerinden Newsweek Dergisi'ne kıyasla o kadar güdük ve gülünçtür. Diğer bir deyişle, bir yerde zaaf ve zavallılığından da korkunç derecede zalim ve gaddar olabilen finans kapitalimizin dünya finans kapitali karşısındaki çapı konusunda en iyi fikir onun 'ideolojik sözcüsü', yani borazancıbaşısı ve goygoycusu 'Devir' gibi, artık Türkiye için 'devrini' çoktan kapamış, 'yaya organları'nda edinilebilir.

TRANSTÜRK HOLDİNG

Türkiye'nin Koç, Yaşar ve Sabancı Holding gibi 'dev' Holdinglerini, Transtürk Ticaret Anonim Şirketi'nin 'gelişmesi' sonunda ortaya çıkan Transtürk Holding A.Ş. izler. Transtürk Ticaret Anonim Şirketi'nin sahipleri, hisse senetlerini iştirak payı olarak koymak suretiyle, 1971 yılı içinde Transtürk Holding'i kurmuşlardır. Kurucuların sayısı 15 olup bunların ikisi Süren, 4 ü Piyale soyadını taşır. Kurucular arasında 'büyük armatör' Hayri Baran, anlı ve şanlı eski paşalarımızdan 'Faruk Güventürk', Türkiye finans kapitalinin mutemet adamlarından Memduh Yaşa bulunur. Memduh Yaşa'nın aynı zamanda Akbank İdare Meclisi Azası olduğu hatırlanacak olursa, finans kapital kuruluşları arasındaki bağlantılar gözden kaçmamış olur.

Transtürk Holding'in Kuruluş Amaçları:

«Transtürk Holding Anonim Şirketi Esas Mukavelesi:

Madde 4 - HOLDİNG'İN MAKSADI:

Holding'in kuruluş maksadı şunlardır:

a) Sermaye ve yönetimine katıldığı kurulmuş ve kurulacak sermaye şirketlerinin yatırım, finansman, organizasyon ve yönetim meselelerini birlikte veya toplu bir bünye içinde halletmek, bunlara yeni çözümler getirmek RİSKİ DAĞITMAK, KONJONKTÜR DALGALANMALARINA KARŞI YATIRIMLARIN GÜVENLİĞİNİ SAĞLAMAK ve böylece bu şirketlerin gelişmelerini ve sürekliliklerini temin etmek,

b) Katıldığı veya katılmadığı sermaye şirketlerine halkın tasarruflarının emniyet içinde iştirakini sağlamak, MEMLEKETİN KÜÇÜK SERMAYELERİNİN BİRLEŞMESİNİ TEŞVİK VE TEMİN ETMEK, böylece gerçek ve sağlam bir sermaye piyasasının teşekkülüne yardımcı olmak ve UFAK TASARRUFLARIN TERAKÜMÜNDEN BÜYÜK TEŞEBBÜSLERE MÜSAİT SERMAYE ŞİRKETLERİNİN TESİSİNİ SAĞLAMAK.

c) Bünyesindeki fonları birleştirmek, bunları arttırmak ve bu fonlarla yeni sermaye şirketleri tesis etmek, yeni yatırım sahaları yaratmak veya mevcutlara iştirak ederek kullandıkları teknolojiyi geliştirmek veya yenilemek.

Madde 5 — HOLDİNG'İN MEVZUU: Yukarda yazılı gayelerini gerçekleştirebilmek için, Holding kurulmuş veya kurulacak, herhangi bir konuda çalışan Anonim, Limited ve Kooperatif yerli ve YABANCI ŞİRKETLERİN SERMAYE VE YÖNETİMLERİNE KATILABİLİR.»

Holding'in esas sermayesi 150 milyon Tl. dır. Bunun 50 milyon TL. bidayet sermayesi olup, sermaye, 1971 yılında birinci tertip sermaye tezyidi ile 100 milyon TL. dır. Bunun 50 milyon TL. bidayet sermaye tezyidi ile de 150 milyon TL. na çıkarılmıştır. Bidayet sermayesinin % 61.08 i Fuat Süren'e aittir. Piyale ailesinin bidayet sermayesindeki payı %22.24— tür. Holding'in hisse senetlerinin adet ve sermaye bakımından dökümü ise şu şekildedir:

Grubu	*Hisse Adedi*	*Sermayesi*
A	100.000	50.000.000 TL
B	30.000	15.000.000 »
C	70.000	35.000.000 »
D	100.000	50.000.000 »
	300.000	150.000.000 TL.

A grubu hisse senetleri sahiplerine «oyda imtiyaz hakkı» tanınmıştır. Bu hisse senetleri sahipleri iki oy hakkına sahiptirler. Böylece, 'kurucu'ların hakimiyeti garanti altına alınmış olur. Holding'in ilk İdare Meclisi üyeliklerine seçilenlerin kimlik ve işlevleri de finans kapital kuruluşları arasındaki içli dışlı oluşu simgeler. İdare Meclisi Üyelerinden Lütfullah Bütün, Türkiye İş Bankası Anonim Şirketi Yenicami Şubesi Müdürüdür, Hayri Baran Denizcilik Anonim Şirketi İdare Meclis Reisidir; Memduh Yaşa, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Kürsüsü Öğretim Üyesi ve Akbank İdare Meclisi Üyesidir, Faruk Güventürk emekli korgeneraldir (ama generalin emeklisi de gene ne olsa generaldir); Cemil Parman Türk Cıva İşletmeleri Anonim Şirketi İdare Meclisi Reisidir, Tahsin Piyale Maktaş Makarnacılık ve Ticaret Türk Anonim Şirketi Piyale Makarnası İdare Meclisi Reisidir, Fuat Süren Makine Takım Endüstrisi Anonim Şirketi İdare Meclisi Reisidir ve Ahmet Taşkın ise Tezsan Takım Tezgâhları Sanayi ve Anonim Şirketi Murahhas Azasıdır. Görüldüğü gibi, çeşitli anonim şirketlerin idare meclisi reis ve üyeleri biraraya gelerek, Holding idare meclisini oluşturmuşlardır. Böylece holding'lerin kitaplardaki tanımına tıpatıp uygun bir yapı çıkmıştır ortaya.

Transtürk Holding'in Günümüzdeki Gücü :

31.12.1973 tarihi itibariyle Transtürk Holding A.Ş. ve iştiraklerinin toplam özsermayesi 457.000.000 TL'dır. Bu öz sermayede Transtürk Holding'in payı % 49.00 TL. 232.777.000 TL.'na ulaşmaktadır. Yine Transtürk Holding iştiraklerinin 1973 yılı toplam cirosu 822.993.763 TL. ve toplam kârı ise 108.431.000 TL.'dır. 'Halka Açılışı' nın birinci yılında 11.893.779 TL kâr eden Transtürk Holding'in ikinci çalışma yılındaki kârı % 100'ün üstünde bir artış göstererek 26.898.107 TL.'na ulaşmıştır

TABLO IX

TRANSTÜRK HOLDİNG'İN YÖNETİMİNDEKİ KURULUŞLAR

Kuruluşun Adı	*Transtürk Holding'in Sermayesindeki Payı*
Makine Takım Endüstrisi A.Ş.	% 42.95
Tezsan Takım Tezgâhları Sanayi ve Ticaret A.Ş.	41.50
Tamsan Tomruk ve Ağaç Mamulleri Sanayi A.Ş.	47.14
Evsan Ev Aletleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.	49.00
Comag Continental Magnezit Limited Şirketi	99.95
Transtürk Ticaret A.Ş.	94.54
Metal Ticaret A.Ş.	55.00
Çelik Makine Ticaret A.Ş.	55.00
Dima Ticaret A.Ş.	68.00
Transtürk Export Tarım ve Sanayi Ürünleri A.Ş.	59.60

TABLO X

TRANSTÜRK HOLDİNG'İN DİĞER İŞTİRAKLERİ

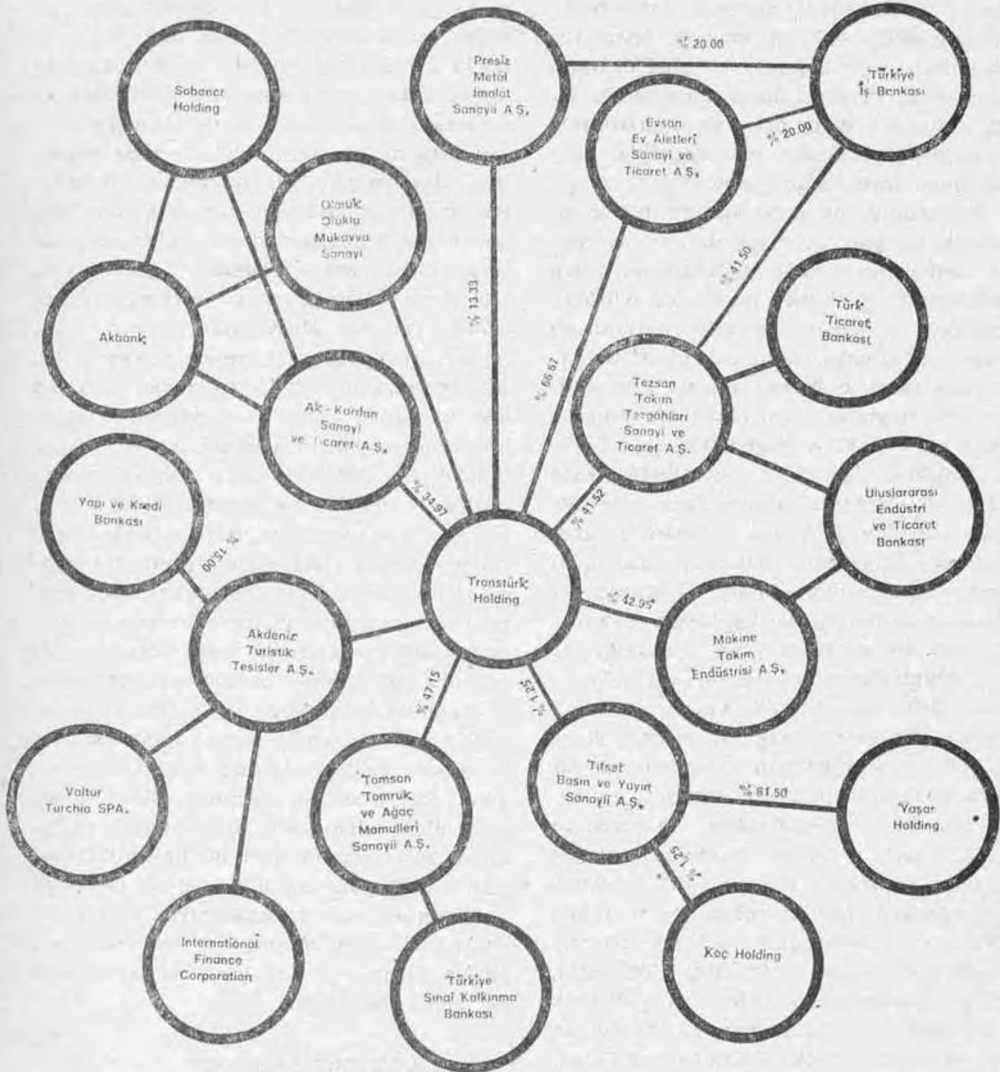
Kuruluşun Adı	*Transtürk'ün Sermaye Payı*
Olmuk Mukavva Sanayii A.Ş.	% 20.70
Ak - Kardan Sanayi ve Ticaret A.Ş.	34.97
Bemis - Besin ve Mısır Sanayi A.Ş.	11.00
Presiz Metal ve İmalât Sanayi A.Ş.	13.33
Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	10.00

TABLO XI

TRANSTÜRK HOLDİNG ANONİM ŞİRKETİNİN DİĞER BANKA VE HOLDİNGLERLE BİRLİKTE İŞTİRAKİ BULUNAN KURULUŞLAR

Kuruluşun Adı	*Diğer Banka veya Holdingin Adı ve Kuruluş Sermayesindeki Payı*	*Transtürün Payı*
Ak-Kardan Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Sabancı Holding	% 34.97
Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası	
Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	(%15.00)	10.00
Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	Valtur Turchia SpA	
Evsan Ev Aletleri Sanayi ve Tic. A.Ş.	International Finance Corp.	
Olmuk Oluklu Mukavva Sanayi A.Ş.	Türkiye İş Bankası (%20.00)	66.60
Presiz Metal İmalât Sanayii A.Ş.	Sabancı Holding	
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. AŞ.	Türkiye İş Bankası (%20.00)	13.33
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. AŞ.	Türk Ticaret Bankası	41.52
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. AŞ.	Türkiye İş Bankası (%41.50)	
Tamsan Tomruk ve Ağaç Mamulleri Sanayi A.Ş.	Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası	
Transtürk Holding Makine Takım	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	47.15
Endüstrisi A.Ş.	Uluslararası Endüstri ve Tic. Ban.	42.95
Tifset Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.	Koç Holding (%1,25)	1.25
Tifset Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.	Yaşar Holding (%81.50)	

Tablo XII.'de Belirtilen İştiraklerin Şematik Gösterimi

Buraya kadar verilen Koç, Sabancı, Yaşar ve Transtürk gibi holdinglerin dışında. TEKFEN HÜR HOLDİNG, DEVA HOLDİNG, KEBAN HOLDİNG, ERCANLAR HOLDİNG, KONUT HOLDİNG ve HASTAŞ HOLDİNG gibi holdingler ve ayrıca ülkemizdeki holdinglerin bir kısmından daha güçlü, tekelci bir etkinliğe sahip «dev» şirketler mevcuttur. Bununla beraber önümüzdeki dönemin bir «HOLDİNGLEŞME» dönemi olacağı apaçıktır. Ortak Pazar ile bağımlılık bütünleşmesi hızlandıkça, Türkiye finans kapitalinin çeşitli kesimleri, daha önce de belirttiğimiz nedenlerle (finansman, risk dağıtma, kapitalizmin ideolojisini yaygınlaştırma gibi) holdingleşmeyi daha bir ön plâna çıkaracak ve giderek «Devlet»ten, holdinglere belirli imtiyazlar sağlamasını talep edeceklerdir. Ve bütün bunlar da Türkiye sanayiinin gelişmesi ve ülke kalkınması teraneleri altında yapılacaktır. Oysa amaç, ülkemizdeki finans kapital egemenliğine yeni boyutlar, yeni olanaklar yeni fırsatlar sağlamaktan başka bir şey değildir. Nitekim şimdiden holdingleşmenin C.H.P. — M.S.P. Hükümeti'nce bile bir genel kurtuluş yolu sanılabileceğini görmekteyiz. Elbetteki burada kastedilen «Halk Sektörü»nün temelini oluşturan bir holdingleşmedir Fakat kapitalist ekonomik sistemin sınırları içinde kalındığı sürece, uygulanan yöntemlerin, son tahlilde ülkemizdeki dışa bağımlı ve çarpık kapitalizmin yararına olacağı da açıktır. Nitekim, ordu mensuplarının tasarruflarını bir araya getirmek suretiyle kurulan ve belirli kanuni imtiyazlardan yararlanan OYAK bugün Türkiye kapitalizmi içinde «faaliyet» gösteren diğer büyük tekelci kuruluşlardan, holdinglerden hiç te farklı değildir ve «sistem»in önemli bir parçası halinde gelişmektedir. Şimdiki hükümetin, işçilerin tasarruflarını biraraya getirmek ve bu arada «Devlet»e «nazım» bir rol vermek suretiyle «Halk Holding»lerini oluşturma teşebbüslerine ağırlık tanıması sonunda ortaya yapı ve işlev bakımından OYAK gibi kuruluşlar çıkacaktır. Bu arada ülkemizdeki finans oligarşisinin hükümetin bu gibi teşebbüslerine şiddetle karşı çıkması kimseyi şaşırtmamalıdır. Finans oligarşisi, «Halk Sektörü»ne, «Halk Holding»lerine «ideolojik» nedenlerle değil, çok daha pratik, somut ve günlük nedenlerle karşı çıkıyor. Küçük tasarrufların «Halk Sektörü»nde yoğunlaşması «hür teşebbüs»ün finansman kaynaklarını, hiç değilse «Halk Sektörü»nü tam olarak kontrolu altına alıncaya kadar, sınırlayacak ve «sermaye»nin fiyatını yükseltecektir. Türkiye finans kapitalinin ufku dardır, çünkü yaratıcı ve dinamik bir tarihi, övünelecek onurlu bir geçmişi yoktur, tarih sahnesine uluslararası finans kapitalin dürtütüsü ile tamamen asalak niteliklerle çıkmış ve bu asalaklığını zaman içerisinde yeni boyutlara ulaştırmıştır. Bu bakımdan, bir bakıma kapitalist sistemin yeni koşullara uydurulması ve yaşantısının uzatılması olan «sosyal demokrat» ekonomi politikasına bile karşı çıkması, uzun bir dönemi gözönünde tutarak oluşturulan plânlı teşebbüsleri kuşkuyla karşılaması doğaldır. Finans kapitalimiz halâ en fazla kârı, en kısa zamanda elde etmek yönetimi uygulamadan yanadır. Bu bakımdan ve bu anlamda, faaliyetlerini daha büyük zaman aralıkları içinde plânlayan «Batılı Dostlar»dan ayrılıyor. Bununla beraber, yerli finans kapitalin bu aceleciliğinde bu telaş ve hatta panik havasında treni kaçırdığının ve egemenlik döneminin sonuna gelmekte olduğunun sezisi yada bilincinin hiç mi rolü yok? Deccalın borusunu öttüreceği kıyamet gününden mi korkuyor parababalarımız? Uzun zaman dönemlerini kapsayan plânlamalardan kaçınarak «gününü gün etmeye» çalışması ölümcül bir yara aldığından yada alacağından ve tekelci kapitalizmin tarihin karanlıklarına gömüleceği günlerin hiç te uzak olmadığı gerçeğinden mi kaynaklanıyor? İşin bu noktası dikkate alınınca yerli finans kapitalin yangından mal kaçırma tavrı daha bir anlam kazanıyor.

Finans Kapitalin Ağzından Finans Kapital :

«Yabancı sermaye bugün en kârlı yatırım alanlarımızı GÜMRÜK DUVARLARIMIZIN ARKASINA ATLAYARAK ele geçirmiştir... Bu hali ile yabancı sermaye

nin Türkiye'nin sanayileşmesi ile değil bilakis sanayileşmemesi ile ilgili olduğu tereddüt etmeden söylenebilir...

Ekonomik bünyemizi kemiren bir diğer önemli hastalık, 'Montaj Sanayii' diye adlandırılan fakat aslında yabancı firmaların kötü bir komisyonculuğundan öte gitmeyen faaliyet dalıdır. Montaj Sanayii' nin süratle disipline edilmesi ve kontrol altına alınması lâzımdır...

Türkiye'de kredi düzeni yurt kalkınmasını engelleyecek, en azından onun hızını kısacak bir tarzda işlemektedir. Faiz ve komisyon yükü %25 i bulan bir kredi sistemi içinde, ciddi bir sanayileşme, dolayısıyla hızlı bir kalkınma sözkonusu olamaz... İş ve endüstri hayatını kendi aralarında parsellemiş olan çevreler... Montaj spekülasyon ve tefeci gelirlerini reddeden bir yatırım ve finansman anlayışına gidilmedikçe halkın parası halka düşman olacaktır. Zaten Türkiye'de oyun kuralı budur. Halktan çeşitli şekilde çıkan paralar halka düşman şekilde işletilir... Özel kesimde herşey belirgin ellerde gelişiyor, farkında olunmadan bütün bir ulus mahdut çevrelere hizmete mahkûm bir hayat yaşıyordu. Bu daha yetmiyormuş gibi fakir halkın dişinden tırnağından arttırdığı küçük tasarrufların bankalardan başka gidecek yeri olmadığı için, bu yoldan biriken milyarlar böylece küçük bir çenberin emrine tahsis edilmiş oluyordu... Bir kısım çevreler milletçe girişilen her reformun ve ileri hareketin yine karşısındadırlar. Ancak şimdi uyanan toplumun baskısı altında daha sinsi ve korkak metodlar içinde çalışmaktadırlar. Fakat bu çevreler halktan para toplarken, halkı tesislerine ortak etmek yerine tahvil satmak veya şirketlerinde halkı figüran gibi kullanmak suretiyle halkın paralarını verimsiz, değersiz şekilde yine halkın aleyhine kullanma yolunu tercih etmektedirler... Halbuki kurnaz çevrelerin tahvil yoluyla topladıkları paralar ise sadece bankalardan aldıkları gibi basit ve halkın tümüyle aleyhinde bir kredi sisteminden ibaret kalmaktadır. Böylece halk parasını değerlendirmek yerine bu parayı hem belirli çevrelerin emrine tahsis etmiş olmakta, hem de para değerinin devamlı düşmesi nedeniyle ana parasını da zaman içinde yitirmektedir.

Bu arada, sadece halka açık şirketlere tanınan imtiyazlardan yararlanmak ve halka açık şirketlere olan rağbeti istismar etmek için şirketlerini şeklen halka açıp halkı yanıltmakta olan gözü açık çevrelere de dikkati çekmek isteriz... Evet aslında devran yine ol devrandır. Sermaye piyasası ve halkın tasarrufları yine mahdut ellerde, çıkarlarına uygun şekilde kullanılmaktadır...

Halkın bu çenberden çıkabilmesi için, mücadele edenlerin ve halk sermayesini savunan vatanperver siyaset adamlarının tek yolu vardır: Paranın açtığı kapıları, satın aldığı stratejik noktaları ve bu noktalara yerleştirilmişleri iyi teşhis etmek, uyanık olmak ve kimlerin hangi noktalarda, kimleri seferber ettiğini dikkatle takip ederek, memleket gelişmesinin nasıl önlendiğini realist olarak teşhis etmektir.» (Halk Sektörü HASTAŞ'tan TÜRK HALKI'na. 1973).

Burada Hastaş'ın hangi maksatlarla nasıl ve kurulduğu, faaliyetleri, Hastaş — Hürriyet Kavgası'nın nitelikleri, Hastaş'ın bugünkü durumu üzerinde duracak değiliz. Daha geniş ve daha kapsamlı bir çalışma içerisinde bu hususlara da yer verilebilir. Bizim ortaya koymak istediğimiz gerçek; bir köşeye sıkıştırıldığı zaman, finans kapital mihraklarından biri olmaya yönelmiş bir kuruluşun, ülkemizin ekonomik yapısı hakkında temel doğruları nasıl dile getirdiğidir. Elbette Hastaş, bu açıklama ve suçlamaları, babasının hayrına yapmıyor, vatan - millet - nutuklarının ardında Hastaş'ın finansman güçlükleri ve kredi dilenmesi gerçeği yatıyor. Fakat burası, hiç değilse bizler için, işin sübjektif yanı. Hastaş, «mahdut çevreler» «Çıkar çevreler», «dar çenber» deyimleriyle içine girmeğe çalıştığı Türkiye finans oligarşisini kastediyor. Ve nitekim sonunda, temelde suçladıklarıyla belirli bir «birliktelik» içinde olduğunu şu şekilde dile getiriyor: «Bize fiilen vaziyet almış bankaları da, tarafsız kalanları da bugün ulusal kalkınma hamlemiz için, özel fonksiyonla-

rı olan (Bu özel fonksiyonların neler olduğunu daha önce görmüştük) Milli Kredi Müesseselerimiz olarak görüyoruz» (a.g.e.)

Görüldüğü gibi, «mahdut çevreler» «çıkarcılar», «bozuk kredi sistemi» hakkında daha önceden söylenenler bir kenara itilip, «Milli Kredi Müesseseleri»nin eteği öpülüyor. Fakat bu etek öpüşün yanında, en açık şekliyle ilkel ve kaba bir şantaj yöntemi de ihmal edilmiyor: «Sözle, propaganda sloganlarıyla değil; fiilen Türk halkının yanında olan, olması gereken Sayın Bankalarımızı şimdi TARİHİ BİR GÖREVE çağırıyoruz. HAŞHAŞ'IN HAKKINI VERİNİZ ve lütfen taşıdığımız ağır sorumluluğun itici gücü altında bizi çaresizlikle başbaşa bırakıp, HALKIN ÖNÜNE ÇIKARAK, HERŞEYİ ANLATMAYA MECBUR BIRAKMAYINIZ.

HEP BİRLİKTE, DOSTÇA, MİLLİ GÖREVLERİMİZİ YERİNE GETİREREK, Türk halkının mutluluğu için, *OMUZ OMUZA HİZMET EDELİM*» (a.g.e) Finans kapitalin «MAFİA» gelenekleriyle «KİRLİ» geçmişinin ve hiç te temiz olmayan «HAL ve GELECEK»inin bundan daha iyi bir tasviri ve tanımı yapılabilir mi? Bir köşeye sıkıştırıldığında, Tıpkı bir «Lumpen» gibi tüm «Dostlar»ını ele verir, kendini kurtarmak için değil anasını, «Yurdunu», «Vatanını» bile satar finans kapital. Hatta bu satıcılık ve aracılık görevini yerine getirirken bir köşeye sıkıştırılması bile gerekli değildir. «Satılmışlık» finans kapitalin «Tabiatı»nda «mündemiç»tir. Çünkü, özünde sözkonusu yurtda, vatan da onun yurdu, onun vatanı değil, halkın, ekmekçilerin ve yurtseverlerin vatanıdır.

dergiler/kitaplar

Ayın kitapları
Ayın dergileri

Altan Yalçın

TÜRKİYE RAPORU :

Uluslararası Hukukçular Birliği Hasat Yayınları/İnceleme - araştırma dizisi: 1, Türkçesi: İnce Pehlivan / 7.5 lira

1971 - 1973 yılları Türkiye emekçi halkı, yurtseverleri ve aydınları için yoğun acılar, umutsuzluklar taşıyan bir dönem olmuştur. Baskı ve zor'a dayanan tekelci kapitalizmin hegemonyası anılan yıllarda çıkar yolu «kılıflı faşizmi» tezgahlamakta bulmuş, «*Devletin temeline dinamit yerleştirmekle*» eşanlamlı bazı uygulamalara başvurmak gereğini duymuştu. Uzantıları, provokasyonları ve diğer incelikli oyunlarıyla günümüzde de etkisini sürdürmeye, Türkiye emekçi halkının demokratik mücadelesini yasal kılıflarla sindirmeye çabalayan Tekelci burjuvazinin 1971-1974 arasında giriştiği saldırgan ve faşist görünümlü uygulamalar Hukuk Devleti kavra-

mına sürülmüş bir *«kara leke»* olarak kalacaktır.

Bu saldırgan ve faşist görünümlü dönemde 1961 Anayasasının bir türlü uygulanmak bilmeyen, özünde bir çok özgürlüğü ve olanakları teminat altına alan maddeleri *«tebdil, tağyir ve ilga»* edilmiş, faşist uygulamalara Anayasal bir kılıf *«balyoz darbeleri»* ile geçirilmeye çalışılmıştır. Yine aynı dönemde hukuk dışı davranışlar Türkiye emekçi halkının gözünden gizlenmeye çalışılmış, basın yayın ve her türlü haberleşme araçları denetim ve gözetim altında tek yanlı haber, yorum ve gözlemleri yayınlamak durumunda bırakılmıştı.

Çağımız devleti yalnızca kendi yasalarının dar çevresinde yönetilmemektedir. *«Bir Devletin onuru,»* insanlık tarihinin uzun mücadeleler sonucu elde ettiği bazı uluslararası hukuki anlaşmalara uyması ya da uymamasına göre değerlendirilmekte ve bu anlaşmalara uyduğu ölçüde *«çağdaş Devlet» «onurlu» ya da «onursuz»* sayılmaktadır.

Bu anlaşmalardan en önemlisi *«İnsan hak ve özgürlüklerini uluslararası teminat altına alan»* Avrupa sözleşmesidir. Bir hukuk devleti olma iddiasını taşıyan devletlerin bu anlaşma hükümlerine uyup uymadığı uluslararası hukukçular tarafından oluşan bir komisyonca incelenir ve denetlenir. *Türkiye Raporu* 1971-1973 yılları arasında *«Uluslararası Hukukçular Komisyonu»* üyelerinin Türkiye üzerine yaptıkları inceleme ve araştırmaları kapsayan Hukuki bir inceleme niteliğindedir. Dar kapsamlı tutulmasına rağmen araştırma Mart 1971'den sonraki uygulamaları *«Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini»* imzalayan bir Devlet olarak Türkiyenin sorumlulukları açısından değerlendirmekte ve uluslararası hukuk dili ile bu sorumluluklar hatırlatılmaktadır.

Türkiye Raporu *«Sıkıyönetim ilânını inceleyen ve onu izleyen olaylar» «Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve getirilen değişikliklerin incelenmesi» «Sıkıyönetim ilânı ve bu dönemdeki olaylar» «Avrupa sözleşmesi» açısından yorumlayan üç bölümden oluşmaktadır.*

Türkiye Cumhuriyet Anayasasında ve diğer yasalarda yapılan *«tebdil, tağyir ve İlga»* ları hukuki anlamda detaylı bir biçimde inceleyen Uluslararası hukukçular komisyonu vardığı sonuçları 5 maddede özetlemiş Türkiye emekçi halkı üzerinde uygulanan baskı ve zulüm'ü hukuki bir dille belgelemiştir:

1) Sıkıyönetim ilk ilân edildiği 26 Nisan 1971'de, Türkiye'de, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 15. maddesinde öngörülen şekilde «ülkenin hayatını tehdit eden» genel bir tehlike halinin olduğu şüphelidir,

2) Nisan 1971'de durumun nasıl olduğu bir yana, şu anda böyle bir tehlike yoktur ve sıkıyönetim devamının Sözleşmeye dayanılarak nasıl haklı gösterildiğini anlamak güçtür,

3) Sıkıyönetim döneminde alınan olağanüstü tedbirler, sözleşmenin koyduğu yükümlülükleri alçaltıcı niteliktedir.

4) Olağanüstü tedbirler dışında, son iki yıl içinde Anayasa ve Kanunlarda yapılan değişiklikler, özellikle fikir özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ve adaletli bir şekilde yargılanma hakkını tanımadığından sözleşme ilkeleri ile çelişmektedir. Bunlar genel kanunlarda yapılan değişikliklerdir ve sözleşmenin 15. maddesinde yazılı «olağanüstü tedbirler» olarak gösterilemezler.

5) Türkiye'de Sözleşmeyi ihlal eder nitelikte kanunsuz uygulamalara baş vurulmaktadır. Siyasi zanlılara işkence ve kötü muamele yapılmakta zanlılar kanunsuz bir şekilde, uzun süre gözaltında tutulmaktadır.

1971-1973 yılları arasında hazırlanan *«Türkiye Raporu»* temelde Türkiye emekçi halkının demokratik mücadelesini engelleme amacı güden bir dönemi, bu dönemde yapılan faşist uygulamaları uluslararası alanda Devletlerin bağlı bulundukları *«Avrupa insan Hakları Sözleşmesi»* açısından belgeleyen önemli bir araştırmadır.

Yaptırımsal bir gücü olmamakla birlikte diğer ulusararası anlaşmalara AET ülkeleri üzerine etkileri açısından «Uluslararası Hukukçular'ın» hazırladığı Türkiye Raporu ayrıca önem kazanmaktadır.

Umarsız Penelope

Yannis Ritsos / Türkçesi : Cevat Çapan / E Yayınları / 10 TL.

«İlerici düşünceleri yüzünden zaman zaman kovuşturmaya uğrayan ve sürgüne gönderilen Ritsos'un Epitaphios adlı uzun şiiri Atina'da Zeuz Tapınağında törenle yakılmış kendisi de 1948-1952 yılları arasında Lemnos, Makronissos ve Ayios istratis adalarında sürgün olarak yaşamıştır. Ritsos 1967 yılında da yönetimi ele geçiren cunta tarafından bir çok başka yazar ve sanatçı ile birlikte tutuklanarak, leros adasına gönderildi»

Amerikan Emperyalizminin kuklası niteliğindeki Faşist Yunan cuntası Yunanistanda yönetimi ele geçirdiği zaman binlerce Yunanlı düşünce ve inanışları yüzünden baskı altına alınmış, işkenceye uğratılmış ve sürülmüştü. İç ve dış çelişkileri giderek artan Yunan cuntası günümüzde de çılgın bir maceraya girişerek Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinde kanlı bir faşist darbeyi tezgahlamış bulunuyor. Türkiye Cumhuriyet Hükümetinin zamanında ve yerinde müdahelesi Orta Doğuda emperyalizmin ve kukla Yunan faşizminin gerilemesine, neden olabilecek niteliktedir. Ünlü Yunanlı ozan Ritsos'un 1967 faşist darbesini izleyen günlerde yazdığı «Yenilgiden Sonra» adlı şiiri günümüz olaylarında da geçerliğini korumakta ve Faşist Yunan cuntasının sonunu vurgulamaktadır.

«YENİLGİDEN SONRA»

Atinalıların Aegos Irmaklarındaki bozgunundan sonra, ve kesin yenilgimizden,
Biraz sonra-ne tartışma özgürlüğü kaldı, ne Perikles'in şanı, ne sanatları geliştirme,
Ne beden eğitimi yapma, ne de bilgelerimizin toplanma olanağı.
Şimdi, yoğun bir sessizlik
Ve sınırsız bir hüzün sarmış pazar yerini, ve daha cezalarını çekmemiş Otuz Zorba.
Herşey (en özel işlerimiz bile) bizim yokluğumuzda yapılıyor, en küçük bir başvurma,
Bir savunma, bir özür, —gösteriş için olsun—
Bir direniş olanağı tanınmadan, Kağıtlarımız ve kitaplarımız yakıldı,
Ve çöp tenekelerine atıldı yurdumuzun onuru. Eğer tanıklığa çağrılabilseydi
Eski bir dostumuz, korkarak aynı belanın kendi başına geleceğinden, kabul etmezdi
Böyle bir görevi — ne yapsın fukara? İşte bu yüzden burada olmak daha iyi — belki de
Bakarak parmaklıklar arasından görünen denize, kayalara ve otlara ya da bir buluta,
Hüzün ve menekşe yüklü bir buluta, yeni bir ilişki kuracağız doğayla.
Belki bir gün yeni bir Kimon çıkıp gelecek gizlice,
Aynı kartalın klavuzluğunda, kazıp çıkarmak için
Kargımızın demirden temrenini paslandığı yerden,
Ve o paslı, çürümüş kargıyı taşımak için
Bir zafer ya da bir cenaze alayında çalgılar çelenklerle Atinaya girerken.

Günümüz olgularına ışık tutması ve bilgilenme açısından «Yunanistan Dosyası» «Sorgu» «İşkence Raporu». «Ölümsüz» adlı kitaplar «Umarsız Penelope» ile birlikte okunması gereken kitaplar arasında yer almaktadır.

Sovyet Gözüyle JÖN TÜRKLER
Y. A. Petrosyan / Türkçesi Mazlum Beyhan - Ayşe Hacıhasanoğlu / Bilgi Yayınevi / 25 TL.

Kitabının giriş bölümünde yazar incelemenin amacını «Bu araştırmanın amacı, Jöntürk hareketinin ana konularını, yani, sosyal temelini ve yönünü politik programını, liderlerinin görüş ve anlayışlarını, değişik aşamalardaki gelişim özelliklerini aydınlatmaktadır» diye belirliyor. Zengin kaynaklardan yararlanan, konuya ilişkin Türk yazarlarının kitaplarını ve Jöntürklerin önde gelen isimlerinden Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi gibi yazarların yazı ve davranışlarını irdeleyen Petrosyan araştırman'ın Metodolojik yapısını da aşağıdaki biçimde saptıyor.

«Ele aldığımız tarihi sürecin altyapı-üstyapı ilişkileri incelenirken, tarihi materyalizm ilkeleri, araştırmanın metodolojik temelini teşkil ediyor. Marksizm ve Leninizm'in klasik yapıtları, incelenen dönemde Osmanlı imparatorluğu'nun Politik ve ekonomik durumunun değerlendirilmesi ve sağlıklı bir sonuca varılması yönünden birinci derecede önem göstermektedir. Lenin'in emperyalizm eleştirisi, emperyalist devletlerin yarı sömürgesi olan Osmanlı İmparatorluğunun gelişim özelliklerinin çözümü için sağlam bir temel oluyor.»

Geçtiğimiz günlerin önemli yayınları arasından yeralan «Felsefenin İlkeleri»/V. afanasiev. «Kapital» / K. Marx «Siyasi Partiler» / Duverger olumsuz nitelikleri açısından bir roman «Kördüğüm» / Erol Toy konusunda değinmeler İlke'nin gelecek sayılarında yer alacaktır.

I. THKO DAVASI (Mahkeme Dosyası)
Cilt 1 / Yöntem Yayınları / 35 TL.

12 mart rejimi ve bu rejimin kendine özgü hukuku konusunda Türk kamuoyu uzun süre yeterli bilgilenmeden yoksun bırakılmıştır. Bütün haberleşme araçları ve yayınların tek yanlı şartlamalarda bulunduğu 12 mart döneminde açılmış çeşitli davalardan biri olan THKO davasında 25 kişi 2 ay 23 günlük bir sürede tamamlanmış Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan Hüseyin İnan Ankara 1 nolu Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırılmış ve karar 6 mayıs 1972 günü infaz edilmiştir. 1 THKO Davası'nın birinci cildinde hazırlık tahkiatından başlayarak sanıkların savunmalarına kadar geçen dönemin sanık savunmaları da dahil olmak üzere bütün belgeleri yer almaktadır. Bu belge kitabı yayına hazırlayanlar kitabın sunuşunda dava öncesi, dava ve sonrasında uygulanan hukuk dışı davranışları, yapılan baskıları şöylece özetlemektedirler: «Mahkemelerin aleniyeti ilkesinin kısıtlanması, sorgu ve savunmaların halkoyuna tek taraflı yansıtılması, avukat, tutuklu, sanık ilişkilerine uygulanan savunmayı zorlaştırıcı formaliteler, müdafilerin sürekli manevi baskı altında tutulması, dava devam ederken savunma hakkının sınırları içinde savunmalarını yapan müdafiler hakkında dava açılarak mahkum edilmeleri, cezalarının ertelenmemesi gibi baskı yöntemleri davanın hangi koşullar altında görüldüğünü, savunma hakkına hangi oranda saygı gösterildiğini, hukuk kurallarına ne derecede itibar edildiğini, okuyucuya gösterecektir.

Kitapta, mahkeme dosyasındaki tutanak ve belgeler olduğu gibi alınmış, objektif olma ilkesine uyularak bu belgelerin değerlendirilmesi ve yargısı okuyucuya bırakılmıştır».

12 mart döneminin ve o dönemin kendine özgü hukukunun bütünsel bir değerlendirmesini yapabilmek, ancak gerçek belgelerin günışığına çıkması ile mümkün olacaktır. Bu açıdan 1. THKO Dava Dosyası önem taşımakta ve öncelikle okunması gereken belgeler içinde yer almaktadır.

DERGİLER :

Geçtiğimiz aylar içinde bazı dergiler yayınına ara verirken bazıları yayın alanından çekildi. Politik içerikleri.kendi görüşleri doğrultusunda.daha yoğun olan haf-

talık «Olay» ve aylık «Yeni Dönem» inbütünüyle yayın alanından çekilmesine karşılık, kültür ve sanat yönleri ağır basan «Yarına Doğru» «Yeni A» ve «Soyut» dergileri sonbahara kadar yayınlarına ara verdiklerini duyurdu. «Yeni Adımlar» ve «7. Sanat» ise ağustos ayında iki sayı birarada yayınlanacak.

Öznel gerekçeleri ne olursa olsun bazı dergileri yayın alanından sürekli yada belirli bir süre için uzaklaştıran nedenlerin başında hiç kuşkusuz ekonomik sorunlar ve satışsızlık gelmektedir. Geçirilen yoğun baskı ve özgürlüksüz dönemi izleyen nisbeten özgürlükçü bir ortamda bazı politik dergilerin yayın alanından çekilmesinin bir başka nedeni de etki ve işlevlerini yitirmiş olmalarında aranmalıdır.

Diğer bütün konularda olduğu gibi politik dergiler de belirli birikimlerin ve belirli gereksinimlerin ürünüdür. Bu birikimi ve gereksinimi doğru tutarlı değerlendiremiyen, seslenmek ve etkilemek istediği kitlerle onların gerçek çıkarları doğrultusunda bilgi ve bilinçlenme veremeyen yayın organları kısa sürede yayın alanından çekilmek zorunda kalırlar.

Genel çizgileri ile salt politik dergiler için sözkonuşu olan bu durum, kültür ve sanat dergileri içinde pek farklı değildir. Zaman zaman kültür ve sanat olgularına «Türkiye emekçi halkı ve işçi sınıfı ideolojisi» açısından bakılması gerektiği doğrusunu vurgulayan bazı sanat ve kültür dergileri de bu doğruyu somutlayamadıklarından ve sadece lâftan ibaret kaldıklarından, kişisel, soyut kavram kargaşası yaratabilecek durumlar içinde görünmektedirler. Günümüz Türkiye'sinde bu tür yazılar artık hiçbir okuru ilgilendirmemekte ya da itmektedir.

Okur, gerek bilgilenme, gerekse temel sorunları irdelemede, politik, sanat ve kültür dergilerinden, somut yöneliş, geçmişin birikimini çokyanlı değerlendirme, gündemde yer alan sorunlara doğru ve geleceğe yönelik yaklaşım beklemektedir.

Yeni A dergisi'nin yayınına ara verdiği son sayısı, Hikayeci yazar Adnan Özyalçıner'in 15 mayıs 1974 sabahı Türkiye Radyolarından verilen Af yasasının kabulüne ilişkin haberlerden esinlenerek yazdığı «Sabah Ajansı» başlıklı yazısında Komünizm propogandası yaptığı gerekçesiyle toplatıldı. Özyalçıner, Dergi sorumluları hakında soruşturma açıldı.

Toplatılan Yeni A dergisinin Haziran sayısının büyük bir bölümü Nazım Hikmet'e ayrılmış bulunuyordu. Fahri Erdinç' in «Korkuluk» adını taşıyan hikayesi, Aragon'un «Şairden Partisine» ve Brecht'in aşağıya aktarılan «Parti Biziz» adlı şiirleri toplanan Yeni A dergisinin önemli ürünleri içinde yer alıyordu.

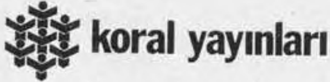
«parti biziz»
Peki kimdir parti
Bir evde telefonun ardında mıdır?
Gizli midir düşünceleri, bilinmez mi kararları?
Kimdir parti?
Parti biziz.
Sen ve ben ve biz hepimiz.
Senin giysinin içindedir arkadaş, senin kafanla düşünür.
Benim oturduğum yerdedir evi. Saldırıya uğrayınca savaşır.
Göster izleyeceğimiz yolu,
İzleyelim senin gibi,
Bizsiz gitme doğru yola.
Biz olmazsak
En kötüsüdür o yol
Ayrılma bizden!
Biz yanılabiliriz, sen haklı olabilirsin.
Uzaklaşma bizden!
Herkes söyler: kısa yol iyidir uzunundan.
Ama aramızdan biri onu biliyor da
Bizlere göstermiyorsa
Nemize yarar bilgelik?
Bilge ol, ama bizimle birlikte!
Uzaklaşma bizlerden!

Türkçesi: Aziz Okay

Temmuz sayısında «Türkiye Defteri» bundan böyle çeviri yazılara da yer vereceğini açıklıyor. Ünlü Sovyet Felsefecisi T.I Oisermann'ın «İnsan ve Yabancılaşması» ara başlığını taşıyan bir incelemesi bu güne kadar özelikle Marksist Akademis

yenler arasında tartışılan bir probleme («yabancılaşma») ilginç yaklaşımlar getiriyor. Aynı dergi Hikmet Kıvılcımlı'nın «Tarih Tezi» adlı kitabından «Hikmet Kıvılcımlı'nın gereksiz bir «antika» üslupla bezediği kitabı» nitelendirmesiyle söz ediyor.

Dilimizde «Sayın Başkan», «Yeşil Papa», «Guetemalada Hafta Tatili» «Gözleri Açık Gidenler» «Guetemala Efsaneleri» gibi kitapları bulunan M.A. Asturias geçtiğimiz ay içinde öldü. Dünya devrimci yazınının önde gelen isimlerinden biri olan Asturias öykü ve romanlarında yaşamı boyunca Emperyalizme ve dikta yönetimlerine karşı durmasıyla ün kazanmıştır. Yansıma dergisinin Temmuz sayısında «Rıza Zefyut»un «Asturias Üzerine» adlı yazısı, bu devrimci yazar konusunda bilgilenmek isteyen okur için önem taşıyor.

LENİN
(HAYATI ve ESERLERİ)

G. OBİÇKİN BAŞKANLIĞINDA BİR KURUL TARAFINDAN HAZIRLANMIŞTIR

Lenin'in hayatı, parti mücadelesi, eserlerini oluşturduğu dönemler ve o dönemlerin koşulları

P. K. 07 İst. 15 Lira

ilke 10 LİRA

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ